This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

891.798
K875
uk
v.2

B 1,346,223

„Розвага"

Український декламатор.

PROPERTY OF
University of
Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

Ч. 1905.

348

PROPERTY OF
University of
Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

C. 1905

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

Том 2-й

РОЗВАГА

Артистичний збірник

поезій, оповідань, монологів, жартів, сатір і гуморесок

для читання, декламування на [illegible] [illegible], драм, школ, і літер. збірках

З портретами поетів, письменників і артистів

Уложив

ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО

891.79
K 815

КИІВ.
Друкарня Кульженка, Пушкинська 4.
1908.

ЧАСТИНА ПЕРША

MATORIUM

Іван Франко.

* * *

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожу,
Людським призирством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я трівожу;
Од сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноєм,
Тяглом у поіздах іх бистроіздних?

Невже по вік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоєм

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоіх сил безмірність?

* * *

Не лякайсь, що й досі хмари,
Страх згори на все навис,
Що навкруг погрози й свари
І притихли поле й ліс,
Не лякайсь, що темні ночі
Засліпили кволим очі,
Руки впали в немощних
І несміливий затих!

Там, де хмари, там і бурі:
Вдарить буря й розімчить
Всі страховища похмурі
І засяє знов блакить,
Засміється, ясно гляне,—
Все прокинеться приспане,
І воскресне пишний день
Праці, щастя і пісень,

Все, що чується на силу,—
На порозі кращих літ
Вгору голову похилу
Підведе і сміло в світ!
Все нечисте, нице, темне,
Все гнітюче, все нікчемне,
Все, що живить рабський страх,—
Все розібьється на прах.

Майте ж прапором, надії!
Знов озвись, оживши, сміх!
Ділом стануться всі мрії
Літ найкращих молодих!
Воскресайте, сонця діти,
Розсипайте щастя квіти,—
Хай сміється всім блакить
І звитяжський спів дзвенить!

Б. Грінченко.

Народня слава.

Нема в мене роду,
Немає дружини,
Ані брата-товариша
На всій Україні.
Дума сумовита—
То моя родина;
Серце одиноке—
Вірная дружина;
Степи, гори і долини—
Товариство-побратими.

Роспущу я свої думи,
Та й не позбіраю:
Ростеклися, сумуючи,
По рідному краю.
Од Лиману до Єсмані
Жовтіє пшениця;
Я безрідний, одинокий,
Всюди чужиниця.
Од Лиману до Єсмані
Могили чорніють;
Ой, жнуть люди, рід із родом
І на дальше сіють...

Хвала Богу; хто з подружжям
За постать заходить,
До кого старенька мати
На ниву виходить,
Кому діти помагають
Пшениченьку жати,—
Я з могилами німими
Мушу розмовляти.

Ой, по тих могилах, угору високих,
По тих гробовищах, у землю глибоких,
Лежить мого роду без ліку.
По тих степах, по горах Дніпрових,
По балищах і лугах Низових
Живе його слава од віку до віку.

Ой встань, славо,
Устань рано,
Вийди, славо,
Із туману!..
Ти безрідному—родина,
Одинокому—дружина
Товариство—на Вкраіні,
Одрадонька—на чужині.

П. Куліш.

* * *

Спи, моя змучена, стреляна, битая,
Спи, моя, мороком вічним повитая,
Бідная страднице, спи!

Спи! Одпочинь од страждань—ми не спатимем,
Ворога лютого ми пильнуватимем;
Ти ж, недомучена, спи!

Досить пекельних ти мук натерпілася,
Слізьми не раз ти кріавими милася;
Досить нелюдських страждань!

Прийде ж година—тебе ми розбудимо,
Тихо, тихесенько кликати будемо:
— „Встать, рідна ненечко, встань!

Встань, подивися—ми волі добилися,—
Довго і тяжко ми з ворогом билися,
Ворог загинув твій,—встань!"

М. Кузьменко.

Memento mori.

Минають дні, минають ночі,
Життя минає—
Одмін немає...
Даремно світла жадають очі,
Даремно серце до правди рветься...
А кров все ллється!

Що божий день кругом на дворі
Струмочки грають,
Кудись збігають,
Вітрець не дише... Ген-ген у горі
Ласкаве сонце з-за хмар сміється...
А кров все ллється!

Весна іде. Теплом повіє.
З чужого краю
Пташки вертають,
І гай, і поле зазеленіє,
В чудові шати земля вбереться...
А кров все ллється!

І молодь всю в ці дні щасливі
Кохання чари
Зведуть до пари.
Веселі жарти, пісні звабливі...
До серця серце жвавіш забьється...
А кров все ллється!

Нема весни... Нема любові:
Панує люта
Негода-скрута.
Душа сумує... Так годі ж крові,
Бо ворог дужий з усіх сміється!..
А кров все ллється!

П. Капельгородський.

Мій син.

(З Ади Негрі).

Як що вам у безлюдній пустині
Чи на площі, удень, чи смерком,
Попадеться нещасний хлопчина
У журбі, з нерозважним чолом,
Без привіту й захисту свойого,
Що ридає він гірко один
Над труною,—до мене такого
Приведіть, і він буде мій син.
З ним розлучить нас тільки могила.
Буду я його ніжно ласкать,
І молитву, що змалку я вчила,
Я навчу і його повторять.
І лишу я йому в материнство
Всю любов, що в душі зберегла,
Оточу його любе дитинство
Усім тим, чим би мати могла.
„Життя—труд, мир в прощенні одному,"
В заповіті йому напишу,
В його ніжному серці святому
Перли чисті я збережу.
Весь свій розум і все, що міцного,
В його розум величний вдихну,
Кожну мить оддаючи для його,
Я з любовью на віки засну.
І, любовью зміцнившись, одважно,
Чистий янгол добра й красоти,
В світ він піде і сміло, й поважно
До нової свободи й мети.
І умру я з святими думками,
Що за працю придбала вінець,
І труну заквітчає квітками,
Дорогими обмиє сльозами
Він, мій син, мій герой і боєць!..

О. Коваленко.

Тарас Шевченко.

Суботів.

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина Украіни—
Широка, глибока.
Отто церква Богданова:
Там то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоій, Богдане!
Не так воно сталось:
Москалики, що зазріли,
То все очухрали,—
Могили вже розривають,
Та грошей шукають;
Льохи твої роскопують
Та тебе ж і лають,
Що й за труди не находять...
Оттак то, Богдане!
Занапастив єси вбогу

Сироту Вкраіну.
За те ж тобі така й дяка!
Церкву-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила,—
Байстрюки Єкатерини
Сараною сіли.
Оттаке то, Зіновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А ім і байдуже!
Кажуть, бачиш, що „все то те
Таки й було наше,
А що ми тільки наймали
Татарам на пашу
Та Полякам. „Може й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються з України
Сторонніі люди...
Не смійтеся, чужі люди!
Церква-домовина
Розвалиться, а з-під неі
Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти.

Т. Шевченко.

* * *

По бурхливім океані
Серед пінявих валів
Наша флота суне, бьється
До незвісних берегів.
Плещуть весла, гнуться щогли...
Ось і пристань затишна!
Завертай! І бік при боці,
І стерно біля стерна—
Кидай якорі! На беріг
По помостах виходи!
Ні чичирк! Ще ледве дніє...
Пусто скрізь... Ставай в ряди!
Сонний город ще дрімає...
Схопимо його у сні...
Перший крик—наш окрик бою
І побідній пісні.
Та заким рушàть, пускайте
Скрізь огонь по кораблях,
Щоб всі знали, що нема нам
Вороття на старий шлях.
Бухнув дим! Хлюпоче море...
Щось мов стогне у судні...
Паруси залопотіли,
Наче крила огняні.
Гнуться реї, сиплють іскри,
Мов роспалені річки...
Снасть скрипить... Високі щогли
Запалали, мов свічки...
Що за нами, хай на віки
Вкриє попіл життьовий!
„Або смерть, або побіда!“—
Це наш оклик бойовий!
До одважних світ належить.
К чорту боязнь навісну!
Кров і праця нам збудують
Нову, кращу вітчину!..

І. Франко.

Рубають ліс...

Рубають ліс... зелений, молодий ще ліс...
Осичина ж стара, якої вже й не треба,
Скалічена, сумна благає щиро з неба
Що б грім хоча ій смерть приніс,
А тут... рубають молодий ще ліс...

Хіба за те, що рано він шумів,
Що молодий його, чарівний спів
Всім накликав думки про кращу долю,
Про щастя, рай, про любощі, про волю?

Рубають ліс... але насіння пада вниз...
Минуть літа і на старому кладовищі
Повстане до життя могучий, славний ліс
І прожене він зло у гробовища...

Як грім, по світі правда залуна
Бадьора і, як ранок, чарівна,
І одгуком із кожного віконця
Поллються співи щастя, співи сонця!

А зараз тут... рубають молодий ще ліс,
Без жалю, з запальним завзяттям,
А ми всі стоімо, нам душу пале злість,
До помсти кличем і шлемо прокляття
Отим сліпим, що так стинають ліс.

М. Шаповалів.

До броні.

До броні! Настала година слушна
Повстати за край в обороні,
Бо вже доконала неволя страшна.
До броні, славяне, до броні!

Ми тягар срамотних, тяжких кайданів
Носили так довго в полоні,
Що більше не сила терпіти катів...
До броні, славяне, до броні!

Вже села палають, мов чорний той плат,
Закутує дим оболоні,
Як звір скаженіє ненатлий наш кат...
До броні, славяне, до броні!

Геть набік всі чвари й змагання бридке,
Зьєднаймось в братерському гроні,
Всі разом повстаньмо за право людське...
До броні, славяне, до броні!

Нехай загориться одвагою кров,
Хай вихорем зірвуться коні
І в січу славетну нас винесуть знов...
До броні, славяне, до броні!

Чи слави доскочим, чи всі без снаги
Поляжем на матернім лоні,—
Розбуркали лева,—тремтіть вороги!
До броні, славяне, до броні!

М. Старицький.

Не спи, сину!

Не спи, сину! Час не спати:
Перед ранком яснобарвним
Ще темніють ночі шати,
Лячно людям незугарним;
Погасити ще жадають
Світло правди, світло чисте,
На сторожі всі чекають,
Щоб в думках убить барвисте...

Не спи, донечко кохана:
Ночі темної не буде,
Близько хвиля та бажана,
Що світ ясний матір збуде,
І кріз хатніі віконця
Рознесеться, залунає
По занедбаному краю
Пісня волі, пісня сонця!

Христя Алчевська.

Пісня про сорочку.

(З Томаса Гуда).

Потомилися пальці слабі,
Червоніє в охмарених очах...
Швачка голки не кида в журбі,
Вся у рубьях дріжить нежіночих...
Ший, ший, ший,—
В муках голоду, вбожества, спраги!
І тремтів ii голос сумний,
Про сорочку співав без розваги.
— „Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки півень не крикне на дворі,

Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки з неба присвічують зорі.
О, нещаснице, краще б була
Ти рабою у турка-деспота
І, як жінка, душі не спасла,
Коли це християнська робота!
Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки колесом світ не заблима;
Заробляй, заробляй, заробляй,
Доки бачиш хоч трохи очима.
Тільки й знай: стібок, ластівку, сшив—
Та сшив, ластівку, стібок-доріжку,
Раз-у-раз, поки сон не звалив,
А вже кгудзик скінчиш і на ліжку.
Чи згадав же хто небудь, що це,
Матері наші, сестри, дружини,
Не білізну берем ми, а все—
Все життя одбіраєм в людини!
Ший, ший, ший—
В муках голоду, вбожества, спраги!
І сорочку, і саван сумний
Все однаково ший без розваги!
Та не будем про смерть ми казать:
Кістяк викличе тільки огиду,
А не ляк, бо ні дати, ні взять—
Це найкращий мій образ по виду:
Так на мене скидається він...
Чи за працю я ззім коли ласо?
Чом не зменшиш на хліб, Боже, цін,
А не збільшиш на кров і на мясо?
Заробляй, заробляй, заробляй!
До труни не спочити сіромі,
І за все оте в рубьі гуляй,
Жуй шкоринку та гний на соломі.
Мій куток—стіл та лавка крива,
З усіх боків обідрана стріха,
Голі стіни,—по стінах бува
Своя тінь промайне—вся й утіха.
Заробляй, заробляй, заробляй
Од зірниці і знов до зірниці;
Заробляй, заробляй, заробляй,

Наче каторжник—злодій в темниці...
Заробляй!.. стібок, ластівка, сшив—
Та сшив, ластівка, стібок-доріжка,
Доки мозку ще труд не зсушив,
Не поклав тебе на-вік до ліжка.
Заробляй, заробляй, заробляй,
В темні дні та холодні зімою;
Заробляй, заробляй, заробляй,
І тоді, як повіє весною,
Як пташки защебечуть в гаю,
Полетять молоді пташенята,
Роздратують загарність твою,
І темніш тобі зробиться хата.
Ох, і я б так знялась, як пташки,
Серед вільних степів погуляла,
Кругом мене, щоб пахли квітки,
Наді мною блакить щоб сіяла.
Я б по травці пройшлась, ожила,
Повним серцем дихнула на волі...
Ох, коли б я багатша була,
Не кляла б безпорадної долі!
Одпочити б хоч трохи міні.
За мій довгий пекельний одбуток!..
Не кохання, не мрії дурні
Цього прагнуть, а туга та смуток...
Я дала б усю волю плачу,
Я розважила б жаль по крихітці;
Так не можна й цього до схочу.
Сльози шкодять і голці і нитці!" —

Потомилися пальці слабі,
Червоніє в охмарених очах;
Швачка голки не кида в журбі,
Вся у рубьях дріжить нежіночих...
Ший, ший, ший—
В муках голоду, вбожества, спраги!
І тремтів ії голос сумний,
(Вчуйте, дуки, той стогін марний!)
Про сорочку співав без розваги.

П. Грабовський.

Холодний яр.

У всякого своє лихо,
І в мене те лихо;
Хоч не своє, позичене,
А все таки лихо.
Нащо б, бачся, те згадувать,
Що давно минуло,
Будить Бог-знає колишнє?
Добре, що заснуло!..

Хоч і Яр той! Вже до його
І стежки малої
Не осталось, і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там,—а згадаєш,
То була й дорога
З манастиря Мотриного
До Яру страшного.
В Яру колись гайдамаки
Табором стояли,
Лагодили самопали,
Ратища стругали.
У Яр тоді сходилися,

Мов із хреста зняті,
Батько з сином, і брат з братом,
Одностайне стати
На ворога лукавого,
На лютого Ляха.

Деж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху?
Чи сам заріс темним лісом?
Чи то загатили
Нові кати, щоб до тебе
Люди не ходили
На пораду, що ім діять
З добрими панами,
Людоїдами лихими,
З новими Ляхами?
Не гатіте! бо над Яром
Залізняк вітає,
І на Умань позирає,
Гонту виглядає.
Не ховайте, не топчіте
Святого закона!
Не зовіте преподобним
Лютого Нерона!
Не славтеся царевою
Святою війною,
Бо ви сами не знаєте,
Що царики коять,
А кричите, що несете
І душу, і шкуру
„За отечество!" Ій-Богу,
Овеча натура!
Дурний шию підставляє
І не знає, за що,
Та ще й Гонту зневажає
Ледаче ледащо:
— Гайдамакі—не воіни,—
Разбойнікі, вори,
Пятно в нашей історіі!.."
Брешеш, людоморе!
За святую правду, волю

Розбійник не стане;
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний; не заріже
Лукавого сина;
Не розібьє живе серце
За свою країну!
Ви розбійники неситі,
Голодні ворони!
По якому правдивому,
Святому закону
І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіться ж,
Бо лихо вам буде,
Тяжке лихо! Дуріть дітей
І брата сліпого,
Дуріть себе, чужих людей,
Та не дуріть Бога!
Бо в день радости над вами
Роспадеться кара,
І повіє новий огонь
З Холодного Яра!

Т. Шевченко.

До світових надій.

Благословенні будьте ви,
Усі, що лихо і наругу
Й нестямну, і безкрайну тугу
З похиленої голови
Знімаєте одважними руками,
Втішаєте надіями борьби
Весь жаль пекельної журби,
Сами терновими вінками
Квітчаєтесь на спадку сили,

Йдучи до вічньої могили—
О, ви, проміння світові,
Благословенні будьте ви!

Благословенні будьте ви,
Усі борці за кращі мрії,
Сини свободи і надії—
Могутні вітри степові,
Що хмари смутку і незгоди
Ви роздимаєте завзято
Співаєте про вільне свято
Всієї пишної свободи,
І десь забуті у пустині
Марнієте, святі, на самотині—
Брати завітів вікових,
Благословенні будьте ви!

Благословенні будьте ви,
Що смілими і ніжними руками,
Запалені найкращими думками,
Взялися до тяжкої боротьби
За краще будуче на світі,
Пестуючи в душі огні святі,
І гинете без жалю в самоті
На роздоріжжах, в першім цвіті;
Серця всі кровію политі,
Ображені, скатовані, побиті—
Благословенні будьте ви,
Серця жінок прості й великі!

Благословенні будьте ви,
Пахущі, ранні, білі квіти,
Слізми і росами политі—
Надії—зорі світові,
Святі захистники свободи,
Що в плутанині завірух
Наш підіймали хворий дух
До зрозуміння прав природи.
Ми славим вас, огні великі,
Бо сяйво ваше не вгасити!
Світіть же, зорі вікові,
Й благословенні будьте ви!

М. Шаповалів.

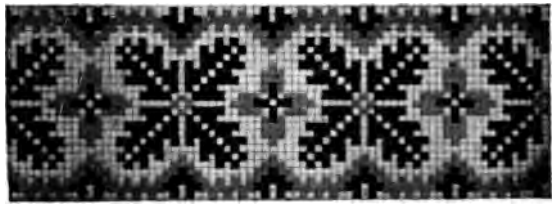

Горе.

Під вікном гучно вітер стогнав,
На вікні каганець догоряв,
Тіні хмурі стояли в кутках,
І у хаті повис німий жах.

Серед хати колиска висить,
Моя крихотка мовчки лежить,
Тихо пальчик маленький свій ссе
І байдуже їй все, і про все.

Жовта, мов воскова машкара,
Моя пара на ліжку вмера,
Догоря її погляд мутний—
Подорожнього погляд чужий.

Ми не довго із нею жили,
Та багато тернами пройшли,
Лиш надія, що прийде наш час,
І вела, і голубила нас.

Та багато на терні шпичок...
Нам ніхто не рівняв стежечок:
Терен рвав нас, лилася з нас кров,
Час покою ж не йшов і не йшов,

Хоч крові в нас багато було,
Та не вічне її джерело,
І струмок, звідки била вона,
Перервався і висох до дна.

Вілла над морем.

Що мала природа найкраще й величне,
То все тут зьєднала: далекії гори,
Химерні та ніжні тумани вечірні,
Блакитніі скелі, блакитнеє море,
Довічно зелені гаі й по над ними
Безхмарнеє небо ясне та прозоре.

Із цілого світу природа зібрала
Квітки та рослини, щоб тут закрасити,
Й ці кедри прозорі, мов ранок осінній
Квітчасті, барвисті трояндові віти,
Магноліі пишні, стрункі кипариси,
Гнучким виноградом усе те повите.

Найкращі дарунки своєі скарбниці
Фантазія й розум сюди дарували.
Щоб ці збудувати рожеві палати
Здоровья і силу тут люди поклали.
Для кого ж так тяжко, так довго, так пильно
Природа і люди отут працювали?

Для тих, може, славних, що мають у серці
Найкращіі гадки, найбільшіі сили,
Що розумом дужим над людством царюють,
Що наче останні йому вік служили?
Чи може на спогад тих славних, що щиро
За долю народню життя положили?

Чи може для всього трудящого люду
Куток чарівничий так пишно прибрали,
Щоб од свого горя, од вічної праці
Душею на хвилю вони спочивали?
Не дарма ж убогих робітників сила
Палати хороші оці будували...

Кажу собі казку—химерна омана!..
То вілла роскішна багатого пана.

Надія Кибальчич.

Леся Українка.

Саул.

(Монолог).

Грай, хлопче, грай, нехай голосить арфа,
Хай плачуть струни, як жінки над гробом...
Я сам себе оплакати не можу,
Бо сліз нема. Нехай ридає арфа,
Нехай я неоплаканим не згину.

Грай, хлопче, грай! Нехай той голос арфи
Заглушить голоси в моєму серці,
Ті голоси пророчі, неспокійні...
О! не на щастя став Саул пророком,
Господь його карає віщим духом!
Саул не знає страху серед бою—
Хто бачив, щоб його рука тремтіла?
Хто бачив, як він блідне й одступає?

Прийди ж, поглянь на мене серед ночі,
Як я блукаю по своїх хоромах,
Безлюдних, темних, і здіймаю руки
І ними голову безумну закриваю,

І блідну, і тремчу, і падаю додолу,
І перед власними думками одступаю,
І власних слів жахаюся пророчих...
То не моі слова—то дух лукавий
Міні через моі уста віщує,
Що мушу я... Не слухай, хлопче, грай,
Не допусти, щоб знов я був пророком.

Грай, хлопче, грай і не дивись на мене...
Вони лагідні, тіі чорні очі,
Але на дні я бачу щось вороже...
За віщо ти ненавидиш мене?
Що завинив тобі Саул безумний?
Не говори, не говори нічого!
Не я питав тебе, то дух лукавий.
О, зачаруй його, заворожи!
Безсильні проти його всі закляття,
Але музика має божу силу.

Не голосно,—лагідно, ніжно грай,
Хай спів твій має силу, як струмочок,
Що тихо й ніжно точить твердий камінь.
На серці в мене камінь—хай же спів твій
Його підточить і в безодню скине,
В безодню забуття...

Мій любий хлопче,
В той час, коли так солодко говорить
До мене срібний бренькіт струн тонких,
Не вірю я ні голосам пророчим,
Ні тим ворожим поглядам твоім.
Хто грає так, ненавидіть не може.
Та й за що б ти ненавидів мене?
Що значать всі славетні перемоги
Проти одного руху твоіх рук?
Я тільки вмів людей перемагати,
А ти самого духа переміг.

Чи заздрісно тобі на цю корону,
Цю багряницю, цеє берло? Хлопче,
Повірь міні, без них я щасливішим
І кращим був в той час, як пас отари

На батьківських зелених полонинах.
Не гнулася моя висока постать,
І не тьмарився мій веселий погляд,
Я простий був і думкою, і серцем.
Гай, гай! Чи міг же хто тоді подумать,
Що і Саул колись пророком стане?

Отак, так грай! Нехай бренить легенько
Лагідна арфа. Це ж немов дзвіночки
Моїх отар... Це мов гірські потоки...
Я вже було й забув їх любий гомін.
Тут у дворці я чую інші звуки,
А в гори я вихожу лиш на бій;
Тоді не чутно гомону потоків,
Їх заглушають—лютий брязкіт зброї
І сурми військові...

О, що за гук?
Навіщо ти ударив військовоі?
Не хочу! Годі! Не вражай! Я знаю,
За віщо ти ненавидиш мене.
Ти згадуєш, що я був пастухом
І став царем, а ти вівчарь і досі.
Ти згадуєш про свій славетний вчинок,
Як ти звалив пращею філістимця.

Дитина ти, дитяча в тебе й зброя!
Ти може хтів улучить горобця,
А дав Господь, що влучив Голіяфа.
Ох, що за погляд! Мов з пращі камінчик!
Ти от за що ненавидиш мене:
Що ти міні не зброєю подобавсь,
А тільки арфою, що я тебе тримаю
Не тільки по неволі, бо ти сам
Займаєшся святим огнем, як граєш
Перед царем безумним. Жаль тобі
Того, кого за ворога вважаєш.
Я так тебе музикою твоєю
Скував, звязав, немов залізним путом.
Я царь не тільки тіла, а й душі,
Души твоєі, ти, хлопья чорняве!
І ти повстать не можеш проти мене!

Чого ти знов так дивишся на мене!?
Підступний погляд твій, немов отрута.
Отрутою боротись проти мене,
Отрутою гадаєш? О, не діждеш!
Гей, де мій спис? Прибью тебе до мура,
Єхидно клята!..

О моя дитино,
Чи це ж я вбив тебе? Ні, ні, мій спис
Не зачепив тебе... О, Боже правий,
Який же я нещасний і безумний!..
Гей, ви, раби, візьміть цього співця,
Нагородіть його, нехай іде до дому.
Він більш не буде вже ніколи грати!

. . . . . .

Він буде грати, але тут ніколи!
Хіба тоді, як сяде тут на троні.

Адонаі! За що мене караєш
Пророчим духом і останню пільгу,
Останню оборону одбираєш?
Адонаі!
Моя дитино люба!
Мій хлопчику лагідний! де ти, де ти?
Невже мене ніхто не порятує?

Леся Українка.

Моя віра.

Вірьте у геній народа,
В силу духовну його!
Вірьте, що мати природа
Виглядить сина свого,
І з безголовья й неволі,
З кровью политих руін,
В духу яснім ореолі
Виступить він!

Вірьте у геній народа,
Наш бо народ молодий!
Стріла наш ранок негода,
День же не буде блідий.
Буде він повний проміння,
Гомону, праці й пісень—
Творчого духу горіння
Радісний день!

Вірьте у геній народа—
Ось мій святий заповіт.
Туго зроста він—не шкода:
День для народа сто літ.
Вірте ж всім серцем. І може
Світові новий псалом
Скоро він винести зможе
З ясним чолом.

М. Чернявський.

Вперед!

(З Надсона).

Вперед! Забудь свої страждання.
І бурі гордій не корись!
За промінь зірки, за бажання—
Невпинно, друже мій, борись!

Працюй, як маєш дужі руки,
Надію в щастя ти кохай,
І шлях до знання та науки
Яскрявим світлом освіщай!

Нехай з призирством всі сміються
І докоряють без пуття,
Нехай лютують, навіть бьються:
Вони не відають життя...

Колюча стежка. Та ніколи
Не гни своєї голови.
Обходь ліси, поля та доли...
Перлини скрізь святі лови.

Збуди, хто спить в пітьмі й не встане,
Упавшим в яму—руку дай,
Розбий ти людям їх кайдани
І слово правди ім шпурляй.

П. Тенянко.

Батькові.

Батьку, постій! Головою понурою
Ти ще тепер не кивай,—
Знай, лихолітнею грізною бурею
Я ще не стомлений вкрай.

Хто не боровся з лихою годиною,
Щастя не знав в боротьбі,
Хай похоронної, хай лебединої
Пісні співає собі.

В мене ж не згасла ще сила могутняя
Хочу боротись ще, хочу я жить,
Кличе і жде мене доля славутняя,
Хто ж мене має спинить?

Може й мене ще з лихою отрутою
Щастя розбавлене жде,—
Все ж таки, знай, що з неправдою лютою
Син твій боротись іде.

Батьку! Як дуб віковий над долиною
В грізную, буряну ніч не хились,
Може хоч мрією, часом, хвилиною
Будем щасливі колись.

Г. Чупринка.

Три мента.

Тихше, тихше: ходять звірі,
Пьють народню кров вампіри...
Нахиляйтесь,
Пригинайтесь:
Може мимо пройдуть звірі...
Тихше, тихше—
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Тихше, тихше: сплять вампіри,
Упилися кровью звірі...
Нахиляйтесь,
Підкрадайтесь:
Як убиті, сплять вампіри...
Тихше, тихше—
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Гей до зброї! бийте в дзвони!
Будьте смілі, як дракони!
Всіх гукайте,
Всіх скликайте—
Хай гудуть, як громи, дзвони!!.
Хто там ззаду?—
Кулю гаду!
Хто там ззаду?..

О. Олесь.

Хортиця.

Стугонить Дніпро по скелях,
Бьється об пороги;
Все питає: „Де ж ви, діти?
Де, моі небоги?“

Стугонить Дніпро з порогів,
Лине до Хортиці,
Каже: „Байдо! де ж твій город,
Стяг і гаківниці?

Де та Січа, що як море
Силою кипіла;
Тая воля, що в роздоллі
Пеклом клекотіла?

Розвалилися редути
І рови густою
Од низів і до вершини
Вкрилися травою.

В гранях Січі спить нерушно
Камьяна планина;
Землю, славою покриту,
Топче товарина!

На козачім вжитку німці
Хат набудували;
Грунт пошарпали, побили,
Ралом заорали.

Воля, ретязем повита,
В плавнях спочиває;
Слава, кровью перелита,
По світу літає.

А Дніпро біжить до моря,
Все пита Хортиці:
— „Де ж та Січа, де ж той Байда,
Стяг і гаківниці?“

Я. Щоголів.

Адам Міцкевич.

Чати.

(З Міцкевича).

Вночі із города прибіг воєвода—
В очах щось палає негоже...
Од злої наруги напився він туги,
З запалу дихнути не може.

Пробіг до світлиці, упав до ліжниці,
Одкинув запони рукою,—
І зблід по хвилині: нема господині,
Нема молодиці в покою.

Понурив він очі, рукою тріпоче,
Покручує сивий, та дума...
А далі з гризоти—одкинув вильоти,
Гукнув козака він Наума:

„Гей, хлопи, ви, хами! Чому коло брами
Немає на варті ні тварі?
Здійми но з полиці обидві рушниці,
І добрих набоїв дві пари!"

Взяли вони зброю й нічною добою
Прокрались в садок до квітниці;
Кріз листя бузочка біліла сорочка
Дружини його, молодиці.

На білії руки, немов ті гадюки,
Дві коси хвилясті спадали;
І персоньки—диво вони соромливо
Під пасма шовкові ховали.

Вона свої очі, темніші од ночі,
Одною рукою закрила,
А другу тремтяче, на плечко козаче,
З несили вона положила;

Надвоє вагає, чинить що—не знає:
Чи то козака одіпхнути,
А чи молодого до серця палкого,
Одкинувши сором, горнути?!

А той припадає, коліна стискає,
Говорить словами до неї:
„Все стратив я, зоре! Одно міні горе
Зосталося тільки гіркеє;

„На світі все тмяно без тебе, Оксано:
Уже міні й думати годі
Рученьку стиснути, у вічі зирнути—
Усе продала воєводі!

„Не мить, не годину кохав я дівчину,
І серденько рвав своє з нуду;
А той без любові купив чорні брови:
За гроші—роскоші до суду!

„Як вечір стемніє, старий твій зомліє;
В перині пуховій потоне,
І гирю на диво він схилить хітливо
На пишне, знадне твоє лоно!

„Із щічок рожевих, із уст полудневих
Напьється заласся він вволю;
Міні ж те невільно... А коником пильно
Летів я стрілою по полю

Кріз бурю й негоду, щоб дівчину-вроду
Побачить на вічне розстання:
„Добраніч!“ сказати тобі й побажати
Палкого вночі милування!“

Та слуха й не слуха; він шепче до уха...
Німіє у неї серденько:
Печуть його речі—й схилилась на плечі
Вона до того козаченька.

. . . . . .

А пан з небораком чатують за краком;
Виймають з торбин причандали,
Набоі скусили і з цілої сили
По кулі в рушниці загнали.

— „Ой, пане-сподарю! Дівчини не вдарю!
Взялася мов кригою спина;
Рука знемогає, щось око моргає,
І впала на порох сльозина!“

— Цить! Бидло мерзене! Заплачеш ти в мене!
Підсип-но сухого в панівку:
Оправ ту кресницю, і прямо рушницю
Наводь ти на пана й на дівку!“

„Не схиб же! Ну, жваво! Ще вище!.. Направо!
Рушницю тримаєш погано!
Та слухай наказу,—ми випалим зразу:
Ти—в панну, а я—в того пана!“

Козак те не слуха... рушницю до уха
Мерщі притуляє... ой, пробі!
Тарахнув з запалу... та схибив помалу:
Черкнув воєводу по лобі!

М. Старицький.

Страшне створіння.

Гарно було на роскішній землі,
Тепло, чудово, неначе в раі;
Гайом, як квітом, земля вся цвіла,
Звіри єднались, не знаючи зла.
Вітру бучного не чути було,
Громів жахливих вверху не гуло,
Снігу, морозу, зіми взагалі
Теж не чував вид щасливий землі.
Вдень не вкривав сонця смуток і жах,
Ніч усміхалась, сіяла в зірках;
Згода в природі внизу і вгорі,
Завжди в добрі од зорі до зорі.
В пеклі лукавий без діла сидів,
Пошесть, хвороба не мали зубів,
Землю красив один мир, а не кров,
Та його щира дружина—любов...
Вдарив роскошам чудовим цим час,
Блискавка наче, мигнув і погас,
Глухо над видом землі пролунав,
Жаху і страху на його нагнав.
Час той жахливий почався одним
Новим страшенним створінням земним
І на землі він на вічні віки
Став всьому сущому досить в знаки.
Глянув на землю ясний сонця вид,
Нове створіння побачив—і зблід!
Небо здрігнуло, різнула гроза,
Впала на землю отрутна роса.
Пошесть, хвороба, морози, зіма,
Лютість, і кривда, і здирство, пітьма
Натовпом стали,—земна вся кора
Вмившися кровью, зробилась стара.
Все стало иншим од сміху, од сліз!
Все те з собою на землю приніс
З часу появи своєі на вік
Нового створіння вид—чоловік!

В. Залізняк.

Біла намітка.

(З М. Гартмана).

Засуджений на смерть безславну,
Лежить в тюрмі мадьярський граф.
Свою країну безталанну
Бажав спасти. В йому палав
Огонь протесту. Між рабами
Себе він почував рабом;
Його взяли в борні із злом
Й петля чекає між стовпами.

Двадцята тільки ще весна
Йому пішла, і вже на віки
Лишати світ! Не смерть страшна—
Для хворої душі в ній ліки—
А страшно у гидкій петлі
Серед майдану колихаться...
Ворони хижії злетяться
Й над головою, в сизій млі,
Голодний рій почне змагаться.

Та граф в тюрмі заснув в кутку,
Немов дитя у сповитку...
А вранці він побачив неньку
І їй казав: „Прощай, рідненька!
У тебе я одно дитя
І розлучитись мушу я
Тепер з душею молодою;

Загине разом ізі мною
І імья чеснеє моє.
О, пожалій дитя своє!
Не знав я ляку в битв пожарі,
Я не тремтів в диму, в огні,
А завтра, при ганебній карі,
Тремтіти прийдеться міні".

Втішаючи, казала мати:
„Не бійся, любий, віри йми,—
Я у палац піду благати;
Благанням, ласкою й слізми
Я серце зворушу на троні"...

А в ранній час, як поведуть
Тебе на площу, стану тут,
Де місце кари, на балконі—
Як в чорній сукні буду я,—
Знай, неминуча смерть твоя...
Чи правда, сину, кроком смілим
Назустріч підеш ти судьбі?
Бо кров мадьярська у тобі!
Як тільки ж у намітці білій
Мене побачиш в хвилі тій,
Знай, виблагала я сльозами
Прощення силі молодій.
Як будеш схоплений катами,—
Не бійсь, коханий сину мій!"

І графові спокійно спиться,
І буде спать він до зорі,
Йому все мати угорі,
В намітку білу вбрана, сниться.

Біжить народ,—вже дзвін гуде—
І тихо улицею йде,
Поміж суворими стрільцями,
На площу граф сумний, без тями...
Всі вікна навстіж: скільки враз
Його сльозами провожає,
І рук дівочих роскидає
Йому квітки в останній раз!

Нічого граф не помічає:
Вперед він, на балкон, зорить,
Бо мати там уже стоїть
Спокійна, у намітці білій.

Заграло в його серце в мить,
До місця страти кроком смілим,
Всміхаючись, він йде, спішить,
І на помості вже стоїть...
В петлю веселий він піднявся
І... навіть у петлі всміхався...

Чом мати в білому була?
Свята брехня! Бо так могла
Збрехать з любові тільки мати,
Щоб син спокійно йшов на страту...

О. Коваленко.

Весна вернулась.

Весна вернулась і з собою
Новую працю принесла.
У поле з плугом, з бороною
Поіхав люд,—весна прийшла.

Щасливий той, у кого нива
Своя, не нанята на рік,
Йому і праця заважлива
Не здасться тяжкою во вік.

Він зоре ниву повний віри,
З надією на добрий плід,
Посіє зерно в ій до міри
І заволочить так, як слід.

Природи ж сили молодії
Йому те зерно проростять
І за труди його тяжкії
Врожаєм добрим звеселять.

Але тому на світі горе,
У кого й нивоньки нема,
Хто на чужому полі оре,
Бо праця вся його дарма.

Посіє він, та жать не буде,
Або пожне, та не собі,
Втішатись будуть інші люди,
А він зостанеться в журбі.

У нас з тобою, пане-брате,
Є добра нива—переліг;
Давно пора ії зорати
Та й сіять, тільки б Бог поміг.

Та не дають нам наше поле
Орати й зерном засівать,
І необроблене та голе
Воно ще довго буде ждать,

Поки сівач давно жадану
На йому працю роспочне
І в нивоньку свою кохану
Посіє зерно добірне.

Не скоро прийдуть ті години...
Тим сумно робиться міні,
Що дармо йдуть життя хвилини—
Без праці в мимовільнім сні.

Тим сумно знать, що наше ціле
Життя—годинонька мала,
І що тим часом знов без діла
Мине весна, як і прийшла.

В. Самійленко.

Артист І. **Марьяненко.**

Гетьман.

У ніч водохрестну тайничу,
Як глупа настане пора,
Хтось гонить конем ясногривим
По хвилях холодних Дніпра.

Кінь рине насупроти виру,
Скалки аж навколо летять:
Боки йому димом парують,
Огнем йому очі горять...

За ним бунчуки й короговки
Аж мають у темрявій млі,
І стелються сивим туманом
По мерзлій, німотній землі...

Де бьють і клекочуть пороги,
Здіймаючи піну до дна,—
Стоіть серед „пекла“ там скеля,
Під нею—печеря сумна.

В тій скритій од миру печері,
Під дужим кремінним хрестом
Лежить якийсь гетьман незнаний,
Лежить, без клейнод, кістяком...

Нема йому місця в родині;
Могилу, де гетьман лежав,
Розрив лютий ворог до краю
І кості навкруг розметав.

Але ж іх до батька Славути
Скотили струмки весняні,
А той свого сина останки
Сховав у печері-труні...

Там хрест... то не хрест—Україна
Кремніє од туги на вік
І в ніч під Водохреща ронить
Кріваву сльозину що рік.

І скоро та крапля гаряча,
Занявшись червоним огнем,
Пониже мерця потайного—
Підводиться гетьман живцем...

Здіймається маревом білим,
На білім огнистім коні,
І в шатах вже бурею лине
По рідній своїй стороні...

Зорить і не може пізнати:
Де мрілись простори степів,
Тепер простяглись залізниці,
Повстали будови дворців.

Роскинулись села повсюди,
Багато зьявилось пишнот,—
Лиш гірше обдерта голота,
Лиш в тяжких кайданах народ...

Болить його серце нудьгою,
А очі палають стидом,
Що кровью геть змив Україну,
Та й стиснув ще гіршим ярмом.

от він стає на майдані,—
Зніма дорогого шлика,—
І кличе козачество славне,
Усе Запорожжа склика:

Зове Богуна, Кривоноса,
Зове і надію одну—
Тимка безталанного сина,
Що рано поліг у труну...

До всіх він тепер присягає
І руки до Бога здійма,
Що зве за голоту повстати,
Якій і просвітку нема,

Яку колись в давню годину
Запродав він сам старшині...
І гетьмана голос лунає,
Склика вояків до борні...

Але того гласу не чують
Колишні чубаті брати:
Одні полягли по могилах,
Других змордували кати,

А треті всього одцурались,
Чим перше святились слова...
І гетьман у скруті-розраді,
Як перш до поспільства взива:

„Вставайте, сини моі, квіти,
Не гніть перед катом спини,—
Клянусь,—розібью ваші пута,
Свої спокутую вини!“

Але перемучені діти
У лави не сходяться тут...
І жде іх безрадісний гетьман,
Аж поки не крикне когут...

Тоді застогнавши сідає
На білого змія-коня,
І лине назад до порогів,
Крізь води й ліси навмання,

І там, у печері глибокій
З жалем до хреста припада,
І молить за край свій у Бога,
Та тяжко гіркими рида,

І бьє себе з роспачі в груди,
Клене свій безщасний талан,—
Поки не поляже кістками,
Як здійметься ранній туман...

М. Старицький.

* * *

Міні однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині—
Однаковісенько міні!

В неволі виріс, між чужими,
І, неоплаканий своіми,
В неволі плачучи умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій—не своій землі.
І не помяне батько з сином,
Не скаже синові: „Молись,
Молися, сину: за Вкраіну
Його замучили колись."

Міні однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні.
Та не однаково міні,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві,—і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково міні!

Т. Шевченко.

Гіпатія.

Вона стояла в залі мармуровій
Вся в білому, прекрасна та бліда,
І слово правди, розуму ясного
Юрбі німій доводила вона.

І слухали вони усі уважно
Ії слова натхнені та палкі;
В той час здавалось: в неї за плечима
Зростають крила білі та легкі.

Вона про досвід чистий ім казала,
Про сили ті, що правлють світом всім,
Казала: люди знання і свободи
Досягнуть тільки розумом своїм.

У глиб землі і в глиб небес величних
Сягне той розум сміливий людський,
Дізнається він першої причини
Усіх земних і світових подій.

Пізнає все — і без надій, без віри
Та з певним знанням, вільний і міцний,
Він переробить все тоді, як схоче,
І світ йому одкриється новий.

Та тільки праці треба ще багато...
І кликала вона до неї всіх,
Хто чує в грудях силу і бажання,
Хто зрікся вже всіх помилок старих.

Вона замовкла, гордо і спокійно
Стулились пишні молоді уста;
Та довго ще, зворушена глибоко,
Мовчала вкруг уважная юрба.

Коли ж вона покинула ту залу,
За нею вслід і всі вони пішли,
І лавр новий в вінок ії славетний
Вони рукою вдячною вплели.

На другий день у світлі сонця яснім
Олександрія пишно вся цвіла,
Та ранком тим пахучим і чудовим
Прокинулась Гіпатія смутна.

В задумі біле дороге убрання
Вона наділа і в свої густі
Та темні коси квіти повплітала,
Щоб знов до праці любої іти.

І йшла вона по улиці знайомій,
Стаівши тугу в грудях молодих,
Та сумно ій усе навкруг здавалось,
Весь світ здавався у кольорах смутних.

І грізний гомін зразу ій почувся,
Ії схопила дужая рука—
І скошена, як тая квітка пада,
Гіпатія упала молода.

І з реготом, з жорстокістю лихою
Ії тягла озвірена юрба:
„Не вірила ти в вищії істоти,—
Вмірай за це, поганко чарівна!..

„Казала ти, що не істота вища,
Не бог величний світом править всім,
А що природи вічнії закони
Керують смертю і життям земним.

„Святої віри в серці ти не мала,
На розум тільки покладалась свій,
Вмірай тепер! Нехай тебе од смерти
Рятує той хвалений розум твій!“

Кепкуючи, жорстокі темні люди
Гіпатію до храму притягли
І кинули скрівавлену, нечулу
На мармуровім білім вівтарі.

І хтось іще ціпком її ударив...
Останній стогін вирвався з грудей,
І мертва вже вона тепер лежала
Серед отих озвірених людей.

Хоч мертва, та прекрасна, як і завше,
Покинута на білім вівтарі,
В шматованій, скрівавленій одежі
Вона лежала, наче у ві сні.

Роскидалось поплутане волосся,
Квітки помьяті ще в йому цвіли,
А круг обличча мертвого проміння
Вінцем злотистим ніжно так лягли.

А ті, що так її убили люто,
Тепер смутні стояли і бліді,
І мимоволі з острахом і дивом
Дивились в очі мертвії її.

І чулось їм, що жертва та даремна,
Що вбито тільки тіло молоде,
А дух живий до віку буде жити
І слово правди людям доведе.

Галина Комарівна.

Я ще живий.

Я ще живий—іду вперед.
Нехай, як хмара, ніч нависне,
Вона мене в пітьмі не стисне –
Я ще живий—іду вперед!

Я буду там, де смерть іде,
Людей невинних, злая, косе,
По їх ура́нці плачуть роси—
Я буду там, де смерть іде!

Свободу я люблю над все,
За неї стану я до бою
І, може, ляжу головою,
Так що ж?—Люблю її над все!..

М. Вдовиченко.

* * *

І все таки до тебе думка лине,
Мій занапащений, нещасний краю;
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.

Ці очі бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого од твого не видали,
Вони б над ним ридали,
Та сором сліз, що ллються од безсилля.

О, сліз таких вже вилито чимало,—
Країна ціла може в їх втопитись:
Доволі вже їм литись,—
Що сльози там, де навіть крові мало!

Леся Українка.

Надія Кибальчич.

* * *

Тихесенько, тихо та море плескочеться,
В блакитнім тумані уся далина...
Нічого, нічого і думать не хочеться...
А думка, мов чайка, в простор порина...
Погас день пекучий, з хмарками безслідними
Заплив він у инше десь царство своє;
І там над горами в тумані не видними
Вже місяць червоний поволі встає.
Під ним скрізь на морі мов іскорки граються,
А далі вже смуга, як жар той, горить.
Все більше ген гори туманом вкриваються,
На іх, наче зірка, десь огник зорить.
На скелях, кріз віття проміння з утіхою
Тонкіі малюнки плести почина.
Ой, можна зьєднатися з нічкою тихою
І стати бездумним, неначе вона!..
. . . . . .
І стати бездумним неначе вона...
. . . . . .

Он там за горою, що дивно хороша,
Що в чистім тумані зникать почина,
Далеко, далеко за нею на північ
Є скута морозом страшна сторона;—
Безкраі, безлюдні і темні тайги
Пісні все співають одні та одні.
Неначе в предсмертній хворобі минають
Беззоряні ночі, безсоняшні дні.
В холодних халупах там гинуть поволі
Без звістки про рідних, про світ, про життя,
Не маючи сили змагатися, жити,
Шукають у смерти собі забуття,
Там бьється об стіни страшна хуртовина,
Утомлені очі снігами сліпить.
Ціною усього свого істнування
Неможна там хвилі розради купить...
. . . . . .
Де сили беруться те знати і жити?
І навіть втішатись, хоча б одну мить?!
Прокляття жадобі життя, істнування,
Якої неможна ніколи зломить!
Яка робить камінь з живої людини,
Гартує од жалю на користь собі,
Примушує жити, вбиває пориви,
Знесилює душу в тяжкій боротьбі!

Надія Кибальчич.

* * *

Я йшов ланами рідних нив,
Вливав я думи в тихий спів,
У свіжі квіти степові
Вбірав я ліру. Та в крові
Квіти по нивах тих були—
Бо рани предків то цвіли.

І до могил я припадав,
І в забутті я там лежав,
І смутно мріялось міні:
В огні нещадної війни
Край диких скифів червонів,
Моіх занедбаних дідів.

Я йшов пісками берегів
Страшного моря, і дзвенів
Грізніш од грому в небесах
Шалений рев в моіх ушах.
То хвиля спінена, мутна
Гукала в нестямі: „Війна!.."

Ой, не того шукаю я...
Спитать, що скаже ще земля.
І чую голос я землі:
„Щасливі ті, що полягли
На лоні в мене,—там вони
Не чують голосу війни."

І впав я в тузі, і лежав...
Туман всю землю повивав...
І ось почувся враз міні
Гук сурм в далекій стороні:
Сурмив потужно хтось вночі,
Людей до згоди зовучи.

І встав я разом, мов в огні:
Душа прокинулась в міні.
І чую—скрізь гудуть в роги
Війни грізної вороги,
І ліру взяв і я свою
І зорю згоди в струни бью.

— „Ставайте всі проти війни,
Країни рідної сини,
І, всіх до згоди зовучи,
На рала сковуйте мечі,
Щоб і одвічні вороги
Взялися спільно за плуги!.."

Трублять роги... Але мовчить
Холодна північ. Не дріжить
І не хвилюється туман
Над мертвим царством християн...
А море стогне уночі,
Реве, до бою зовучи!..

М. Чернявський.

* * *

Для всіх ти мертва і смішна,
Для всіх ти бідна і нещасна,
Моя Україно прекрасна,
Пісень і волі сторона.

Поглянь: народ твій—раб з рабів,
Чужими й рідними забутий,
Гниє віки в недолі лютій
І віру в долю загубив.

О, дух України! орел!
Дух вільний, смілий і високий,
Злети, зтурбуй цей мертвий спокій
І влий життя з своїх джерел.

Мовчиш? заснув? ганебно спи...
Ні, певно ти поліг в курганах,
Бо ти не зміг би буть в кайданах,
Як ці невольники-раби...

Ти, дужий в вільності своїй,
Розніс би хмари і тумани,
Розбив би всіх неволь кайдани,
Розбив би... чуєш, краю мій?..

О. Олесь.

* * *

Вічний Народе, Генію туги,
Ставлять тирани для тебе стіс;
Рвуть тобі серце, випекли очі,
Ллються потоки крові і сліз!
Зродиться местник з кровавих туг—
Встане народ мій, вічний наш дух!

Вся Україна в шумі пожежі,
Од болю сиве волосся рвем,
Здавили горло, чоло стоптали,
Шарпають душу, та ми живем!
Зродиться местник з кровавих туг,
Встане народ мій, вічний наш дух!

Луна пожежі кровавить Бога,
До його трону бухає дим—
Мучені всіми муками світа
Кличемо правди стоном страшним!
Зродиться местник з кровавих туг,
Встане народ мій, вічний наш дух!

Спалила очі нам та пурпура,
Вирвав нам серце кліщами плач,
Згину на стосі, та з мого серця
На всіх тиранів бухне картач!
Зродиться местник з кровавих туг,
Встане народ мій, вічний наш дух!

В. Пачовський.

Балада.

(На позичений мотів).

В безкраіх степах Украіни,
Де зорі в блакиті горять,
Могили сумні стародавні
На сонці пекучім стоять.
Ніхто не спитає ні в кого,
Навіщо і як, і коли,
Могили в степах Украіни
Насипані людом були?
Над вільним Дніпром є могила
Висока, крута та сумна,
Лежить хто під нею—не знають,
Стоіть в самотині вона.
Удень все орел сизокрилий
Кружиться над нею, літа,
То сяде, посиде, то знову
В блакитному сяйві віта.
Опівночі хтось із могили
Поважно та тихо встає,
Коня до Дніпра повертає,
На згірьі конем виграє.
При місяці сяє весь в злоті,
Бунчук, булава у руках,
Огонь так і світе у темних,
Як ніч, його гарних очах.
На Дніпр позирає і гучно
Отаманів кличе своіх,
Козачество він призиває—
Не чути нікого у іх!
Лежять вони скрізь у могилах,
Лежять і не встануть по вік,
Ніяка іх сила не збуде
Не то щоб збудив чоловік...
Одні повмірали у полі
З татарами люто бьючись;
А другі, попавши в неволю,
Умерли усі, сміючись.

А инших спекли у Варшаві
У мідних, страшенних биках,
Других же, зідравши волосся,
Пустили в червоних шапках.
І довго стоіть він зітхає,
Вкраіну свою спомина,
Козацтво своє він скликає,
Аж котиться лугом луна...
А потім коня повертає,
Як тільки що стане світець,—
І миттю ж тією зникає,
Шумить тільки буйний вітрець.
Над тою могилою зранку
Орел сизокрилий літа,
Полине до хмари, за хмару
І знову над нею віта.
І буде стояти могила
В степу не один, може, вік...
Чи хто із людей коли взнає
То хто за мана—чоловік?!

Я. Жарко.

Чому?

Не тямлю, чи в сні, чи вчулось міні:
В гаю соловіі співали,
Я слухав, блукав, цвіт рожі збірав,
Збірав я колючі печалі.

Непевна пора, пташок ще нема,
Ще гомону пчіл не чувати,
Та хто ж ото йде, чий голос гуде?
Чи людський? Чого б це?.. не знати.

Вже ближче... що ж це на плечах несе?..
Один, другий, третій, десятий,
Чи ж мова це та... Чіі то уста?
Це ж голос нелюдський чувати.

І сниться міні на яві... у сні...
І каже Печаль:—отіі,
Це рідні твоі по духу, крові,
Та бач вони темні й німіі.

Останні слова, що скажуть уста:
Це скарга, молитва, прокльони,
Останні діла—робота тяжка
І низькі земніі поклони.

Де ж Правда, де Світ, Учитель отих
Обдертих, невольних?—питаю.
Чи справді вони небесні сини,
Багаті наслідники раю?

Чому ж не принять, чом братом не звать,
Руки не подати братньоі?
Журби не влегчить, очей не промить,
Не зменшити муки важкоі?

Курився фіміам комусь, а не нам,
Не нам церкви, пишні палати.
Престола нема—для нас лиш тюрма,
Й убогі, нужденніі хати.

Курився фиміам багатим—не нам,
Нема синам вбогим нічого;
Погорда і сміх, терпіння за гріх,
Жалю, ні поради ні в кого.

Курився фиміам церквам, а не нам
І тим що у іх проживають.
Для нас же все та свята темнота,
Брехня і облуда без краю.

В. Цебрівський

Пилип Капельгородський.

Похоронний спів.

Біле холодне обличча,
Навхрест положені руки,—
А на потьмаренім чолі
Вираз таємної муки.

Змовкли уста, занімілі,
Очі на віки склепились.
Друзі й знайомі журливо
Всі над труною схилились.

Ціла країна заплаче
Жалібно, сумно, як мати,—
Киньмо ж хоч ми голосіння,
Годі над трупом ридати!

Сльози—ознака безсилля,—
Ми ж ще борні не спинили,
Доки нам світ заступають
Темні незламані сили.

Це не останню офіру
Ми виряжати зібрались,—
Ще нам, коханії браття,
Местники смілі зостались.

Ще їх багато поляже,
Руки згорнувши в знесилі,
Доки ущухнуть на віки
Темні, розбурхані хвилі.

Встане занедбана правда,
Хижа сваволя загине,
Пісня могуча, весела
Вільно над краєм полине.

В співах тих люди згадають
Всіх, що тепер схоронили,
Всіх, кому труни будують
Темні розбещені сили.

П. Капельгородський.

До українців.

За для всіх чужих народів
Ми повинні буть братами,
А для неньки України—
Її вірними синами.

В братнім ділі всіх народів,
В боротьбі із капіталом—
Ми повинні йти у згоді
І зривняти хлопа з паном.

За для всіх чужих народів
Будьмо ж рідними братами,
А для неньки України—
Її вірними синами.

П. Ротарь.

* * *

„Жени руськія восплакашася."

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі,
Чи в половеччині, чи то в князівській удальщині,
Чи то в козаччині, лядщині, ханщині, панщині,
Рідніі сльози жіночі?

Скільки сердець розривалось, ридаючи,
Скільки звялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й стиха міркую:
Скільки сердець тут розбитих, могил тут розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло пролитих
На одну пісню такую?..

І. Франко.

Над трупами.

Ви мужа убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
За що в його чорний гвіздок в голові...
...Він лікарь був добрий... його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Хаіме!! ти може... що зле ім зробив?..
Скажи міні, любий, за що тебе вбили?
Весь вік ти боровся за волю рабів,
За іх не боявся ні мук, ні могили...
Хаіме! мій милий!! за що тебе вбили?..
...Мовчить... і обличча у його
За гріх не говоре нічого...

Ви сина убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
За що в його чорний гвіздок в голові...
Він втішний був хлопчик... його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Нухіме! ти може, що зле ім зробив?..
Скажи міні, милий! ти ж маму кохаєш...
Ти ж так ії дуже і завжди любив..
Скажи міні, пташко!.. ах, слів ти не знаєш,
Ах, ти тільки „мама“ одно вимовляєш...
.....Хто ж скаже міні, немовлятко?..
Холодний, як крига, твій батько...

О. Олесь.

Хрест.

І тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, Бог на хрест роспятий.
Знання нема, а скрізь безодня віри,
І всюди рабських шибениць без міри,
Землею гомонять пісні воскресні,
А люди ждуть на ласощі небесні.
Споганюють святе лице природи
Страшним кінцем Христовоі пригоди.
Сами ж ідуть чортівськими шляхами—
Звірюки од колиски, аж до ями!
О, глянь, Христе: ті Юди та Пилати
Од тебе ждуть небесноі заплати!
Хрестом Твоім зацитькують сумління,
А іх серця, як ті хрести, з каміння.
І шибениця в іх серцях є Богом,
А ти стоіш, Ісусе, за порогом...

О. Маковей.

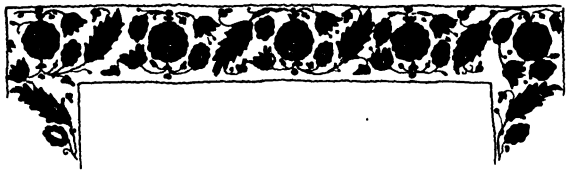

* * *

Що не день, то гірша мир трухлявий,—
Все кона у непробуднім сні,
І нема, чим дихать правді млявій
Під пятою кривди у багні;

Над усім панує заздрість люта,
Братолюбства висохло русло,
Розум дба про гибель і про пута,
Серце в грудях мохом поросло;

У льохах за засувами слово,
По базарях, по торгах любов...
І нема, хто б покликнув сурово
На крюків, що точуть людську кров.

Люд загруз у грабіжах, у крамі,
Пада ниц перед бичем магог...
Спорожніли віковішні храми
І забутий милосердя Бог!

Гей, зьявися ж визволитель слову
І глаголом розбуди людей,—
Щоб забилось серце сонне знову,
Щоб теплом повіяло з грудей,

Щоб огидло все лихе, негоже,
Щоб любов спалахнула в очах,
І щоб враз до ніг твоіх, мій Боже,
Люд припав в покаянних сльозах!

М. Старицький.

До кобзи.

Коли люди після бурі
Боротьби за правду, хмурі,
Змучені украй
Спочивають в сяйві свята—
Тоді, кобзо, як для брата,
Тихесенько грай.

Коли люди щастям повні,
І сановні, й не сановні,
В чадові удач
Роспочнуть бенкетувати
І вигукувать вівати—
Тоді, кобзо, плач.

Коли ж люди сном окуті
У щоденній каламуті,
У житті бруднім
Все псують, забувши сором,—
Тоді, кобзо, повна горем,
Загреми, як грім!

Ю. Будяк.

Колись і тепер.

Колись ми, колись ми сміялись,
І небо всміхалось, і квіти;
Тоді нам, тоді нам здавалось
Так легко і вірить, і жити.

А серце, а серце кипіло,
Як меду солодкого чара;
А доля, а доля втопила,
Казала: „ти щастю не пара."

Колись ми, колись ми бажали
Всесвітнього щастя, а люди,—
„Непевно, непевно,—казали—
Чи рано, чи пізно, а буде."

Тепер ми, тепер ми регочем,
Так гірко, що небо аж плаче;
Нічого, нічого не хочем—
Чи чуєш, чи віриш, козаче?

Одарка Романова.

* * *

Нависла ніч. Стоїть, понура,
Темніш сліпця, німіш од мура,
Без зірки в небі, без роси,
І тильки чуть—як виють пси...

Нависла смерть по-над містами.
Замерло все. Немов очами
Тремтячі жертви прикував
До місця велетень-удав.

А гей, хто смілу душу має!
Гукни, озвись, бо загибає
У людях віра в кращий час,
В ясний той день, що йде до нас!

Гукни!.. Бо пітьма стоголова
Боіться сміливого слова,
А нам ти віри надаси...
Але не чуть. Лиш виють пси!..

М. Чернявський.

Не сумуй.

Не сумуй, хоч сміється недоля лиха
І роспуку в душі викликає,—
Хоч буває тобі од палкого жалю
Мов обценьками душу стискає,
Але серденько чуле своє угамуй,—
Не сумуй!

Не лякайсь! Не подужає галич сліпа,
Що, мов хмара, нависла над краєм:
Серед крові і сліз ми до світла свого
І до правди шляхи одшукаєм
Нум до праці! Од лиха людину рятуй,—
Не сумуй!

Хай безсила стареча під гуркіт борні
Нам пригоди зловістно віщує:
Наш гурток молодий не боїться пригод
І сичання старечі не чує.
Прилучайся до нас! Разом з нами працюй!
Не сумуй!

Стань до бою з темнотою, з гнітом тяжким,
Може зглянеться зрадниця доля...
Нум до гурту мерщій! Ось на поміч до нас
Вже іде, наближається воля,—
Ти ж шляхи, перелоги для неї готуй,—
Не сумуй!

П. Капельгородський.

Ада Негрі.

* * *

З Ади Негрі.

Дивуюсь я з тих дужих, повних сили,
Що поцілунки божі в їх горіли
На земному чолі;
Що з запалом звертали свої зори
В недосяжні, неміряні простори
Далеко од землі!
Що мали дар всіх геніїв величних—
Натхнення пал, жагу пісень одвічних
І блиск небесних мрій;
Що радощів і сліз гірких зазнали;
Що темряву поперед себе гнали,
Дум викликавши рій;
Що вище всіх наважились злетіти
І світові одкрили заповіти,
Яких не знали ми;
А в гріб лягли з невтраченим сумлінням,
Уквітчані, осяяні промінням,
Прославлені людьми...

Кохаю я тих сміливих душею,
Що не журились долею своєю,
Все ближнім оддали;
Що в нас будили почуття гаряче
До всякого, хто мучиться і плаче;
Кого весь вік кляли,
Прощав Христос, а Юди продавали;
Кохаю тих, що люду віщували
Зорю життя нову;
Що правди стяг не побоялись зняти,
В огонь, на хрест без ляку йшли вмірати
За кривду світову.

А плачу я, не слізьми—кровью плачу,
Що-раз, як тих, великих справді, бачу,
Що нудяться у млі;
Пригноблені, голодні, на хвилинку
Вони не мали в тузі одпочинку,
А не зробились злі.
Це—бідарі, сіроми нещасливі,
Що бачили, як на багатій ниві
Жита в людей цвіли,
Але сами без хліба в злиднях мерли,
Та на чуже рук навіть не простерли,
І крихти не взяли.

Це—вбоги ті, що жовчу упилися,
Зневажені, що втіх земних збулися;
Це—ті, кого не раз
Цькувала злість утисників проклята,
Але вони не піднялись на брата
Під гнітом всіх образ.
Це—ті, що мерзли по шляхах забуті,
Знеможені, кайданами окуті,
Без сонця, без кутка,
Подужані непереможним лихом,
Але святий скарб віри в серці тихім
Все сяє—не зника.
Це—ті, що вік трудились без утоми,
Валяючись на гноїщі з соломи,
А до лікарні йшли

А там в труну лягали, одинокі,
Та все в душі своїй чуття глибокі
Любові берегли.

П. Грабовський.

* * *

Ми не кинемо зборі своєі:
Наше військо сміється, бьючись,
Наше військо в боях бенкетує,
Наше військо вміра, сміючись.

Ми не зложим червоного стягу...
Кров червона із нас пролилась...
Власну кров ми ворожою змиєм,—
Гострі коси залізні у нас!

Ми не підем з крівавого бою:
Наші друзі по тюрмах гниють,
Наші друзі в Сібіру конають,—
Ми назад ім проложимо путь.

Ми не кинем боротись за волю:
Наші браття упали в борні,
Іхня кров ще гаряча на ранах,
Іхні рани горять ще в огні.

Ми не зложимо зброі своєі...
Дужі в нас і бажання, і гнів,
Ми здобудемо землю і волю,
І загоімо рани віків.

Ми не підем з крівавого бою:
Наше військо сміється, бьючись,
Наше військо в боях бенкетує
І од куль уміра, сміючись!..

О. Олесь.

Весною.

Тихо та любо на дворі!..
Вечір на землю спускається,
В небі займаються зорі,
Мла навкруги розстилається,—
Тихо та любо на дворі!..

Степ що хвилини темніє,
Плине туман по-над річкою,
З-заходу край червоніє,
Довгою дивною стрічкою,—
Степ що хвилини темніє...

Ані шелесне у гаю!
Листя висить, не гойдається,
Змучене серце до краю
Вечером гожим впивається,—
Ані шелесне у гаю!

Співи лунають звабливі,
Ген покотили долиною...
Гетьте, думки полохливі,
Годі лякать домовиною!—
Співи лунають звабливі.

Смерти весною немає,—
Все росцвітає, пишається!
Сором тому, хто вбиває,
Хто над весною знущається,—
Смерти весною немає!

П. Капельгородський.

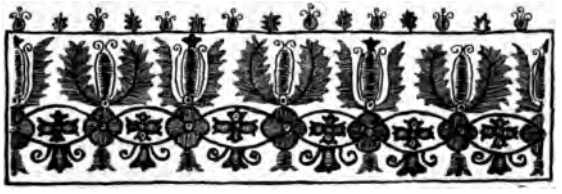

Наша слава.

Мов промінь весняного сонця
Між скелями Ети сумної
Безсмертною славою сяє
Могила святого героя.
І Кліо вінками із лавру
Могилу ту рясно квітчає,—
Поліг там борець непохитний
За волю родимого краю.
Нащадки його не забули,—
Там моляться правнуки Спарти,
І в муках блука по узгірью
Пекельна мара Ефіяльта.

На горах славутних Дніпрових
Чорніє висока могила,—
Борця за братерство і волю
Сховала там рідна країна...
Народ його вислав за себе
Боротися з кривдою злою,—
Нерівня його не злякала,
Не збила з дороги неволя...
Онуки і правнуки скажуть:
— Нема що нам заздрить на Спарту,—
Ми мали свого Леонида...
І безліч своїх Ефіяльтів.

П. Залозний.

Сонет.

(З Шекспіра).

Нераз я кличу смерть, бо нудно бачить в світі,
Як ходить працівник в жебрацькому лахмітті,
А капосне ніщо блищить у пишнім строю,
А вірність щирая знай бьється з клеветою.

Як славу має й честь огида, і облуда,
А чистоту он там сквернить насилля дике,
Як чесноту ганьбить ось стовпище велике,
А власть над всіми зла, як на очах полуда.

Перед надсилою художество німіє,
А дурень мудрому одмірює права,
І правда злякана, безпомічна дуріє,
А добрий в найми йде, а ледарь ужива—

Умер би! Ні, держусь трівогою одною:
Як я умру, й любов моя умре зі мною.

І. Франко.

* * *

З П. Я.

Тим бандура моя, мов заклята мовчить,
Що на серці моім наче камінь лежить;
Що я зранений весь і безсилий мій гнів,
І бренів би, мов плач похоронний, мій спів.

Але прийде він, знаю, натхненний пророк,
На чолі його буде терновий вінок,
На руках, на ногах та свята його кров.
А в устах його спів про життя, про любов.

Маруся Полтавка.

* * *

Чи мана, а чи щастя, хіба ж не одно?
Міні клятви не треба твоєі.
Аби хворѐє серце чимсь повне було,
І хоча би на мить одпочити могло,
Як ота сиротинка, у мріі.

Не дивлюсь я в прийдешнє; що буде—дарма!
І поки твоя тепла ще ласка,
Не спитаю тебе, чи на довго вона,
Чи це дійсність чарівна, чи може мана,
Чи не зникне все завтра, мов казка.

Але ж я і себе не питатиму—ні!
Бо непевність прийде мимоволі.
Я люблю твою мову і смілі пісні,
І так легко, так любо з тобою міні,
Так одрадісно—ну, і доволі!

А обридну тобі, то скажи—не жалій
Отруіть мою душу нудьгою.
Ні неволі, ні жертви не треба міні.
У житті є̀сть багато і так кайданів,—
Нѐвже й ти схочеш бути рабою?

І розійдемось ми. Міцно стисну тобі
Твою руку тоді на прощання,
Як сестрі у тяжкій життьовій боротьбі,
І я зможу без сліз і докорів судьбі
Пережити тяжке розставання.

П. Шелест.

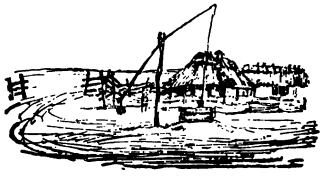

Ратай.

Сумне, холодне і мутне
Повисло небо над ланами
І оливьяними очами
Глядить на землю й не зморгне,
Мов сфінск бездушний. І нікого,
Як у могильному склепу,
Немає в мертвому степу.
Усе живе втекло од його.

Але вдивляюсь в далечінь...
Ген-ген на мертвій степу грані
Щось ледве мріє у тумані:
То—чоловік, а рядом—кінь.
То орють вдвох лани холодні
Вони потомлені, худі,
Бо звікували у нужді,
Обидва хворі і голодні.

І в мент здалось міні:—веде
Не ратай борозну безкраю,
А сам народ то землю крає
І зерно в борозни кладе,
Щоб потім дуків годувати,
Давати хліб ім і тепло
І за своє усе добро
Од їх погорду зазнавати...

— „Одвічний рабе!"—я спитав.—
„Чи єсть кінець твого терпіння?.."
Ні слова він. І рве коріння
Залізним ралом, як і рвав,
І безнадійними очами
Глядить у темну далечінь...
І ледви йде трудячий кінь,
Ступа важкими копитами...

М. Чернявський.

Сергій Черкасенко.

На добра-ніч.

Сонце в-останнє землі усміхається
І тихо за гори далекі ховається,—
Світе, засни, одпочинь!

Спіте потомлені, спіте заплакані,
Спіте задурені, спіте залякані!—
Ночі насунулась тінь...

Доля суворая з ранком прокинеться
Хижим шулікою на люд накинеться,—
Думки про щастя покинь!..

Доки ж ніч матінка ласкава, темная
Тягнеться тихо, мов казка таємная,
Поти засни, одпочинь.

Хай хоч у сні тобі щастя всміхається,
Серце замучене сном навтішається,—
Доле проклятая, згинь!..

С. Черкасенко.

Заповіт засланця.

Вмер козак на самотині, в тяжкому засланню
Вмер без свідків, без родини і без роспрощання
Вмер козак з нудьги та туги, в тундрах марно згинув,
Та в листі своім до друга сповідь свою кинув:

„За любов до України й рідного народу
Я утратив долю й волю, і здоровья, й вроду.
Та утратив я даремно, вжитку не придбав я
Бо в неволі на чужині вік свій звікував я.

Я загинув, люди добрі, без ужитку й слави,
Бо не жив я в тій неволі, а конав я мляво.
Я не жив, я нидів в мурах, в дреговинах гинув,
І даремне щирим серцем до роботи линув.

Бо ні способу, ні волі я не мав до діла,
І з одчаю никнув дух мій і хиріло тіло.
Я загинув, люди добрі, без ужитку й слави,
Бо не зжив я свого віку, а одмучився мляво."

Вмер козак, юнак бездольний,
Кинув білий світ,
Та зоставив братам вільним
Щирий заповіт.

„Коли схочуть вас на муки
Вислать на чужину,
Не давайтесь живцем в руки,
Бийтесь до загину!

Бо стократно краще вмерти
З руки махамета,
А ніж ждати в тузі смерти
В північних заметах.

Смерть за волі оборону
Буде вчинком мести;
Вість про неї піде в люди,
Й викличе протести.

І западе в живі серця
За правду обида,
До жорстоких катів мерця
Сплодиться огида.

І научить глухих чути
І сліпих прозріти,
Розохотить давні пута
З ніг народніх здіти.

Коли ж дасись живцем в руки
На тяжке заслання
Оддасись на тяжкі муки
Й безвістне конання.

І умреш ти в самотині
Сам один умреш ти,
Позабутий на Вкраіні,
Змучений дорешти.

І не знатиме громада,
Що ти згинув марно,
Кати тільки будуть раді,
Що вбили безкарно.

І про те злочинство враже
Хіба по столітку
Крадькома історик скаже
Катам не взамітку.

В. Мова.

* * *

Що Хмельницький придбав
Під пилявою,
Те Мазепа програв
Під Полтавою.
А вже решту пани
Наші темнії
Продали за чини
За нікчемнії.

М. Чернявський.

* * *

Я плакав у сні, міні снилася мрія,
Десь ніби я пташка, лечу уві сні—
А долом сія Україна квітками,
Красується вільна, своя, у весні!
Я з радости плакав у сні...

Я плакав у сні, міні снилася слава.
Десь ніби я в трумні, сміюся у сні,
А там на горі Україна співає,
Весь світ після неї складає пісні—
І ревне ридав я у сні!

Проснувся в сльозах я і ревне заплакав,
Всі люди побачать, здавалось міні—
Вільну Україну! А я ще невольник!—
Останній невольник—умру на весні...
І хлинули сльози рясні!

В. Пачовський.

* * *

Настала ніч. Втишились вязні,
Заснуло все камінним сном.
Лиш я сижу в холодній казні,
Сижу з роспаленим чолом.

„І що то буде? що то буде?“—
Ридає по кутах печаль.
Лявіною паде на груди
Якийсь незмірний, дикий жаль.

По коридорі ходить важко
З багнетом жовнір; вязні сплять;
А мій сусід зітхає тяжко,
Аж сірі стіни гомонять.

П. Карманський.

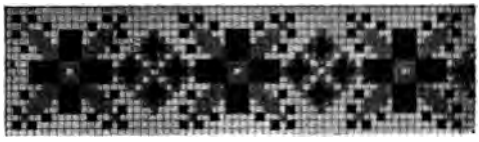

Рідний край.

Чи тихим ранком в час предзорній
Луною з башти дзвін гуде
І в душу дівчині моторній
Веселу зграю снів веде;

Чи то в обіднюю годину
В безодній блакиті небес
Палає сонце й як дитину,
Цілує щиро чистий плес;

А чи вечірньою добою
Далекий захід оджеврів,
А повний місяць із собою
Отару зірок вже привів;

Чи соловейко заспіває
У запашному вишнику,
І спів далеко геть лунає
По срібловодому ставку;

Чи то зненацька чорні хмари
Затягнуть небо, і усе
Мовчить, немов якіі чари
Повітря душнє несе;

А чи зімою хуртовина
Степи скрізь снігом укрива,
І неоглядная країна
З усім живим мов застива, —

Ти завжди пишний, любий краю,
Моя отчизно чарівна,
Мій златосяйний тихий раю,—
Для мене в світі ти одна!

В тобі бо мрії золотії
Моїх дитячих перших літ,
В тобі найкращії надії
Думок найвищих молодих.

Ти силу ллєш міні у душу
І навіваєш супокій
Для тебе жить, трудитись мушу,
А може й вмерти, краю мій!

П. Панченко.

* * *

Я прозрів у дивну хвилю:
Там далеко вже шуміли
Вільні вітри—дивно грали...
Очі в темну даль гляділи
І огнем серця палали.

Я прозрів у дивну хвилю:
Ясні луни всіх взивали
На бойовище—до бою!
Вільні вітри дивно грали—
Я впивався цею грою...

Я прозрів у дивну хвилю:
Давні люди инші стали,
Не клонилися в безсиллю—
Вільні вітри дико грали...
Я прозрів у дивну хвилю.

О. Маритчак.

* * *

Гей, чого ти похилилось,
Жито золотисте,
Гей, чого ти зажурилось,
Серденько огнисте?

Гей, чому ти не буяєш,
Жито серед лану,—
Гей, чому ти не гуляєш,
Серце без талану?

Лиш заєдно стогнеш, стогнеш,
Житенько похиле,
Лиш заєдно сльози рониш,
Серденько журливе...
. . . . . .

Гей, однака мабуть доля
Нам судилась в літі:
Тобі гнутись серед поля,
Міні—на цім світі!..

І. Осадчук.

Хвилі часу.

Прокляття й стогін обнялись,
Як дві страшні гадюки.
Над миром хижо простяглись,
У хмари гніву розрослись
І плодять кров і муки.

І тьмою землю облягло—
Ніч темна, нєпрозора!
Пітьмою сонце затягло,
І час спинивсь—і не було
Сьогодні, завтра, вчора.

І з жаху скиглив хижий птах,
І звірі в лісі вили,
І билась риба у морях,
І мчались череди в степах
І з ревом землю рили.

Точили кров з братів брати,
Тягли з жагою жили,
Не знали в млі, куди іти,
Куди сховатись, чи втекти—
І бігали, і вили.

Змішались всі: малі й старі,
І рідні, і не рідні,
Батьки і діти, й матері,
Раби-кайданники й царі,
І багачі, і бідні.

І гризли й тисли, хто як міг
І хто кого поборе,
І кожен гнався, кожен біг—
І гучно ніссяся тупіт ніг
І крик: „О горе! горе!.."

Страшне творилось на землі,
Одчай і божевілля
Із диким сміхом вили в млі,
Тягли вино—крові кухлі,
Справляючи весілля.

Прокляття ж з стогіном сплелись,
Над людністю нависли,
Крівавим сяйвом понялись,
Кругом землі обповились
І міцно землю стисли...

Ю. Будяк.

Артистка **А. Борисоглібська**

Галіма.

Могутній баша на галеру вступив,—
Надходить кріавеє діло:
Із Дикого Поля, з широких степів
Знов хижеє птаство злетіло:
По Чорному морю гуляють чайки,—
На місто турецьке пливуть козаки.

Дать добрую одсіч баша ім хотів—
З ім військо й грімучі гармати—
Хай джаври невірні пророчих синів
Не сміють ізнов турбувати!
Од пишних галер вже хвилює вода,
Роскішний харем свій баша покида.

В харемі вродливих він кинув жінок—
Квітки із південного краю—
І квітку найкращу з тих пишних квіток,
Вродливу, мов гурія з раю,
Галіму покинув, милішу за всіх,
Життя його щастя, утіху з утіх.

З далекого краю її він узяв,
З тії ж степової країни,
За пишную вроду над всіх покохав
Дочку карооку Вкраїни,
Роскошами, щастям її він повив,—
Не згадує більш вона рідних степів.

В харемі Галіма зосталась. Вона
З походу башу виглядає,
Без милого трошки неначе сумна
У пишнім садку похожає.
Там бьють водограї, там пахнуть квітки,
Про щастя й кохання співають пташки.

І день так, і другий, і третій мина—
Докучило їй дожидання!
Четвертий—і чує з садочка вона
Звитяжськеє з бою вертання.
За листя сховавшись, вона одного
Очима шукає—коханця свого.

Ось їде коханий, конем виграва—
А що ж то везуть коло його?
На ратищі мертва стремить голова,
Здобуток од бою страшного.
Отаман козацький колись її мав,
І в його баша її сам одрубав.

Звитяжства ознаку, здобутка того,
На славу пророчої сили,
Велить він поставить край двору свого,
Щоб люди усі зрозуміли,
Що вміє він тяжко карать ворогів.
І в двір переможець-баша уступив.

Галіма ж дивилась... І очі її
Так страшно, так дико гляділи,
Немов би останні хвилини свої
У тій голові вони вздріли:
Пізнала, пізнала безщасна в ту мить,
Чія голова там ганебно стремить!

Пізнала того, за ким сльози лились,
Кого в рідним краї кохала,

Пізнала ті очі, уста, що колись
Так палко вона цілувала:
Погасли ті очі, склепились уста,
І кров на чолі запеклася густа.

Пізнала усе, і тепер вона зна,
Кого на роскоші зміняла,
І все, що забула, згадала вона,
І рідну країну згадала,
І зраджену віру, і батька свого...
І серце змістить не здолало всього.

Скрик дикий, страшний розітнувсь і затих,
І збіглись на скрик із світлиці—
Знайшли вони скоро в трояндах густих,
Галіму знайшли слугівниці...
В садку, де співали про щастя пташки,
Над мертвою тихо схилялись квітки.

Б. Грінченко.

Утоплена.

Вітер в гаї не гуляє,
Вночі спочиває;
Прокинеться, тихесенько
В осоки питає:
— „Хто се, хто се по сім боці
Чеше косу? Хто се?
Хто се, хто се по тім боці
Рве на собі коси?
Хто се, хто се?“ Тихесенько
Спитає-повіє,
Та й задріма, поки неба
Край зачервоніє.

— „Хто со, хто се?“ спитаєте,
Цікаві дівчата.
Ото дочка по цім боці,
По тім боці — мати.

Давно колись те діялось
У нас на Вкраіні.—
Серед села вдова жила
У новій хатині;
Білолиця, кароока
І станом висока,
У жупані, кругом пані,
І зпереду й збоку.
І молода—нівроку ій!—
А за молодою,
А надто ще за вдовою,
Козаки ордою
Так і ходять. І за нею
Козаки ходили,
Поки вдова без сорома
Дочку породила.
Породила, та й байдуже!
Людям годувати
В чужім селі покинула;
Оттака то мати!..
Постривайте, що ще буде!
Годували люди
Малу дочку, а вдовиця,
В неділю і в будень,
З жонатими, з парубками
Пила та гуляла,
Поки лихо не спіткало,
Поки не та стала.
Не счулася, як минули
Літа молодіі...
Лихо, лихо! Мати вяне,
Дочка червоніє;
Виростає. Та й виросла
Ганна кароока,
Як тополя серед поля,
Гнучка та висока.

— „Я Ганнусі не боюся!“
Співає матуся;
А козаки, як хміль отой,
Вьються круг Ганнусі.
А надто той рибалонька,
Жвавий, кучерявий,
Мліє, вяне, як зустріне
Ганнусю чорняву.
Побачила стара мати,
Сказилася люта:
— „Чи бач, погань розхрістана,
Байстря необуте!
Ти вже виросла, дівуєш,
З хлопцями гуляєш?
Постривай же, ось я тобі!..
Мене зневажаєш?
Ні, голубко!“

І од злости
Зубами скрегоче.
Отака то була мати!
Де ж серце жіноче,
Серце матері?.. Ох, лихо,
Лишенько, дівчата,
Мати стан гнучкий, високий,
А серця не мати!
Ізігнеться стан високий,
Брови полиняють,
І не счуєтесь; а люди
Сміючись згадають
Ваші літа молодиі,
Та й скажуть: ледащо!
Тяжко плакала Ганнуся,
І не знала, за що,
За що мати знущається,
Лає, проклинає,
Своє дитя без сорому
Байстрям нарікає.

Катувала, мордувала,
Та не помагало;
Як маківка на городі,

Ганна росцвітала;
Як калина при долині
Вранці під росою,
Так Ганнуся червоніла,
Милася сльозою.
— „Заворожена! Стрівай же!“
Шепче люта мати:
„Треба трути роздобути,
Треба йти шукати
Стару відьму!“

Найшла відьму
І трути дістала,
І трутою до схід сонця
Дочку напувала.
Не помогло. Кляне мати
Той час і годину,
Коли на світ породила
Нелюбу дитину.
— „Душно міні. Ходім, дочко,
До ставка купаться!“
— „Ходім, мамо!“

На березі
Ганна роздяглася.
Роздяглася, роскинулась
На білій сорочці;
Рибалонька кучерявий
Мліє на тім боці.
І я колись... Та цур йому!
Сором, не згадаю.
Як дитина, калиною
Себе забавляє,
Гне стан гнучкий, розгинає,
На сонечку гріє.
Мати дивиться на неї,
Од злости німіє,—
То жовтіє, то синіє,
Розхрістана, боса,
З роту піна—мов скажена···
Рве на собі коси.
Кинулася до Ганнусі

І в коси впилася.
— „Мамо! мамо! що ти робиш?“
Хвиля роздалася,
Закипіла застогнала,
обох покрила
Рибалонька кучерявий
З усієї сили
Кинувсь в воду; пливе, синю
Хвилю роздирає,
Пливе, пливе—от-от доплив!
Пірнув, виринає.
І утоплену Ганнусю
На берег виносить,
Із рук матері заклятих
Вириває коси.
— „Серце моє! доле моя!
Роскрий карі очі!
Подивися! усміхнися!
Не хочеш? Не хочеш?“
Плаче, пада коло неї,
Роскрива, цілує
Мертві очі. „Подивися!..
Не чує, не чує!“
Лежить собі на пісочку,
Білі рученята
Роскинула; а за нею
Стара люта мати:
Очі вивело із лоба
Од страшної муки;
Втеребила в пісок жовтий
Старі сині руки.
Довго плакав рибалонька:
— „Нема в мене роду,
Нема долі на сім світі!
Ходім жити в воду!“
Підняв її, поцілував...
Хвиля застогнала,
Роскрилася, закрилася,
І сліду не стало...
З того часу ставок чистий
Заріс осокою;

Не купаються дівчата,
Обходять горою;
Як углядять, то хрестяться,
І зовуть заклятим.
Сумно, сумно кругом його...
А вночі, дівчата,
Випливає з води мати,
Сяде по тім боці;
Страшна, синя, розхрістана,
І в мокрій сорочці,
Мовчки дивиться на цей бік,
Рве на собі коси.
А тим часом синя хвиля
Ганнусю виносить.
Голісінька, стрепенеться,
Сяде на пісочку.
І рибалка випливає,
Несе на сорочку
Баговіння зеленого;
Поцілує в очі—
Та і в воду: соромиться
На гнучкий дівочий,
На стан голий подивиться...
І ніхто не знає
Того дива, що твориться
Серед ночі в гаї.
Тільки вітер з осокою
Шепче: „Хто се, хто се
Сидить сумно над водою,
Чеше довгі коси?“

Т. Шевченко.

Мрії.

(З Надсона).

I.

Ще як дитиною, за шкільною стіною,
Як діти, завжди й я про славу міркував,
Міні ввижався зал, наповнений юрбою,
І навкруги його світ ярко обливав...
То був бенкет, бенкет в честь кралі молодої,
В палаці тім було багато так гостей:
Були дівчата тут найкращії красою,
Були найліпші тут з баронів та князей...
Весь день той промайнув в чаду розваг великих:
Од труб стрільців в лісах лунало і гуло,
Багато оленів і серн чимало диких
Собаками тоді зацьковано було.
А уночі бенкет був... гарная музика
Там грала... а кругом між мармурів-стовпів
Усе повбірано вінками із барвінка
І вьється там парча корогв і прапорів.
Гуляли добре всі, всю ніч музики грали,
Під музику юрба, мов човни ті, плила;
Шовки іх й оксамит дзеркала одбивали,
Найкращі сукні й стрій із золота й срібла...

Вже швидко й ранок буде, гості потомились:
„Сюди, но кобзаря! — юрба людей гука —
Бенкет щоб звеселить, щоб піснею упились,
Хай пісню давнини, хай пісню заспіва!"
І от несмілий паж, я вийшов перед всіми...
І перед кралею навколішки я став,
Підвівсь, і радісно, по струнах я провів,
І голос мій гучний в палаці загремів...

Спочатку він дріжав од жаху потайного,
Та янгол не забув до мене прилетіть,
І голос силою він наділив святою,
І в очах погляд мій зумів він засвітить;
І ось незнаний паж, юрбою заправляю,
Я поборов ії... і ясно бачу я,
Як краля голову униз свою схиляє,
І пісня лицарів вразила всіх моя.
Огнем горючії дівчат я бачу очі,
Враження зроблене примітно на чолі,
І голос мій гуде, наче той струмочок
Чистенькоі води, що ллється по землі.
Мов в небесах гремить, так пісня моя ллється
По струнах геть по всіх розсипавшись вона...
Чи то була не грім з хмар божих роздається,
А може в небесах то блискавка грізна?..
Як уразило всіх! Здавалося, що стеля,
А з нею і земля, здрігнулось все ураз,
І люстра із шматків блискучого кришталю
Померкла, раптом затремтівши у той час.
І вихор той минув, і звуки знову тихо
Од вмілоі руки акордом полились,
Мов янгол крилами своіми звіяв лихо,
Мов дзвонів голоси далеко десь неслись.
Чарує пісня та і голос вже останній,
Мов любі пахощі, в вікно геть одліта,
Несеться до небес, до хмарочок блакітних,
І там далеко геть той голос десь зника.

Скінчив я...

Всі мовчать, неначе у забутті
Під силою вражінь од слів отих моіх...

А ось до ніг моіх упав вінок із рути..
Хвали міні й квіток було багато тих!
Гуде і стогне зал, хвилює перед мною;
Росте великий гук од похвал навкруги:
Реве так в вітер ліс осінньою добою,
Так в бурю море бьє грізне об береги.
Гуде і стогне зал... і чую мов кріз сон я:
Хвилюється народ і шле міні хвалу...
Душа ж моя чогось то иншого благає,
Неначе иншоі я нагороди жду.
Ти, яка зіркою сіяла перед мною,
Ти, котроі краса вразила так мене
І наділила пісню силою такою,
Невже ж не зрозуміла ти мене, невже?..
Дурний! Геть оджени ти марні своі мріі!
Священий трон ii! Молися та радій!
І марну про любов ти лучше кинь надію—
Невольником навколішках молися ій!
Чи вірить то очам: вона встає!.. і разом
Замовкла вся юрба; дорогу ій дає,
А очі ті горять, мов світяться алмазом,
А од дихання грудь то пада, то встає...
Вона до мене йде—легка, мов вітерочок,
Чарівною красою вся вона горить,
І ось з коси ii одколотий цвіточок
В руках у кобзаря щасливого дріжить.

Так змалку мріяв я...

II.

Літа плили, минали,
Химерних снів моіх немає більш, нема!..
Тепер співаю я про працю та про жалі...
. . . . . .
І вже про вроду більш пісень я не складаю,
Не славлю й лицарів у співанках своіх,
Хто плаче, з тим і я і плачу, і страждаю—
Про жалощі ж оті й співаю в піснях тих!
Хай хрест мій і важкий, хай бурі та сумніння,
Хай боротьбу міні приносив він тоді,
За те і теплеє, і світлеє проміння

Хоч иноді, а все ж світило і міні
Я згадую ту ніч: з прозороі блакиті
Спустилася до нас, мов хвора та бліда,
З майовим, ще не зовсім сміливим привітом —
Такою завжди ніч у маю ще була.
У хаті вікна всі як єсть поодчиняли,
І з гуком з надвору проіздячих бричок
Потроху ми і ніч до себе ту впускали
На невеличкий празничок у наш куток.
І тільки ніч війшла, вже й пахощі усюди
З бузочка полились по хаті запашні,
За нею вслід війшли якісь то тіні й люди,
А з ними й голоси з староі давнини.
Тому, хто здалека і жить прийшлось далеко,
Тому і рідна знехотя згадалась слобода,
І церква, і в ставочку чистая вода,
І над ставочком тим високая осика;
Згадався і гайок знайомий ще ізмалку,
Там гойдалка висіла для дітей колись,
І мов дзвіночок, сміх носився спозаранку,
І геть по всім садку лунаючи котивсь.
І круча у гайку й над кручею будинок,
І, мов гадюка та, в ліс стежка простяглась,
І хліб зелений ще, і од трави ужинок,
І чайка, що в степу он з криком пронеслась...

І тут ми всі замовкли...

Довго ми нудились
Турботами щодня насущний заробить,
Од праці важкоі чимало вже підбились...
Й хтілося хоч мент в забутті нам пожить.
І знову, як і перш було, в химерні літа,
Я вийшов перед всіх і пісню заспівав.
І вже не зал горів передо мною світом:
А в хаті бідніі мій голос то лунав.
І не для игрушок мій голос розливався
І теж не для ледачих дуків та панів,
Я й слави не жадав, та щиро одкликався
Для працею утомлених мій спів.
Співав я пісні тим, хто бився за просвіту,
Співав я й тим, що тільки працею жили,

В громаду, щоб давала ім ще більше світу,
Щоб жили спільно всі і дружні щоб були.
Я ім співав про правду та про сподівання,
Що правда побідить нарешті на землі,
Що й ніч не устоїть перед її сіянням...
. . . . . .
І все, що на душі од чорного сумління
Я мов і справді скарб в негоду заховав,
Найкращі мрії всі, найвищії хотіння
У пісні тій вільно я переливав.
І пісню я скінчив... і вся юрба принишкла,
І вже не падають до ніг моїх вінки,
Та щиро хтось подякував істиха—
Найвищі нагороди кобзарю такі!
Що ж діється зі мною? Де взялися сльози?
І гордий знову я, і радісний такий!..
О, рідний краю мій, прийми мене, я твій!..
І мрії дітськії, мов ті осінні рози,
Блідіють перед щастям на яву тепер
Замісць старих моіх, дитячих тих химер.

Г. Кернеренко.

Вночі.

На місяці блищать сріблясті осокорі,
І тихий став заснув в задумі мовчазній,
В йому і в небесах далекі сяють зорі,—
Любують і вони, як в пітьмі прозірній
На місяці блищать сріблясті осокорі.

Все спить навкруг, усе тихенько спочиває,
Щоб знов прокинутись уранці до життя...
Чому ж душа моя і рветься, і ридає?
Спочинь хоча на мить! Не рвися без пуття:
Все спить навкруг, усе тихенько спочиває.

Ніч лагідна в душі немає перемоги,
І серця гострий біль не в силі припинить,
Не зможе зняти дум страшенної облоги,
Бо одгук життьовий не дасть їм одпочить:
Ніч лагідна в душі немає перемоги...

Повстане день ясний, а з ним людськіі муки,—
Ніколи ніченька на вік їх не приспить,—
А ранком знов весь мир здрігнеться од роспуки...
Тому душа моя ридає і квилить,
Що встане день ясний, а з ним... людськіі муки...

С. Черкасенко.

* * *

Єреміє, зловісний пророче в залізнім ярмі!
Певне серце Господь тобі дав із твердого кришталю:
Ти провидів, що люд буде гнить у ворожій тюрмі, —
Як же серце твоє не розбилось од лютого жалю?

Як ти міг дочекатись, чи справдиться слово твоє?
Роєм стріли ворожі на божеє місто летіли.—
Певно чарами ти гартував тоді серце своє,
Що на ньому ламалися навіть ворожіі стріли.

По війні ти на звалищах міста лишився один,
І палкі твоі сльози точили холодне каміння,
І луна розлягалась така серед смутних руін,
Що найдальші нащадки почули твоє голосіння.

Єреміє, ти вічная туго, тебе не збагну:
Як же серце твоє не розбилось од лютого жалю?
Бо гаряче джерело і скелю зрива кремяну...
Так, було твоє серце з твердого, міцного кришталю.

Леся Українка.

* * *

Ой, не квітни, весно,—мій народ в кайданах,
Мій народ в задумі,
Очі його в стумі,
Серце його в ранах,
А життя в туманах.

Ой, не квітни, весно, пишними квітками,
Бо народ мій встане,
Розібьє кайдани,
Вкриє світ димами,
А поля тілами.

Ой, не квітни, весно: глянь—находять хмари,
Тугою чорніють,
Гнівом червоніють...
Ой, ті хмари—кари...
Бійтесь, яничари!

О. Олесь.

Байдужим.

Довго ви в затишку теплому спали,
Лиха не знали,
Сонце ласкаве вам з неба світило
Любо та мило.
Чули ви—є десь важке, необоре
Лихо та горе.
Бачили й люд, вами здавна забутий,
В пута закутий...
Що вам до всіх?! Аби ви були ситі,
Впоєні, вкриті.
Діти рабів, ви рабами зростали,
Тим і мовчали.
Годі мовчати! Темнота минає,
Скоро світає,

Пута-кайдани розламують всюди
Скованні люди.
Станьмо гуртом до останнього бою
З долею злою;
Киньмо байдужість до спільного діла, —
Гине бо сила!

П. Капельгородський.

* * *

Блискучії зорі, небесні світила,
І очі ясні;
Троянда пахуща, коханая мила,
Квітки і пісні!..

Природо... кохання... душі раювання—
О, знаю я й вас;
Але в мене инші в душі почування
Живуть у цей час.

О зорі, троядно і мила єдина!
Все серце в крові:
В неволі ще й досі вся наша країна,—
Невільниці й ви!

В неволі країна, і все умірає,
Весь край мій—труна,
І зорі згасають, троянда всихає,
І мила смутна.

Природа... кохання... душі раювання...
Квітки і пісні!..
Я ж бачу кайдани, я ж чую—стогнання
Рвуть душу міні!..

Б. Грінченко.

Шеллі.

Оборонцям свободи.

(З Шеллі).

Сміліше, сміліше, сміліш!
Є кров на землі, що нам хліба не роде.
Хай кров ваших ран, од огню гарячіш,
Оплаче усіх, сон хто в смерти знаходе!
Які бо є муки святіші оцих:
Той друга згубив, брата й жінку своіх.
Хто скаже: на вік боротьба стерла іх?

Прокиньтесь, прокиньтесь, просніться!
Тіран і невольник в злобі близнюки.
Розбийте кайдани і рвіться, і рвіться!
В могилах вас чують сини і батьки:
Німі іх кістки у труні стрепенуться,
Коли на цвинтарь голоси донесуться
Тих смілих, що рвуться до волі і бьються.

Хай високо прапор сіяє,
Коли за здобутком полине свобода!

Хай вітер легенько його розвіва,
Не вітер, а горе і голод народа!
І ви, круг цариці зьєднавшись, смілій
Боріться не в битві незнаній, сліпій—
За волю рушайте ви жваво у бій!

Вам слава, вам слава, вам слава!
Хвала всім страждавшим в великій борьбі!
Ніщо не затмить те найвищеє право,
Що візьмете ви боротьбою собі...
Вже був не один переможець-помститель,
Та той тільки справжній герой побідитель,
Хто в силі, без помсти, собі володітель.

Скоріше, скоріше, скоріш!
Квітчайтесь рясним ви плющем і сосною!
Крівавіі, давніі плями пишніш
Хай вкриются ніжною їх красотою!
В їх сила, надія і вічности світ.
Та тільки забудьте ви травньовий квіт:
То згадка про давнє—його ви лишіть!

О. Коваленко.

* * *

Не слів міні, а стріл крилатих і стальних!
Я хочу вам про рідний край казать...
Я хочу ними кидать і влучать
В серця катів і зрадників гидких.

Не слів міні, а іскр блискучих і палких!
Хай сипле іскрами огонь моіх промов,
Ах, мій народ з катами разом йшов,
Сам скутуй раб—заковував других.

Не слів міні, о ні! не слів, а ніжних хвиль!
Хай плещуть хвилями пісень моіх слова,
Хай кожна рима рани обмива,
Хай кожний спів втиша народній біль...

О. Олесь.

Заспів.

Моя богине світосяйна,
Прилинь до мене і зогрій
Огнем натхненная розум мій
І геть змахни усе звичайне
Крилом поезіі живим,
Щоб хворе серце затремтіло,
Щоб жити знов воно схотіло
Життям одважним, бойовим!
Нехай живе, нехай тріпоче
Любовью й гнівом, а не спить
У ті часи, коли кипить,
І стогне грізне, і клекоче
Життя громадське навкруги
І ломить мертві береги!
Нехай живе, а не конає,
Хай краще кровью істікає,
Бо все ж волатиме й та кров
Про рівність, згоду і любов!..

М. Чернявський.

До Украіни.

Сижу я в неволі та марю тихенько,
Чи знов тебе вбачу, Украіно-ненько,
Чи знов рідну землю в сльозах поцілую,
Чи вік протиняюсь отут по Вілюю?..
Коли б міні, мамо, легесенькі крила,
В обійми до тебе душа б полетіла,
Бо тут непривітно, тут хукга та студінь,
Однаково сумно і в свято, і в будень.
Рік цілий навколо все мре та німує
Самотного серця ніщо не вгамує...

Ридай одиноко, кладись в домовину!
Подумати тяжко, що тут і загину.
Розсиплються чари, мов квіти зівьялі,
Остануться жалі, самісенькі жалі...
Сижу я в неволі та марю тихенько,
Чи знов тебе вбачу, Україно-ненько,
Чи знов рідну землю в сльозах поцілую
Чи вік протиняюсь отут по Вілюю?..

П. Грабовський

* * *

З П. Я.

Цю ніч міні снилось:—в далекім краю
Заплакану бачив я неньку свою.
— „Чи я тебе, синочку любий, діждуся,
Чи то ж неутішна й в труну положуся?
Ось глянь лиш на мене, мій синочку милий,
Од горя дочасно я вся посивіла.
І в день, і у пізню нічную годину
Страждання твоі міні видяться, сину...
Здається все—пута брязчать на ногах...
А туга несвітська в примерклих очах...
Вчувається мова твоя і хода...
Та вже і надіятись мабудь шкода!..“
— „Голубонько нене, коли б моя сила,
Все в світі оддав би, щоб ти не тужила,
Якби три життя замісць одного мав,
Тебе щоб потішити, всі б я оддав...
Свою ж живу душу не можу продати!
Сама мене сином не схочеш ти звати...“
І бризнули сльози у неньки з очей
І вирвався стогін тяжкий із грудей...

Маруся Полтавка.

Захожий косарь.

Захмарилось сонце, вітрець повіває,
Легесенько травка у покіс лягає;
Співаючи пісню, дівки й молодиці
У валки громадять зелену травицю.
Лежу та дивлюся.
Вродливий та гожий,
Як дуб кучерявий, косарю захожий!
Як дуб кучерявий по-над бурьянами,
Так ти виступаєш по-між косарями;
Перед усій валці ведеш по травиці,
Дивляться на тебе дівки й молодиці,
На красу козацьку, на личко червоне,
І ніхто в покосі тобе не нагоне;
Ніхто краще тебе не вивершить стога;
А корця горілки і рука не трога.
Чого ж, мій косарю, на косу схилився?
Чи то занедужав, чи так зажурився?
Чого одвернувшись косу виклепаєш,
Щоб ніхто не бачив, сльозу утираєш?
Спочинок настане, од гурту одходиш,
Та таку ж то пісню жалібну заводиш.
Чого, мій косарю, як зірки засяють,
Й дівчата співають,
Як спочити треба,
З своєю журбою
Лежиш під копою,
Дивлячись на небо,
Смутний, невеселий? Скажи, мій косарю:
— „Спасибі за ласку, пане господарю!
Спасибі! А перше мушу запитати,

Чи вам же нетягу мене розважати?
От бачите, пане:
І сила косарська, й краса б то козацька,
Та що з того стане,
Як доля ледацька!
Згадав, що з косою цілий вік блукаю
По чужому краю,
А ніде притулку й хатини не маю;
Що важко працюю на чужому полі,
А дітки десь дома невчені і голі;
І сохне та вьяне бідна молодиця,
Що не прийде батько на іх подивиться;
Що дибає десь там старенькая мати,
Що нікому буде стару й поховати
Та над грішним тілом хрест постановити...
Та все б те нічого, Бога б не гнівити,
Якби було вільно правду доказати,
В Гетьманщину тую назад простувати
По чесній дорозі... Та сором сказати,
Прийшлось у острозі мури оглядати.
Щось там написав наш мізерний пяничка,—
Прощавайте діти, й жінко білоличка!
Повели небогу... Сира камяниця...
Що маєш робити? Проситься, молиться?..
Як Господь не гляне,
І добрий, та злодій...
Не домовлю, пане!
— „Годі, брате, годі!"

В. Кулик.

Козачі поминки.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів;
Він на ляха, татар налітав,
Спис і смерть напускав—
Там по степу тихо
Туман розлягається,
А місяць з-за хмари
Погляне й ховається.
Степ-земля рідну й не рідну
Кров допиває;
Стогне між трупом щось, стогне,
Мов розмовляє...
То старий козак із сином
Віку доживає;
То порубаний з посіченим
Отак розмовляє:
— Батьку, батьку, в грудях душно, в серці пече,
В горлі висихає!
— Кров край мене, синку, кров із мене тече,
Водиці немає!
— Батьку, батьку, сумно в степу, хто оплаче,
Хто нас поховає?
— Чуєш, синку, чорний ворон вьється, кряче,
Поминки справляє!
— Батьку, боязко, морозом подирає,
Тяжко, тіло стигне...
— Ворог теплий... труп і кров... умийся, вкрийся:
Хай не даром гине...
Отак розмовляло,
Хрипіло, стогнало,
А далі замовкло,
Та кровью дзюрчало.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,—
Ворон крякав, спускався, літав
І на трупи сідав,
Чуєш, як і вітер

Засвистав, загомонів...
Плаче, оплакує
Козаків, своіх братів!
По степах, по байраках,
У пісках кістки ховає;
Пісню поминальную,
Пісню довгую співає...

А. Метлінський.

Поклик.

Хай моє слово лунає не дуже,—
Байдуже!
Час товариство до рідної хати
Скликати.
Ми за думками не знаєм душою
Спокою,
Серденько чуле нам лихо безкрає
Стискає.
Сила ворожа руйнує без впину
Вкраіну,—
Гине сердешна в ганебній пута
Закута.
Слушного часу, братове, не гаймо,
Вставаймо!
Сили й знаття положімо ми сміло
На діло;
Щоб внести у царство темряви й гніту
Освіту,
Утиску здихатись хоч на хвилину
Єдину.
Вільно росправлять тоді свої груди
Всі люди,
Доля щаслива до неньки Вкраіни
Прилине.

П. Капельгородський.

Еміль Верхарн.

Голова.

(З Е. Верхарна).

На чорний ешахвот ти голову знесеш,
Під дзвонів гвалт зирнеш кругом з тиі будови,
І нерви закричать, і гострий ніж блисне,
І буде це бенкет страшний заліза й крові.
І сонце краснеє, і вечора пожар,
Карбункул гасючи в холодній вохкій ночі,
Узнають, вглядять в мент опущений удар,
Чи вміли смерть зустріть твоє чоло і очі.
Злочинства шал вповзе в народ, немов змія.
Спинивши окіян свій круг помосту слави,
Юрба візьме труну, мов матінка твоя,
І безголовий труп гойдать почне крівавий,
Отруйні і жорсткі, мов хмурий квіт страшний,
Де трута доспіва, мов блискавки сіяння,
Міцні, мов в груди ніж застромлений стальний,
Про тебе будуть жить в людей оповідання.
На чорний ешахвот ти голову знесеш,
Під дзвонів гвалт зирнеш кругом з тиі будови,
І нерви закричать, і гострий ніж блисне,
І буде це бенкет страшний заліза й крові.

О. Коваленко.

Емігранти.

Весна. Вітрець цілує скибу,
Воздух міниться, сонце сяє,
Чабан кладе нову колибу,
Бренить бджола, сопілка грає—
Життя, краса—аж любо, любо!
Село німе. З під стріх не вьється
Синявий дим; лиш в ряди-годи
Завиє пес—усе здрігнеться
І з хат несесь квиління: хліба!

О горе вам, раби загонів,
Як що весна до вас загляне
З гостинцем нужди! Зойки дзвонів,
Роспучний плач і повінь муки
В селі бушують, наче пьяні
Весняні ріки. Знявши руки,
Стоіш, страдальче, ждеш одради
З небес... безумний! янгол смерти
Твердий, як сталь! Питай поради
В німих чепіг...
Хоч-би ті хворі
Кохані діти дати зжерти
Неситій скибі!.. Кожна груда
Налита вщерть мужицьким потом...
А чим платить?.. Холодна злуда
І лютий голод—плід знемоги.

Сонце жевріло, хати купались
Немов в полумью. Бачилось, свято:
Тихо, ні звуку. В селі роздались
Здавлені стогни. Наче підтяте
Серпом колосся—вирнула квола
З села громада. Люди ридали,
Пси скавуліли, діти май голі,
З острахом бігли, жалко питали:
„Мамо, скажіть нам, де ми ідемо?“
— „Цитьте, далеко, в гості—за море
В гарну країну;—може найдемо
Долю...“

Як ива, що гілля клонить,
Мовчки схилилась жалісна мати.
Взяла на руки кволу дитину,
Другій подала клуночок шмаття --
І з лютим болем пішла...

Ішли -- ішли. Пси скавуліли,
Жінки ридали, рвали волос,
Скигліли діти, старці мліли,
Газди заперли в грудях голос,
А в оці сяли люті муки:
Пекучий біль й безодня горя.

Стали прощатись. Господи правий!
Хто змірить глибінь смутку—роспуки
Хлопського серця? ворог лукавий?
Наймит сіпака? чи ті, що ронять
Облудні сльози над іх труною?
Ой, доведеться важко платити
За кожну сльозу з хлопськоі віі!
Навчишся, кате, колись цінити
Кров-піт страдальців—пожди!
Пішли.

І де загириш, люта доле,
Нещасний люд? Чи відьма горя
Піде за ним ще і за море,
З ярмом рабства? Гірка недоле,
Останься вже тут! Тебе пригорне
У нас вельможний пан неситий
І инша пьявка. Там—хто знає...
А може й там не зле гуляє
Шляхецький кнут?..

Ішли, бліді, сумні—як змори,
А вслід за ними вило горе
І сяв злощасний блиск багнетів.

П. Карманський.

Іронія долі.

Вони всі співали, й музика ще грала,
Коли я на себе кайдани приймала,
Коли свою волю на вік запродала...
Вони всі співали.

Ще вбрали мене у зелений віночок,
Міні наказали зрікатися волі,
І так веселились... Крутився таночок...
Чи це ж не іронія долі?

І так іх багато товпилось до мене,
Так щиро бажали „літ, щастя доволі..."
А в мене на серці кайдання студене...
Чи ж це не іронія долі?

Ірма Остапівна.

* * *

Вийду я в поле, може ще вбита
Мрія воскресне! Йду над ручай.
Тихо дрімає сірий лан жита,
Річка так тихо шепче, спить гай.

Хоч би вітрець де рушив корону
Дуба старого, пташку в гіллі
Сонну сполошив, хоч би він тронув
Води, підняв де пил із землі!

Тихо. Проклін вам, тиші понурі!
Небо, чи й ти спиш? Де ж бо твій грім?
Вдарь ним! Зішли нам хмари і бурі —
Сонній природі, грудям моім!

В. Щурат.

Старець.

Spiewak, niestety!
Spiewać nie mam komu.
Mickiewicz.

Бринь бандура, та й замовкне!..
Чом же не заграє?
Стоіть старець під віконцем—
Чом же не співає?

Ой, ходив би я по селах
Од хати до хати,
Ой, співав би на весь голос—
Нікому співати!

Як промовлю Христа-ради
(Великеє слово!)—
Скиба хліба в хлібороба
Старцеві готова.

Як спогляне добре око
На голову сиву,
Закликають люди старця
У хату щасливу.

„Сідай, діду, старче Божий,
Підкрепись вареним,
Випий чарку, згадай наших
Родичів померлих."

Я сідаю, підкріпляюсь
На життя злиденне...
Ой, я старець,—не старчаче
В грудях серце в мене.

Поминаю усіх мертвих,
А по живих плачу,
Що нікого я живого
Серед іх не бачу.

Ні з ким сісти, потужити
В полі на могилі;
Ні з ким піснею збудити
Літа молодії...

Молодосте-одрадосте,
Воленько без краю,
Кому про вас на старечій
Бандурі заграю?

Чиє серце стрепенеться
Од слова живого,
Що співав я, віщував я
Віку молодого?

Ой, співав я, віщував я:
„За малу годину
Оживить живеє слово
Рідну Україну.

І праправнуки згадають
Прапращурів діло,
І промовить до іх в полі
Усяка могила!"

Ой співав я: „Буде жити
Наше слово, буде!"—
Чи живе ж воно у тебе,
Безталанний люде?

Не по селах прохожаю,
А по кладовищах:
Спочиває наше слово
В німих гробовищах.

Поховали ми з дідами
Слово—нашу силу;
Густо-густо засадили
Рутою могилу.

Зеленіє, мов барвінок,
На могилі рута;
Що були ми, як жили ми,
Як гибли —забуто!

Ой, замовкни, моя кобзо:
Нікому співати!
Промовляю Христа-ради
Од хати до хати.

Густий морок скрізь по хатах,
Густіший в будинках,
Що нема душі живої
В сестрах українках.

Що пониклим, вялим серцем
Німоту кохають;
Покохавши паненяток,
Німчиків рожають...

Ой, німують по Вкраіні
Високі палати;
Густий морок окриває
Пахарськії хати...

Бринь бандура, та й замовкне...
Мов пекельна сила
На живіі моі струни
Руку наложила:

Наложила вона руку
На гарячу душу...
Ой, співав би, віщував би,
Та мовчати мушу.

П. Куліш.

* * *

(З Теофіля Готьє).

Не жалкуйте за тим, що покинули,
Чим себе розважали в нудьзі!
Чи жили ви на світі, чи гинули,
Сміло в очі дивіться грозі!

Ви, що світло розносите по світу,
Розумієте тайни життя,
Після мук, після довгих літ досвіду
Навертайте других до пуття.

Як що серце, потужнене вірою
Не злякається смерти, то йдіть
Та ще й нас животворною силою
Тої віри до щастя ведіть.

І не буде нічого таємного
Перед вами; все стане ясне;
Над безоднею неуцтва темного
Промінь дня золотого свіне.

П. Грабовський.

Пісня чайки.

Я не боюся ні грому, ні хмари—
Змалку я звикла до гнівних пісень,
Серця мого не злякають примари,
В темряві бурі не згине бо день.

Я—провозвістниця гніву безодні,—
Білая чайка над морем сумним,
Кличу до бою вас, сили свободні,
З ворогом лютим, життям навісним!

Христя Алчевська.

Микита Шаповалів.

Передвеликодний герць.

„З журбою радість обнялась!“
Ще не засохли скрути сльози,
А щастя стало на порозі —
Весела пісня полилась!

І радість б'є! Як з джерела
Вода розкутая весною
На кригу смерти йде війною —
Так сміла радість загула!

Людська могучая весна
Встає, як пролісок з під снігу,
Бо гнів зламав давнішню кригу
Й зоря з-за хмар блещить ясна.

Чи чують люди? Вже журба
І радість міцно обнялись,
Як пьявки страшно дві впьялись
Одна в одну! Це боротьба...

Могуча радість, ожившись!
Пручайсь на волю сміла, вільна—
Впаде журба стара, безсильна
З смутної весни голови...

М. Шаповалів.

Сійте більш.

Посіяли трішки—та й страшно:
Чи зійде?.. чи ще присівати?
Та сійте ж!—минає посуха—
Не дурно ж тим хмарам снувати...
Не дурно ж так дощиком пахне...
Он хмара згущається чорна
Край неба весь скоро обгорне...
От блискавка блисне і грім як не трахне!
Не дурно ж так дощиком пахне!
. . . . . .
Та хай же ця хмара і дурно пройде,
Нова після неї сильніша прийде:
Не дурно ж по небі тим хмарам снувати ..
Не бійтесь, не бійтесь іще присівати!

Ой, як мало, як мало проснулось!
Хай би море скоріш сколихнулось!
Якби зміг та Перуном я зараз же стати,
В одну мить зміг життя б розбудить!
Якби зміг в свої руки всю силу зібрати,
Що в вас сонною й досі лежить—
Одна мить... Я б примусив вас жить!

Невідомий.

До молоді.

Не знаю,
Мій рідний занедбаний краю,
Чи діти
Захочуть на тебе робити?
Чи встане
До праці юнацство обране?
Чи зможе
Подужать змагання вороже?
Вставаймо,
Та руки на згоду подаймо!
До бою
З ворожею силою злою!
Повсюди
Прокинуться стомлені люди,
Спочине
Знесилене серце Вкраіни.
А діти
До царства добра і освіти
Що-року
Топтатимуть стежку широку.

П. Капельгородський.

Чорноморець.

То не сірий туман
З Чорноморья піднявсь—
Піднімаються гуси то сірії;
То не хмару снігів
Буйний вітер навів—
Піднімаються лебеді білії;

Кричать гуси: гел! гел!
А за ними орел
Іспускається з хмари високоі.
„Не тікайте вгорі,
Гуси сірі моі!
Підождіте орла, моі любіі!
Я не бити лечу—
Роспитати хочу,
Чи не бачили ясного сокола?
Чи не стрітили ви
Багатирь-голови,
З Чорноморіі доброго молодця?"
— „Коло моря убит
Чорноморець лежить;
Його ручки лежать на три штученьки,
Його ніжки на згляд
Край дороги лежать;
Кріз реберця—трава пробивається.
Серед степу того
Ніхто к тілу його
Із живоі душі не ласкається:
Тільки ластівки три,
З-під сідоі гори,
Пригортаються: перша ластівка—
Мати рідна рида,
А другая—сестра;
Третя ластівка—жінка покійного.
Де матуся рида,
Там крівава ріка
Протікає до моря глибокого;
Де рідненька сестра,
То вже річка пройшла
І просохла, не влившися до моря;
А де жінка була—
І росиці нема,
І завьяла трава край покійного.

Л. Боровиковський.

* * *

Во Іудеі, во дні они,
Во время Ирода царя,
Кругом Сіона й на Сіоні
Романські пьяні легіони
Паскудились. А у царя,
У Ирода таки самого,
І у порога, й за порогом
Стояли ліктори. А царь,
Самодержавний государь,
Лизав у ліктора халяву,
Щоб той йому на те, на се,
Хоч пів динарія позичив.
А той кишенею трясе,
Виймає гроші, і не лічить,
Неначе старцеві дає.
І пьяний Ирод знову пье!
Як ось—не в самім Назареті,
А у якомусь у вертепі
Марія сина привела
І в Вифлеєм з малим пішла.
Біжить почтарь із Вифлеєма
І каже: „Царю! так і так!
Зіновать, кукіль і будяк
Росте в пшениці! Кляте племя
Давидове у нас зійшло.
Зотни, поки не піднялось!"
— „Так що ж!" промовив Ирод пьяний:
„По всьому царству постинать
Малих дітей, а то погані
Нам не дадуть доцарювать!"

Почтарь, нівроку, був підпилий,
Одкав сенатові приказ,
Щоб тільки в Вифлеємі били
Малих дітей.

Спаси ти нас,
Младенче праведний, великий,
Од пьяного царя владики!
Од гіршого ж Тебе спасла
Твоя преправедная мати.
Та де ж нам тую матір взяти?
Ми серцем голі до гола!
Раби з кокардою на лобі,
Лакеі в золотій оздобі.

Т. Шевченко.

* * *

Хай темніють видноколи,
Хай страшніш гремлять громи, —
Не зверну я вбік ніколи,
Не піддамся силі тьми.

Збережу я віру світлу,
Не зречусь надій святих,
Не хилитимусь по вітру
Раз до цих, а раз до тих.

Знаю: згине все погане,
Не подужа зло добра;
Рід людський за правду встане,
Хоч неправді й потура.

П. Грабовський.

Україна.

(Марш).

Наша славна Україна,
Наше щастя і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще миліша за наш край?
І в щасливі, й злі години
Ми для неї живемо,
На Вкраіні й для Вкраіни
Будем жити й помремо...

Нас не зможуть супостати
Взяти в кайдани свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихії гаі.
Не вмірає наша слава,
Не вмірає наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть.

Гей, хто хоче всім свободи,
Поєднаймось, як брати!
Сонцем правди, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!
Хай забудеться недоля
І неслава давніх літ,
Щастя ж рівне, й рівна воля
Засіяють на весь світ!

В. Самійленко.

Човен.

Заграло, запінилось синеє море
І буйнії вітри по морю шумлять,
І хвиля гуляє, мов чорнії гори
Одна за одною біжать.
Як темная нічка, насупились хмари,—
В тих хмарах, мов голос небесної кари,
За громом громи гуркотять.

І грає, і піниться синеє море...
Хтось човен на море пустив;
Бурхнув він по хвилі, ниряє по волі,
Од берега геть покотив;
Хитається, бідний, один без весельця...
Ох, жаль міні човна! ох, жаль мого серця!
Чого він під бурю поплив?

Ущухнуло море, і хвилі вляглися,—
Пустують по піні мавки;
Упьять забіліли, упьять простяглися
По морю кругом байдаки.
Де ж човен подівся? де плавле мій милий?
Мабуть він не плавле, бо он де по хвилі
Біліють із його тріски.

Як човнові море, для мене світ білий
Ізмалку здавався страшним;
Та як заховаться? Не можна ж вік цілий
Пробути з собою одним!
Прощай, мій спокою!—пускаюсь у море,
І може недоля і лютеє горе
Пограються з човном моім!..

Є. Гребінка.

Сильвестр Яричевський.

Бурлака.

Мандрує шляхами безхатий бурлака,
А думка у серці усе та однака:
— Немає у мене ні хати, ні роду,
Один, як березка в тяжкую негоду—
Хоч з мосту та в воду!
Гукають на мене брати благородні,
Що бачити виду мойого не годні;
Хоч маю до люду признатися право,
То й люд цей на мене глядить не ласкаво,
Обходить лукаво...
На сосні усілась ворона та й кряче:
— Чого ж ти ридаєш, плаксивий юначе?
Та ж прецінь у тебе є роду так много,
Не люду ти син, а суспільства цілого,
Міцний ти, небого!—
А голий бурлака підвів свої очі:
— А й, правду говориш, ти черні пророче!
Чи то ж я маленька, слабенька дитина?
Знайдеться і рід мій, і поле, й хатина!..
Світає вже днина!..

С. Яричевський.

* * *

Не раз, коли зорі весняної ночі
Засяють в блакиті для нас,
І шати прозорі, мов очі дівочі,
Спалахнуть в той зоряний час,
А люба природа в дрімоті владичній
Засне, оповита в срібло
І спів соловейка чудовий, величний,
Поллється дзвінкий, наче скло,—
Всю душу обгорне святе почування,
І серце, під впливом ідей,
В якімсь невимовнім, живім хвилюванні
Бажає побачить в ту любу годину
У щасті безкраім на мить хоч єдину
Усіх безталанних людей!

І. Стешенко.

Гей на бій!

Гей на бій! – За нами встануть
Всі зневоленіі люди;
Забеспечим час свободи,
Бо таких багато буде!
Ой, на те ви не вважайте
Що проллються ріки крові:
Кріз горнило сліз гарячих
Ми простуєм до любові,
До братерства, до єднання
Проти тьми й неволі злої
В сяйво волі золотої
Без рабів, без панування!

Христя Алчевська.

Роспука.

Годі! Сили вже немає!
Туга душу розрива,
В серці полумья згасає,
Похилилась голова.

Хай хвилюється навколо
Перемінливе життя:
Я хилю покірне чоло
Без жалю, без бороття!

Ще недавно я охоче
Рвався серцем до борні,—
В ту годину любі очі
Усміхалися міні.

А тепер? Надій не маю
Далі нікуди іти:
Серце змучене до краю,
Вже не рветься до мети.

Ні турботи, ні спокою...
Страшно буть в самотині!
Що подіяти з собою,
Укажи тепер міні!

Вийди, сонце, у блакиті,
Млу гнітючую розвій,
Бо не можна жить на сіті
І без віри, і без мрій.

П. Капельгородський.

Зоря сходить.

Зоря сходить, ніч минає,
А на згарищах—руінах
Мук і кривди виростає
Нова доля Украіни.

Зоря сходить; на руінах
Сотні літ нудьги—недолі
Сходить воля Украіни,
Як цвіт вільний в чистім полі.

Пишна квітко, розростайся
Вдовж широкими степами!
Пишна квітко, розвивайся
Яснобарвними листами.

Вже вертає щастя, доля,
Виростає на руінах
Мук і кривди, і недолі
Нова доля Украіни.

Зоря сходить, ніч минає,
День віта життя обнови;
На руінах виростає
Нова доля... але з крові.

М. Курцеба.

Українська мелодія.

(З Висоцького).

Чисте небо ясно сяє,
Поле все, як ярь зелене...
Здрастуй, степе-рідний батьку!
Здрастуй, Україно-нене!

Обійми мене, мій степе,
Обгорни мене навколо:
Я стою посеред тебе,
Опустивши сумно чоло.

Ой повій, повій ти, вітре,
Од Дніпра, од Запорожжа,
Та розвій мій жаль і тугу
По степу, на бездорожжа.

Любий степе! Ти не знаєш,
Скільки сороду й болота
В нашім світі, де повсюди
Тільки фальш, пиха, бідота!

Там я втратив віру в правду,
Ум скалічив, в тугу вдався,
І тепер з розбитим серцем
В тебе, степе мій, подався!

Тяжко дихать, в грудях тісно,
Мов там жар лежить і тліє,—
Хай од тебе, рідний степе,
Прохолодою повіє!

Хай повіє тихий холод
На моі гарячі рани,
Хай думки моі остудить,
Хай у мислях тиша стане,—

Щоб я зміг той світ забути,
Де пропало добродійство,
Де гнучка потрібна спина
Та уміле лицемірство;

Де мовчати й витягатись
Треба перед панством можним,
І, де треба і не треба,
Гарно кланяться вельможним;

А, накланявшись у волю,
І самому паном стати,
Та сховавши власний сором,
Инших вчетверо згинати,—

Щоб все те я зміг забути,
Щоб одстало все од мене...
Степе рідний, рідний батьку!
Україно, рідна нене!..

В. Александров.

Пісня про волю.

Чую я пісню, що вільно так ллється,
Як тая хвиля на морі;
Думка радіє, і серце так бється,
Наче орел на просторі!

Пісня чудова, пісня про волю!
Родина сонцем засяла.
Встаньмо ж, братове, станьмо стіною,
Краща щоб доля спізнала.

Вийдем юрбою всі на майдани,
Грянемо дружно в набата,
Тюрми зруйнуєм і зібьєм кайдани,
Скиньмо неволю ми ката!

Щоб наша сила та й не змінилась,
Родина щоб процвітала,
Щоб наша доля, що довго томилась,
Гордо та пишно засяла!

Годі нам лихом, журбою нудитись,
Скиньно ярмо ми із шиї!
Хай наші діти, що будуть родитись,
Благословлять наші мрії.

М. Насонова.

* * *

У місті над вечір звук кобзи лунає:
То тихо, немічно тремтить
І душу жалем невимовним сповняє,
То бучно нездержно гремить.

Дівча босоноге, сухе як билина,
Стоіть під будинком—чека,
Головка схилилась; на кобзі ручина
Струну за струною торка.

— „Ой, хороше ж грає!"—почулось з будинка,—
І панна вродлива, ставна,
Одягнена пишно, на грудях квітинка,—
Ту ж хвилю зиркнула з вікна.

— „Ось—на, моя втіхо!"—і вмент полетіла
Троянда дівчаті до ніг...
— Дарма: не потрібно... я зранку не йіла,
Не встою, бо голод знеміг.

Ф. Шелудько.

* * *

З Ади Негрі.

Цеї ночи до ліжка мого надійшла
Якась постать нужденна:
Кінжал з боку, зір пильно на мене звела
Усміхнувшись... Дріжу тороплена...
„Я, мовля, твоя доля злиденна!“

„Полохлива пташино, з тобою весь вік
Я була і до смерти не кину;
Куди ти—туда й я, чи квітки чи терник,
За тобою піду в домовину“.
„Геть!“—розлігся кріз сльози мій крик.

А вона все стоіть та й стоіть наді мною:
„Так—шепоче—судилось тобі.
Ти—мов пролісок той над труною,
Що зростає з під снігу весною
У журбі,—так судилось тобі!“

Я схопилась та знов: „Прагне серце дівоче
Тих надій, що горять в двацять літ,
Поцілунків і блиску од генія хоче;
Для кохання, для щастя прийшла я на світ...
Згинь од мене, лиха потороче!“

Одрікає вона: „Перемога з вінцем
Ждуть того після праці обранця,
Що величних ідей був безлячним творцем,
Свою кров за іх лив і пав смілим борцем“.
Я сказала: „Останься!“

П. Грабовський.

Віктор Гюго.

Борва на морі.

(З В. Гюго).

Море гра; по хмурім лоні,
Мов роспужені ті коні,
Скачуть буруни,—
Навіженні, в білих гривах,—
Борва іх несе на крилах
З північ-сторони.

Оповито обрій млою
І зміястою стягою
Мріє він здаля;
У безладді хижім море
Бьється з буйним, необоре,
Стогне та буя.

Хвиля хвилю наганяє,
То зроста, то опадає,
То тіка в пітьму;

То, мов дзвін той на дзвініці,
Грюка молотом із криці
Об скалу німу...

Ох, ти, велетню ковалю!
Що ковадло бьєш без жалю
Під густий туман?
Чи на люд готує пути,
А чи землю проглинути
Має окіян?

Мов якась потвора блима
Зеленавтими очима,
Вся із черенків,
Та в скаженії нестямі
Виверта з безодні ями
Кістяки мерців.

Наче звір рикає море;
А пловці вже бачуть горе,
Збіглись на чардак,—
Бо вже теча... ненароком
Блимнув ім підсліпим оком
Здалека маяк.

На обширі неомірій,
Топлють всі скарби у вирій
Знужені пловці,
Ім же хвиля знай гуркоче:
Наш владарь добра не хоче,—
Вас чека в дворці.

У пекельній тій пригоді,
Все збентежилось в природі,—
Ніч,—а ні зорі!
Аж сліпить стерничим очі...
Шмат вітрила щось лопоче
Жалібно вгорі.

Квилять, плачуть у покуті
Реї, щогли, ребра куті,
Якорі й стерна...

І немов десь під водою
Повертається горою
Гидра навісна.

Лемент знявсь, гидке ячання
І снастей, і рештування,
Морок ще згустів:
Те ripить, що море—прорва,
А друге, що люта борва
Поглине борців.

Подих смерти лине з сходу,
Каламутить чорну воду
У киплячий вир...
Сатаніє борва люта,—
Тогосвітняя могута
Геть руйнує мир.

Край, кінець! У трюмі хвилі...
Прощавайте, дітки милі,
Жіночко—зоря!
Чути хтось гукає пробі...
Люта смерть в ненатлій злобі
Зуби вищиря...

І в пітьмі зловістній, хмурій,
Рій патлатих, лютих фурій
З смертю заграє,
Та назустріч тучі—борві
Кида скрізь у чорні прорви
Зброїще своє...

М. Старицький.

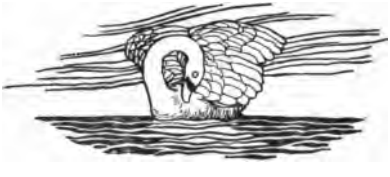

* * *

З Ади Негрі.

Нема міні назви. Я—вбога дочка
Холодної хати;
З мужицького роду мій батько та мати,
А в серці мойому їх вдача палка.

І янгол панує, і демон стоїть наді мною—
Не дам собі ради з собою:
Думками літаю бистріш, ніж Мазепу
Носив колись кінь серед степу.

Я—загадка: разом душа моя прагне
Одрази й любови; я—дужа і млява;
То прірва роспуки на дно мене тягне,
То всю розворушить дитина ласкава.

Хай лихо та злидні до мого горіща
Заглянуть—я їх не боюсь,
Хай крила приборка недоля зловіща,—
Всі кинуть, забудуть—сміюсь.

Я плачу над тим, хто дріжить, а не має
На старість ні хліба, ні сил, ні кутка,
Над хворими дітьми, що навіть земля не приймає,
Над безліччю мук, що жахнеться уява людська.

Як сльози підступлять—враз пісня поллється
Така незвичайна та сміла,
А серденько бьється, на клаптики рветься:
З людьми його я поділила.

Чи слуха хто небудь—байдуже; ледащо
Хай лає, катує та мучить,—
Ні рухом, ні зглядом не зважу ні на що;
Мене він стрілою не влучить.

П. Грабовський.

До старших братів.

Чи чули ви, як соловьі,
До пісні радощів охочі,
Співають вам поеми ночі,
Казки полудневих країв—
Пахущі сни весняних днів?

Чи чули ви, як по весні
У грудях серце жарко бьється?
Чуттями вищими пройметься —
В рожевім радо мліє сні
Нового щастя по весні?

Чи знали ви красу життя,
Його заміри і надіі,
І поривань величні мріі,
І ті високі почуття,
Що ми берем з того життя?

А чули ви, що на землі
Крім вас, панів, є инші люди,
Якими повні всі усюди,
Хто цілий вік стремить в риллі—
Старі, середні і малі?

А знали ви красу-поля,
Де „менший брат“ свій вік зживає?
Чи знали ви, чи з вас хто знає,
Що та жаданая земля
Йому не втіха, а петля?

Чи чули ви, чи знали ви,
Що „менший брат,“ що вас годує,—
Сам рік за роком голодує,

Мішає в хліб кори, трави
Й од горя дум без голови?—
Чи чули ви, чи знали ви?...

Та вам не чуть, як „брат“ ваш плаче...
Не йде той стогін в ваші уха...
Глядіть же! Він давно все бачe!
Глядіть же! Він давно все слуха!

Ю. Будяк.

Гірський голос.

(З Гейне).

Долиною верховень йіде між гір
У зброї залізній важкій:
— „В обіймах у милої буду тепер,
Чи може в могилі вохкій?“
І голос роздався в долині узькій:
— „В могилі вохкій!“

Плуганиться стомлений далі йіздець
Зітхає у тузі тяжкій:
— „Так рано в могилу лягати міні...
Що ж діять? В могилі спокій!“
І голос лунає в долині гулкій:
— „В могилі спокій!“

У лицаря сльози течуть із очей,
І туга в душі молодій:
— „Коли ж у могилі спокій і притулок
Мій певний—в могилі одній...“
І голос лунає в долині сумній:
— „В могилі одній!“

Н. Онацький.

Не плачте.

Не плачте, скорбні,
Яким судився
Життя тернистий шлях,
Бо вам, нещасним,
Бодай лишився
Спочин в солодких снах.

Не плачте, скорбні,
Яким з весною
Одцвів надіі цвіт:
В холоднім гробі,
В глухім спокою
Найдеться кращий світ.

Не плачте, скорбні,
Яким в долоню
Костирь жебрачий вріс;
Не плачте, бідні,
Бо в цім підсоню
Ніщо не варто сліз.

Не плачте, скорбні,
Яким журливо
В сирітстві дні пливуть,
Бо знайте, в світі
Не всі щасливі,
Що в роскошах живуть.

Та плачте гірко
Ви, що безцільно
Прожили юні дні;
Ридайте скорбні,
Бо вам не вільно
Сміятись—ні, ой ні!

П. Карманський.

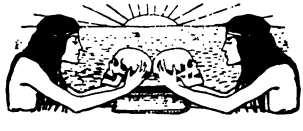

Волинські спогади.

Волинь незабутня, країно славутня,
У пишній красі ти красуєш;
Здавен твою бачу українську вдачу,
Здавен мою душу чаруєш;

Я рідную мову, ту любу розмову,
В краях твоїх всюди вчуваю;
Те слово живуще, віки невміруще,
Я скрізь в тобі серцем вітаю.

І з словом жаданим та з людом коханим
Єднаєш ти в серцю мойому
Ті спогади ясні про милі та красні
Куточки в обширі твойому.

Єсть инші між ними, зразочками тими,
Що душу мою прикували,
Що милую вроду, знайому подобу,
З життям моім тісно зьєднали.

Я иншу місцину, як любу годину,
У думці ніколи не страчу:
В воздушнім просторі, у мертвім околі—
Живе своє серце там бачу.

У блисканню річки, в ясній невеличкій,
Обличча ввижаються явні,
У гомоні гаю, в зеленім розмаю
Розмови вчуваються давні...

В затишнім куточку, немов в сповиточку,
Заснули годиноньки милі,
На камені сірім, здавен обвітрілім,
Мов роки приковані цілі.

Олена Пчілка.

Артист **М. Вільшанський.**

* * *

Міцно і солодко, кровью упившись,
Сплять вороги уночі...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Стогнуть брати ваші в тюрмах проклятих,
Грати залізні рвучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мати без сина, і жінка без мужа
Плачуть, життя кленучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мають знамена, і бьється юнацтво,
Крові потоки ллючи...
Сміло з повіток плуги викидайте,
Куйте вселюдно мечі!

О. Олесь.

Сокіл.

Ясний сокіл серед степу
На простори поглядає
І угору дужі крила
Гордо й весело здіймає:

„Гей ви, браття соколята,
Прилетіть до мене, милі,
Ми полинемо на волю,
Де морські гуляють хвилі!

„Запитаємося в моря,
Звідки в нім береться сила,
Переможемо недолю,
Що наш край занапастила."

Христя Алчевська.

* * *

Він скутий був; заліза повійдались
Йому до ніг;
Розбити їх, щоб з тіла поскидались,
Давно вже б зміг.

Так ні! все ляк і туга в його зорах,
Як і колись,
А руки й раз, щоб скинути той порох
Не піднялись.

Він нарікав, не пробуючи сили,
На цілий світ:
Не знав, що вже кайдани перетліли
Од довгих літ.

П. Грабовський.

Дума.

Коли над нивою моєю
Ударить грім, та над землею
Стовпи наставить вихор пилу,
Та зрідка блискавка змарнілу
Осяє землю де не де,
І дощ силенний упаде,—

Радію я: бо знов прогляне
Веселе сонечко, і встане
Умита божою росою,
Сповита новою красою
Стомлена нивонька моя
І чую мир на серці я.

Коли ж вона, улита потом
Моїм трудовим та клопотом
Безсонним скохана, марніє,
А по над нею тяжко ниє
Злиденне хмарище мошки
Та скрізь гуляють ховрашки,—

Турбуюсь я: бо вже не ждати
Міні од неї благодати...
Даремна праця і надія!
На серці ж сум лихеє діє:
Воно холоне, омліва...
І никне, никне голова.

І. Манжура.

Не пора!

Не пора, не пора, не пора
Нам, братове, чужинцям служить:
Довершилась України кривда стара,—
Нам пора для України жить.

Не пора, не пора, не пора
За невигласків лить свою кров,
І любити того, що наш люд обдира,—
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Хай пропаде незгоди проклята мара
Під України єднаймось прапор!

Бо пора ця великая єсть:
У завзятій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю і щастя, і честь,
Рідний край, здобути тобі!

І. Франко.

* * *

Як можу бути я щасливий,
Коли в неволі рідний край,
Коли скрізь стогін роздається
Де не послухай, не спитай.

Як можу бути я щасливий,
Коли моі брати в ярмі,
Коли за правду і за волю
Сидять за гратами в тюрмі.

Як можу бути я щасливий,
Коли рідненька ж сімья
Живе без долі і без волі,
Ії ж життям живу і я.

Т. Романченко.

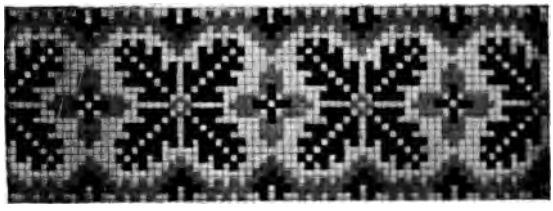

* * *

З Ади Негрі.

В червонім убранні мандрівниця пізно
Де в Бога взялася і з сміхом зловтішним
Промовила грізно:
„Горить в тебе хрест на чолі молодому;
Він тягаром ляже довічним
На долю твою невідому!

„Блукать сиротою ти будеш по світу...
Той карб таємничий ніколи не зникне,
Бо пащу неситу
Упир твій роззявить, у серце упнеться,
Вялить тобі душу та нівечить звикне:
Упир цей скрізь творчістю зветься.

„І кликать не треба: як сум не дасть спати,
Він зараз до тебе прилине з півночі,
Сам стане вчащати...
Зросла ти в краіні піснями натхненій,
А люди нудні, до надбання охочі,
Злочинством вважають твій геній.

„Ось зважся одкрити затроєні рани
У слові могутнім: почне всяк знущатись;
Під гуки догани
Хай голос почують величнього гимну,
Що звав би кохать і брататись:
Всі глянуть немов на причинну.

„Цькувать тебе кинуться злі твої судді,
Поки роздеруть, як вовки сіроманці;
В сльозах на одлюдді,
З журбою у грудях од дикого крику,
Ти будеш тинятись і вечір, і вранці,
До віку, до віку, до віку!"

Скінчила отак та й пішла собі звільна,
В червоні вгорнувшися шмати,
Недоля моя неодхильна...
А я не знайшла, що сказати.

П. Грабовський.

Фінал.

Гей, на доли та й на гори
Труби трублять, наче море,
Йіде військо—буде бій!
Труби трублять, сурми грають,
Короговки наші мають—
„Не пора" на смуток свій!

Короговки наші мають,
Наші в похід виступають,
Хто не в битві—той не наш!
А хто має з вас дівчину,
Кинь дівчину, кинь родину,
Своє щастя чином важ!

Бьють літвари, стяги мають,
Ставні полки виступають,
Сурми грають кличний зов—
Жени мають хусточками,
Старші кличуть із сльозами:
Вгору, вгору корогов!

В Пачовський.

Знемоглись.

Усі знемоглись, дожидаючи волі,
Рятунку ждучи од неправди і зла,
Надіі розвіялись вітром у полі,
Панує кругом безпросвітная мла.

Втомились борці серед лютого бою,
Рвучись поламати невільництва гніт,
І сумно поникли вони головою,
Неначе негодою скошений квіт.

Замовкли розмови і співи бадьорі,
А чути повсюди зневажливий сміх,
Померкли на небі і місяць, і зорі,
Байдужість несвіцька обхоплює всіх.

І, наче в пустині, зробилося тихо,
І душу живую пронизує жах,
А серце стискає зневіра і лихо,
І сльози тремтять на журливих очах.

Та ні! ще не вмерло бажання свободи,
Не вмерло завзяття, прокинеться знов!
Воскреснуть приборкані тьмою народи,
А разом воскресне і щастя й любов!

О. Коваленко.

Пьяниця.

Не кидай мене, моя чарочко!
Не жени мене ти, шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе бридкую улюбитися!

Не без жінки я, не без хати я,—
Все у мене є, роспроклятая!
Хліба досита, пара воликів!
Синів четверо, як соколиків!

Моя хатонька—срібна чарочка;
Моя жіночка—мила пташечка;
Та тяжкі моі болі більніі,
Бо не маю я волі вільноі.

Запряжу воли—потом миюся;
Роспряжу воли—на бік хилюся;
Повалюсь на бік, не здрімаюся,
Знов на панщину підіймаюся!..

Одроблю чуже:—„Жінко, душечко!
Приголуб мене, щебетушечко!“ —
А вона у плач, розголоситься,
На своє жене, бо й те проситься!

І змордуєшся, закропляєшся,
А вона у плач: „Запиваєшся!“
Ой, я пью тепер, моя любая,—
Не кидай мене, чарко грубая!

Не кидай мене, моя чарочко,
Не жени мене ти, шинкарочко!
Не жени мене, дай упитися,
В тебе бридкую улюбитися!

С. Руданський.

Петро Залозний.

Дніпро.

Не реве, не шумить,—
Він притих, ніби спить,
Розгорнувся кругом, наче море.
І стоять по над ним,
Нашим батьком сідим,
Мов заснули, високії гори...
І приснилося ім,
Дідуганам старим,
Що пливуть козаки байдаками,—
Що по тихій воді
Козаки молоді
До Скутари прямують човнами.
Коли де не взялась,
Од півночі знялась,
Чорна хмара ураз налетіла...
Заревіла вода,
Сколихнулась земля,
І об скелі ударилась хвиля...

Грім гремить, блискавки,
Наче стріли меткі,
Раз-по-раз вилітають із хмари,—
Будять гори... Дарма!
Вже нічого нема,
Вони все, що було, все проспали!

П. Залозний.

Сонце світе.

Сонце! Сонце! Світло з неба!
Грають проміні по листі.
І по личеньках дівочих,
По блискучому намисті.

Жартовливий вітер грає
І стьожками, і хустками,
Обнімається й шепоче
Нишком собі з квітоньками.

Люд ворушиться, й не видно
Хто з журбою, хто з коханням,
Хто милується у чарах,
Хто змагається з зітханням.

Сонце! Сонце! по всіх всюдах
Наливає щастя, сили;
Вільні співи викликає,
Й думи вільні у похилих.

Коли б тільки сонце й далі
Так же сміливо світило,
Щоб у рідним нашім краї
Кров і сльози осушило...

М. Шаповалів.

Під цю пору.

Поете, залиши співати про кохання,
Про погляд чарівний, про зорі та весну!—
Твоїх пісень солодке щебетання
Гріх слухати тепер, в годину цю сумну.

Коли в диму пожеж, в нужді отчизна гине
І всюди кров, свята братерська кров,
В смертельній боротьбі рікою буйно плине,
До чого ж ці пісні про щастя та любов?

По тюрмах люд змордований конає...
В жалобі та сльозах наш бідний тоне край...
І раю тихого ніхто вже не шукає,—
Назавжди зник од нас той світлий, тихий рай...

Так заспівай же нам ти голосом могутнім
Величним та сумним, мов похоронний дзвін,
Щоб у душі лунав докором незабутнім,
Та сумом обгортав серця холодні він.

Складай палкі пісні про сльози та недолю,
Про працю тяжкую, про те життя сумне,
Безпросвітне, страшне... Про те, як у неволю
Багатий бідних всюди завдає і гне.

Співай про все, що в серці в тебе наболіло,
Та кривду підлую безжалісно карай!
Співай, брени, і на святеє братнє діло
Борців одважних, смілих голосно скликай!

М. Ольченко-Здановська.

Не питай.

Не питай, чого в мене заплакані очі,
Чого завжди тікаю я в гай
Та блукаю по темних лісах до півночі,
Не питай, не питай!..

Не питай!.. Хоч і палко тебе я кохаю
І до віку кохатиму, миле дитя,
Але знай,—тільки рідному краю
Я оддам своє вільне життя...

Ти ніколи не вміла заглянути в душу.
Так заглянути в неї до самого дна,
Щоб дізнать, чого завжди сумує вона,
Чого часто я плакати мушу...

Рідний край раз-у-раз мене кличе до праці,
Його пута важкі в мене завжди в очах...
Треба дать запомогу сліпцю небораці,
Покіль він не зачах!

Ось ходімо в село, там побачимо горе,
Та таке, що ніколи й не снилось тобі...
Якби сльози села, що пролиті в журбі,
Та злилися в одно—було б справжнєє море...
. . . . . .

Подивися на все, й коли любиш ти брата,
Коли ще не забула ти рідне село,—
То й тобі ця обідрана хата
Сумом вкриє веселе чоло..

Коли гляну кругом по селу—тільки й бачу,—
Зневажається рідний наш край...
...Не питай же мене, чого часто я плачу,
Чого завжди сумний... Не питай!..

І. Оліенко.

Наші села.

Ой та й гарні вони,
Наші села, здаля,
А зблизу позирни,—
Утечеш відтіля!

А піди по хатах,
Придивись до людей,—
Окує тебе жах,
Стогін зрине з грудей:

Скрізь нестатки, нужда
Там сидять по кутках
І хвороба бліда
Там блука по дворах.

Чуєш—дзвоник дзвенить?
Наче лютий той змій,
Суд-росправу чинить
То летить становий...

Бачиш хату? Одна
На майдані стоіть...
Похилилась вона...
Вітер в вікна свистить..

А в тій хаті лежить
Чоловік... уміра...
Коло його стоіть
І рида дітвора.

То, бач, школа у нас,
То учитель кона.
Забарилась на час
В теплім краі весна,

І без сонця, тепла,
Засипає на вік
Сіяч правди, добра...
Уміра чоловік.

Ой та й гарні вони,
Наші села, здаля,
А зблизу позирни,—
Утечеш відтіля!

Хто ж, пак, винен у тім?
Хто злочинець наш? Хто
Наш недобрий вітчим?..
Ми сами, більш ніхто...

Сотні років плили,
Люди вчились, росли,
Ми ж такі, як були,
Далі й кроку не йшли.

Люди вчились, а ми
Тільки спали весь час.
Ми боялись сами,
Щоб не рушив хто нас...

О, краіно моя,
Сонне царство,—проснись!...
Вже вечірня зоря
Піднялась—подивись.

Бо як спуститься ніч,
Обікрадуть тебе.
Тобі буде не в міч,
Боронити себе...

М. Чернявський.

Пісня невольника.

(З Деметера).

Вільно пташка літа в полі,
Вільно бродить звір в гаю;
Тільки я в тяжкій неволі
Трачу молодість свою.
Хто не бьється за країну,
Нехай гине без спомину!

Батьки наші колись мали
Смілу мову, власний лад...
Коли б дні ті знов настали.
То чи вже б не був я рад?
Хто не бьється за країну,
Нехай гине без спомину!

Годі нам в ярмі ходити,
Ласки панськоі просить!
Сам поріжу жінку, діти,
Як кайдани вік носить!..
Хто не бьється за країну,
Нехай гине без спомину!

На все зважусь, свою хату
Без вагання запалю,
Щоб не дати супостату
Панувати без жалю.
Хто не бьється за країну,
Нехай гине без спомину!

П. Грабовський.

* * *

З Бальмонта.

Поспитав я у вільного вітра,
Що робити, щоб буть молодим?
Одповів міні граючись вітер:
— „Будь легким ти, як вітер, як дим!"

Я спитав у могутнього моря
В чім великий заповіт буття?
І одмовило море гучнеє:
— „Завжди будь повнозвучним, як я!"

І спитав я високого сонця,
Як сіяти ясніше зорі?
Не одмовило сонце нічого.
Та душа все ж почула: „Гори!"

П. П—ко.

* * *

Архімед, і Галілей
Вина й не бачили. Єлей
Потік у черево чернече.
А ви, святіі предотечі,
По всьому світу розійшлись
І крихту хліба понесли
Царям убогим. Буде бите
Царями сіянеє жито,
А люди виростуть. Умруть
Ще незачатіі царята—
І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі.

Т. Шевченко.

На передодні.

Чорне море виє, чорне море плаче—
Хмари небо вкрили.
Сіра хвиля пінить, сіра хвиля скаче
В скелі бьє що сили...
Чорні хмари сунуть, наче дим клубує,
Обрій мла обвисла.
Чайка в небі стогне, мов вона слабує,
Мов журба притисла.
Наша щогла гнеться, снасть ослабла дуже
Порвані вітрила.
Наш стерничий плаче, і гребець наш туже—
В іх упала сила.
Прірва в нас горою, прірва геть під нами,
В нас побитий човен.
Ним шпурляє хвиля, мов дитя ляльками...
Де ж той світла промінь!?
Гу—гу—гу! шумує. Хвиля гонить хвилю,
Буровістник вьється...
Що ми вдієм, кволі? Хто тій страшній силі,
Міцно хто опреться?

Скоро час настане, і на другім морі
Захвилюють хвилі.
Зніме іх не вітер,—іх підніме горе
В необорній силі.
Зарокочуть гучно, загрюкочуть грізно,
Без вітру, без хмари.

Потечуть і спільно, побіжать і різно,
Понесуть удари.
Затрясуться гори, затрепещуть скелі,
Небо дим обкута,
Пломінь хмар достане, кров залле оселі,
І порвуться пута...
Вороння закряче, дикий звір завиє
В цегляних руінах
І імення всі „славні“ забуття укриє
В нових поколіннях.—
Хто купавсь у злоті, хто пишавсь у славі,
Сила в кого й шана,
Всіх зрівняють хвилі в час борні кривавий—
З босяка до пана...
А кріз дим той гляне правди сонце ясне,
І лани освіте.
Пожарище чорне цвіт укриє рясно,
Наче в оксамити.
І наступить рівність, і настане правда,
Запанує воля.
І пощезне з світа все, що волі звада,
І, як юність орля,
Ми воскреснем з праха, ми повстанем з бруда,
Брат обніме брата.
І широкий світ весь всім нам разом буде
Наче рідна хата.

Гей, прокинься ж, море! Встаньте грізні хвилі
І об скелі вдарьте.
Сокрушіть твердині, що нам світ закрили,
З правди роблять жарти.
Змийте бруд, в якому нам життя ведеться,
Повнеє омани.
Нам з привички бруд той золотом здається...
Час той не настане,
Щоб добра зусиллям позбулись ми бруда;—
Треба сили злоби.
Встаньте ж дужі хвилі! Будем свідки чуда:
Мертві встануть з гроба.

І. Федорченко.

Снуюсь самотою...

Снуюсь самотою, з сестрою нудьгою,
І слухаю скорбних душевних квилінь.
Іду, а за мною товпляться юрбою
Заплакані мари забутих терпінь.

Як ті немовлята, квилять і ридають,
Хапаються жадно моіх лахманів.
І зойком роспуки благають, питають:
Куди ідеш, отче, од власних синів?

Бажаєш зректися, бажаєш покинуть
Дітей свого серця і свого чуття?
Гадаєш, ідеі так легко загинуть
В мутних і бурхливих струях забуття?

Ні, отче! ми вірні. Підем за тобою,
Як сумерки горя, що йдуть за сліпцем;
Будемо впиватися твоєю журбою,
Аж доки з тобою в труну не підем.

Снуюсь самотою, з сестрою нудьгою,
І слухаю скорбних душевних квилінь.
Іду, а за мною товпляться юрбою
Заплакані мари забутих терпінь.

П. Карманський.

Правда.

На якому полі, у якій країні,
Чи може у лісі, чи то при долині,
Де річка сріблята між вербами вьється,
Росте тая квітка, що правдою зветься?
Може де в палаці, чи в бідній хатині,
Десь в землях далеких, чи на Україні,
Там де на городі мак красно пишає,
Та дивна ростина росте процвітає?
Чи між багачами, де гарно живеться,
Чи там, де од праці піт кривавий ллється,
Красою чудова, мов зіронька, сяє
Та квіточка гарна, та правда святая?
Давно вже по світу тиняюсь, блукаю
І правди тієї святої шукаю...
Того непорочного, білого цвіту
Даремно шукаю по білому світу.
Побив вже я ноги довгими шляхами,
Порвав я волосся густими тернами,
А серце гаряче все впину не має—
Знайти тую квіточку, правду бажає.
Де кого не стріну, кого не спіткаю,
Усіх про ростину пахущу питаю.
Дивуються люди: „Про віщо питаєш,
Якої пахущої квітки шукаєш?
Троянди, чи то резеди запашної?"
— „Ні, люди, шукаю я правди святої".
— „Е, правди шукаєш?! Чи ти не сказився?!
Навіщо б тобі цей бурьян пригодився?
Той корінь негідний, гіркий та пекучий,—
Не квітка роскішна—будяк то колючий".
Отак мою квіточку люди зганьбили
І всі моі мріі ясніі розбили...
І в серці бажання замерли, пропали,
Бо правдоньку люди ногами стоптали.

М. Юльченко-Здановська.

Шахтарь.

У сажі, чорний, як мара,
Рукою піт з лиця втира
І кайлом уголь бьє і бьє
В норі шахтарь. На його ллє
Мутна, холодная вода,
І лампа світиться бліда,
Моргає стиха, мов дріма.
Повітря дихати нема.
Чи скоро зміна?.. Голова
Звиса, неначе нежива...
Півсуток цілих у норі:
Тут знайдуть смерть багатирі!
І тут працює чоловік,
І не один, не другий рік...

Чи скоро ж зміна?.. Сил нема.
Але робітник не дріма,
Бо ще уроку не зробив,
І гляне часом він назад,—
Там нор чорніє цілий ряд...
Струмні води із їх біжать...
Безсонні криси шарудять...
І всюди в норах у землі
Кують підземні ковалі,
Такі ж нетяги шахтарі,
Кують з зорі і до зорі...

Добро ім там, в глибу землі,
Без неба, сонця, у норі
Дорогу в пекло прокладать,
Багатим гроші добувать!

Добро ім там, у глибині,
При ламп нещасному огні
Гроші й собі якісь кувать,
Щоб їх уранці пропивать!..
А потім спать... а потім встать
І знов у нору залізать!..
А місяць ходе уночі
І дума, небом пливучи:
Чого гуде всю ніч земля?..
Не баче в ній він шахтаря.

М. Черняєвський.

Широкий шлях.

Широкий шлях он роспостерся,
Студений вітер розміта
Пожовкле листя по левадах,
Останню косу роспліта
В засмучених дерев коронах,
Бушує по пустих загонах...

Широкий шлях он роспостерся—
Я тим шляхом нераз ходив
І марив про життя і людскість,
По шарфах хмар нераз блудив,
Душа горіла од бажання,
Вселюдського сердець братання.

Широкий шлях он роспостерся—
Минули дні, що там прожив,
У серці пусто нині й сумно,
Нема того, за чим тужив...
Холодна поглине могила
Все те, за чим душа боліла...

С. Яричевський.

* * *

З Мінель Анджело.

Рідний краю, діток маєш,
Ними славний пишно сяєш
В своїй янгольскій красі;
Чому ж так, що з ласки неба
Цей раює більш, ніж треба,
А в нарузі инші всі?

У кайданах із чужини
Тебе молим що години
Ми, зневажені сини;
Як що чуєш в серці сором,
То поглянь приязним зором
І додому нас верни!

Рідний краю, діток маєш,
Так чому за них не дбаєш
Все оддавши одному,
Щоб загарбав в свої руки,
А других послав на муки,
Кинув зрадою в тюрму?

Хай гуляє, хай лютує,
У роспусті бенкетує!..
Прогримлять святі громи,
Після пекла цеї ночі
Ми росплющим на світ очі,
Знову станемо людьми!

П. Грабовський.

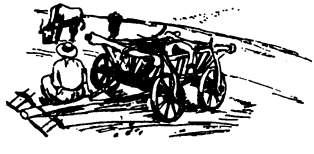

Не зітхай.

Не зітхай, а працюй
Поки сили ще є,
Тільки праця одна
Гарні жнива дає.

На зітхай, а працюй,
Марно часу не гай,
Праці щироі жде
Вже давно рідний край.

Не зітхай, а працюй
І одно памятай:
Що лиш праця одна
Захистить рідний край.

Т. Романченко.

* * *

Хмарами чорними небо покрилося,
Вітер шаленний гуде і шумить;
Думами тяжкими серце повилося,
Бьється у грудях, болить і щемить...

Волі і світу у неба благає,
Вільно на світі бажає пожить;
Щастя людського воно вимагає,
Хоч на хвилину єдину, на мить.

Тюрми й остроги всю душу стомили,
Темрява очі ляка і сліпить;
Силу юнацьку кайдани зломили,
Хочется плакати, вмерти, не жить...

Н. Онацький.

Фрідріх Шіллер.

Монолог Йоганни.

(З „Орлеанськоі діви“ **Ф. Шіллера**).

Прощайте ви, моі лани квітчасті,
І ви, кряжі величних, любих гір!
Йоганні більш не буде з вас утіхи,
Вона мовля на віки вам: „простіть!“
І ви, степи, і ти, мій гаю пишний,
Без мене вам до віку тут цвісти!
Прощайте ви, моі стави, сріблясті
І ти, луно, таємний гук долин,—
Що спів міні носила геть у поле,
Йоганна йде — не вернеться ніколи!
А ви, місця моіх утіх яскравих,—
На віки я тепер лишаю вас!
І вас, моіх ягняток кучерявих,
Без вівчаря в лихий я кину час...
Не тих овець, других, в ланах крівавих,
Зове мене пасти небесний глас:
Величний дух в міні буя без краю—
Геть все земне—святині я шукаю!
Хто з сивих гір великого Сіона,

Зьявившись сам у кущі огневій,
Пророку йти звелів на фараона,
Хто чабана зміцнив на грізний бій—
І з рук слабих повстала оборона,
Хто вівчарям дарує захист свій,
Глаголав Той з сих віт міні важливо:
„Іди, і скрізь про мене свідчи, Діво!
В жорстоку мідь ти мусиш тіло влити
І в сталь міцну роскішний стан закуть...
Коханням більш тобі не пломеніти,—
Цей грішний пал на віки ти забудь!
Бо не тобі вінцем шлюбним радіти,
Бо не тобі дитячу ласку чуть!
Але за те над всіх жінок величних
Звеличу я в світах тебе безлічних!
Коли й герой ослабне до нестяму
І Франції остання мить пробье,
То візьмеш ти небесну оріфламу
І, наче жнець, пожнеш жнитво своє...
Ворожу міць зітреш в криваву пляму,
І твій талан повсюди мир пролле...
Рятунком ти всю Францію осяєш
Врятуєш Реймс,—там короля звінчаєш!"
Сам Бог міні послав цей знак святині—
Оцей шолом і дивну силу з ним...
Божисту міць міні дає він нині,—
З ним дужа я, мов світлий херувим.
Я рвусь до січ в окриленій гордині,
Мій дух горить запалом неземним—
Ось січі грім... борці списами грають,
Вже коні ржуть, і сурми скрізь лунають..

І. Стешенко.

Де Бог мій.

Бог мій—то сила, що світ безмежний
В вічному ладі тримає,
Що в сонці тліє, в землі що дише,
І в крові моїй кружляє.

Бог мій—це правда, добро велике,
Життя нового надія,
Це та безсмертна і непропаща
Людскости нової мрія.

Йому молюся я. Моя молитва —
Це моі сльози й надіі,
Це життя тіла, духа ширяння,
Радощі й болі тяжкіі.

Це пісня тая, що з мізку мого,
З гадок крилатих зростає
Це-те гаряче чуття любови,
Що у тій пісні лунає.

Кл. Попович-Боярська.

На ріках вавилонських.

На ріці вавилонців і я там сидів,
На розбитий орган у роспуці глядів.
Наді мною ругавсь вавилонців собор:
— „Заспівай нам що будь! Про Сіон про Табор!"
— „Про Сіон? про Табор? Ім вже чести нема!
На Таборі—пустель! На Сіоні—тюрма.
Лиш одну хіба пісню я вмію стару:
Я рабом уродивсь та рабом і умру.
Я на світ народився під свист батогів,
Із невольника батька, в землі ворогів.
Я хилитись привик од дитинячих літ,
І всміхатись до тих, що катують мій рід.

Мій учитель був пес, що на лапки стає,
І що лиже ту руку, яка його бье.
І хоч зріс я, мов кедр, що вінчає Ливан,
Та душа в мні похила, повзка, мов бурьян.
І хоч часом, мов грім, гримне слово моє,
То це бляшаний грім, що нікого не вбье.
І хоч вирветься з уст крик: „хай гине тиран!"
То не крик це душі, тільки брязкіт кайдан.
І хоч в душу вірвесь часом волі приваб,
Але кров моя—раб. Але мозок мій—раб!
Хоч я пут не носив на руках, на ногах,
Але в нервах носив все невільницький страх,
Хоч я вільним зовусь, а як раб спину гну,
І свобідно в лице нікому не зирну.
Перед блазнем усяким корюся, брешу,
Вільне слово в душі, наче свічку гашу.
Хоч тружусь день і ніч, не доім, не до сплю
А все чується: „це я на панським роблю."
І хоч труд свій люблю, а все чую гачок:
Ти прикутий до нього, мов раб до тачок,
Хоч добра доробивсь, та воно лиш тяжить,
Мов чуже для когось мушу я сторожить.
З ким в життю не зійдусь, все підляжу йому
Сяк чи так вибірай,—все найтяжче візьму.
І хоч часом в душі піднімається бунт,
Щоб із пут отрястись, стати твердо на грунт,
Ах, то й це не той гнів, що шаблюку стиска,
Це лиш злоба низька і сердитість рабська!
Вавилонські жінки, одвернувшись ідіть,
І на мене здивовано так не глядіть!
Щоб не впало прокляття моє на ваш плід
Не прийшлось би раба привести вам на світ.
Вавилонські дівчата, минайте мене,
Хай мій вид співчуттям серце вам не торкне!
Щоби вам не судилась найтяжча судьба
Найстрашніша клятьба—полюбити раба!"

І. Франко.

Кінець Дорошенка.

1675.

Із запорожжа й гетьманщини
На раду гетьман в Чигирині
В-останнє братчиків збірав.
Мовчало військо, ніби став
Ущерть наповнений водою,
Як Дорошенко з булавою
Вклонився раді військовій.
І сивоусий кошовий,
Іван Сірко, йому вклонився
Так саме мовчки... І дивився
На їх весь люд, стояв і ждав,
Щоб гетьман слово починав.

— „Я скликав вас сюди, панове,
Товаришів і всіх братів,"—
Немов у дзвона задзвонив
Спотиху гетьман слово в слово –
„Я скликав вас чинити суд
Не над чужою головою,
А над самим оце собою,
І весь у владі вашій тут.
Увесь, братове, перед вами!
Ви знаєте мої діла...
Ви знаєте, яка була
Багата кровью й пожарами
Моя дорога... Та по ній
Не за своім я йшов прибутком,
Я не журився власним смутком,—
Краіні рідній я своій
Служив, як син. Її я волю,
Немов зіницю ту, беріг...
Я за її нещасну долю
Весь вік боровся, яко міг.
Моя і перша, і остання
Свята мета була—зьєднання
Обох Дніпрових берегів.

Коли б я зміг їх обьєднати
І вес народ єдиним взнати,
Ми б не боялись ворогів!..
Та бач, така вже мабуть доля:
Усюди свари, нелади,
І трупом пахне, де не жди,
Бо де не глянь, скрізь мертве поле!.."

Замовчав гетьман. Мов очам
Вьявилось мертве тее поле.
— „Не знаю, як, братове, вам..."—
Спотиху гетьман знов глаголе—
„Я ж чую, як серед руін,
Серед степів осиротілих
І людських трупів почорнілих,
Де часом вкупі батько й син
Лягли даремне головами,
Лягли, одурені братами,—
Ридає рідная земля...
Я чую, як вона словами
Свій жаль і тугу вимовля...
Я чую, як рида Вкраіна,
Убита горем удова:
— „Верніть міні і батька, й сина!
Візьміть собі оті права
Перекидатись булавами,
Од рала пьястись у пани,
Щоб потім темними братами
Орать скрівавлені лани!
Панів за Вислу ви прогнали,
Самим щоб краще панувать,
Щоб те, чого ляхи не вкрали,
Самим вільніше роскрадать...
Ви, мов свиней, четвертували
Панів за ті свої права,
Тепер самі понаживали
Товстіші вдвоє черева...
О, горе, горенько зі мною!
До кого серцем притулюсь?
Куди старою головою
В лиху годину прихилюсь?.."

Так тяжко плаче Україна,
Дніпрови стогнуть береги,
(Заблисла в гетьмана сльозина),
Сміються ж наші вороги:
— „Огні погаснуть, розлетиться
За вітром попіл по степах
І, кровью пьяний, край проспиться,
Але у наших вже руках!“

— Бодай ніколи не проснувся,
Коли призначено йому,
Щоб вільний духом—обернувся
Він у раба!.. Свою тюрму
За вільний світ він буде мати
І цілувати канчука,
За шаг продасть сестру і мати,
І батька, й брата ошука.
Нехай ніколи не проснеться
Нікчемний раб! Нехай кона
І, мов трава за вітром, гнеться
На віковічні времена!..“

— „Так, батьку, так!..“—загомоніли,
Мов ліс у бурю, козаки.—
„Пани Вкраіну опосіли
І в крові неньку утопили
Прокляті дуки ницаки!
Усіх їх вивішать не шкода!..“
Гукнули другі: „цитьте! згода!“

І знову гетьман річ повів...
І він казав, що вже доволі
Крові даремне й він пролив
І не добув Вкраіні волі,
А тільки більше розорив.
Бо всюди й скрізь сама руіна,
І занепала Україна,
Мов Божий гнів її прибив.

— „Не можу більше я держати
Корогву волі в цих руках.
Нема кому її й оддати...

Візьміть же ви, і у степах,
У комишах переховайте
До часу кращого її!
Міні ж, братове, вибачайте
Гріхи і помилки моі,
Усе чим винем перед вами!.."

І вмився гетьман враз сльозами,
І золотую булаву
Подав, ридаючи, Сіркові:
— „У Січі-матері на схові
Хай буде..."—мовив і главу
Схилив на плечі кошовому
Сіркові славному старому.
І той угору руку звів
І Дорошенка булавою
Майнув-потряс над головою:
— „До запорожських козаків
Іде вона, як прапор волі.
І буде воля в Січі жить,
Аж поки світ ясний стоіть
І віє вітер в чистім полі!.."

І ніби море заревло
Усе навколо... І гуло
І довго, довго не змовкало—
Клялось справдить той заповіт...
А через сотню рівно літ
І Січі-матері не стало...

М. Чернявський.

Артистка **З. Діброва.**

Моє щастя.

Моє щастя ти в мене украла
І глузуєш із мене... Дарма!
Йому щастя даєш ти, й для тебе
Слів докірливих в мене нема.

Та не все ще ти в мене забрала:
Мої згадки зостались міні,
Мої згадки про його, про перші
Дні кохання, як сонце, ясні.

Тепер, бачиш, яка я багата?
Не глузуй же! Мене не займай!
Я сховаюсь од вас, я ніколи
Не прийду засмутити ваш рай.

Тільки ж знай, коли ти нещасливим
Його зробиш на мить на одну,—
О, я серцем своїм те почую
І тоді .. я тебе прокляну.

Марія Загірня.

* * *

Старенька сестро Аполлона!
Як би ви часом, хоч на час,
Придибали таки до нас,
Та, як бувало во дні они,
Возвисили б свій божий глас
До оди пишно чепурної,
Та й заходилися б обоє
Царів, або що, воспівать!
Бо, як по правді вам сказать,
Бо дуже вже й міні самому
Обридли тії мужики,
Та паничі, та покритки:
Хотілося б зігнать оскому
На коронованих главах,
На тих помазаниках божих.
Так що ж? не втну! А як поможеш,
Та як покажеш, як тих птах
Скубуть і патрають, то може
І ми б подержали в руках
Святопомазану чуприну.
Покиньте ж свій святий Парнас,
Придибайте хоч на годину.
Та хоч старенький божий глас
Возвисьте, дядино! Та ладом,
Та добрим складом, хоч на час,
Хоч на годиночку у нас
Ту вінценосную громаду
Покажем спереду і ззаду
Незрячим людям. В добрий час
Заходимось, моя порадо!

I.

Не видно нікого в Ієрусалимі;
Врата на запорі, неначе чума
В Давидовім граді, Господом хранимім

Засіла на стогнах. Ні, чуми нема!
А гірша, лихая та люта година
Покрила Ізраіль: царева війна!
Цареви князі, і всі сили,
І отроки, і весь народ,
Замкнувши в городі ківот,
У поле вийшли худосилі,
У полі бились, сиротили
Маленьких діточок своїх;
А в городі младіі вдови
В своіх світлицях, чорноброві,
Запершись плачуть, на малих
Дітей взираючи. Пророка,
Свого неситого царя,
Кленуть Давида сподаря.
А він собі, узявшись в боки,
По кровлі кедрових палат
В червленій ризі похожає,
Та, мов котюга, позирає
На сало, на зелений сад
Сусіди Гурія. А в саді,
В своім веселім вертограді,
Вирсавія купалася,
Мов у раі Єва,
Подружіє Гурієве,
Рабиня царева;
Купалася собі з Богом,
Лоно біле мила,
І царя свого святого
У дурні пошила...

На дворі вже смеркло, і тьмою повитий
Дрімає, сумує Ієрусалим.
В кедрових палатах, мов несамовитий,
Давид похожає, і—о царь неситий!
Сам собі говорить: „Я... Ми повелим!..
Я царь над божіім народом,
І сам я—бог в моій землі,
Я—все!..“
А трохи згодом
Раби вечерю принесли

І кінву доброго сікеру.
І царь сказав, щоб на вечерю
Раби рабиню привели,
Таки Вирсавію... Нівроку—
До божого царя пророка
Сама Вирсавія „приспє..."
І повечеряла, й сікеру.
З пророком випила, й пішла
Спочити трохи по вечері
З своїм царем. І Гурій спав;
Йому, сердешному, й не снилось,
Що дома нищечком робилось,
Що з дому царь його украв
Не золото, не серебро,
А лучшеє його добро,
Його Вирсавію украв.
А щоб не знав він тіі шкоди,
То царь убив його, та й годі!..
А потім царь перед народом
Заплакав трохи, одурив
Псалмом старого Анафана,
І знов веселий, знову пьяний
Коло рабині заходивсь.

Отак святі царі живуть!
А як же прості? Я не знаю,
І раю вам цього не знать,
Та ні у кого не питать,
Щоб не завадило, буває...

II.

Давид, святий пророк і царь,
Не дуже був благочестивий,
Була дочка в його Фамарь
І син Амон. І це не диво:
Бувають діти і в святих,
Та не такі, як у простих,
А ось які...
Амон щасливий,
Вродливий первенець його,
Лежить, нездужає чогось.

Давид стенає та ридає,
Багряну ризу роздирає,
І сипле попіл на главу:
— „Без тебе я не поживу
І дня єдиного, мій сину,
Моя найкращая дитино!
Без тебе сонця не узрю,
Без тебе я умру, умру!"
І йде ридаючи до сина,
Аж тюпає, немов біжить.
А той, бугай собі здоровий,
У храмині своїй кедровій
Лежить, аж стогне, та лежить:
Кепкує з дурня. Аж голосить,
Аж плаче бідний, батька просить,
Щоб та Фамарь сестра прийшла:
— „Драгий мій отче і мій царю!
Вели сестрі моїй Фамарі,
Щоб коржика міні спекла,
Та щоб сама і принесла,
То я, вкусив його, возстану
З одра недуга..."

Вранці рано
Фамарь спекла і принесла
Опріснок братові. За руку
Амон бере її, веде
У темну храмину, кладе
Сестру на ліжко. Ламле руки
Сестра, ридає, і рвучись
Кричить до брата: „Схаменись!
Амоне, брате мій лукавий!
Єдиний брате мій! Я, я—
Сестра єдиная твоя!
Де дінусь я? де діну славу,
І гріх, і стид? Тебе самого
І Бог, і люди прокленуть."
Не помогло таки нічого!..
Отак царевичі живуть,
Пустуючи на світі.
Дивітесь, людські діти!..

III.

І поживе Давид на світі
Не малі літа.
Одрях старий, і покривали
Многими ризами його,
А все таки не нагрівали
Котюгу блудного цього.
От отроки й доміркувались,
Як нагрівать царя свого
(Натуру вовчу добре знали),
Та, щоб нагріть його, взяли—
Царевен паче красотою,
Дівчат старому навели,
Да гріють кровью молодою
Свого царя! І розійшлись,
Замкнувши двері за собою...
Облизавсь старий котюга
І роспустив слини,
І пазурі простягає
До Самантянини;
Бо була собі на лихо
Найкраща між ними,
Між дівчатами,—мов крин той
Сельний при долині
Між цвітами. Ото ж вона
І гріла собою
Царя свого, а дівчата
Грались між собою
Голісінькі. Як там вона
Гріла, я не знаю;
Знаю тільки, що царь грівся
І... і „не позна ю."

IV.

По двору тихо похожає
Старий веселий Рогволод.
Дружина, отроки, народ
Кругом його во златі сяють.
У князя свято: виглядають

Із Литви князя жениха
За рушниками до Рогніди.

Перед богами Лель і Ладо
Огонь Рогніда розвела,
Драгим єлеєм полила
І сипала в огнище ладон.
Мов ті Валькирії круг неї
Танцюють, граються дівчата
І приспівують:
„Гой, гоя, гоя!
Новії покої!
Нумо лиш квітчати,
Гостей сподіватись!"

За Полоцком, неначе хмара,
Чорніє курява. Біжать
І отроки, й старі бояри
Із Литви князя зустрічать.
Сама Рогніда з Рогволодом
Пішла з дівчатами, з народом.

Не із Литви йде князь сподіваний,
Ще незнаємий, давно жаданий,
А із Києва, туром-буйволом,
Іде веприщем за Рогнідою
Володимир князь со киянами.
Прийшли і город обступили
Кругом, і город запалили.
Владимир князь перед народом
Убив старого Рогволода,
„Потя" народ, княжну „поя,"
„Отьіде в волості своя,
Отьіде з шумом, і растлі ю,"
Тую Рогніду молодую,
І прожене ю, і княжна
Блукає по світу одна,—
Нічого з ворогом не вдіє...

Так отакії то святії
Оті царі!..

Т. Шевченко.

З Одисеї.

(В Пилосі).

Геліос сонце, покинувши море блакітнее, встало
І на мідяному небі зійшло, щоб світити безсмертним
Й людям, що в долі й недолі живуть по землі плодовитій,
Наші ж тим часом приїхали в Пилос, у город Нелея.
Люди на березі там коло моря офіри творили;
Чорних палили биків Посидону чорнявому в жертву.
Девять стояло лавок, перед ними ж лежало по девять
Чорних биків й по пятьсот на лавках чоловіка сиділо,
Люди вже кендюхи ззіли і стегна палили в честь бога,
Як от на човні підплили вони, паруси поздіймавши;
Човен на якір поставивши, вийшли із човна на землю,
Першою вийшла Афина, за нею у слід богорівний
Син Одиссея; йому то найперше богиня й сказала:
— „Ну, Телемах! не пристало тобі вже несміливим бути,
Ти ж бо і море проїхав за тим, щоб за морем провідать,
Де батько твій, в якім краю й якую влучив собі долю.
Йди ж до Нестора прямо, що їіздить так славно на конях,
Хай-но побачим, які в його мислі на серці і думки;
Гарно його попроси, щоб сказав тобі щирую правду,
Він же неправди не скаже, бо єсть він володарь правдивий."
І Телемах богорівний промовив отак до богині:
— „Менторе! як підійти і яким привітать його словом?
Я ще не так то гаразд, щоб розумні з ким бесіди вести
Та й не пристало якось молодому роспитувать старших."
І Телемахові знов синєока богиня сказала:
— „Инше й своім, Телемаче, зумієш сказати,
Иншеє ж демон прокаже тобі; не без волі ж ти певне
Богів безсмертних, я мислю, на світ народився і виріс."

П. Нищинський.

Лорд Байрон.

* * *

З Байрона.

Мій дух, як річ. О, грай скоріш:
Я ще вчуваю арфи глас.
Нехай воркує жалібніш,
І тішить слух в останній час.

Як ще надія в серці спить,
Її розбудить любий спів,
Як є сльоза—вона збіжить,
Поки мій мозок не згорів.

Але суворо й смутно грай,
Додай жалю в свій перший звук.
Молю тебе, заплакать дай,
Бо роспадеться серце з мук.

Воно в собі терпить давно.
Вже в йому вщерть тяжких образ;
Як не поможе спів, воно
Од мук страшних порветься враз.

В. Самійленко.

Дома і люди.

(Поема).

Я—син степів, я—син країн,
Де не гремить кайданів дзвін,
Де волю богом нарекли
Орли і люди, як орли;

Де море трав кріз сон шумить,
Над ним орел царем летить,
І краєвид не рвесь ніде,
Лиш виден верхівень де-де.

Де од села і до села
Верства не десять раз лягла,
І на просторі по-меж сел
Лиш вітер, верхівень, орел.

Я син степів, де гір нема,
І через те важкі дома
Гнітять мене горами стін,
Як вигляд свіжих ще руін.

На дні глибоких рівчаків,
Що йдуть у хрещик меж домів,
В яких раби землі живуть,
Які тут улицями звуть,

Моя важніє голова:
Тут люди вьються, як черва,
Тут хижий голод-звір реве,
Тут брат у брата горло рве.

За мясо з скоту торг ведуть,
А людське даром оддають.
Бо тіла тут... немов сміття—
Укриті ним шляхи життя...

Дома ж холодні і німі,
Дома—ці гори крижані—
Зорять байдужо на людей,
Немов статуя без очей...

І повний жаху, повний мук
З грудей летить стогнання гук,
І я силкуюсь все забуть
І сном мерця здубіть-заснуть.

Бажаю спать... але дарма:
І там, і тут—кругом дома,
Все гори стін—кістки людей—
Зганяють сон з моїх очей.

Цеглину кожну тих домів
Цегельник потом напоїв,
А той, що стіни будував,
Своєю кровью їх зліпляв.

Не сила муки ці знести,
Я рвуся в поле утекти,
А поруч все дома, дома—
Кінця і краю ім нема...

Замісць життя в раю степів—
Вони наставляли домів,
Межують ними шир життя,
Живуть і родять без пуття.

Сухі, безгруді їх жінки,—
Як не розквітлі квітки
Прибиті холодом зіми,—
Зживають вік серед пітьми.

І в лютий холод, і в жару
Невпинно хвору дітвору
Голодні родять—жили рвуть
І в лютих муках в землю йдуть...

Ні вільно дихать тут, ні жить,
На мить душею одпочить,
Бо повно їх у тих домах,
Немов у купинні комах.

І повно їх—і їх нема,
І кожен дом, як та тюрма,
Здається склепом камьяним,
Мерцям збудованим живим...

Борці за волю світову—
Тюрму збудовують нову.
Царі землі, борці богів—
Рабами стали у домів!..

Ох люди, люди!.. Чом вони
Не можуть жити, як сини
Одної матері—землі,
Без хижих зморшків на чолі?..

О, чом тоді, як вся земля
Свої ім скарби наділя—
За повний гною хліба шмат
Іде з ножем на брата брат?!

О, чом тюрма тісних домів
Миліша ім, ніж шир степів?
Невже ж сирий, цвілий куток
Миліший пахощів квіток?!

Хіба для того кровью мивсь
І сотні літ уперто бивсь
За волю-сонце людський рід,
Щоб ліз у тюрми його плід?!

І вже не йду—біжу, несусь
І з жахом клятого дивлюсь,
І скрізь на велетнях домах
Я бачу гніт і кров, і жах...

І скрізь: вперед, убік, назад
Снують шумні рої дівчат:
Несуть на торг хвилини чар—
Створінь землі високий дар...

І батько, й брат купують іх,
І діти з ними йдуть на гріх,
І все в роспусти чад злилось
І божевіллям понялось...

І рветься стогін із грудей:
Нема людей! нема людей!..
Нема людей—самі дома...
Самі дома—людей нема...

Ю. Будяк.

Служба в церкві 1-го січня 1852 р.

(З „Les châtiments“ В. Гюго).

Нечестива, єпископе, служба твоя:
В ій луна од розстрілів лунає.
Позад тебе регочеться смерть, бачу я,
Аж додолу зо сміху сідає.

Бачу янголів я угорі, де блакить,—
Он вони починають дріжати,
Як єпископ бере, щоб свічки посвітить
До молитви, гнота от гармати.

Хочеш ти у сенат, щоб у сяєві там
На величному місці сидіти;
Але перш, ніж читати молитву людям,
Треба вулиці з крові обмити.

Слава Геслерам, слава!—орган твій хрипить:
Але Телля—його треба вбити!
Щоб престол твій, єпископе, в церкві зложить,
Із трупарні взяли сюди плити.

Як ти кажеш: „Te Deum“ і хвалиш його—
Бога помсти і збройної сили,—
В небеса летючи, до кадила твого
Дух мішається мертвий з могили.

Убивали удень, убивали вночі—
Всіх: і жінку, й її чоловіка,
І дитину малу!.. Кров народню ллючи,
Впився нею державний шуліка.

Восхвалення співай, справедливим назви
Душогуба, харциза гидкого!
Бог, єпископе, зна, і твої молитви—
Вони стануть прокльонами в його!

Вже вигнанців везуть, брязкотять кайдани—
Хто в заслання в Алжир, хто в Каєну...
Бонапарта в Парижі вже знають вони,
А в пустині побачуть гієну.

Хлібороба, робітника тягнуть кати,
Засилають, мордують тюрмою...
Подивися праворуч, єпископе, ти
І ліворуч—хто в церкві з тобою?

В тебе дяконом—Зрада, піддячим—Крадіж!
Душу й Бога не гайся продати!
В золоті свої ризи вберися пишніш
І ставай, безсоромний, співати!

Душогубство тут править, гукає воно:
„Всіх стріляй, хто рухнуться посміє!"
Сатана тобі чашу держить!—не вино,—
Кров невинна у ій червоніє!..

Б. Грінченко.

Безталання.

Знемігся. Степ і вітер вільний,
Що весело травою колихав,
Мене вже вабить перестав,
Я з горем поєднався, бідний,
І там, де долі я шукав,
Знайшов біду я. Всі бажання
На вік пірнули в глибочінь,
Навік надії всі минули;
Тепер одно міні—страждання,
Та безпросвітна маячінь...

Д. Еварницький.

В полі.

(Сільсна думна).

Дивлюся на рідні лани,—
На будучі жнива народні:
Нехай зеленіють вони,
Од тяжкого гніту свободні!

Надіти кайдани й на іх
Жадає та лютая сила,
Що стільки надій золотих
Без сорому й жалю згубила...

А любоі ниви нехай
Ніколи вона не торкнеться,
Бо там хлібороб за свій рай
Од віку з недолею бьється!

Бодай би лихим ворогам
Туди і дороги не стало:
Накоіли зла вони там
За довгіі роки немало!..

Селу од голодних страждань
Більш зерна дай, Боже, зібрати,—
Оце найдорожче з бажань,
Що линуть з селянськоі хати.

С. Бердяєв.

* * *

З Байрона.

О, плачте над тими, що плачуть край рік Вавилону,
Над тими, чий храм у руїнах, а край—тільки сниться.
О, плачте, бо Юдина арфа не дасть уже дзвону,
О, плачте—де Бог жив, безбожні там стали селиться.

І де вже Ізраіль скрівавлені ноги обмиє?
Коли вже Сіон знов співатиме співи чудовні?
Чи скоро од гимнів Іюдиних серце зрадіє,
Що билось так хутко на їх голоси невимовні?

Племена мандрівні, підбились ви, серце втомили.
Чи знайдете ж спочин? Чи злинете духом угору?
Пташина гніздо своє має, лисиця теж нору,
В людей є свій край, а в Ізраіля тільки могили.

В. Самійленко.

В години роспачу.

Візьміть мене, хмари, на крила свої!
Ті ж тюрми, і ярма, і гніт на землі...
В сльозах моі сестри, і браття в кайданах,—
Пів краю в курганах.

Ми бились шалено, як гірські орли,
Але вороги нас в полон узяли,
І кинули бранців за мури, за грати
Кати і пилати.

І знову народ наш у владі катів,
І знову народ наш в сітках павуків,
Що кров його теплу віки випивають,
Борців роспинають.

Візьміть мене, хмари, в безкраю блакить—
Я з скаргами хочу до Бога летіть...
Коли ж Він не вислуха скарги народні,
Я кинусь в безодні...

О. Олесь.

Василь Щурат.

* * *

Плила по небу хмаронька,
Над гаєм опинилась,
Зівьялий лист побачила,
В сльозу перемінилась.
Перемінилась хмаронька
В сльозиноньки перлисті;
Заіскрилися перлами
Вони на жовтім листі.
Подув мороз опівночі,
Тремтячі сльози—перли
Стялись на листі инієм,
Мов разом з ним завмерли.
Стялися сльози инієм,
Завмерли на листочку,
Вміраючи зготовили
Йому на смерть сорочку.
Горіли зорі свічами,
Вітри подзвіння вили,
Мерлець скотився з дерева
До свіжої могили.
І сумом скрізь повіяло...
По жовтих листя купах
Ступають всі засмучені,
По жовтих топчуть трупах.

В. Щурат.

Моцарт і Сальєрі.

Драматичні сцени Пушніна.

Відслона перша.

Кімната.

—

Сальєрі (сам). Всі кажуть: правди на землі нема,
Але ж нема ії і вище. Це
Міні так ясно, як звичайна гама.
Родився я з любовью до музики;
Дитиною у давній церкві нашій,
Коли я чув, як грав вгорі орган,
Я слухав і заслухувався—сльози
Непрохані з очей міні текли.
Дитячі забавки я кинув рано,
Науки, що у звязку не були
З музикою, міні обридли. Гордо
Я зрікся іх і лиш оддав себе
Одній музиці. Перший крок важкий
І перший шлях нудний. Я переміг
Усі ті перешкоди. Ремество
Узяв я за підставу для музики.
Зробився я ремісником. Набув
Метку, дотриману рухливість пальцям
І певність уху. Звуки я убив,
Мов труп розтяв музику. І провірив
Гармонію альгеброю. Тоді
Я тільки зважився, в науці певний,
Оддатися привабі творчих мрій.
Я став творити, але нишком навіть
Не сміючи ще марити про славу.
Нерідко в келіі своій, самітно
Днів три просидівши без сна і іжі,
Зазнавши запалу і сліз натхнення,
Палив я труд свій і дивився зимно,

Як думи-звуки,—ті, що породив,
Палаючи, щезали з легким димом!..
Що я кажу? Коли великий Глюк
Нам виявив найновші таїни,—
(Які ж були ті таїни звабливі!)
Чи я не кинув все, що знав раніше,
Що я кохав, чому так палко вірив
І не пішов бадьоро вслід за ним,
Покірливо, мов той, що заблудився
І стрінутим посланий в инший бік?
Через тверду постійну витривалість
В музиці необмеженій досяг
Я ступіня високого. І слава
Міні всміхнулась; я в серцах людей
Знайшов співгомін для своїх утворів.
Я був щасливий: тішився спокійно
Трудом, успіхом, славою своєю,
А також і успіхами друзів,
Товаришів моіх в музиці любій.
Ні! Я ніколи заздрости не знав!
Ніколи!—ні тоді, коли Піччіні
Заполонив слух диких парижан,
Ані тоді, коли почув уперше
Я Іфігеніі велебні звуки.
Хто скаже, що Сальєрі гордовитий
Був коли небудь заздрієм нікчемним,
Гадюкою, що люди ростоптали,
Вона ж пісок гризе в знесиллі й сказі?
Ніхто!.. А нині—сам скажу—я нині
Заздрій! Так, заздрю я всім своім серцем,
Запекло заздрю, глибоко... О, небо!
Де ж справедливість, коли дар святий,
Коли сам геній той не в нагороду
Любові щироі, самопожертви,
Трудів, напружінь і молінь послано,
А осяває голову свавольця,
Гульвіси марного?.. О, Моцарт, Моцарт!

(Входить Моцарт).

Моцарт. Ага! побачив ти! а я хотів
Тебе потішити нежданим жартом.

Сальєрі. Ти тут? Давно?

Моцарт. Що-йно. Я йшов до тебе,
Ніс дещицю тобі я показать,
Але проходячи повз корчму, раптом
Почув я скрипку... Друже мій, Сальєрі!
Смішніш нічого зроду ти не чув!..
Якийсь сліпий, старий музика в корчмі
Voi che sapete грав собі. Чудово!
Не втерпів я, привів його з собою,
Щоб він тебе потішив своїм хистом.
Ану, ходи!

(Входить сліпий дідусь з скрипкою).

Нам з Моцарта що-небудь.

(Дідусь грає арію з Дон-Жуана. Моцарт регоче).

Сальєрі. І ти сміяться можеш?

Моцарт. О, Сальєрі!
Невже ж і сам ти не смієшся?

Сальєрі. Ні,
Я не сміюсь, коли маляр нікчемний
Понівечить Мадонну Рафаеля,
Я не сміюсь, коли фігляр мізерний
Потворою соромить Алігьєрі...
Геть, діду!

Моцарт. Потрівай-но: ось тобі;
Пий за моє здоровля...

(Дідусь бере гроші і йде геть).

Ти, Сальєрі,
Щось не в гуморі. Я прийду до тебе
Вже иншим часом.

Сальєрі. Що ж, пак, ти приніс?

Моцарт. Ні,—так, дрібничку. Серед ночі якось
Я довго все не міг ніяк заснути
І в голові крутились дві-три думки.
Сьогодня я їх записав. Хотів був
Твій осуд знати. Бачу ж не до мене
Тобі тепер...

Сальєрі. О, Моцарте, мій друже!
Коли ж тобі не радий я? Сідай;
Я слухаю

Моцарт (сідає за фортепьян). Ну, уяви собі...
Кого б то? Ну, мене—молодшим трохи;
Закоханим,—але не дуже, злегка;

З красунею чи з другом—хоч з тобою;—
Веселий я... Як стій: мара з могили,
Раптова темрява чи щось такого...
Так слухай-но... (Грає).

Сальєрі. Ти йшов до мене з цим
І міг спинитись коло корчми й слухать
Сліпого жебрака музику! Боже!
Ти, Моцарте, не вартий сам себе.

Моцарт. Що ж, добре?

Сальєрі. О, яка ж то глибина!
Яка рішучисть, згідність надзвичайна.
О, Моцарте, ти бог, а сам не знаєш
Того; я знаю, я!

Моцарт. Ба! справді? може...
Та божество моє вже істи хоче...

Сальєрі. Послухай: пообідаємо разом
В готелю Золотого Льва.

Моцарт. То й добре;
Я радий. Але тра піти додому
Сказати жінці, щоб мене обідать
Вона не ждала. (Виходить геть).

Сальєрі. Жду тебе; гляди ж...
(Сам). Ні! Я не можу сперечатись далі
Мойму призначенню. Мене обрано
Спинить його—або ми всі загинем;
Ми всі, жерці музики, вірні слуги,
Не я один зі славою моєю...
Яка користь, що Моцарт буде жить
І досягне нової верховини!
Чи піднесе він тим музику? Ні!
З його загином і вона загине:
Наслідника він нам не полишить.
Що ж зиску з нього? Наче херувим
Він кілька райських нам пісень приніс,
Щоб збурить неокрилене бажання
В нас, дітях пороху і одлетіти!
Лети ж, лети!.. і чим скоріш, тим ліпше...
Ось та отрута, що міні Ізора
Літ вісімнадцять, як подарувала—
З того часу життя міні не раз
Тяжкою раною здавалось; часто

Сидів за чаркою я з ворогом своїм,
Але ніколи голосу спокуси
Я не піддався, хоч не боязкий,
Хоч глибоко образу почуваю,
Хоч не люблю життя. Проте барився.
Як спрага смерти мучила мене!—
Що вмерти?—я гадав собі—життя
Ще, може, дасть міні дари незнані,
Ще, може, прийде захват неземний
І творча ніч, і чарівне натхнення;
Новий ще, може, Гайден нам утворить
Величне щось—і я натішусь ним...
Коли я з ворогом бенкетував,
Я думав:—може, ще лютіший ворог
Міні зустрінеться, або образа
Гостріша, гірша упаде на мене,—
Тоді, дарунку мій, не згинеш марно.
І я не помилився! Бо знайшов
Я ворога свого і Гайден другий
Мене впоїв солодким раюванням!
Тепер пора! Кохання подарунок
Сьогодні в чарку приязни перейде.

Відслона друга.

Окрема кімната в готелю з фортепьяном.
Моцарт і Сальєрі за столом.

Сальєрі. Чого сьогодня ти сумний?
Моцарт. Я? Ні!
Сальєрі. Ти, Моцарте, зворушений чим небудь?
Обід смачний, і хоч куди вино,
А ти мовчиш і супишся.
Моцарт. Признатись,
Мій Requiem мене турбує.
Сальєрі. А!
Ти компануєш Requiem? Давно?
Моцарт. Давно, вже тижнів зо три, але дивно...
Казав тобі я?
Сальєрі. Ні.

Моцарт. Так слухай:
Тому три тижні я вернувся пізно
Додому. Кажуть, що приходив
До мене хтось. Чому і як—не знаю,
Але всю ніч гадав я: хто б то був?
Що мав до мене він? На завтра знову
Заходив він і не застав мене.
На третій день я грався на підлозі
З моїм хлопьятком. Кликнули мене;
Я вийшов. Чоловік, убраний в чорне,
Ввічливо уклонившися мині,
Промовив:—„Requiem“ і щез. Я сів
І зараз став писати—і відтоді
Більш не приходив чорний чоловік.
А я і радий: жаль би був мині
Покинути цю працю, хоч готовий
Вже Requiem, але проте я...

Сальєрі. Що?

Моцарт. Та соромно мині признатись...

Сальєрі. В чім?

Моцарт. Вночі і вдень спокою не дає
Мині той чорний чоловік. За мною
Мов тінь женеться він. От навіть зараз
Мині ввижається, що з нами третій
Сидить він...

Сальєрі. Годі! Що за страх дитячий!
Покинь химерну думу. Бомарше
Було казав мині: Сальєрі друже,
Коли тебе обсядуть чорні думи,
То одіткни собі шампана пляшку,
Або читай „Весілля Фігаро...“

Моцарт. Так! Бомарше тобі був щирим другом
Для нього ти Тарара написав,
Чудову річ. Там є один мотів...
Його співаю я, коли щасливий...
Ля-ля, ля-ля... Чи то, Сальєрі правда,
Що, кажуть, Бомарше когось струїв?

Сальєрі. Не думаю: він дуже був смішний
Для ремества такого.

Моцарт. О, він геній,
Як ти і я. А геній і злочинство
Дві річі зовсім не сумісні. Правда?

Сальєрі. Ти думаєш?
(Кидає отруту в шклянку Моцарта).
Так пий же!

Моцарт. За твоє
Здоровья, друже, за ту спілку щиру,
Що вьяже міцно Моцарта й Сальєрі,
Як двох синів гармоніі... (Пьє).

Сальєрі. Стрівай!
Стрівай, стрівай! Ти випив!.. сам, без мене?

Моцарт. Наівся, досить.
(Кидає серветку на стіл і йде до фортепьяна).
Слухай же, Сальєрі,
Мій Requiem. (Грає).
Ти плачеш?

Сальєрі. Сльози ці
Уперше ллю: і боляче й приємно...
Мов справив я тяженний обовязок,
Мов ніж одтяв міні болючий орган.
О, друже-Моцарте, ці сльози... ти
Уваги не звертай на іх. Хапайся
Ще звуками міні наповнить душу.

Моцарт. Якби усі так відчували силу
Гармоніі! Та ні: тоді б не міг
Світ істнувати, бо ніхто б не став
Дбать про потреби ницого життя,
Себе усі б музиці присвятили!
Нас мало вибраних, щасливців мирних,
Що нехтують в життю мізерним зиском,—
Чудових слуг єдиного на світі.
Чи правда? Але я слабий сьогодні,
Міні щось важко; я піду, засну.
Бувай здоров.

Сальєрі. Ходи здоров.
(Сам). Заснеш
Навіки, Моцарте!.. Невже ж він правий,
І я не геній? Геній і злочинство

Дві річі несумісні... Ні, неправда:
А Бонаротті? Чи то казка люду
Безглуздого—й не був злочинцем
Великий будівничий Ватікана?!..

М. Вороний.

Розвага.

Гей, немає міні долі,
Як билині тій у полі,
Що одна стоіть зімою
Серед снігу над межою.

У щасливую годину
Мав дружків я ще й дівчину,
А тепер дружків не маю,
А про дівчину не знаю.

Та про все міні байдуже!
Не журюсь за ними дуже:
Рідний край—моя дівчина,
Праця—вірная дружина.

Хто серденько щире має,
Рідний край в душі кохає,
Той на долю не жалкує:
За метою він слідкує.

Хай глузують з його люди—
Лихо всяке він забуде:
Він щасливий сам собою,
Бо слідкує за метою.

П. Капельгородський.

* * *

Ха-ха! ха-ха! краса яка!
Усюди трупи... ха-ха-ха!
І хтось дурний розсипав скрізь
Рубіни крові, перли сліз.
Ха-ха! ха-ха! дивись: кати
Несуть кайдани і хрести...
Ха-ха! ха-ха! голгофи скрізь,
Рубіни крові, перли сліз.
Ха-ха! ха-ха! коли б мій брат.—
Пішли б рубіни ми збірать,
Та брата в мене одняли
І на голгофі розпьяли.
Ха-ха! ха-ха! заплакав хтось...
Ти хто такий? ах, сам Христос!..
Дивись... ха-ха... висить мара,
І кров тече з його ребра.
Ха-ха! ха-ха! не плач, мовчи...
Сміються сови і сичі;
Вовки, чорти плигають скрізь
В рубінах крові, в перлах сліз.
Не плач! Ха-ха... добру не вчи:
Кругом гієни і сичі...
Нащо ім твій прекрасний рай?..
Ім трупів дай, ім крові дай...
Ха-ха! ха-ха! ти зрозумів
Бажання сов, гієн, сичів...
Ха-ха! ха-ха! смієшся ти?
Сміються трупи і хрести...
Ха-ха! ха-ха! у тебе ніж?!
Христос, Христос, себе не ріж...
Зарізав?!. Кров ясна яка...
Ха-ха, ха-ха! ха-ха, ха-ха!..

О. Олесь.

ЧАСТИНА ДРУГА

МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ І ЛІРІКА

Осип Маковей.

Метеор.

Ось блиснув метеор і згас,
Як у життю щасливий час.

І на всесвітнім цвинтарі
Лягли десь відламки зорі.

Так роспадаються світи,
Живуть і гинуть без мети.

І всі вони—один цвинтарь,
А їх творець—старий гробар

Усе по радощах марних
Гребе у безвістях сумних.

О. Маковей.

Хвиля.

Там, де верби хилють віти,
Там, де лози струнко гнуться,
Там, на озері роскішнім,
Хвиля срібная жила.

Вранці кучерями гралась,
В чисте озеро дивилась
І у затишку під листям
Колихалась на йому.

Гасне день, злітає вечір,
Вечір озеро цілує,
Кута землю в темні шати
І тумани розстила.

Срібний місяць випливає,
Місяць озеро цілує,
Хвилю промінем лоскоче,
Щоб розбуркати од сну.

Хвиля очі роскриває,
Потягається, зітхає,
Млосно дивиться на місяць,
Усміхається йому.

Вечір в срібній млі ростанув,
Ніч спустилася на землю,
Розлилася по-над нею
І взяла в обійми крил.

Хвиля коси роспускає,
Убірається в каміння,—
В перли, яхонти, топази,
В срібло, золото, смарагд.

Хвиля котиться по водах,
Хвиля грає, бризка ними,

Поринає в їх свавільно
І гойдається на їх.

Гнуться ясені до хвилі,
Гнуться явори і квіти,
Гнуться верби, гнуться лози,
Гнеться, хилиться комиш.

Стогне ясень: „срібна хвиле!"
Стогне ясень: „люба хвиле,
Глянь на мене молодого,
Як з кохання вьяну я...

Як мій лист зелений жовкне,
Темні кучері січуться,
Скільки сліз в очах у мене,
Скільки смутку на душі..."

Шепче хвиля: „любий ясень!"
Шепче хвиля: „пишний ясень,
Я ж давно тебе кохаю...
Ти не віриш? Бідна я..."

Ясень мліє, ясень сяє,
Ясень віти простягає,
Щоб обняти срібну хвилю
І про смуток росказать.

Хвиля ж вже втекти успіла,
Хвиля ж вже давно сміється
І у ясеня питає:
„Невже краща я од верб?"

Гнуться лози, шепчуть: „хвиле!"
Гнуться лози, шепчуть: „люба!
Покохай нас, срібна хвиле:
Ми вродливі і гнучкі.

Як найкращую перлину
Береже глибоке море,
Так, схилившись над тобою,
Берегтимем ми тебе.

Вранці ми не пустим промінь,
Щоб тебе він не розбуркав,
Не розвіяв мрій рожевих,
Спокій твій не зворушив."

Шепче хвиля: „любі лози!"
Шепче хвиля: „милі лози!
Я ж давно вже вас кохаю,
Вьяну, сохну і мовчу..."

Лози мліють, лози сяють,
Лози віти простягають,
Щоб обняти срібну хвилю
І на смерть зацілувать.

Хвиля ж вже далеко лллється
І над лозами глузує:
„Гей, ви, лози кривобокі!
Хай вас люблять комиші!"

Гнуться квіти, шепчуть: „хвиле!"
Гнуться квіти, шепчуть: „люба!
Вийди ти до нас на беріг:
Ми кохаємо тебе...

Тут, на березі зеленім
Ллються пахощі чудові,
Шелестять казки осоки,
Роси сиплються вночі."

Шепче хвиля: „пишні квіти!"
Шепче хвиля: „любі квіти!
Ви не знаєте і досі,
Що давно люблю я вас..."

Квіти сяють і радіють,
Квіти миються росою,
Хочуть хвилю заквітчати
І барвінками обвить.

Хвиля ж вже давно сміється
І над квітами глузує:
„Гей, ви, квіти, любіть трави,—
Я родилась не для вас!"

Вьється вітер, шепче: „хвиле!“
Вьється вітер, шепче: „люба!
Покохай мене, вродлива:
Смілий, буйний, вільний я!

Я візьму тебе на крила
З цього озера тісного,
Що закрито деревами
І закуто в береги.

Я з тобою побуваю
І на горах, і на хмарах,
Я з тобою облітаю
Цілу землю, цілий світ!“

Шепче хвиля: „буйний вітре!“
Шепче хвиля: „смілий вітре!
Я була давно твоєю
І зостануся по вік.“

Вітер тихне, вітер мліє,
Хоче хвилю взять в обійми,
Хвиля ж вже пірнула в воду
І сміється десь в воді.

Стогне ясень над водою,
Стогнуть лози, гублють сльози,
Вьянуть квіти, плаче вітер,
Хвиля ж знов шуткує з кимсь.

О. Олесь.

Твій соловій.

Пісні од мене прийми, моя нене,
В твоім садочку я твій соловій!
Воли орють землю, луна йде до мене,
Так струни всі грають в душі молодій:

Луна йде, весна йде, я буду радіти
Дитинним сміхом з твоєі весни,
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою сміються вони!

Хай вівці блеють: на що соловія?
Він тільки любці співає своій—
Незорана нива, а спів його—мрія,
Воли орють землю, а що соловій?

Садки розвиваю, що будуть шуміти
Дитинним сміхом з твоєі весни:
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою ясніють вони!

Будь я нечутий в тім свисті роботи,
В тім скрипоті, брязкоті кіс і коліс—
Я буду співати пісень заохоти,
Аж сон мене склонить у шумі беріз.

Як сон мене склонить, всі будуть красніти
Дитинним сміхом з твоєі весни—
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою сіяють вони!

Заграє тим співом твоя вся родина,
Всі квіти і птиці, і сонце святе,
Міні ж по-над ложем червона калина
У головах цвітом у сні зацвіте!

Душа моя буде в тім цвіті тремтіти
Дитинним сміхом з твоєі весни:
Люблю я так сонце, люблю ярі квіти,
Люблю, як росою сміються вони!

В. Пачовський.

Генріх Гейне.

Кохання й зорі.

(З Гейне).

Коли два серця розібьються,
На небі зіроньки сміються,
Сміються в виші голубій,
Говорячи одна одній:

— „І щиро, й палко люди люблять,
Себе коханням тільки гублять,
Неначе справді ім воно
На згубу тільки і дано.

„Із нас ніхто не почуває
Того добра, що роздирає
Людськіі душі і уми —
І через те безсмертні ми."

Н. Онацький.

* * *

Як неоперену пташину
Пустили ви мене на волю,
Пустили в світ шукати долі
І полягали в домовину.

І я пішов. Літа минали
І я зривався все до лету,
Та що-раз більше тратив мету,
А крила нижче опадали.

І я ходив що-раз частіше
На тихе кладбище ридати;
А злидні пхалися до хати
Що-раз частіше і грізніше.

І нині клонюся без сили,
Як сірий хрест на роздорожжу;
І чую, чую, що не зможу
Дійти до бажаної цілі.

П. Кармансьκий.

Весною.

В теплім повітрі віє весною,—
Любо сидіти тут над водою!
Річка шумує, котяться хвилі,
Плещуть на берег лави безсилі—
Лава до лави піну збиває,
Річка невпинну пісню співає:

„Є десь країна—гори та кручі,—
Там народились хвилі ревучі.
Довго котились, берег зривали,
Волі, простору в скелях шукали,

Кручі високі шумом кропили,
Гострим камінням груди розбили.
Хоч і розбили, вийшли на волю,—
Любо нам гратись тут на роздоллю!
Годі ревіти. Далі безсилі
Вільно, невпинно котяться хвилі.
Лава до лави піну збиває,
Наче до бою знову гукає:
Станьте ви, скелі, виростіть, кручі,—
Вдаримо разом, хвилі могучі!"

Слухаю співи, тішусь весною,
Став у задумі ліс наді мною.
Любо та мило: сонечко гріє,
Часом з-за лісу вітер повіє.
Голе галуззя ледве торкає
І за хвилину десь ущухає.
Ліс у задумі—не ворухнеться!
Швидко, гадаю, в шати вбереться.
Ось і травиця скрізь виглядає,
Матінку землю рястом вкриває.
Кожній істоті, кожній билині
Любо весною тішитись нині!
Глянеш навколо,—все оживає,
Сонечко зіму перемагає.
Де ж ті морози, що лютували,
Землю невкриту в пута кували?
Та ж не до віку ім панувати:
Силу живую годі скувати!
Ледве з-за хмари сонце прогляне,
Мати природа скине кайдани,
Буде весною знов панувати,
Щастям, коханням всіх наділяти.
Мамо природо! Чом же до нині
Щастя немає й волі людині?
Чом та негода перемагає?
Де наше сонце в світі блукає?

П. Капельгородський.

Куйся, щастя!

Куйся, щастя, куйся ясне,
Куйся, щастя золоте,
Поки ясний світ погасне,
Хай, мов цвіт сія, цвіте.—
Куйся, щастя гоже, красне!

Мов ріка сріблясті хвилі,
Кинь свої проміння в даль
На ліси, на гірські шпилі,
І покинь в безодню жаль,
Наче камінь в сині хвилі.

Куйся, щастя, куйся ясне
Куйся, щастя золоте,
Поки ясний світ погасне,
Хай, мов цвіт сія, цвіте—
Куйся щастя гоже, красне!

Ф. Коковський.

Смерть.

Горить по-над зорями місяць, як жар,
Летять полонинами тіні од хмар;
Млою вкривається заспаний яр.

У сяєві ночі на кручі стрімкій
Смерека лежить у могилі мягкій,
Повалена громом на вічний спокій.

Посестри шумлять і поникла трава...
На зламанім пні, мов сама нежива,
Куняє у думах надута сова.

О. Маковей.

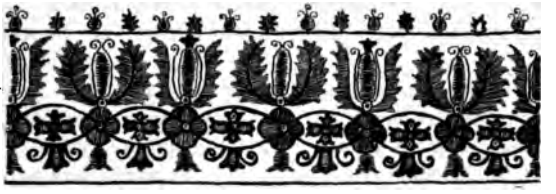

Весняна елегія.

Весно, ти мучиш мене! Розсипаєшся сонця промінням,
Леготом теплим пестиш, в сині простори маниш.
Хмари вовнисті, немов ті клубочки, шпурляєш по небі,
І, мов шовкові нитки, дощ із них теплий снуєш.
Сірую грудку з землі ти підкинеш під небо блакитне,
І в жайворонкову трель грудка розсиплеться в мить.
Ти журавлиним ключем навертаєш нестерпную тугу,
Мріі про вільний простір, щастя далеке моє.
Ти лебединим крилом кришталевіі хвилі скородиш—
Чую іх плеск аж у сні я на блакитній ріці.
Бачу я, чайкою ти колихаєшся над глибиною,
Як над широким Дністром, гнешся лозою к воді.
Весно! ти мучиш мене! Мілійонами кольорів, тонів,
Ліній і творів кричиш: воля і рух, і життя!
І мов безсильне стебло в бистрину ту ти рвеш мою душу,
В серці завьялім, черствім будиш нові почуття.
Будиш бажання, яким не справдитись; освітлюєш пустку;
Ніжно гойдаєш в гілках осамотіле гніздо.
Пильно схиливши лице роздуваєш погасле огнище;
Свистом од гаю зовеш, наче мій друг молодий.
Ні, не міні вже гулять по тім гаю, мій друже соколе!

Ні, не міні вже зайцем в зелень пахучу нирять!
Серце тріпочеться ще і у грудях кров бьється живіше,
Та напосіли літа, давить життя тягота.
Мрії безумні, немов той табун, вигравають по полю,
Гриви на вітер і ржуть, дзвінко копитами бьють.
Ах, та це мрії, чуття легкокрилі, барвистії діти,—
Але тверда їх рука в поводах цупко держить.
Хвилька—і ляск батога, і жорстоке, понуре „ніколи“—
Праця! і чар весь мине! Весно! ти мучиш мене!

І. Франко.

* * *

Еллін, раб молодий, задивився на богиню кохання.
Сперся на заступа він, дивився і довго, і пильно
На Афродіту богиню, що з піни морської вродилась.
Краля-богиня живою стояла під мармуром білим,
Губи от от засміються, подивлються ясні очі,
І затремтить оживе, чудове безсмертнеє тіло...
Кинув заступа раб, підійшов до богині близенько,
Став на коліна і звів до неї з молитвою руки:
— „Ясна богине моя, найкраща між всіми богами,
Вислухай смертного ти, вволи мою волю єдину!
Там у краіні моій, на вічно зеленому Кипрі
Вьється тобі фіміам, складаються співи про тебе;
Там у краіні моій дівчина живе молодая,—
Очі у неі ясні, а кучері в неі злотисті.
Дай ій щасливе життя і тихую, ясную долю,
Дай ій подружжа знайти хорошу і добру людину!
Ясна богине моя, найкраща між всіми богами,
Вислухай смертного ти, вволи мою волю єдину!“

М. Славинський.

Казка ночі.

Ти заснула, мила? встань!
Ніч навколо—срібне море!.
Мила, вийди, виплинь в море...
Ти заснула, мила? встань!

Вдень ходив я по землі,
А хожу по дну морському...
Що це?! сон?! по дну морському!
Вдень ходив я по землі.

Що за диво?! десь на дні...
Як то може? вьється річка!..
Під водою вьється річка!..
Що за диво?!—десь на дні.

Білі яблуні цвітуть...
Іхня пахощ—хвилі моря...
Десь на дні ясного моря
Білі яблуні цвітуть!

Будь русалкою в цю ніч!
Сядь, схились і слухай пісню.
Я зложу шалену пісню...
Будь русалкою в цю ніч!

Чуєш?—кличуть соловьі
З хати—в казку, з ліжка—в море...
Мила, вийди, виплинь в море,—
Чуєш? кличуть соловьі!

О. Олесь.

Вернися!

Чи чуєш, як гірко я плачу?
Вернися ж хоч ще на хвилину,
Бо бачиш як всякую днину
Без тебе горюю і плачу!

Пішла ти од мене далеко,
Як сон той чарівний, солодкий,
Як сон той чудовий короткий,
Пішла ти од мене далеко.

Лишилось лиш горе серденьку
І темні безсонніі ночі
І вічно заплакані очі,
І лютеє горе серденьку.

Забрала ти хвилі спокійні —
У грудях лиш буря шаліє
І дика роспука там виє...
Забрала ти хвилі спокійні.

І мабуть вже долі не буде
Без тебе, мій світе, мій раю...
А я ще чогось дожидаю...
Та мабуть вже долі не буде.

Якби ти вернулась до мене,
Моя осолодо цілюча,
Замовкла б і рана болюча,
Якби ти вернулась до мене.

Чи чуєщ, дівчино—вернися!
Почнемо життя ми наново...
І щастя всміхнеться чудово...
Чи чуєш, мій раю—вернися!

Г. Гануляк.

Христя Алчевська.

* * *

Хмари-думи ходять над горами
І співають в лісі плачучи ялини,
Бо їх холод кута вічними снігами,
Хмари-думи ходять над горами...

Думи тихі, сповненії співів,
Неземних, високих, змінюють тумани,
І пливуть далеко, повнії замірів
Думи гірські, сповненії співів...

Хмари сизі, владарі гармоній
Од людей далекі, золотом откані,
Чом не чуть вам горя в співові сімфоній,
Хмарам сизим, сповненим гармоній?..

Там он сосни... тихо плачуть, гинуть
І завмерлу землю сніг довічний криє,
А байдужі хмари десь у далеч линуть;
Хмари, гляньте! — там ялини гинуть!..

Христя Алчевська.

* * *

Ідеш од мене... йдеш шукати
Нових вражінь, нового чару...
Я вже не в силі роскресати
В твоій душі давнього жару...

Іди... Не йму тебе молити,
Візьму на себе всі наруги.
Та знай, що ти не в силі вбити
Колишніх споминів і туги.

Куди не ступиш, де не будеш—
Вони як тінь підуть з тобою;
І може згодом все забудеш,—
Та знай: не найдеш вже спокою.

І в хвилях роскоші і чару,
У час любовної розмови,
Побачиш все криваву мару
Моєї вбитої любови.

П. Кармансьский.

На личеньку у тебе
Цвіте весна красна,
А в серденьку—холодна,
Суворая зіма.

Та все мине, як завжди
На світі все мина,—
Зіма на личку буде,
А в серденьку—весна.

М. Славинський.

Зімньої ночі.

Що за дивная ніч!
Місяць срібний горить
І промінням рясним
Сонну землю сріблить.

Дрібні зорі тремтять
Де не де в вишині,
Сяє ніжна блакить
У своїй глибині.

Тиша. Лютий мороз.
Заніміло все—спить,
Тільки сніг на шляху
Під ногами рипить.

Все скувала зіма!
Побіліли поля,
Ліс посивів, замовк,
І замерзла земля...

Але неба блакить
Легко дише й живе,
І велично по ній
Срібний місяць пливе.

С. Павленко.

У сні.

Сон міні снився:
Вечір зрина;
Я опинився
Коло млина.

Любо, привільно
В тиші гулять!
Верби прихильно
Гнуться, шумять.

Шепчуться лози,
Ріють човни...
Бризнули б сльози,
Майся вони.

Сивий рибалка
Сіть закида,—
Здійметься скалка,
Плесне вода.

Журно дзюріє
По-під веслом...
Огнище мріє
Геть за селом.

Хлопці на паші,
Чи косарі
Сіли до каші
Серед риллі.

Божа дорога
Опочива;
Пісня розлога
Сум навіва.

Хвилею ллється,
Стогне, зітха
Плаче, сміється,
І затиха.

Сяють зірниці,
Спустилась ніч;
Поверх дзвінниці
Віщує сич.

І я прокинувсь
Тяжко зі сну,
Неначе ринувсь
Знов у труну.

Тьма наді мною,
Стужа дійма,
А за стіною
Виє зима.

П. Грабовський.

Квітчані сльози.

Сонечко ясно встає,
Теплим промінням своїм
Гладить квітки та пестить,
Сльози обсушує їм.

Сльози бренять у квіток
Чисті, як перли ясні:
Сон їм негарний приснився,—
Плакали квіти ві сні.

Може їм снилися ми,
Наше життя без надій,
Кров і кайдани, й брехня,
Голод і холод тяжкий...

Хто ж би того не злякавсь?
Після тих снищів страшних
Досі вони ще тремтять,
Досі ще сльози у іх!..

Б. Грінченко.

* * *

Стоять зачаровані, сяйвом облиті
Сади ароматні, запашнії квіти.
Візьму ж бо я лютню—і в тихій нуді
Ударю по струнах в нічній самоті.

Сріблясті потоки із місяця ллються,
Сріблястіі звуки з під лютні несуться.
Заслухались квіти, притихнув садок,
Ба, навіть фонтан журкотливий примовк.

Нарешті у пальми листки застогнали:
„Не грай, чоловіче! усохнем з печалі!"
Журливо стріпнулася рожа-краса,—
Упала на мене пахуча сльоза.

Схилились плакучіі верби й маслини,
Шумлять кипариси і мирти, й цитрини.
Магнолія молить: „Ой годі! не грай,
І нашого серця на смерть не вражай!"

А. Кримський.

Сльози.

Ой, де ж те горе, де воно, і сльози, що лилися?
Дивлюсь округ і плачу я: „Вернися, знов вернися
Те горе, горе молоде!" Коли б тоді я знала,
Що прийде лихо й не таке, то слізоньки б збірала.
Я берегла б іх, мов скупий, що в скриню все ховає.
Тепер у серці мов в тюрмі, а давніх сліз немає.
Чи буйний вітер вас вхопив? Чи може в річку впали?
Чи добрі люди сміючись із серця вас украли?
Стою, дивлюсь, як вітер гне високіі тополі—
Так часом доля гне мене... Бажаю сліз і волі.

Одарка Романова.

Артист І. **Ковалевський.**

По Італії.

Сумує море і дрімає...
Над ним парує і блищить
Ріденька пара. Сонце сяє
І сонну воду золотить...
На небі чисто, ні хмаринки...
Під небом тихо: вітер спить,
Не колихнеться ні травинка,
Ні деревце не зашумить...
Неначе сила невидима
Усюди чари розлила
І тими чарами любими
На все дрімоту навела...
По-над водою скрізь темніють
Сади пахучі і густі,
Гранати, пальми зеленіють,
Блищать лімони золоті..,
А за садами, за лісами
Високі гори в ряд стоять,
У небо вперлися кряжами
І проти сонечка горять...

Усе пишається красою,
Усюди рай... Тільки мінi
Нема нi долi, нi спокою
В цiй дивнiй, райськiй сторонi.
Я думкою далеко лину—
Туди, де рiдний край лежить,
В степи широкi, на Вкраiну...
Там хата батькiвська стоiть,
А мiж старими деревами
Ставочок ряскою заріс,
І млин, розвалений лiтами,
Стоiть на греблi без колiс;
В ставку хлюпощуться качата,
Коло ставка у бурьянi
Пасуться гуси й гусенята
І коні трохи в сторонi...
А туди далi—гай чорнiє;
Пiд гаєм рiвна та густа
Колишеться і половiє
Пшениця пишна, золота;
А далi—степ, неначе море...
На тім степу могила спить
І з вiтром бiльше не говоре—
Забула мову... Прошумить
Над нею вiтер з опiвночi—
І тирса пишно заблищить,
Як волос шовковий дiвочий...
О, Боже! серце заболить,
Як перебравшись на чужину,
Згадаєш рiдну Украiну!
Ii нiчим не замiнить,
І нiде зiлля роздобути,
Умиться ранком до зорi,
Щоб рiдну сторону забути
Чи то в недолi, чи в добрi...

А. Бобенко

* * *

Коли часом в важкій задумі
Моя поникне голова,
Легенький стук в вікно чи в двері
Потоки мрій перерива.

Озвуся, вигляну—даремно,
Не чуть нікого, не видать,
Лиш щось у серці стрепенеться,
Когось то хочеться згадать.

Чи щирий друг в далекім краю
Тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, припавши
Лицем до прадідівських скиб?

Чи може ти, моя голубко,
Моє кохання чарівне,
Далеко десь, з німим докором
В тій хвилі згадуєш мене?

Чи може гнучи в собі горе
Ти тихо плачеш у тиші,
А це твої пекучі сльози
Міні стукочуть до душі?

І. Франко.

Чари ночі.

Сміються, плачуть соловьі
І бьють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її,—
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч вам,
Весна в цей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе—
І струмень власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя
Чаруйсь, хмілій, впивайся
І серед мрій, і забуття
В роскошах закохайся.

Поглянь: уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці мрійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Одбились зорі у воді,
Летятъ до хмар тумани...
Тут ллються пахощі густі,
Там гнуться верби пьяні.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не вспіла,—
Гори!—життя єдина мить,
Для смерти ж—вічність ціла.

Чому ж стоіш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє,

І сміло йди під дзвін чарок
З огнем, з піснями в гості,
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млости.

Загине все без вороття:
Що візьме час, що люди,
Погасне в серці багаття,
І захолонуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас—боги скупі,
Над нас—глухі й нечулі..."

. . . . . .

Сміються, плачуть соловьі
І бьють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй іі:
Знов молодість не буде."

О. Олесь.

* * *

Скотилася зірка із неба
Чи впала у море вона?
Питаюся в моря: де зірка?
Та хвиля мовчить таємна.

Мовчить і гойдається стиха,
Не хоче одмовить міні.
Чи може там зірки немає
В безодній морській глибині?

Де ж ділась та зірка ясная?
Даремне мій погляд шука...
Питаюся в білоі чайки,—
Та й чайка не слуха прудка.

І я засмутилась одразу:
Чомусь міні зірки шкода;
Згадалось чомусь, що так хутко
Проходить весна молода.

Галина Комарівна

На хлопську ноту.

Піду я в чисте поле
В саме полудня-жар;
Стерня там ноги коле,
Хлопьятко босе, голе
Пасе двірський товар.
Піду я в чисте поле,
В саме полудня-жар.

Ой, доле ж моя, доле,
Який гарячий день!
Як дуже стерня коле,
Як сонце йде поволі,
Палить немов огень!
Ой, доле ж моя, доле,
Який гарячий день!

Б. Лепкий.

* * *

Відкілясь несуться звуки
Хаотичні, без пуття,
Але стільки у іх муки,
Стільки жалю і чуття,
Що здається, мов то грає
Хтось великий, неземний
І в тих звуках виливає
Біль і смуток світовий.

І ті звуки так здаються
Близькі рідній міні,
Мов з души твоєі льються
То ридання голосні.
В іх я чую біль роспуки,
Плач по втрачених надіях,
Похоронніі мов звуки
По твоіх юнацьких мріях.

П. П—ко.

* * *

Там в долі явір і верба
Ростуть мов брат-сестриця,
Стоіть там з давнього давна
Цямрована криниця.
Туди не раз і я ходив
І ту погожу воду пив,
Там в діл той, до криниці.

Була раз спека, що аж страх!
Бігцем я до криниці;
Що бачу я? – дівча стоіть,
З очима, мов зірниці!..
І вже забув, що пить хотів,
Як ту дівчиноньку уздрів
Там в долі при криниці.

Поміг ій витягти відро,
Води з його напився,
В очах дівочих бідний я
Навіки утопився!..
І довго з нею розмовляв,
І з жалем руку ій подав
Там в долі при криниці.

Щоб висохла, кринице, ти!
Спокій ти мій забрала!
Що я, дівча, тобі зробив,
Що хлопця вчарувала?
Оддай же серце міні в дар!
Як ні,—звари отрутний чар,
Щоб згинув при криниці.

С. Воробкевич.

* * *

Я ходив у поле, щоб розвіять тугу,
Щоб вітрам оддати смуток і нарugу,

Щоб не бачить горя, щоб не чуть ридання,
Хоч на мить забути людськії страждання.

І зустрів там волю, з нею привітався,
Та про щастя, долю в неї роспитався.

Там мене повітря свіже обнімало,
Сонечко ласкаве щиро цілувало.

І квітки барвисті в чарах милування
Лепетали стиха про красу й кохання.

Спів бренів пташиний і лунав степами,
То злітав до сонця, то котився ярами.

Гай, прибравшись пишно у роскішні шати,
Усміхавсь, могутній, кликав гостювати.

А в небесних хвилях соколи літали
Про життя привільне голосно гукали...

Набірався я сили, упивався красою,
Щоб сміліш бороться з лихом та журбою.

П. Тенянко.

Петро Кузьменко.

Погане поле.

(Легенда).

I.

Тихо із за хмари місяць випливає,
Байраки, долини, степи оглядає.
На степу долина, в широкій долині
І сумно, і страшно, як у домовині...
Аж ось заквилили вовки-сіроманці,
Крикнув чорний ворон тричі у байраці,
Прошуміла хвиля-вихор по долині,
І знову все тихо, наче в домовині...
Світить із за хмари місяць білолиций,
Ходить по долині страшна молодиця,
На руках кістлявих дві дитини носить,
То сумно співає, то тяжко голосить.

„Широкая долинонько—
Поганеє поле!
Ніхто тебе через мене
Не сіє, не оре.

Широкая долинонько!
Ти б зазеленіла,
Якби не ми та не наша
Проклята могила!
Прокляли нас добрі люди,
Що я полюбила,
Що вас на світ, сини моі,
Гріхом породила...
Широкая долинонько,
Поганеє поле!
Сини моі, квіти, моі,
Гірка наша доля!.."

Ходить по долині, рве, шукає квіток,
Плете два віночки для чорнявих діток;
На темну долину, на степ поглядає,
То тяжко голосить, то сумно співає.
Аж ось заквилили вовки сіроманці,
Крикнув чорний ворон тричі у байраці,
Прошуміла хвиля-вихор по долині—
І знову все тихо, наче в домовині...

II.

„Ти пожив на світі, знаєш Україну...
Роскажи, дідусю, про тую долину,
Де ніхто не сіє, де ніхто не оре,
Що зветься між нами „поганеє поле?"
Одному, буває, лучиться інколи
Вночі проіздити поганеє поле—
Нашорошать уха тороплені коні;
І сумно, і страшно, аж серце холоне...
Видно там, дідусю, що небудь негоже?"
— „Бодай не казати, любий мій небоже!..
Давня давнина то: як чорніі хмари,
Колись по Вкраіні ходили татари—
Сліз гірких та крові була то година,
Іі не забуде довго Україна!..
Од краю до краю татарва ходила,
Пила кров людськую та села палила,
А потім й осілись; постали шатрами

Та в чужій господі й зажили панами;
І на тій долині, в берегах зелених,
Хмарою стояли шатри нехрещених.

У селі в ту пору, на лиху годину,
Жив козак багатий, мав одну дитину.
Краще Васютівни козаки не знали,—
Як зіронька в небі—Марусею звали.
Знали батько мати татарву погану,
Берегли, як око, дитину кохану,
Та, видно, судилось молодій людині
Сорому додати нашій Україні...
Вона татарюгу крадькома кохала,
Та чорнявих хлопців двох собі й придбала.

З крівавого хмелю татари дрімали,
А в прадідів наших крила виростали;
І виросли крила: піднялись орлята,
Збудили по свійські гирявого ката.
„Бери, кату, плату за кров, за пожари!"
Довго не забудуть росплати й татари!..
Минулась недоля, прийшла божа кара,
Як чорная галич, згинули татари.
Знов зазеленіли степи та долини,
Благодать та радість знов на Україні.

От раз у неділю зібралася рада,
Про грішну Марусю міркує громада;
За сором Вкраіни, за батькови сльози
Присуджує рада росправу небозі.
Страшно присудила: щоб батько та мати
На степу широкім, в зеленій долині,
Де бенкетували кати України,
Збудували доні глибокую хату...
„А буде готове, кажуть, новосілля—
Ми прийдемо грати Марусі весілля."

Три нічки сердешні тяжко працювали—
Глибокую хату доні будували,
Глибокую хату, сирую могилу...
Настала четверта, осіння, туманна,—
Жде гостей на бенкет мати безталанна...

„Надінь,—каже,—доню, сорочечку білу,
Та вберися гарно, годі сумувати...
Будуть цю ніч гості до нашої хати..."
На дворі вже північ—нічого не чути,
Аж ось ідуть гості в хату до Васюти;
Зібралися мовчки, без мови посіли,
Хазяін і гості наче поніміли...
От виходить батько, став посеред хати:
„Не вміла, Марусю, чести шанувати,
Не хотіла слухать ні батька, ні матір,
Молись же в-останнє в моїй хаті Богу,
Бери своїх діток—рушимо в дорогу..."

Тяжкого громада суду не змінила:
Привели Марусю і в новій оселі
Із дітьми навіки спати положили,
В глибоку могилу, на сирій постелі...
Де тая могила—і сліду немає;
Люди вже й забули б давно про Марусю,
Та грішную душу земля не приймає;
Так вона, небоже...—„Що таке, дідусю?"
— Ні цього не знаю,—не можу, не силуй...
Господи помилуй, Господи помилуй!..

П. Кузьменко.

* * *

Порвалися струни на арфі...
І арфа сумує німа,
В других виклика вона сльози
І плаче сама.

Сміюсь я, жартую, співаю,
Не скаржусь на долю зовсім
І бью по розірваних струнах
На серці моім.

О. Олесь.

* * *

По весні
Я чув пісні
І дзвінкі, і голосні...
В тих піснях чарівних
Скільки думок було!
В голосах молодих
Скільки сили цвіло!
Зупинить силу ту
Не посмів би ніхто,
Бо повітря само
Ті думки принесло!
І радів я весні
І хвалив я пісні,
Молоді і ясні...

Але ж літо прийшло,
Сонце тяжко пекло,
Попалило квітки!..
І весняні думки,
Що складали пісні,
Що були по весні,—
Душним вітром у мить рознесло!
І тепер я блукаю день в день,
І не чую вже більше пісень...
Тих пісень по весні,
Що були голосні,
Як проміння ясні...

В. Алешко.

* * *

Тихо, серце, не рвися, не плач!—
Не поможеш уже все одно,
Та й до горя, до всяких образ
Ти ж, здається, привикло давно...
Ти ж, здається, привикло давно
У самоті терпіть і страждать...
Чи ж не сором тепера людям
Свої муки, свій біль виявлять?!

Чи ж не сором в їх викликать жаль,
Спочуття їх, їх ласки зазнать?!..
Де ж та сила, та гордість твоя,
Що ніщо не могло їх зламать,
Що усі дивувалися ім?!
Чи зломила завзяття твоє
В край остання образа тяжка,
Безталаннее серце моє?

Але, тихо! не рвися, не плач!..
Хоч остання образа тяжка,
Тяжча всіх, що ти взнало коли,
Бо вразила милого рука,—
Од милого ж руки і пуста
Навіть рана, шалено болить,
А не то що така, як твоя...
Мусиш серце ти мовчки терпіть...

Свої муки, образу свою
В собі глибоко мусиш сховать,
Щоб людського жалю й спочуття,
Котрі гірші образи, не взнать.
Тихо ж, серце, не рвися, не плач,
Не поможеш уже все одно...
Не загоїш ти рани слізьми...
Та й терпіть ти привикло давно...

Козачка.

До музи далекої.

О, як бажається кохать
Й тобою буть коханим,
Про тебе все до крихти знать
Й для тебе бути знаним!

А ти далеко... не мінí
Ганять смішні химери—
Залізні грати на вікні
І під замками двері.

Та все ж надіі піднялись
Й залякані бажання,
Що може збудуться колись
Химерні сподівання,

І може вздрю тебе я знов
Уквітчану, щасливу,—
Чи втямиш ти мою любов
Й зустрінеш неглузливо?

Коли б ти, серденько, була
Тепер моя для мене,
В коханні б щирім ожила
Душа моя натхнена.

Я знову б сміло поринув
У бій життя! Для його
На крилах мрій ясних майнув
До сонця золотого,

Хоч би й найшов там решінець
Сподіванкам великим
Хоч би й добув з терну вінець—
Та вмер би чоловіком.

М. Шаповалів.

* * *

Стогне вітер. Плаче дощик
Дрібненько, дрібненько.
Кажуть квіти: „Ми конаєм!"—
Тихенько, тихенько.

Стогне вітер. Плачуть квіти:
— „Ой, мамо!.. Ой, леле!
Чому доля, злая доля
В болото нас стеле?"

Стогне листя, все зелене:
— „Конаєм, конаєм!..
За що, вітре, за що буйний?
Скажи нам—благаєм."

Стогне вітер, каже буйний:
— „Караю, караю!"
— „За що, вітре, за що любий?"
— „Не знаю, не знаю!.."

І стинає, як косою,
Стинає, стинає...
Тільки хмара, тільки темна,
Схилившись, ридає.

М. Жук.

В Римі.

В алеях кипарисів
Важкий царив спокій,
Шуміли горді кедри
І тьохкав соловій—
А нам було так сумно...

Вечірня полусутінь
Сповила колізей,
Сіріли колонади
І тихий мавзолей—
А нам було так сумно...

Гучний акордів клекіт
Як водопад гримів;
Клонились сумно пальми
І мирт чогось тремтів—
А нам було так сумно...

На жовтих хвилях Тибру
Веселий ніссся спів,
Горіли в сонці криші,
В імлі Петро синів—
А нам було так сумно...

Шаліли горді люди,—
Нам тісно тут було;
На наші скорбні груди
Камінням налягло—
Ми знали що... мовчали.

П. Кармансъкий.

Невгамонна.

Дівчино-рибчино, ой де ти все ходиш,
Як добрії люди усюди вже сплять?
Будь дома! Нікому ж —собі хіба шкодиш...
— Так серденько ж хоче гулять!

Ти з хати—вже й знати, вже так і лунає,
Усюди, всім людям, тебе вже чувать...
Гуляєш, співаєш, як всяк спочиває...
— Так серденько ж хоче співать!

Ой, дочко! В садочку я чув... Так негоже...
Обняв тебе хтось, став шептать, цілувать...
Я бачив, голубко... О, крий тебе, боже!..
— Так серденько ж хоче кохать!

К. Білиловський.

* * *

Гірка моя пісня і доля тяжка...
З тих сліз моіх вічних пролита ріка.
Душа, як могила і світ, як тюрма...
Ні долі, ні волі—нічого нема...

Колись то й моя росцвітала весна,
Та скоро,—ох, скоро минула вона...
І людям я вірив, і жити хотів,
Я думкою в небі високо летів...

Та все те далеко, та все те пройшло,
Ковилем-травою на вік поросло...
Минулось... кругом безпросвітна пітьма...
Хотів би летіти—та крилів нема...

В. Тарноградський.

Ідилія.

Давно було. Дітей маленьких двоє,
Побравшися за руки, по квітчастих
Підгірських луках стежкою вузькою
Поперек нив, в жаркую літню днину
Ішли з села.
Старшенький хлопчик був—
Біловолосий, з синіми очима,
З конем вербовим у руці. У його
За пазухою добрий кусень хліба
І квітка на кайстровім капелюсі.
А дівчинка вела його за руку,
Хоч менша. Наче терен, оченята,
Мов углики, жарилися і живо
Все бігали кругом. Мов мишій хвіст,
Косичка ззаду висіла, а в ній
Червона стрічка вплетена була,
В маленькій запасчині підпьятій
Знать кілька бульб печених, а стручки
Зеленого гороху визирали
З-за пазухи.
Нерадо якось хлопчик
Ішов і боязко він озирався,
А дівчинка невпинно щебетала,
Додаючи товаришу одваги.
— Встидайся, фе! Такий великий виріс,
А плакать хоче! Хлопець, а боїться!
Чого боятись тут? Коли кажу,
То мусить бути правда. Вже моі
Бабуня не такі, щоб набрехали!
А ти дивись, хіба то так далеко?

На цей горбок, а звідти діл близенько,
А там долом угору та все вгору,
Аж на сам верх! Та й годі! Там спочинем—
А може ні, чого ще спочивати,
Коли вже звідти близько!.. Крикнем: у!
Та й просто враз побіжимо до тих
Стовпів залізних, що підперли небо.
А там сховаємось за стовп і тихо,
Тихенько аж до вечора пробудем.
А ти щоби не смів міні і писнуть,
Не то що плакать! Чуєш? А то я
Тобі задам! А як настане вечір
І прийде сонечко додому на ніч,
Застукає до брами,—то ми тихо,
Тихесенько прокрадемось за ним.
А знаєш, що бабуся говорили?
У його донька є така хороша,
Що просто страх! Вона то одчиняє
Що-вечір браму батькові й що-рана
А вже дітей вона так дуже любить,
Що просто страх. А сонце не пускає
Дітей до неі, щоб із ними разом
В світ не втекла. Але вже ми тихенько
Прокрадемось, та й шусть! Та ій за руки
Ухопимося, то вже сонце нам
Ніщо не зробить. Тільки ти не бійсь
І плакати не смій! Та ж то так близько,
І на дорогу маємо ми досить,
А та нам панна надає багато
Всього, чого лиш будемо просити.
Ану, чого б же ти просив?
Поглянув
На неі хлопець, палець впхав до уст
Та й каже:—мозе б ліпсого коня?
— „Ха, ха, ха, ха!" дівча зареготалось
— Ну, сцо з, то мозе капелюх новий?
— „Проси, що хочеш, а я знаю, знаю,
Що я просити буду!"
— Сцо таке?
— „Ага, та не скажу!"
— Скази, а то
Заплацу!

— „Ну, то й плач, а я сама
Піду і не візьму тебе з собою."
— Ну, а цому з не сказес?—
— „Знаєш, ти,
Дурний! Міні бабуся говорили,
Що в неі яблучка є золоті.
Кому вона те яблучко дарує,
То той весь вік щасливий і здоров
І гарний, гарний буде всім на диво.
Але ті яблучка лиш для дівчат."
— Я хоцу яблуцка! заплакав хлопець.
— „Не плач, дурний, лиш не забудь просити,
Я попрошу, щоб і тобі дала,
А як по яблучку такім достанем,
То вернемось додому і нікому
Не скажемо. Не скажеш?"
— Не сказу.—
— „Ну, памьятай! А скажеш—одберуть.
Чи так?"
— А так!—рік хлопець. І пішли.

Пройшло чимало літ од того дня.
Тяжкою вийшла й довгою дорога
До соняшних палат. І трави, й ниви,
І небо, й сонце, все, усе змінилось
У хлопчика в очах. Лиш не змінилась
Та подруга, провідниця його.
Ії веселе, любе щебетання
І усміх, і надія невгасима,
Та течія жива, що вьяже в серці
День нинішній з вчорашнім і грядущим.
І ціль іх не змінилась за той час,
Лиш розвилась, зросла і розьяснилась.

І ось великим шляхом многолюдним
Посеред тиску, натовпу і свару
Ідуть вони, ховаючи у грудях
Серця дитячі, як найкращий скарб.
Мина іх гордий і надутий дурень
І осміє; мина вельможа пишний,
То і не гляне; зустріва мужик,

То в спрагу дасть погожої води
Напитися і стежечку покаже,
І підночує, в сльоту захистить.
Вони ж, побравшися за руки, тихо
І радісно, без огляду й трівоги
Ідуть на стрічу сонцю золотому.

І. Франко.

Думка.

Як ранок осипле квіточки росою,
А між очеретом вітрець подихає,
Прислухайся тільки,—чуєш, над водою
Мов щось потаємне голосно співає.
То не соловейки налетіли в лози,
Піднявшись угору, не чайки кигичуть:
А в тій пісні чуєш і радість, і сльози,
Мов би твою душу якісь душі кличуть.
А нема нікого... Очерети гнуться;
В зеленім лататті маківки біліють;
По-над маківками метелики вьються,
І скрізь проти сонця ясно голубіють.
І, як придивиться, то між маківками,
По-під тим легеньким ранішнім туманом,
Щось мов виглядає очима, зірками,
Колишеться стиха тонким гнучким, станом.
Оце ж то та думка, що душу трівожить,
Як гляне у серце,—мов би рай укине,
Й поки тії пісні співака не зложить,—
Поти світом нудить і поти він гине.

О. Афанасьєв.

Остап Луцький.

На цвинтарі.

(З Птачовського).

На цвинтарь зайшло самітне,
Плачучи дитя,—
Квіти ярі з гробу рвало
Бідне сиротя.

— „Не зривай, дитинко, цвіту,
Що он там росте,
Бо мерлець по іх до тебе
Уночі прийде!"

В яснім усміху сирітка
Одповідь найшла:
— „Я ж і хочу, щоб до мене
Матінка прийшла!.."

О. Луцький.

Осіння ніч.

Листками вітер котить
І кидає в болото;
Стежками по-під гаєм
Бездомний сум блукає.

Обходить перелоги,
Рахує панські стоги;
Обходить хлопські ниви,
І плаче нещасливий.

Там лан, як полонина,
Там стерня, як щитина,
Там скирти наче вежі,
А тут лиш межі, межі.

Там збіжжа, як би злото,
А тут стерня, болото,
І кров, і поту ріки —
І так на віки, віки.

Високо по-над гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче...
Над полем смуток плаче.

Б. Лепкий.

Веснянка.

„Весна прийшла!
Тепло знайшла!“
Кричать дівчатка й хлопчики.
„Цвірінь! цвірінь!
Журбу покинь!
Клопочуться горобчики.

Прибіг дідок,
Зліз на горбок,—
У хаті буть не хочеться;

Тепляк дмухнув,
Крилом махнув.
По бороді лискочеться.

Все ожило,
Все росцвіло,
І рій дітей привітненьких
На той горбок
Несе вінок
З фіялочок блакитненьких.

Бренить дідок,
Як той мачок
Крапчастий і повнесенький;
Кричать, гудуть,
Далеко чуть
Таночок голоснесенький:

„Весну шануй,
Не спи, воркуй,
Наш голуб зозулястенький!
Не вьянь, рости,
Красуйся ти,
Королику квітчастенький!"

„Цвірінь! цвірінь!
Журбу покинь!
Підспівують горобчики,
І я зрадів,
Помолодів,
Як ті дівчата й хлопчики.

Л. Глібів.

Моя пісня.

Я пісню співаю
Про квіти, про гай;
Бо серденько просе:
Козаче, співай!

Я пісню співаю
Про вірну любов,—
Співаю, бо грає
У жилах ще кров.

Про персі дівочі,
Життя, красоту,
Про карії очі
Про душу святу.

Цю пісню співаю
Вночі і удень...
Тобі, моя люба,
Ця пісня пісень!

К. Білиловський.

* * *

Мій краю, за тебе принять не лякаюсь
Найгіршого лиха,
Бо всякеє горе, недоля, скорбота
Тепер міні втіха.

Дурниця всі рани душевні й тілесні
З нудьгою чи з кровью,
Бо знаю я серце, котре моі болі
Погоіть любовью.

А. Кримський.

Щасливий шлюб.

Палали свічі, люстри сяли,
Здіймався вгору фіміам,
І півчі голосно співали,
Як він ввійшов, мов тінь, у храм.
В фаті прозорій, білосніжній,
Як херувим легка, ясна,
В руці з свічею, в парі ніжній
Стояла з другим вряд вона,
Вона—святе його кохання,
Його зірниця провідна!..
Він, скамьянів. Душі ридання
Здрігнулись в грудях, мов струна.
Він не повів очей од неї
І мов у сні якім стояв:
Пригоди лютої цієї
Ніколи він собі не ждав.
І скоро так, і так рішуче,
І нагло слово так зламать!..
Та ні, це небо неминуче
І тяжко мусить покарать!..

І мислив він: незмінні люди!..
Іди ж геть звідсіль, брат рабів,
Тут знов звучить цілунок Юди,—
До уст твоіх він прикипів!..
І не про тебе виростала
Ця панства квітка роскішна,—
Вона з тобою жартувала,
І без вагання проміняла
Тебе на другого вона!..

І вийшов він. Дріжали зорі
У недосяжній вишині,
Мов потопали в синім морі,
Холодні, сонні, мовчазні...
І чаша сповнилась до краю!
Слова безумні він казав,
Слова безмежного одчаю,
І потім тяжко заридав...
А ніч була така звабливa,
Собор огнями весь палав...
Вінчалась пара там щаслива,
І хор про щастя їй співав.

М. Чернявський.

* * *

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, –
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Злотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любви,
Чистих поривів всіх
Не стидайсь, не губи,—

Бо минуть; далі труд
В самоті і глуші:
Мозолі наростуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить,
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще-лік,

Когоб ій ще манить,
Людське горе смутить,
А добро веселить,—
Той цілий чоловік.

То ж як всю життя путь
Чоловіком цілим
Не прийдесь тобі буть,—
Будь хоч хвилечку ним.

А в поганії дні,
Болотяніі дні,
Як надія пройде
І погасне чуття,

Як з великих доріг
Любви, бою за всіх
На вузькі та круті
Ти зійдеш манівці,—

Зсушить серце жура,
Сколють ноги терни,—
О, тоді май життя
Вдячно ти спомьяни!

О, тоді ясні сни
Оживлять твою путь...
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!

І. Франко.

Щастя.

Якби щастя моє орлом вільним було
І під небом воно в високості жило,
Я пустив би стрілу всю в отруті лихій,
Я убив би його, таки був би він мій.

Якби щастя моє, краса-квітка була,
І на скелі в горах десь та квітка цвіла,
Я поліз би туди, я достав би її,
Таки б квітка-краса та досталась мині.

Якби щастя моє, срібні перли були
І у морі на дні оті перли росли,
Як русалка, вночі я б спустився на дно,
Та не вирвалось, ні, вже б од мене воно.

Якби щастя моє було в серці твоім
І те серце жило лиш коханням одним,
Я б життя не жалів, я оддав би його,
Бо немає життя та без серця твого.

С. Мартос.

* * *

Знов я між вами, ви бори тінисті,
І знов я над вами, ви води сріблисті!
Спочину під неба тим склепом без краю
І груди в просторі безмежнім скупаю.
Ялиць шум високих тужний, сумовитий
Зове мене в рай мій колишній, прожитий...
І мрії з днів кращих кружать, мов у снах,
Рожеві, прозорі, мов мгла в низинах.
Ось промінь проциб їх, кріз віти дріжить,
У росах ломаєсь, брилянтом горить...
Розвіявся сон! Я зірвуся, йду в даль,
На вищі верхи, мене страх не проймає.
Зі мною йде вітер і пісню співає
Тужну, сумовиту і вічну, мов жаль.

Уляна Кравченко.

Яків Жарко.

* * *

О, дайте міні степового коня,
Як бурю, як ніч вороного,
Щоб миттю летіти міні навмання
До краю мого дорогого!

Хай шлях мій освічують місяць, зірки
З високих небес темносиніх,
Та инколи ранком рожеві хмарки
Хай линуть на крилечках вільних.

Туди я майну, де пороги ревуть,
Де Дніпр, як те море, гуляє,
Де рідні степи зеленіють, цвітуть,
Де весело сонечко сяє.

Там гордо могили високі стоять,
Похмуро свій вік доживають,
Про лицарів жвавих вони гомонять,
Минулою славою сяють.

Так дайте ж міні степового коня,
Як бурю, як ніч вороного,
Щоб миттю летіти міні навмання
До краю мого дорогого.

Я. Жарко.

* * *

Ізолотої й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодої.
А иногді така печаль
Оступить душу, аж заплачу!
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі:
Мов одірвалось од гіллі,
Одно-однісеньке під тином
Сидить собі в старій ряднині,—
Міні здається, що ніколи
Воно не бачитиме волі,
Святої воленьки! що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращії літа,
Що він не знатиме, де дітись
На цім широкім вільнім світі,
І піде в найми; і колись,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихилився,
То оддадуть у москалі...

Т. Шевченко.

З циклу „за брамою раю".

I.

Ти не любиш мене, ти не любиш мене,—
Вже нема повороту до раю;
Не всміхнеться міні твоє личко ясне...
Чи то ж правда, мій Боже? Благаю!..

Розлюбити тебе, розлюбити тебе...
Та чи ж сонце розлюблюють квіти?

Та чи ж можна примусити серце слабе
Те, чим бється воно, не любити?

Ти минаєш мене, ти минаєш мене,
Коли часом тебе я стрічаю,
А коли твоя постать в останнє мигне—
Розривається серце з одчаю!

Чи верну я тебе, чи верну я тебе,
А чи буду весь вік туманіти?
Не вернути тебе—загубити себе...
Боже милий! пожалься на діти.

II.

Ні! не забув тебе я, люба зірко,
З свого чуття і з памьяти не збув.
Хоч як було на серці гірко-гірко,—
Ні, не забув тебе я, люба зірко,
Ні, не забув!

Хоч добре знав, що все пішло на марне,
Що враз з тобою все я потеряв—
Все те роскішне і принадно гарне...
Хоч добре знав, що все пішло на марне,
Хоч добре знав.

Проте кохав... кохав до божевілля!
Ковшами сліз я жаль свій заливав,
А жаль той ріс, буяв, як чад похмілля...
Проте кохав, кохав до божевілля,
Проте кохав!

Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний!
Він серце бив на части, мов рискаль,—
А в искрах сяв там образ твій коштовний...
Ох, жаль, той жаль пекучий, невимовний,
Ох, жаль, той жаль!

Так рік минув, та не минули муки...
Бодай би вже в останнє спалахнув
І згас огонь кохання та роспуки!
Так рік минув, та не минули муки...
Так рік минув.

III.

Р а б.

На роздоріжжі, в пустелі німій, серед темної ночі,
Впав знеможений раб, стративши сили свої.
Палко він волі бажав! Лиха ж йому доля судилась:
Втікши з неволі, не міг зняти кайдани важкі.
Ось він зірвався, мов звір той, і дико поводить очима,
Рани криваві шкребе, виє од болю, вищить...
Знов за кайдани береться і рве, і гризе їх зубами,
Та не порвати йому, а ні послабити їх.
О, як подібний до його і ти, нещасливий коханцю!
Глянь бо у душу свою—раб той нікчемний—це ти!

IV.

Нехай і так, що я той раб нікчемний,
Що часом падає, щоб підвестися знов...
Та знай і ти, що біль мій—недаремний,
Що він вигоює, витроює любов.

Коли я раб, то раб, що рве кайдани,
Що не скоряється, нести не хоче гніт.
Нехай горять, нехай ятряться рани,
Та кріз криваву млу тих мук я бачу світ.

Як прагну я його, як хочу волі!
Бажанням тим моя істота вся тремтить.
І прийде час—засяє в ореолі
Душа обновлена і чиста, як блакить.

Бо на огні, що палить моі груди,
Згорить і ця любов,—кайдани упадуть,
Зітреться й слід колишньої полуди
І ясний, тихий світ мою осяє путь.

І замісць помсти, вороже коханий,
До тебе в серці тім, що ти точила кров,
Зросте чуття високої пошани
І мов лямпади світ—безгрішная любов.

М. Вороний.

Прийди до мене.

Прийди до мене,
Як світ потоне в тихому дріманні,
Як ясний місяць зійде по-над гаєм,
Прийди до мене.

Я ждав тебе —
Ах, ще давно, колись, давно,
Коли у снах леліла наді мною,
Я ждав тебе.

У звуках пісні мами
Я чув твій голос тихий сумовитий,
Солодкий, пишний, мов журбою вкритий,
У звуках пісні мами.

Часами в тихі ночі
Ти злоті сни на мене насилала
Лелійну пісеньку міні співала,
Часами в тихі ночі.

Часом в зневіри хвилі,
Коли душа ломилась під терпінням
Ти впасти не дала, була моім спасінням,
Часом в зневіри хвилі.

Тоді, як жаль спадав
До мене в серце, смутку йшла година,
На ясний шлях вела мене сама єдина,
Тоді, як жаль спадав.

Та я згубив тебе на шляху,
Шляху життя, на цім падолі,
Серед турбот важких недолі,
Я загубив тебе на шляху.

Гей, чи прийдеш знов до мене,
Щоб тії рани вмить, котрі життя вчинило,
Щоб тугу розігнать, котрою серце вкрилось,
Гей, чи прийдеш знов до мене?

Чи знов міні ти скажеш:
— „Глянь, там далеко сяє світ зоряний,
Іди до його, бо тут ніч, темрява!"
Чи знов міні ти скажеш?

Прийди до мене,
Як світ потоне в тихому дріманні,
Як срібний місяць зійде по-над гаєм,
Прийди до мене.

Ю. Луговичъ.

Останні квітки.

Ох, роскрились троянди червоні,
Наче рани палкі, в осени,
Так жалібно тремтять і палають—
Прагнуть щастя, чи смерти вони?

Не осиплються тихо ті квіти,
Не настане життя в їх нове,—
Ні, ударить мороз до схід сонця,
І прибье поривання живе.

І счорніють червоні троянди,
Наче в ранах запечена кров...
Ох, нехай же хоч сонця напьються,
Поки ще їх мороз не зборов!

Леся Українка.

* * *

В ясну ніч у садок
Вже не вийде вона,
Не пригорне мене,
Не підставить чола
Під гарячії губи мої!..

Не прониже мене
Її погляд палкий,
І на серці на дні
Не загоїть ніхто
Превеликії рани мої.

Зрозуміла вона
На всім світі одна
Мій недуг і печаль
І пекельний той жаль,
Що по вік не покине мене.

Мою скорб і нудьгу
Розділяла вона,
І коханням своїм
Скільки раз, о свята,
Життя нове вливала в мене!

А тепер? Ні, не жди!
Ти не прийдеш сюди...
Серце, змовкни, моє,
Старих ран не буди!

О. Конисьκий.

Фея.

(З М. Горького).

Над річкою в лісі жила колись фея
І в річці частенько купалась;
А раз обережність забула
І в невід рибацький піймалась.
Її рибаки ізлякались...
Та був тут юнак з ними Марко—
Схопив він вродливую фею
І став цілувать її палко,
А фея, як квітка гнучкая,
В обіймах міцних ізвивалась,
Та в Маркови очі дивилась,
І тихо чарівно сміялась...
Цілісенький день вона Марка пестила,
І тільки що нічка спустилась,
Десь зникла чарівная фея...
У Марка душа засмутилась...
І дні ходить Марко, і ночі
По лісі над тихим Дунаєм,
Шукає, нудьгує: „де фея?“
А хвилі сміються: „не знаєм.“
Але він гукнув їм: „неправда!
Сами ви там граєтесь з нею!“
І кинувсь юнак божевільний
В Дунай, щоб знайти свою фею.
Купається фея в Дунаї,
Як раньше й до Марка купалась...
А Марка нема вже... Та все ж то
Про Марка хоч пісня осталась.

. . . . . .

А ви на землі проживете,
Як черви сліпії живуть,
Ні казки про вас не роскажуть,
Ні пісні про вас не складуть.

Ю. Я.

Йоган Гете.

Польова рожа.

(З Гете).

Хлопець рожу постеріг,
Рожу польовую.
Гарну, свіжу. Він побіг,
Надивитися не міг
На красу такую,
На ту рожу багрову,
Рожу польовую.

Хлопець рік: „Тебе зірву,
Роже польовая!“
Мовить рожа: „Не стерплю
Того і тебе вколю,
Буде згадка злая.“
Роже, роже багрова,
Роже польовая!

Дикий хлопець рвав таки
Рожу польовую.
Наставляла колючки,
Ой і ах не помогли,
Вчах він рожу тую.
Рожу, рожу багрову
Рожу польовую.

Д. Йосифович.

Весною.

Веселиться земля,
Зеленіють поля,
Розвилися гаі і діброви;
Соловейко в садку
Тьохка пісню дзвінку;
Од квіток дух несеться чудовий.

А повітря легке
І проміння палке
В серці мрії роєм підіймають;
І мов сила нова
У грудях прибува,
І в душі якісь співи лунають.

Все збудилось од сну,
Зустрічає весну...
І роскішна природа Вкраіни
У величній красі
Вабить погляди всі,
Наче личко вродливе дівчини.

В. Самійленко.

Соловейко.

Сонце зійде, я журюся,
А заходе—плачу,
Яку люблю дівчиноньку,
Тієї не бачу.

Давно й чутки вже не маю
Про милу дівчину;
Цілий вік свій усе плачусь
На лиху годину.

Не щебечи, соловейку,
Як сонце пригріє,
Не щебечи, малюсенький,
І як вечоріє.

Ти лети, співай тим людям,
Котрі веселяться,
Вони піснею твоєю
Будуть забавляться.

А міні такая пісня
Душу роздирає!
Гірше бьється моє серце,
Аж дух замірає.

Пугач міні так годиться:
Стогне, не співає,—
Нехай стогне коло мене,
Та смерть возвіщає.

В. Забіла.

* * *

Нічко лукавая,
Нічко цікавая,
Нащо людей чарувать?
Квітами віяла,
Зорями сіяла—
Як тії зорі достать?

Їх не спіймаємо,
Нічку спитаємо:
Що вона людям дала?
Мрією новою,
Піснью чудовою
Наче отруту влила.

Ні, не отрутою,
Мятою, рутою
Віяла нічка в вікно...
Спать не хотілося,
Серцю приснилося
Все, що минуло давно.

Одарка Романова.

Жалість.

На море сідає
Мла опалева,
Над плесом літає
І жалко кигоче
Тужливая мева,
І крильми тріпоче
І бьється до скель.

Над море зелене
Моління несеться,
Припала до мене

Лебідка, голубка,
Березкою вьється,
До ніг моя любка
Припала, до ніг!..

Припала кохана і дивиться в очі, де наше кохання, де наша любов...

З риданням без тями, цілує устами—з риданням без тями на грудь пада знов...

І жалістю пьяна до серця шепоче:—Скажи міні серце, де наша любов?!

— Не плач, я не знаю, я, люба, чекаю—чи верне, не знаю, чи вернеться знов...

Пішла за весною
Моєю глядіти,
Що взяла з собою
Мій сміх, моі жалі,
Моі самоцвіти,
І щезла у далі,
Як ясная мла...

У море втікає
Мла опалева,
За нею літає
І бьється крильцями
Тужливая мева
І плаче без тями:
Вернися, вернись!

В. Пачовський.

* * *

О вернись, моя музо, на мить—
Уже сонце зникає за море...
Моє серце болить і горить:
Щось на мене встає необоре,
В темних шатах, хвилює як мла,
І морозяним холодом віє—
Вічна ніч отсе крила зняла!
Затримайся ж на хвилю, надіє,
Моя музо, вернися на мить!
Я не раз тебе кривдив жорстоко,
Заставляв сльози праведні лить,
А тепер на потемрене око
Накипа і у мене сльоза,
І зневірья гадюка нечула
В мою душу сумну заповза,
Та маріє стягою минуле,
Тільки впоперек любій меті...
Але все ж серед буднього гвару
Там були й поривання святі.
І ясну, чарівливу примару
Не згубив я у померки ті:
Вона вабила серце до бою,
В йому гріла широку любов...
О пробач люті жарти з тобою,
Моя музо кохана і знов,
Пишнобарвна, прилинь на прощання,
Та у пісні бездольцю навій
Перебуті давно сподівання
І веселкове сяєво мрій!..

М. Старицький.

* * *

Краю мій рідний, занедбаний краю,
Де ж те сподіване щастя твоє?
Крається серце од болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю—
Горе моє!..

М. Вороний.

Вдячність.

Гарна була... Кароока,
Чорнобрива, коси ясні—
А при усміху білілись
В тебе рівні зуби красні!

З уст твоїх солодка мова
Плила тихо так, тихенько,
Ти словами тими вміла
Чарувать моє серденько...

В тобі бачив я богиню,
Чисту серцем, благородну—
Вірив свято, що ти зможеш
Душу наситить голодну!

Вірив свято, що з тобою
Я про горенько забуду,—
Про колишнєє страждання...
А лиш скарб душі здобуду...

І за тебе в кожній хвилі,
Я готов був радо вмерти,—
Бо любив тебе так щиро,—
Не боявся пекла й смерти!

Та я дуже помилився,
Навіть сором стало нині—
Що цінив тебе найвище,
По-над пишнії богині!..

Бо у тебе крім брів чорних,
Й личка білого—принади—
Не було у грудях серця
А багато... зради, зради.

Що ж?.. Я вдячний тобі дуже
За цю зраду і облуду—
Бо тепер не легко в світі
Я дівчатам вірить буду!..

М. Венгжин.

Стоїть умерти.

Я кожну радість життя збірала
Так жадно,
Квітку по квітці, аж до листочка
Одного,—
І в серці крила, як скарб здобутий
Ощадно,—
Ах, як же мало в серці лишилось
Із нього!

А життя гіркість, а біль, а сльози
Холодні
Сами вливались в серце, як в чару
З кришталю,—
Плили рікою, то по краплині
По одній,
Аж заповнили вбогеє серце
До краю.

Тепер на цвіти голову склоню,
Хоч звялі,
Іх пахощами іще в останнє
Упьюся,
Укрию груди в перли, і чоло
В кришталі,
В кришталі-сльози, і так зарані
Минуся.

Стоіть для рожі руки о терня
Зранити,
І пити гіркість за краплю щастя
До смерти,
А повне серце о скелю долі
Розбити,
І для любові в сльозах і крові
Умерти.

Кл. Попович-Боярська.

Олександер Козловський.

Цвинтарик.

Веселий, тихий цвинтарок
Уквітчаний, немов гайок,
В калину, терня й дикі рожі.
Ряд курганочків при дорозі
Дрімає в тіні край села.
Збиточний вітер розстила
З могил тих порох, розсипає,
Сліди мертвецькі затирає;
То шелестить у бурьяні,
То в пісковому тумані
Сховаєсь, люлечку закурить,
І сипне, що аж світ захмурить
Гуляє буйний по могилах,
Пустує на легеньких крилах.
Ах, ті хрести! Ах, ті хрести!
Ніяк іх з думки не звести!
Лягли діди перед батьками,
І ми поляжем під хрестами,
І знов гуляти будеш ти,
Буйненький вітре, по могилах,
Наш порох будеш розсипать,
З туманом в піжмурочки грать
Пустуючи на легких крилах.

О. Козловський.

Ідилія.

Пада сніг, мов білі цвіти,
Скрізь блищить,
Все замовкло, заніміло,
Тихо спить.

Дерева, що зеленіли
На весні,
Стоять тихо, сяють, білі,
Мов у сні.

Сум снується над хатами,
Тяжкий стон
Лине й бьється із вітрами
До вікон.

А в хатах холодних, темних,
На печі,
Діти голі, просять хліба
Плачучи...

К. Кракалія.

* * *

Одна одинока березка стоїть,
На гору Ай-Петрі журливо глядить;
Ні велетні кедри, сусіди німі,
Ні мірти пахучі не ваблять ії;
Фонтани про неї не мають ваги.
А гень на Ай-Петрі біліють сніги!
Туди ії думи, туди ії очі
Пильнують од ранку до темної ночі.
Вона споминає далекі гаї,
Де сестри зростають на рідній землі.
Коли б ії воля, коли б ії сила,—
З роскішного парку туди б полетіла.

О. Конисьκий.

* * *

Тепер аж догадалась ти,
Що я для тебе жив.
На світі цім, тебе одну
Я вірно лиш любив.

Що з того, що міні тепер
Румяні ті уста
Говорять: „Любий хлопче мій!"—
Не та пора, не та!

Любов, що жевріла колись,
Погасла вже давно,
А щастя, любе черівне
Розбилося, як скло.

Хоч ти щебечеш про любов,
Та слів не чую я
І сліз твоіх не бачу вже,—
Не та пора, не та!

Любові цвіт давно зівьяв,
Він вічно не цвіте;
В грудях зіма, там вже давно
Сніжницею мете.

С. Воробкевич.

* * *

Як би міні, мамо, намисто,
То пішла б я завтра на місто:
А на місті, мамо, на місті—
Грає, мамо, музика троіста;
А дівчата з парубками
Лицяються... Мамо, мамо!
Безталанна я.

Ой піду я Богу помолюся,
Та піду я у найми наймуся,
Та куплю я, мамо, черевики,
Та найму я троісті музики:
Нехай люди не здивують,
Як я, мамо, потанцюю...
Доленько моя!

Не дай міні вік дівувати,
Коси моі плести, заплітати,
Бровенята дома зносити,
В самотині віку дожити!
А поки я заробляю,
Чорні брови полиняють...
Безталанна я!

Т. Шевченко.

Ніччю.

Спіть, кому хочеться спати,—
Я ж цілу ніч не засну!
Буду я вірші складати,
Буду я думать-гадати
Думу таємну одну,—
Спіть, кому хочеться спати!

Чом же не спиться міні,
З чого душа заболіла,
Горе в серденьку на дні?
Спогади давні сумні,
Котрих забути не сила...
Чом же не спиться міні?

Тихо та любо кругом.
Нічка турботи приспала,
Чорним укрила рядном
Землю, повитую сном,
Стомлений люд вколисала,—
Тихо та любо кругом!

Всіх порівняла вона,
Всіх, кого зрадлива доля:
Хворому сниться весна,
Страднику—слава гучна,
Вьязню—родина і воля,—
Всіх порівняла вона.

Нічка дає забуття,
Я ж не бажаю спочити!
Киньмо оману життя:
Щастя людей—бороття,
Годі нас мріям дурити,—
Нічка дає забуття.

Спіть, кому хочеться спати,—
Снів я не жду золотих.
Буду я думать, гадати,
Буду я проміню ждати,
Доки він збудить усіх.
Спіть, кому хочеться спати!

П. Капельгородський.

* * *

Нечутно ніч покрила всюди
Кругом роскинуті поля;
Пестливо вкрита срібним фльором
В обіймах ночі спить земля.

А в небі тихо, вільно плине
Зірок величний караван;
В промінні яснім по-над лісом
Серпанком стелеться туман.

Стихає птаство безугавне,
Луна десь гине в далині
І в мене горе тихне в серці—
Вільніше дишеться міні...

М. Вдовиченко.

Нічною добою.

Серед неба високого срібний місяць став;
Тихую, претихую нічку Бог послав.

Задрімали клопоти, праця засипа,
В мріях шишно радісних щастя потопа.

Тільки горе-гадина, що лякалось дня,
Ворушитись в темряві дужче почина.

Ширше ж, срібний місяцю, промінням сипни,
В вікна бідолашніі пильно зазирни!

Може, як осяється темрява німа,
Горенько вгамується й серце задріма.

Дніпрова-Чайка.

Пісня кохання.

Сонце давно заховалось за хмарами,
Сизий туман навкруги розростається,
Ніч чарівниченька з неба високого
Дивиться вниз, до землі усміхається.

Спить—не ворушиться сонная річенька,
Ледви тремтить осока по-над ряскою.
Верб гомонливих розмова невпинная
Звідсіль здається таємною казкою.

Тихо в повітрі: ні співів, ні гомону,—
Певно це осінь з чужини вертається.
Чую—в садку на траві по-над стежкою
Листя пожовкле з дерев осипається.

Тихо стою над водою під вербами,
В глибінь блакитну з пенька зазираючи:
— „Річко! Повідай, чого в моїм серденьку
Співи весняні дзвенять не стихаючи?"

Спить, не ворушиться срібная річенька,
Зорі в безодні висять, не гойдаються,—
Знаю й без тебе: то в серденьку чулому
Співи кохання палкого складаються.

П. Капельгородський.

Захід весною в лузі.

Опустилось сонце
За обрій спочить,
Неначе віконце
Край неба горить.

Насунуло хмару
На синю блакить,
Немов од пожару
Дим сивий стоїть.

Над лугом піднявся
Ріденький туман,
Пахощів послався
Густий окіян.

Деркач голосніше
В траві закричав,
І крижень частіше
Літати почав.

Співа на калині
Гучніш соловей,
Пастух по долині
Скликає гусей.

Де сонце спочило,
Огонь погаса;
З озер посвіжіло,
Блиснула роса...

І хмара спустилась
Кудись за моря...
Царівна зьявилась—
Вечірня зоря.

С. Шелухин.

Грицько Кернеренко.

На чужині.

Чого це, мій краю,
Я гірко скучаю,
Бува, як покину тебе?
І сам я не знаю,
Чом сльози роняю—
Щось давить, щось муче мене!

І тут же є люди,
Та й сонечко всюди—
Всіх гріє, всіх вабить воно...
Та тяжко у грудях,
Хоч я і на людях,—
Та все щось міні не одно.

Так пташка, буває,
У клітці скучає,
Хоч клітка ота й золота,
А все виглядає—
До дверець літає
Про волю у сонця пита.

Г. Кернеренко.

Камеї.

Краіною сонною ніч пролітала;
Мовчало таємно південнеє море,
Дрімали чинари, схилялися лаври,
За темний серпанок ховалися гори.
Горнулася ніч до німої мімози,
І подругу ніжно свою обнімала,
Ласкала і гріла, питала, чи грози
Ії хвилювали коли, чи ніколи?
Мімоза мовчала...

І ось тою ніччю вона у роскошах
І думах, як море нічне, поринала,
Спокійно і тихо, мов зроду не знала
Про хвилі бурхливі, про бурі свавільні...
І дійсно не знала.

Тільки встав ранок, рожевий, осяйний,
І вперш поцілунок злетів до мімози;
Здрігнулась мімоза, побачила ранок,
Встидилася його!.. О, мент надзвичайний!..
Од щастя нового упали з мімози
Перлистіі сльози...

Христя Алчевська.

* * *

Не грає безкрає, а тихо шумить;
Мов свічки на небі, ті зірки горять;
За хвилею хвиля цілує граніт;
Гонкі кипариси байдужіі сплять...

Лиш кедри з Ливану в далекій чужині
Журливу, скорботну розмову зняли
Про край незабутній, про любу родину...
Я бачив, як з жалю тремтіли вони...

О. Конисьκий.

Перед сходом сонця.

— Мамо! ти мовиш, що в день,
Коли я в світ народився,
В білих коронах вишень
Весняний чар золотився,
Дзвінко лящів соловій,
Усе сміялось, а сонце
Брилянтів сипало рій
В світлицю, в наше віконце?..

Чому ж, о матінко, тепер
На дворі дощ і хуртовина,
Чом соловіний спів умер?..
Ой, мамо, ніч на твого сина
Так жалісно в вікно глядить,
Ніч сумно дивиться на мене—
Над ліжком хилиться і зрить
І плаче, плаче, нене!

— Не бійся, мій сину, плачу,
Це дощ струями так ллється!..
Уранці у хмарі дощу
Веселка ясна розіьється!..
Тепера засни—за часок
Буде і сонце, і день—
А я піду у садок,
Нарву тобі ярих вишень...

Хвора дитина стихла, заснула,
Погас каганець, а з кімнати
Тихо в садок вийшла мати,
Щоби дитя не почуло—
А за годину і за часинку
Зарожевіло за вікном,
Приходить мати, кличе: „синку!“
Ії синок... спить вічним сном.

С. Твердохліб.

Вночі над річкою.

Тихо над річкою в ніченьку темную:
Спить зачарований ліс,
Ніжно шепоче хтось казку таємную,
Сумно зітха верболіз.

Нічка розсипала зорі злотистіі—
Он вони в річці на дні.
Плачуть берези по той бік сріблистіі,
Стогне хтось тяжко у сні.

Що йому мариться?.. Щастя улюблене
В хвилях зрадливих життя?
Може озвалося серце загублене—
Просить, шука вороття...

Важко на віки минулому зникнути...
Нічка зітхає, мовчить...
Страшно і сумно, і хочеться скрикнути—
Пітьму таємну збудить...

С. Черкасенко.

* * *

Єдиний знав я перше спів,
Я знав одні пісні печалі,
Мій спів лиш тугою дзвенів,
А другі струни ще мовчали.

А ти прийшла і узяла
Враз ліру в руки молодіі,—
І вільна пісня загула
Огнем кохання і надіі.

М. Чернявський.

Калина.

„Чого ти ходиш на могилу?“
Насилу мати говорила:
„Чого ти плачеш ідучи?
Чому не спиш ти у ночі,
Моя голубко сизокрила?“
— „Так, мамо, так!“
І знов ходила,
А мати плакала ждучи.

Не сон-трава на могилі
Вночі процвітає:
То дівчина заручена
Калину сажає,
І сльозами поливає,
І Господа просить:
— „Пошли, Боже, дощі вночі
І дрібніі роси,
Щоб калина принялася,
Роспустила віти:
Може пташкою прилине
Милий з того світа.
Зіллю йому кубелечко
І сама прилину,
І будемо щебетати
З милим на калині.
Будем плакать, щебетати,
Тихо розмовляти,
Будем в купочці уранці
На той світ літати.“

І калина принялася,
Віти роспустила,
І три літа на могилу
Дівчина ходила.
На четверте... не сон-трава
Вночі процвітає:
То дівчина з калиною
Плаче-розмовляє:

„Широкая, високая
Калино моя!
Не водою до схід сонця
Поливаная!
Широкії сльози-ріки,
Тебе полили,
Іх славою лукавою
Люди понесли.
Зневажають подруженьки
Подругу свою,
Зневажають червоную
Калину мою.
Повий мою головоньку,
Росою умий,
І вітами широкими
Од сонця закрий!
Вранці найдуть мене люди,
Мене осміють;
Широкії твої віти
Діти обірвуть."

Вранці рано на калині
Пташка щебетала;
Під калиною дівчина
Спала, не вставала:
Утомилось молодеє,
На віки спочило...

Вставало сонце з-за могили,
Раділи люди встаючи;
А мати й спати не лягала,
Вечерять доню дожидала
І тяжко плакала ждучи.

Т. Шевченко.

* * *

У долині село лежить,
По над селом туман дріжить,
А на горбі край села
Стоіть кузня не мала.

А в тій кузні коваль клепле,
А в коваля серце тепле,
А він клепле та й співа,
Всіх до кузні іззива:

„Ходіть, люди, з хат, із поля!
Тут кується краща доля.
Ходіть, люди по-рану.
Вибивайтесь з туману!“

Та тумани хитаються,
По-над селом збіраються,
Розляглися по полях,
Щоб затьмити людям шлях,

Щоб закрити ім стежини
Ті, що в гору йдуть з долини
В тую кузню, де кують
Ясну зброю замісць пут.

І. Франко.

Intermezzo.

В листя місяць зазирає,
По мураві промінь грає,
Мов пролита кров.
Йдучи поруч із тобою
Я проймаюся журбою;
Ця журба—любов.

Та колишню віру духа
Розмела вже заверюха,--
Досвіди життя...
Тяжко зранений душевно
Я поборюю непевно
Молоді чуття.

Ти спішиш і... стежка темна,
Тиша ночі неприємна;—
Змовк товариш твій.
Ох, без жалю та й без болю
Ми лишили кращу долю
В мряці лісовій!..

Т. Галіп.

Сон і дійсність.

Квітки й казки спліталися
В узори чарівні;
Звивались, розвивалися
І пишно розросталися,—
Та то було... у сні.

Життя ж казки розвіяло,
Підрізало квітки,
В душі нудьгу посіяло...
А серце бідне вірило
І рвалось на шматки.

Зморилась я, знудилася,—
Кругом глуха пітьма ..
Я плакала, молилася,
Все милого дивилася,
А милого нема...

Ю. Будяк.

* * *

Давно це було!.. Тоді горе та лихо
Не снилися навіть у сні,
І сонечко сяло так весело, стиха,—
Здавалося, тільки міні
І тільки на мене дивилися з неба
Вечерніі зорі в вікно...
Пройшло, наче сон, споминати б не треба,—
Давно це було, так давно!..
Я чув тоді пісню. Співала раз мати
В кінці проминулого марно життя,—
Що мусить, не бачивши щастя, вмірати
І кидати палко кохане дитя...
Спів лився то стиха, помалу,
То ширився бурхливо мов море...
І сльози, чистіші кришталю,
Топили гнітючеє горе...
Я слухав і млів, цілував ії руки,
Здавалось—на небі, в раю був неначе...
То дивная пісня була... ії звуки
Запали глибоко у серце дитяче...
Давно це було, і давно все забуто,—
Недоля зосталась міні;
І певне гнітючеє лиха та пута
Лежатимуть в мене в труні...
І пісню забув... Але райськіі звуки
Ще й досі я чую собі на біду...
Блукаю по світу, терплю завше муки,
Шукаю ту пісню—й ніяк не знайду...

І. Огієнко

Розлука.

Не вертайся—оставайся
За горами, за морями:
Я порвала, потоптала
Усі звязки по-між нами.

Я любила—більш не сила,
Стихли муки в час розлуки,
Кров, здається, легше бється,
В серці хворім вмерли звуки.

На хвилинку одпочинку
Душа багне, волі прагне;
Тхне труною наді мною,
До могили швидче тягне,

Не вертайся—оставайся
За горами, за морями;
Все забудьмо, німі будьмо,
Обливаючись сльозами!

П. Грабовський.

Північ.

Міні це згадалась північна країна
І місячні ночі з зірками ясними,
Високі і темні старіі руіни
Й легенди журливі, що гинуть із ними.

Міні це згадались хмарини прозорі,
Що сріблом сіяли на південь ідучи;
Міні це згадались далекіі зорі
І туга природи без краю гнітюча.

Надія Кибальчич.

* * *

Хто нам казати не давав
В ту ніч весни слова признання,
Коли над нами місяць сяв,
Коли без впину щебетав
Всю ніч співець кохання?..
Хто нас мовчати заставляв?..

Хіба ж тебе я не любив
Чистіш і більш, ніж люблять люди?
Хіба ж сказать я не зумів,
Який огонь в міні горів
І як палив він груди?..
Чому ж сказати я не смів?..

Мовчала ти, мовчав і я...
Не будучина нас жахала:
Нас не змогло б злякать життя,—
Моі кипучі почуття
І смерть собою б не злякала.
Чому ж мовчали—ти і я?..

О, правда, знали ми в ту мить;
Кому сміється ніч і сяє,
Про віщо листя шелестить,
Для кого спів в саду дзвенить,
Чому добою він стихає...
Чому мовчали ми в ту мить?..

Хто нам тоді уста скував?..
Нема одмови на питання...
Коли б же час той знов настав,
Тепер би я вже не мовчав,
Усе б казав я про кохання...
Усе б казав, усе б казав...

О. Олесь.

* * *

Поміж нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як човник, думка лине
І в хвилях тоне;

Над ним, як чайка, жаль лунає
І біла туга—
Була для серця мого раєм,
Не буде друга.

Була для серця мого раєм,
Рожевим квітом,
Що десь далеко процвітає
За нашим світом;

За тим буденним світом сірим
В чудовім краю—
Тому так дуже, так без міри
Тебе кохаю.

І хоть ніколи, ах! ніколи
До того краю,
Ні по неволі—ні по волі
Не завітаю,

І тебе не стріну й не побачу,
Даремна воля—
Тим більш люблю, чим більше трачу,
Така вже доля!

Поміж нами море синє
Шумить бездонне,
По нім, як човним, думка лине
І в хвилях тоне.

Б. Лепкий.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ЖАРТИ САТІРА ГУМОРЕСКИ

Володимир Самійленко.

Російська серенада.

Нащо здалась нам культура,
Нащо новіі думки?
Є в нас широка російська натура,
Є в нас міцні канчуки.

Нащо здалась нам просвіта,
Нащо ідеі нові?
Тисячу років без них пережито,
Ми ж іще й досі живі.

Нащо нам дбать, щоб признали
Скрізь у Європі нам честь?
Є в нас міністри, князі, генерали,
Всякі вельможі в нас єсть.

Ми не рвемось на свободу
Й другим ii не дамо,
Бо ще Крилов написав, що народу
Воля—найгірше ярмо.

Що нам Європи змагання,
Що нам у мудрих книжках?
Наше велике народнє призвання—
Благонамєренний страх.

В. Самійленко.

* * *

Без свободи тяжко жити—
Кажуть в нашому повіті...
— Буде, буде всім свобода
На тім світі, на тім світі...

І без сонця трудно жити:
Наші школи—під замками...
— Не журись:—прийдем вас вчити
З канчуками, з канчуками.

Де та правда, де та воля,
Хто сховав? який оратор?
Хто покаже правду в світі?
— Провокатор, провокатор!..

Хоч топись—нема де дітись:
Всюди погані, мов хмари...
Що робить?—Чимало місця—
На цвинтарі, на цвинтарі...

Я голодний, босий, голий...
Пропадай хоч по-під плотом...
— Стидно, друже: треба бути
Патріотом, патріотом...

В. Тарноградський.

Засідатель.

Гнався постом засідатель
На чіюсь біду...
Серед ставу заломився
На тонкім льоду.

Бьються соцькі і розсильні,
Бьються мужики—
Водять шнури край пролому,
Ості і гаки.

Але йде жидок убогий,
Пейсами потряс:
— „Гирсте, гирсте,—став питати,—
Що таке у вас?“

— „Засідатель утопився,
Господи, прости!..
Ходи, жидку, хоч поможеш
Шнура завести!“

— „Гирсте!.. на що то шукати
Людськоі біди?
Лиш карбованця наставте,
Вийде сам з води.“

С. Руданський.

Хазяін та шкапа.

Хазяін сіяв овесець,—
Була у його нивка невелика.
От бачить шкапа та й базіка:
— „І на який це він кінець
Овес у полі розсипає—
Мабуть, і сам гаразд не знає...
А я чувала, та й не раз,
Як про людей гукають всюди,
Що люди розумніші нас...
Кий чортів батько—брешуть люди!
Який тут розум—землю рить
Та роскидать пашню без діла?
Неначе нікуди подіть!
Стрижчаті б дав, то й я б поіла,
А хоч индикам, хоч качкам:
Усе б було видніше нам,
Що робить він хоч трохи гарно
І що пашні не тратить марно;
Або нехай би й заховав —
Сказали б, що скупенький став;
А то—що зробить — все дурниця,
Вже аж не хочеться дивиться!..“
Минуло літо; після жнив
Овес хазяін змолотив
І шкапу ту, що вередує,
Він і шанує, і годує.

Так инший здуру неборак
Над божим ділом вередує:
— „І це не так, і те не так:
Чого це сонце дуже гріє,
Або не відтіль вітер віє...“
Головонька його дурна
Того й не зна,
Що Бог нас лучче розуміє.

Л. Глібов.

Пан та собака.

На землю злізла ніч... ніде ані шиширхне,
Хіба то де куди кріз сон що небудь пирхне.
Хоч в око стрель тобі—так темно на дворі:
Уклався місяць спать, нема ані зорі,
І ледви крадькома яка маленька зірка
З-за хмари вигляне, неначе миш з засіка.
І небо, і земля—усе одпочива,
Все ніч під чорною запаскою хова.
Один Рябко, один, як палець, не дрімає:
Худобу панську, мов брат рідний, доглядає,
Бо дарма істи хліб Рябко наш не любив:
Ів за пятьох, але те ів, що заробив.
Рябко на панському дворі не спить всю нічку.
Коли б тобі на сміх було де видно свічку,
Або в селі де на опічку
Маячив каганець!
Всі сплять, хропуть,
А де які сопуть.
Уже і пан-отець,
Прилізши із хрестин, до утрені попхався...
А наш Рябко, кажу, все спатки не вкладався:
Знай, неборак, ганя то в той, то в цей куток;
То зазирне в курник, то—дейко до свинок,—
Спита: чи всі таки живенькі поросятка,
Индики та качки, курчата й гусенятка?
То звідтіль навпростець
Махає до овець,
До клуні, до стіжків, до стайні, до обори;
То знов назад чим дужч,—щоб часом москалі

(А іх тоді було до хріна на селі),
Щоб москалі, мовляв, не вбрались до коморі.
Не спить Рябко, та все так гавка, скавучить,
Що, сучий син, коли аж в ушах не лящить!
Все дума: як би то піддобриться під пана?
Не зна ж, що не мине Рябка обрадованна!
Як гав, так гав, поки свінуло на дворі;
Тоді Рябко простягсь, захріп в своїй норі.
Чому ж Рябку не спать? Чи знав він, що з ним буде?
Заснув він смачно так, як сплять всі добрі люди,
Що щиро стережуть добра своіх панів...
Як ось—трус, галас, крик!.. весь двір загомонів:
— „Цу-цу, Рябко! на-на! сюди Рябка кликніте!“ —
— „Ось-ось я, батечки!.. чого ви там, скажіте!“—
Стриба Рябко, вертить хвостом,
Неначе помелом,
І знай, дурненький, скалить зуби
Та лиже губи.
— Уже ж, бач,—дума він,—не дурно це в дворі
Од самої тобі зорі
Всі панькаються коло мене:
Мабуть сам пан звелів оддать Рябку печене
І, що зосталося, варене,
За те, що, бач, Рябко всю Божу ніч не спав
Та гавкав на весь рот, злодіїв одганяв.
— „Цу-цу, Рябко!“—ще раз сказав один псяюха...
Та й хап Рябка за уха!
— „Кладіть Рябка!“ — гукнув... Аж ось і пан прибіг.
— „Лупіть Рябка!—сказав,—чухрайте, ось батіг!
— За що?—спитав Рябко, а пан кричить: „чухрайте!“
— Ой, йой, йой, йой!—а пан ім каже:—„Не вважайте!“
— Не буду, батечку! За що ж це честь така?—
— „Не слухай!—Пан кричить,—лупіть, деріть Рябка!“
Деруть Рябка, мов пірья;
На галас збіглась двірня:
— „Що? як? за що? про що?“—Не знає ні один.
— „Пустіть!—кричить Рябко,—не будь я песький син,
Коли вже вдержу більш!“—

Рябко наш хоч не бреше,
Так що ж? Явтух Рябка все, знай, по жижках чеше.
— „Пустіть, швидчій пустіть!"—Пан на весь рот гук-
нув,
Та й з хати сам умкнув.
— „Пустіть! — гукнули всі,—Рябко вже вдовольнився!"
— „Чим, люди добрі, так оце я провинився?
За що глузуєте?—сказав наш неборак,—
За що ж знущаєтесь ви надо мною так?
За що, за що?"—сказав та й попустив патьоки,
Патьоки сліз гірких, узявшися за боки.
— „За те,—сказав один Рябкові з наймитів,—
Щоб не колошкав ти вночі своїх панів;
За те... але ж що тут?.. ходім, Рябко, лиш з хати:
Не дуже, бачу, рот тут можна роззявляти.
Ходім, Рябко, на двір."
Пішли.
— „Це не пусте,—
Сказав Явтух Рябку,—оце тебе за те
По жижках, бра Рябко, так гарно пошмагали,
Що пан із панею цю цілу ніч не спали."
— „Чи винен я цьому? чи ти, Явтух, здурів?"—
— „Гай, гай!—сказав Явтух,—Рябко, ти знавіснів!
Ти винен, бра Рябко, що ніччю розбрехався:
Ти ж знав, що вчора наш у карти пан програвся!
Ти ж знав,
Що хто програв,
Той чорта (не тепер на споминки) здрімає,
Той батька рідного, розсердившись, програє!
Ти ж знав, кажу, Рябко, що пан не буде спать?
До чого ж гавкав ти? на що ж було гарчать?
Нехай би гавкав сам, а ти б уклався тихенько,
Забравшись в ожеред, та й спав би там гарненько.
Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядном
Напався на тебе і знай верзе притьмом,
Що грошей вчора він проциндрив щось не трохи;
Що паню через те всю ніч кусали блохи;
Що буцім вчора він грать в карти б не сідав,
Коли б сьогоднішню був ніч хоч закуняв;
Що буцім ти, Рябко, так гавкав, як собака;
Що буцім по тобі походить ще й ломака;

Що, бачся, ти йому остив, надосолив,
І, бачся, він тебе за те й прохворостив.
А бач, Рябко, а бач! не гавкай, не ганяйсь;
Ляж, хирний, та й мовчи, із паном не рівняйсь!..
Чого брехать? нехай наш пан здоровий буде—
Він сам і без собак цю панщину одбуде."
Послухав наш Рябко поради Явтуха:
— Нехай тяжка йому година та лиха,—
Сказав,--щоб за моє, як кажуть, жито
Та ще мене і бито?
Коли моє не в лад,
То я з своїм назад.
Чи баба з воза—що ж? велика дуже вада?
Кобилі легший віз—цьому кобила й рада!—
Отак сердега наш Рябко поміркувавсь,
Та й спать на цілий день й на цілу ніч поклавсь.
Заснув Рябко, захріп, аж ожеред трясеться:
Рябку й не сниться, й не верзеться,
Що вже москалики в коморі й на дворі
Скрізь нишпорять, мов тут вони господарі;
Що вовк ягнят, а тхір курчаток убірає.
Аж тут і на дворі туж туж уже світає.
— „Цу-цу, Рябко!—тут всі, повибігавши з хат,—
Цу-цу, Рябко! на-на!"—гукнули як на гвалт.
А наш Рябко тобі і усом не моргає;
Хоч чує, та мов спить і мов не дочуває.
— Тепер то,—дума він,—мій пан всю нічку спав,
Бо не будив його Рябко і не брехав;
Тепер то він міні свою покаже дяку,
Тепер уже не втре міні, як вчора, маку.
Нехай цуцукають, мене цім не зведуть,
Поки сами сюди обід не принесуть.
Та ще й тоді, не бійсь, поскачуть коло мене,
Поки візьму я в рот хоч страву, хоч печене!—
— „Цу-цу!" сказав іще Рябкові тут Явтух,—
„Цу-цу!" задихавшись, мов з його перло дух.
„Ходім, Рябко!"
—Еге, ходім! не дуже квапся!
Сам принеси сюди!—„Іди ж хутчій, не бався!"
— Ба, не піду, Явтух!
— „Іди, бо кличе пан!"

Сказав та й зашморгнув на шиї він аркан.
— „Чешіть Рябка!“ — гукнув... аж тут їх щось з десяток
Вліпили з сотеньку киів Рябку в завдаток.
— „Лупіть Рябка!“—кричить тут пан, як навісний,
Рябко ж наш тільки вже що теплий та живий.
Разів із шість Рябка водою одливали,
І стільки раз його, одливши, знов шмагали,
А потім перестали.
Рябко спитать хотів, але Рябків язик
Був в роті спутаний, неначе путом з лик,
І кгеркготав щось, як на сідалі индик.
— „Постій!—сказав Явтух Рябкові,—не турбуйся,
Я правду всю скажу: ото, Рябко, шануйся,
Добра своїх панів, як ока, стережи,
Зарання спать не квапсь, в солому не біжи,
Злодіїв обганяй та гавкай на звірюку.
Не гавкав ти, Рябко,—за те ж ми, бач, в науку,
Із ласки, з милости панів,
Вліпили сотеньок із пьять тобі киів.“
— Чорт би убив твого, Явтух, з панами батька
І дядину, і дядька
За ласку їх!—сказав Рябко тут на одріз -
— Нехай ім служить більш рябий в болоті біс!
Той дурень, хто дурним іде панам служити.
А більший дурень—хто ім дума догодити!
Годив Рябко ім, мов болячці й чиряку,
А що ж за те Рябку?—
Спороли батогами,
А за вислугу—палюгами.
Чи гавкає Рябко, чи мовчки ніччю спить,
Все випада таки Рябка притьмом побить.
Уже міні, бачу, чи то туди - високо,
Чи то сюди—глибоко;
Повернешся сюди—і тута гаряче;
Повернешся туди—і там то боляче.
Хоч би я тісто вніс псяюсі із діжею,
То б він ростовк і ту над спиною моєю.
З ледачим все біда: хоч верть-круть, хоч круть-верть,
Він найде все тобі хоч в черепочку смерть.

П. Артемовський-Гулак.

Вовк та мишеня.

На полі Вовк овечку взяв,
Потяг сердешную в діброву—
Не на размову,
А щоб іззісти: він бажав
Мясця свіженького давненько.
От взяв овечку, обідрав,
Як знав,
Та й заходився хорошенько
Мясце під дубом уминать,—
Аж на зубах кістки хрущать.
Ів Вовчик, ів, аж утомився;
Гаразденько удовольнився,
А все-таки всього не ззів:
— „Нехай вже, каже, другим разом."
Мясце травицею прикрив,
А сам спочити ліг тим часом.
Неначе пан який—лежить...
А мишенятко під вербою
Почуло, що мясце пахтить,
Та й крадеться по-між травою
(Яке мале, а вже хитрить!)...
От, помалесеньку підкралось,
Взяло мясця та у дупло й сховалось.
Углядів Вовк, дарма, що спав,
І на весь гай гукать зачав:
— „Ой, ненечко! ратуйте! поможіте!
Ловіте злодія, держіте!
Добро моє покрав!"

Я в одному селі по ярмарку гуляв,
Та й бачив диво:
Якийсь там становий хвинтив спесиво
Біля чумацьких хур.
Чого він там никав—усі на ус мотали...
От якось у його тарані вьязку вкрали,
А він гукає: „пробі! калавур!"

Л. Глібів.

Артист **І. Загорський.**

Сучасна приказка.

Ви чули ту пригоду?
Під час розливу рік
Попав у бистру воду
Нещасний чоловік.
В глибокім вирі бьється
І тоне вже туй-туй,
До кума, що на мості,
Кричить: „ратуй! ратуй!“
А кум, що на поручча
Поважно лікті спер,
Глядить критично: „втоне,
Чи вирне ще тепер?“
В кінці махнув рукою
І мовив лиш одно:
— „Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно.“

Гай, гай! Таких кумів нам
Не два, не три, не пьять
В життю щодня, що-хвилі
Приходиться стрічать.

Ти в горю, нужді бьєшся,
Мов риба у саку,
Працюєш, тачку тягнеш,
Мов панщину важку;
Тут сумнів мучить душу,
Що місце, то боляк,—
А він лиш критикує:
„Це зле“ і „це не так!“
За поміч і пораду
Він має лиш одно:
— „Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

І наш народ так бьється
В матні багато літ,
І хвилі напосілись
Його розмити слід.
А на безпечнім мості
Фальшивії брати
Стоять і ждуть—чи може,
Щоб поміч принести?—
Стоять, чекають хвилі,
Що брата проковтне,
Числять: тепер ще вирне,
Тепер вже чей пірне.
На крик його й благаня
В їх слово лиш одно:
— „Не тратьте, куме, сили,
Спускайтеся на дно!“

Та що це? Він не тоне,
Хапаєсь берегів,
Не слухає поради
Облесних ворогів;
І під ногами чує
Вже твердший, твердший грунт,—
А ті на мості в репет:
„Це бунт! Це бунт! Це бунт!“
Під ними міст хитаєсь
І хвиля прясла рве,
І з моста крик лунає:

— „Ратуйте, хто живе!
Ратуйте більшу власність,
Ратуйте панський лан!
Ратуйте трон і вівтарь!
Давай обложний стан!"

А що, як Немезіда
Собі одного дня
Позволить жарт зробити
І ролі поміня?
На своїм грунті стане
Русь міцно на ногах,
А супротивна хвиля
Піде по ворогах?
І ті, що нас із виру
Спасали мило так,
Самі скуштують трохи,
Який то в мокрім смак?
А Русь на їх благання
Ім одповість одно:
— „Не тратьте, браття, сили,
Спускайтеся на дно?.."

І. Франко.

Балакучим патріотам.

Всі ми, браття, патріоти,
Всі кохаєм Україну,
А покличуть до роботи,
То ховаємось за спину.

Чув я раз палкі змагання,
Де лились промови сміло;—
Скільки слів?! які бажання?!
Як гукали всі: „до діла!"

Право кожної людини
Щирим словом боронили,
Гимн народний України
Що є духу голосили.

Рідний край, бач, всі кохали,
І того з таким запалом,
Не лякаючись кричали:
„Ще не вмерла!“ всім кагалом.

Та борцями вихвалялись,
Що за матір Україну
Все життя поневірялись
Та боролись до загину.

А недбалим одностайно
Прикрість гостру висловляли,
Не змагаючись, негайно
Всіх до бою закликали.

Та аж пізньою добою
Поросходились додому,
Задовольнені собою
За промови... Та й по всьому!

Без найменшого посміху
Думав я з вечірки йдучи:
— Хай кричать собі на втіху
Патріоти балакучі!

Хоч од їх добра не буде,
Та проте не буде й шкоди:
Патріотами ці люди
Поробилися для моди.

Всі ми, браття, патріоти,
Всі кохаєм Україну,
А покличуть до роботи,
То ховаємось за спину.

П. Капельгородський.

Чумак з мазницею.

Чи в Київі, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці
З мазницею мужик ходить
По-межи крамниці.

А в крамниці—куди глянь:
Сріблом, злотом сяє;
А йому то і байдуже,—
Він дьогтю питає.

В найбагатішій крамниці
Два купці сиділо;
І туди мужик заходить
З мазницею сміло.

— „Добри-день вам, добрі люди!“
Та й почав питати:
„Чи нема у вас принаймні
Де дьогтю продати?“

— „Нєту, нєту!“—купці кажуть,
Та й шельми сміються;
„Здєсь не дьоготь, только дурні
Одні продаются.“

— Що ж нівроку,—чумак каже,—
Добре торгувалось,
Що-йно два вас таких гарних
На продаж зосталось!..“

С. Руданський.

Ідилія.

Ліси, степи,
Гаі, річки—
Краса в природі;
Сади, ставки,
В садах хатки,—
Ну, рай та й годі!

У тім раі
Гудуть роі—
Селяни-бджоли,
Гудуть, гудуть,
Меди кладуть...
І босі, й голі.

Щиріш роів
Кладуть медів
Колоди путні.
А чи ж ідять?—
За іх трублять
Пузаті трутні.

Та ж він—мужик,
Він здавна звик
Риллю довбати,
Лишивши нам,
Його братам,
Про розум дбати.

Вчимо ж його
Того, цього,
Хто як уміє,
За те він нам,
Його братам,
Хай хлібець сіє.

І сіє він...
Немов паслін—
Те зерно пада;
І рад цьому,
Бо хліб йому—
Уся одрада.

І буде хліб...
Чи буде сіль—
Пробачте, люди:
Од сліз, потів—
Аби ти їв—
Солоний буде...

Один оре,
Другий бере,
Бо люди браття...
І свар не чуть,
А лиш гудуть
Пісні... прокляття...

Ліси, степи,
Гаї, річки—
Краса в природі!
Сади, хатки,
З крові квітки...
Ну, рай та й годі!

Ю. Будяк.

Патріотична праця.

Нас було таки чимало,
Всі були ми патріоти
І бажали ми для краю
Разом стати до роботи.

Всі ми щиро обіцялись
Самохіть і без принуки
Вгору високо підняти
Прапор рідної науки.

Став і орган відповідний,
Що приймав роботу щиру
І бажав, щоб не пропали
Наші сили потай миру.

Всі були ми вельми раді,
Всім було те дуже мило,
А найбільш усіх раділи
Я, Харько, Петро й Данило.

Ми сказали, що той орган
Буде зовсім одповідний,
І з нас кожний обіцявся
По статті оддать солідній.

Я, найбільш усіх гарячий
І натуру маю жваву,
І за тиждень написав я
Чималу таки росправу.

Тільки ж бачу, що в росправі
Є уступи прехороші.
Ах, за це в російській пресі
Можна взять готові гроші.

Ну, й оддав свою роботу
До російського журналу.
Що ж, обійдеться й без мене,
Діло йтиме й так помалу.

Он Харько статтю напише
Та й Петро росправу вчистить,
І збереться іх такого,
Що наш вістник і не вмістить.

От проходять дні за днями,
Видавництва рік минає,
А обіцяної праці
Як немає, так немає.

Другий рік мине вже хутко,
От його вже Лета скрила,
І згадав я, що я серцем
Щиро одданий для діла.

І сказав собі я в серці:
„А покличу я громаду,
Щоб у купі розібрати,
Чом у нас немає ладу."

І побіг я всіх скликати,
Бо не тямивсь з нетерплячки,
І прийшли вони до мене
З серцем щирим до балачки.

І до іх я мовив грізно:
Га, а що це ви, панове!
Чи забули шанувати
Ваші власні постанови?

„Чи не кожний з нас для краю
І живе й ним тільки дише?
Чом же з вас ні оден доси
Праць обіцяних не пише?"

Так гукнув я. Мовчки стали
І Петро, й Харько, й Данило,
Бо моє гаряче слово
Всіх іх дуже засмутило

А нарешті обізвався
Пан Данило красномовний:
Що ж, я винен, але гріх мій
Невеликий і неповний.

Річ тепер зовсім не в нашій
Краю рідному прислузі,
А в тому, щоб буть корисним
Яко мога в ширшім крузі.

Добре дбати про культуру,
Добре мовить про свободу,
Але краще теж сказати
Стомільйонному народу.

Тим то добре зміркувавши
Я рішив собі з засади
Всі роботи оддавати
Для широкої громади."

„Ну, ти мав причини певні,
Хоч з тобою я й не згоден;
Але ви, чом з вас по нині
Ні слівця не дав ні оден?"

І озвавсь Петро Притика:
Я, як вам, панове, звісно,
Я ж готовий все робити,
Що для Вкраіни корисно.

Але нащо ж вимагати,
Щоб я згинув за дурницю?
Ах, я змалку ще жахався
Тих, що садять у вязницю.

І тепер чимало в мене
Праць оброблених для друку,
Але ймя надрукувати,
Значить дать себе на муку.

Правда, кажуть, псевдонімом
Можна добре заховатись,
Але ж можна з поліцаєм
Десь на улиці спіткатись.

І з мого обличча зараз
Задля його стануть явні
І моі розмови гострі
І статті антідержавні.

Маєш, Петре, й ти причини,
Хоч твій острах черезмірний.
Ну, а ти, Харьку, що скажеш?
Ти ж такий, здається, вірний.

Так,—озвавсь Харько Лелека,—
Вірний був і вірний буду
І Вкраіні добре дбати
Я ніколи не забуду.

Я б готовий був до віку
Працювати за-для краю,
Тільки ж бачу, що я зовсім
Мови рідної не знаю.

„Вчитись пізно, та й признатись,
По обіді звик я спати,
А як вечір надіходить,
Я виходжу завше з хати.

Та й коли його...“ Ну, годі!
Всі невинні ми, як бачу,
Хоч видимо теж, що маєм
Ми натуру преледачу.

Та нічого не журімось,
Що од нас немає діла;
То дарма, аби прихильність
В серці нашому сиділа.

А щоб швидче все наладить,
Ми на рік чи раз, чи двічі
Вкупі станем розмовляти,
Щоб казати правду в вічі.

Як котрий з нас помилився,
Чи недосить був завзятий,
Ми зійшовшися на раду,
Все те будем розбірати.

І знаходячи причини
Наших хиб, як патріоти
Може дійдем до питання,
Як нам стати до роботи.

В. Самійленко.

Хвостик.

(З А. Франка).

Великий лев, царь всіх звірів
Зібрати сходку повелів.
І хто скоріше прибіжить,
Того він добре наградить.
Побігли скрізь його гінці,
В луги, в ліси, на всі кінці,
Щоб йшли до його всі ураз,—
Новий ім дасть якийсь указ.
З лугів, з лісів, пішла звірота,
Скрізь давка, галас та тіснота;
Біжать олені, йдуть слони,
Вовки та дикі кабани,
Ведмідь коняку наганяє.
Коли і дикая свиня,
Іде та хрюка, всіх штовхає,
Собі дорогу прочищає.
Того штовхне, того укусить—
Раніше всіх там бути мусить.
Прийшла і стала раньше всіх.
Коли,—о Боже! що за сміх?—
Громада засміялась вся:
— А де ж взялось це порося?
Безухе, миршаве, погане,
А стало близько так до пана.
Лев порося тут запитав:
— „Скажи міні ти, щоб я знав
Відкіль, поганий, ти тут взявся?"
— „За хвостик дядини держався,
Це, царю, родичка моя,
Оця ведьможная свиня."

Отак, панове, бува й з нами,
Як хочем стати ми панами,
Мерщій, щоб вийти наперід,
То треба мати дужий рід,
Ти з ними, брате, подружися,
А де й за хвостик придержися.

С. Мартос.

Микита Кузьменко.

На тім світі.

(З народнього).

Раз на тім світі зібралась
Чимала громада;
Товпляться усі до раю.
Одхилилась брама,
Виглянув Петро і в чергу
Всім звелів ставати.
(Звичай мав він всіх по черзі
До раю впускати).
Стали. От підходить перший,
Він його й питає:
— „Жінку мав?“
— „Не мав пан-отче.“
— „Цей лиха не знає—
Одведіть його у пекло!
Голову мороче!
Жив на тім світі без лиха,
Та і в рай ще хоче?!“
Одвели. Підходить другий.

— „Жінку мав на світі?..“
— „Мав, пан-отче.“
— „Мав? Не брешеш?“
— „Ні.“
— „Цього впустіте.“
Третій слухає й радіє,
Дума: буду в раю.
Тільки другий заховався —
Він уже й гукає:
— „А я був, святий пан-отче,
Жонатий аж тричі!“
— „Бо дурний був, скажу тобі
Не за очі, в вічі;
Вже тепер тобі і в пеклі
Буде, як у раю!
Окрім того, я до себе
Дурнів не пускаю...“

М. Кузьменко.

* * *

В оповіданнях, менший брате,
Про долю ми твою кричали.
О, скільки в честь твою поем
В багатих залах ми складали!
А там, між бідними хатами,
В ярмі мужицького життя,
Стогнання ті ж, що раньше чулись,
І туга-пісня все ще та.
Все также в лютіі морози
Ідуть на ярмарки вози
У ніч глуху, під вовчі співи —
Терпець все той же, ті ж і сльози,
Все та ж біднота мужиків, —
Ніщо туман там не розвіє!
Хліб не росте од оповідань,
І од поем не дешевіє.

О. Гавриш.

* * *

З Гейне.

Гарну радоньку давали
Всі товариші міні:
„Трошечки зажди ти, друже!“
Так казали всі вони.

Ждав од іх я запомоги
І без хліба я б пропав,
Та одна людина добра
Помогла—і жить я став.

Добрий, славний чоловіче,
Дав ти істи, дав і пить,
І ніколи не забуду
Я тебе а ні на мить.

Хтів би я тебе, мій друже,
Міцно, міцно обійнять,
Та не можу... бо не можу
Сам себе поцілувать.

М. Славинський.

Дим од кадила і дим із кузні.

(З П. Ляшамбоді).

У церкві піп кадив; геть-геть полинув дим
І десь із другим чорним димом стрівся,
Що з кузні йшов клубком густим.
— „Чого до мене примостився?
До Бога лину я, ти ж геть собі лети,
Святині не брудни!“—кадильний дим гукає.
Але з-над хмар такі слова вчуває:
— „Змішайтесь разом, як брати.
Ти, диме з праці, й ти з кадила,
Бо праця Богові, як і молитва, мила.

В. Самійленко.

Твердовський.

(Баллада).

„Нуте, хлопці швидко, шпарко!
Музики, заграйте!
Гей шинкарю, гей шинкарко!
Горілки давайте!“
Ріжуть скрипки і бандури,
Дівчата гопцюють,
Хлопці—піт аж ллється з шкури—
Коло іх гарцюють.
Бряжчать чарки, люльки шкварчать,—
Шумує горілка,
Стук, гармидер, свистять, кричать,
Голосить сопілка.
Пан Твердовський в кінці стола
З поставця черкає:
— „Гуляй, душе! тра-ла-ла-ла!“
На весь шинк гукає.
В батька й матір отамана
І громаду лає,
Скрутив жида, як гамана,
Ще й усом моргає.
Сіknувсь улан, він вздовж його
Шаблюкою тріснув.
Улан—тю-тю! га-га! го-го!—
Зайцем в кутку приснув.
Взяв на бакир писарь шапку,
Пан грішми забрязкав:
Аж гульк! писарь верть в собаку
І на всіх загавкав.
А шевцеві пан Твердовський
В такі знаки дався,
Що мабуть із час московський
Барилом качався.
В ніс втеребив дві бурульки,

З бурульок, мов з кухви,
Бьють під стелю через рульки
Джерела сивухи.
Бьють джерела, пан гульвіса
Кухоль підставляє;
Аж зирк в кухоль: що у біса?
Вьюн на дні іграє!
— „Дух святий, миряни, з нами!
Вилупіть лиш баньки!"
Вьюн утік, а цап з рогами
Вилазить із шклянки.
Мекнув, мов його родимець
Почав мордувати,
Та й стриб в комін, аж гульк—німець
Стоіть серед хати!
Ніс—карлючка, рот свинячий,
Гиря вся в щетині,
Ніжки курячі, собачий
Хвіст, ріжки цапині.
Дрикг ногою, круть ріжками!
В пояс поклонився:
— Ну, Твердовський! час із нами
Щоб ти росплатився!..
Гуляв єси, верховодив,
Усім в знаки дався;
Дівчат любив, жінок зводив,
Над всіми знущався.
Чого душа забажала,
Мав всього ти стільки:
Курей, ковбас, мяса й сала,
Бочками горілки.
Нагрів і нам ти чуприну,
Як сам здоров знаєш:
Окульбачиш мов скотину,
Та всюди й гасаєш.
Годі жартувать з чортами,
Слова не полова:
Чи забув, яка між нами
З тобою умова?..
Лиса гора... бритва... палець...
Паперу пів карти...

Гайда в пекло! Кров не смалець,
З чортами не жарти!
В письмі стоіть (читай сміло:)—
„На кагал бісовський
З начинкою душу й тіло
Одписав Твердовський.
Служить йому чорти мають
(Так прийшлось в умову),
Поки в Римі не піймають,
Амінь цьому слову!"—
— Що тепер, Твердовський, буде,
Про те в пеклі знають:
Цю корчму хрещені люди
Римом називають."
— „Бач, чортяка! бач, падлюка!
Як умудровався!
Це вже, бач, німецька штука!"
Твердовський озвався.
— Та вже ж, чи йти в пекло справді,
То й підем, байдуже!
Але й ти роби по правді
І не чванься дуже...
Заглянь в контракт твій зі мною,
Яка там умова:
Ще три штуки за тобою;
Витнеш—ні пів слова!
От бач, висить над дверима,
Завбільшки із цапа,
Перед твоіми очима
Мальована шкапа.
Нехай шкапа підо мною
Огирем гарцює;
Нехай крутить головою,
Стриба і басує.
Ти тим часом піску в жменю:
Гарапник трійчатий
Сплети з піску, як з ременю,
Коня поганяти.
Ще ж попасать коня треба,
Стать на одпочинок:
То вже гляди, щоб як з неба

Вродився будинок.
Будинок з лушпин горіха,
Отам за байраком;
Із борід жидівських стріха,
Цвяхована маком.
От і гвіздок на починок
Чверть ліктя завдовшки:
По три в кожну вбий з мачинок,
А менше ні трошки."
Біс перістий свиснув, кляснув,—
Аж кінь вже басує,
Батіг з піску в руці ляснув.
Твердовський сумує.
Скік в стремена, давай драла!..
Аж—що за одмінок?—
Стріха в хмарах заблищала,
І стоїть будинок!
— „Виграв справу! Бач, псяюха,
Здихавсь, мов скажений!
Ну тепер, скупайсь по уха
В водиці свяченій."
„Змилуйсь, свате, я в цій зроду
Лазні не купався."
Скорчився, зморщився, шубовсть в воду!
Та й назад порвався.
Захлиснувся, чхнув і приснув,
Тричі закрутився,
Тричі тупнув, тричі свиснув,
Аж шинк затрусився.
Хмара, як ніч, налетіла
І сонце сховалось;
Галок, крюків, ворон сила
На стрісі зібралось.
Крюкають, кавчать, мекечуть
Всіма голосами;
То завиють, то шепочуть,
Брязчать ланцюгами.
„Ну, Твердовський, другу справу
Виграли чортяки."
— Не кваптесь лиш, ще на славу
Втру я вам кабаки.

Куць програв, куць виграв справу,—
Ще як доведеться;
Виграй третю. Глянь на лаву:
Що тобі здається?
Цмокнись з жінкою моєю,
Вона твоя буде;
Як я жив на світі з нею,
Про те знають люди.
Будь ти ій за чоловіка
(Остання умова),
Присягайсь любить до віку,
То тоді й ні слова!
Нехай піп вам руки звяже.
Тепер по цій мові,
Люди добрі, що чорт скаже,
Бувайте здорові!"
А чортові не до соли,
Хвостиком киває,
Ніс скопилив, мов кгринджоли,
І дверей шукає.
Стриб по хаті, хап за клямку;
Твердовський по пиці,
Трісь по гирі! розбив шклянку
І горщик з полиці.
— „Ей, не бийсь, кажу, Твердовський!
Кгвалт, ратуйте, люди!
Бо вилаю по бісовські —
Тяжко слухать буде."
А тим часом—скік к одвірку,—
Ну цапом стрибати!
З прогонича уздрів дірку,
Та й шморгнув із хати.
— „Ой, держіть, ловіть псяюху!"
Усі загукали;
А псяюхи нема й духу,
Поминай, як звали!
— „Жінко люба, годі плакать,"
Твердовський озвався:
Хотів з чортом вас посватать,
Та й чорт ізлякався.
Мабуть всі чорти—бурлаки,

Та ще й розум мають,
Знають, де зімують раки,
Од жінок втікають.
Може в пеклі инше діло,
В нас цього немає:
Жінка гризе душу й тіло,
Мужик попиває.
Нуте ж, хлопці, швидко, шпарко!
Музики, заграйте!
Гей, шинкарю! гей, шинкарко!
Горілки давайте!

П. Артемовський-Гулак

Соловей.

„Хто не вгадає? я?
Оце городять небилицю!
Щоб не пізнав я соловья,
Щоб не пізнав цю гарну птицю?..
Як тільки оком наведу,
То і вгадаю, де співака,“—
Так дякові казав небіж, Грицько Підсака.
— „Ходімо, я тебе до лісу поведу,
Усякоі там птиці є багато.
Та буде сором, пане-брате,
Коли б ти соловья ізразу не пізнав,“—
Грицькові дядько одвічав.
І ось вони дійшли до гаю;
По гаєві усякий птах літає,
Щебече хто, хто свище, хто гуде,
Аж округи луна іде.

Небіж.

Ось-осьде соловей! Який червоногрудий!
А дметься, як мабуть великий пан!
Уже то не спроста в його такий жупан,

Дядько.

Та годі, годі, Грицьку, буде
Ту погань—снігиря хвалить!
Ця птиця не співа, а як усе щебече,
Вона в гурті як небудь засвистить;
А більше, голову похнюпивши між плечі,
Насупившись сидить.

Небіж.

Так цитьте, ли́шень, ось я зараз угадаю:
Я—сучий син, коли оце не він!
Увесь мов золотий, а крильця чорні має.

Дядько.

Та будеш, Грицьку, сучий син:
Це просто іволга зоветься;
Вона із саду в сад літа,
То вишні гарно обьіда,
То оббива горох, а в співи не вдається.

Небіж.

Так ось коли побачив співака!
Яка мальована та штучна птиця!
Вертиться, джеркотить, по дереву скака—
Оце то соловей!

Дядько.

Це—навісна синиця!..

І довго так небіж дурненький
Між птицями знаходив соловья;
А соловей собі сіренький
Над ним співав, сховавшись між гілля.

Є. Гребінка.

Страшний суд.

Ну, а що, як справді правда,
Що паночтчик в церкві править,
Що мене по смерти янгол
Перед божий суд поставить?
І засяде Бог на троні
В блисках бурь і гуках грому,
І всі штирі кінці світа
Враз поклоняться Старому,—
Заревуть небесні труби,
Потрясуться всі основи,
І все мертве стрепенеться
Дожидаючи обнови,—
І що од початку світа
Мало дух живий у собі,
Підійметься, не пропаде
Ні атом життя у гробі...
І потягне все на суд той,
Мов безмежні, сиві хмари,
І ущерть сповниться міра
Плати добрим, злому кари...
І одкриються всі тайни
Найновіші й найдавніші,--

Перед явністю такою
Затремтять найправедніші...
І не тільки кожне діло,
Але навіть кожде слово,
Кожний помисл, кожна похіть
Оживуть тоді наново,
І дістануть рух і голос
І, мов військо незлічене,
Попливуть на суд—свідчити
Проти мене, чи за мене?...

Що ж, на судову росправу
З апаратом так безмежним
Стану я, слабий і грішний,
Певно з трепетом належним.
І скажу: „На суд твій, Боже,
Я стаю, земне создання,
І кладу перед тобою
Весь свій біль і все страждання,
Всіх ілюзій злудні блиски,
Всіх утіх марну приємність,
Всі надії, всі упадки,
І всю гордість, всю нікчемність,
Розум весь і всю сліпоту,
І всі єресі, й всю схизму,
І жало те невмеруще
Критицизму й скептитизму.
Боронитися не буду,
Бо ти сам все ліпше знаєш,
Та яким мене создав ти,
То таким мене і маєш",
— „Замовчи!—гукне з-за хмари
Голос божий дужче грому.—
Все, що є, чому є й пощо,
Видно скрізь міні самому.
Пафос твій смішний для мене,
Дотеп твій не мед, а оцет;
А цю приказку латинську
Знаєш: Sus Minervam docet?
Чим ти був, яким був, пощо,
Всі твої утіхи й болі,

Всі твої гріхи й дурниці,
Все було з моєї волі.
Все добро і зло, що в світі
Сіяв ти і досі сієш,
Все те був мій план, якого
Ти ні в зуб не розумієш.
А що ти сповнив задачу,
Що була тобі надана,
То прийми тепер заплату:
Входь у радість свого пана."

Тут панотчики й владики,
Що клячатимуть довкола,
Позриваються на ноги
І насуплять грізно чола.
І враз крикнуть: „Боже, Отче!
Чи ж подоба, чи ж потреба,
Щоб цей грішнік, цей єретик,
Атеіст ішов до неба?
Де ми сіяли пшеницю,
Сипав він кукіль невіри;
Де щепили ми покору,
Там він—гордощі без міри;
Де ми груди надривали,
Щоб добути скрухи лепту,
Його сміх, його наруги
Нас виводили з концепту.
Він ніколи не піддався
Ні намові, ні погрозі;
Він був вовк у твоїм стаді,
Був головня в твоїм стозі.
Він троїв дитячі душі
Явно, славно і нагально!
Брать його до неба, Боже,
Це, ій Богу, нелояльно.
Ми ж твою сповняли волю,
Що стоїть в письмі святому,
Ми з твойого заповіту
Не вронили ні атому,—
А цей жевжик тут нас буде
Ще стягати із котурнів!...

Ні, його зрівнявши з нами,
Ти нас маєш всіх за дурнів.
Ми на це незгідні, ми, що
Скрізь стежки твої простуєм!
Твоїм іменем ми проти
Твого суду протестуєм!"

Пан Біг довготерпеливий
Вислуха всю ту тираду,
І всміхнеться добродушно
І таку їм дасть пораду:
— „Цитьте, діти! Тут не сеймик,
Щоб ревли ви і кричали!
Ви ж у небі, де немає
Ані болю, ні печали.
Опозицій та обструкцій
Тут робить вам непрактично;
В своїм небі я ряжуся,
Вибачайте, деспотично.
Тут я поїзду кондуктор,
В якій хочу кого клясі
Посажу, а пасажирам
Иншим всім до того засі.
В моїм небі місця досить,
Всяких треба тут професій,
І багато пасажирів
Йіде в мойому експресі.
Для овечок препокірних,
Для коров молокодайних,
Для пташок усіх співучих
І для всіх заслуг звичайних,
Для волів, що весь вік пріли
Скиби краючи й загони,
І для всякої худоби
Єсть окремі тут вагони.
Там їм плата по заслузі,
Море радощів готових,—
Але мусить же й зі мною
Іхать хтось у особових.
Вас я, дітоньки, шаную,
Та одна моя вам рада,

Щоб держались ви, як добрі
Пастирі, свойого стада.
А компанію для мене
Вибирать вам буде трудно;
А міні в компаньі з вами—
Вибачайте—було. б нудно.
Чи я вас за дурнів маю,
Це лишіть міні на волю,
Та себе за дурня мати
Вам, ій Богу, не дозволю!"

Тут я попрошу о слово
І скажу: „Мій Боже правий!
Присуд твій міні не ясний,
Та занадто він ласкавий.
Хоч то певно не моя річ
Поправляти присуд божий,
Та боюся, до твойого
Я експресу не пригожий.
Компаніста я немудрий
Для небесного сальону,
І готов так, як у земних,
Часто випадати з тону.
А по друге, ти ж подумай:
Для якої то паради
Серед твоіх найвірніших
Слуг почнуться свари й звади?
Я ж добродіїв цих знаю:
Не дадуть вони спокою,
Шепти, чорнення, доноси
В небі попливуть рікою;
Будеш мати тут протести
І соборчики й обиду,—
Вигризуть мене із неба,
І тобі нароблять стиду.
А нарешті—вибач, Боже,—
Не кортить мене до раю;
Твоіх роскошів небесних
Я, ій Богу, не бажаю.
Не кортить мене ні вічний
Серафимський спів похвальний,—

На такі високі співи
Я зовсім не музикальний;
Не кортять мене небесні
Псальми, гимни й акафисти.—
В їх бомбаст ану ж я схочу
Підпустити зойки й свисти?
Та й твої співці й поети
Не зовсім міні до речі,
Починаючи Давидом,
А кінчаючи Львом Печчі.
Та й компанія, твої ті
Херувими, серафими,
Шестокриліі почвари—
Що міні балакать з ними?
Та й апостоли і учні,
Корифеї всі небесні,
Як поглянуть ближче, Боже,—
Страх вони не інтересні.
Сам Петро, чого він варта,
Що Христа в біді одрікся!
І весь збір іх, що в годину
Скрути в страху геть ростікся!
Або ті твої аскети
Сухоребрі та немиті,
Ті фанатики, до людських
Благ ненавистю підшиті,
Ті отці, апологети,
Догматисти, каноністи,
Інквізітори, що вміли
„Igne, ferro“ в душу лізти.
Або й ті, що з твоім словом
На устах всі землі й море
Заповняли й скрізь ширили
Темноту, гризню і горе.
Покривали здирства можних,
Але вбогих дерли й тисли,
І хрестом твоім вбивали
Вільне слово й вільні мислі!
Адже бувши консеквентним
Ти іх мусиш пригорнути,—
То ж подумай, як міні тут

В товаристві з ними бути?
Та це ще не все; можливо,
Що тут ріжнії порядки,
І на всяку бранжу, Боже,
Єсть окремі сепаратки.
Але жити в твоім небі
І втішатися й співати,—
Господи, то скільки ж треба б
Напихати в уха вати,
Щоб не чути криків, стогнань
І проклять, докорів лютих
Тих нещасних, там у пекло
Звержених у тьму й закутих!
Щоб не чути відгомону
Всіх тих мук і озвіріння,
Що були мов контрапунктом
Всього твойого творіння.
Ні, почуються й кріз вату,
Кріз найгрубший мур зі сталі,
І нема таких оддалень,
Щоб лунати перестали!
І нема таких роскошів
І екстаз, і раювання,
Щоб міні не затруїли
Іх пекельнії стогнання.
Дай міні в найвищім раю
Ще на вищий рай надію,
Та при думці про ті звуки
Я, ій Богу, одурію.
Ні, пусти мене, мій Боже,
З цього світлого округа
Там, де тягне грішна вдача
Й життєва мене заслуга,
Там, де боротьба невпинна
Без побіди і без слави,
Де покута віковічна
Та без пільги й без поправи.
Правда, в той огонь пекельний,
Що пече без тіла душі,
В ту смолу і кров, де грішні
Клекотять немов галуші,

У ті дебрі сірковіі,
В червяки ті невмирущі,
В ті гадюки, скорпіони
Та почвари всякі злющі
Я не вірю, і в чортяків
Тих рогатих та хвостатих,
Що без всякої причини
Мучать бідолах проклятих.
Та я знаю инше пекло,
Куштував його не мало
За життя,—ще й досі смаку
Трохи з його позістало.
Знаю, як смакує скрута
В безвідрадній самотині;
Хліб, що ворог із призирством
З ласки кине сиротині;
Безнадійність, ще розбити
Рада б те життя мізерне;
Жаль учинку, що раз стався
І вже в небуття не верне;
Як довкола тебе зрада
Стане муром непрохідним,
І як сам собі здаєшся
Підлим, низьким і негідним.
Все те степенуй, о Боже,
По твоій всесильній волі,
І пусти мене у вир той
До товаришів недолі.
Там знайду я товариство
Більш до смаку й до вподоби,
І на сльози, і на кпини,
І до сміху, і до злоби.
Там знайду завзяте племя,
Люд свобідний і гулящий,
Повний сили й волі, вицвіт
Роду людського найкращий:
Всіх музик і всіх поетів,
Що вино й любов співали,
Всіх філософів, що пута
Догматизму розбивали,
Всіх єретиків, усяких

Перелому піонерів,
Бунтарів і гайдамаків,
Всяких революційонерів,
Всіх, що власне чоловіцтво
Окупляли слізми й кровью,
І всіх тих, кого любив я
В жизні грішною любовью."

— „Дурню!— крикне голос божий,—
Що ти слів тут набалакав,
Але правди зрозуміння
Стільки в іх, як кіт наплакав!
Пекла просиш ти у мене,
Як би я був пекла ктитор;
Просиш мук і болів, як би
Я був кат і інквізитор.
Випрашаєшся од раю,
Мов од царського сальону,
І боішся серед ясних
Пань там випадати з тону.
Ще й не бачивши, моіх ти
Вибранців на глум здіймаєш!..
Слухай, хлопче! Я питаю:
За кого мене ти маєш?
Я гадав, що ти піднявся
Духом по-над ту худобу,
Що собі і Бога й чорта
Творить на свою подобу;
Що кріз часове й тілесне
Ти проник в духове й вічне,
І одкинув шкарлупиння
Грубо антропоморфічне.
Чейже на землі не даром
Я гострив тебе, як бритву,
Посилав тебе у мир свій
І ганяв тебе у битву,
І водив тебе, як треба,
На вершини й на низини,
Щоб ти був одним з моєі
Доборовоі дружини.
Не плети ж тепер дурниці,

А збери в одно огнище
Всі думки і всі бажання,
На їх крилах як найвище
Підіймись, напруж всі сили,
Безмір обіймай душею,
І в найвищій тій екстазі
Злийся з сутністю моєю!"

Ці слова впадуть на мене,
Наче дощ густий, огнистий,
Спалять сумніви й трівогу,
І я встану ясний, чистий,
І почую в собі силу
І безмірну духа владу,
І перед найвищим духом
В пориві любові впаду.
Всі думки і всі бажання
Я зберу в одно огнище,
І на крилах їх я стану
Підійматься вище, вище...
І уже весь безмір стане
Перед моїми очима
Наче карта розікрита,
Наче світло, що не блима,
Тільки рівно, чисто ллється, --
Щезнуть загадки і межі,
І поллється щастя в душу,
Як безмірний блиск пожежі.
Я ростиму й сам в безмежність,
Все проникну, все прогляну,
Все скуштую—вище—глибше—
І розвіюся в нірвану.

І. Франко.

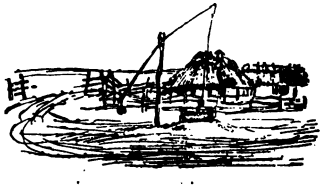

Артистка **О. Полянська.**

Старосвітська молитва.

„Господи, віку, просю тебе, ти
Панові нашому не вкороти,
Хай поживає у світі довгенько!"
Молиться щиро бабуся старенька
Чує те пан і бабусю пита:
— „Чом та за мене молитва свята?"
— „Тим, що за вашого діда я мала
Шестеро ярок,—бабуся сказала,—
Двох він до себе на двірню забрав...
Буде з тебе й четвірка,—сказав...
Батенько ваші осівшися, пару
Другу забрали у панську отару...
Ви ось хазяйство до рук приняли,
Скоро і пьяту у двір заняли...
Дай же вам, Господи, вік довголітній,
Щоб не заняв ваш синок і послідній!.."

І. Манджура.

На тім і на цім світі.

(По Іліодору),

Ще коли я свині пас,
Чув од батька свого,
Що останній хто у нас,
Перший буде в Бога.

Дурень був я. Школярі
З мене глузували,
В бурсі мене вчителі
Ідіотом звали.

Та смиренний був я скрізь
І не сперечався,
Людям в очі я не ліз,
Нишком з іх сміявся.

Нехай дурень я у вас,
Нехай божевільний—
На тім світі, у свій час
Плохий буде сильний.

Голодранець буде пан,
А голодний—ситий,
Голий вдягнеться в жупан,
Дужий буде битий,

Все навиворіт піде,
Догори ногами,
Все багацтво пропаде,
Пан піде з торбами.

Хто тут був ес-ер, ес-де,
Піде в „крайню праву;“
Алексінський поведе
Буржуазну справу.

У тій думі Пуришкевич
Буде головою,

В голові його порожній
Буде більше лою.

З „октябриста"—трудовик
Буде прехороший,
А Гурко, хоч тут і звик,
Не розтратить грошей.

Лиш „кадети" там, на небі,
Все ж будуть „кадети,"
І міністри при потребі
Візьмуть іх в лабети.

Там Думбадзе найдобріший
І смиренний буде,
А в Одесі найтихіші—
„Справжні-руські" люди.

Там Дубасов „сухопутним"
Буде генералом,
Крушевана ж за погроми
Зроблять адміралом.

Честь там буде всім манахам
Так, як тут Петрову;
Політичним бідолахам
Дадуть волю знову.

Там ні трусів, ні арештів,
Зіслання не буде,
Жандармерію нарешті
Всі полюблять люди.

Там Флоринський за Вкраіну
Буде роспинаться,
І про мову нашу в школах
Буде впоминаться.

Юзефович всім на диво
Донос занехає,
Проклене „Закон і Правду,"
Жидів покохає.

„Кієвлянин," „Вече," „Знамя"
Будуть штрафувати,
„Раду" „Вістник," „Україну"
В селах роздавати.

Та й Полтава „Рідним Краєм"
Буде величатись,
І „Просвітами" Поділля
По селах пишатись

Там „кватирного" питання
Не буде й в заводі,
Кватиранти з хазяями
Житимуть у згоді

Хліборобам там земельки
Буде—скільки треба;
Лізьте ж всі голодні пельки
По землю до неба!..

Замісць поля орать хмари
Будуть бідні люди.
Хмар багато—і за іх вже
Сварки там не буде.

А поки що... злидні, скрут
Знялись над землею;
Багатіє дурень тут
Думкою своєю...

В. Макогоненко.

Рибалка.

Хто знає Оржицю? А нуте, обзивайтесь!
Усі мовчать. Гай гай, які шолопаї!
Вона в Сулу тече, у нашій стороні.
(Ви, братця, все таки домівки не цурайтесь!)
На річці тій жили батьки моі,
І панства чортів тиск: Василь, Іван, Микола, —
Народ письменний — страх!
Бував у всяких школах,
Один балакає на сотні язиках;
Арабську цихвіру, мовляв, закон турецький —
Все тямлють, джеркотять, як гуси, по німецькі.
Подумаєш, чого то чоловік не зна!
Та не про те, бач, річ. У цю торішню зіму
Рибалка ятіром ловив в тій річці рибу;
Рибалка байдуже; аж ось прийшла весна,
Пригріло сонечко і з поля сніг погнало;
У річку сніг побіг, і Оржиця заграла,
І ятір, граючи, водою занесла.
— „Уже ж вона міні отут сидить, в печінках,
Ця річка каторжна!“ — рибалка став казать.
„Куць виграв, куць програв, — ось слухай лишень, жінко,
Піду я до Сули скажену позивать!“
І різні де які казав сердега речі,
Із злости, як москаль, усячину гукав;
А далі почепив собі сакви на плечі,
У люльку пхнув огню, ціпок у руки взяв
І річку позивать до річки почвалав.
Чи довго він ішов, чи ні — того не знаю,
Проте ніколи сам рибалка не казав
А тільки він дійшов, як слідує, до краю.

Сула шумить, гуляє по степах.
Рибалка дивиться і очі протирає:
Не вірить сам своім очам,
Бо по Сулі—чорт би їх мучив матір!—
Пливуть хлівці, стіжки, діжки, усякий крам,
І бідного його ниряє ятір...
Зітхнув рибалочка та і назад поплівсь.
А що, земляче, поживився?..

Ось слухайте, пани, бувайте ви здорові,
Еге, Охріменко, дурний,
Пішов прохать у повітовий,
Що обідрав його наш писарь волосний!

Є. Гребінка.

Торбина.

У темному кутку, де рогачі стояли,
Де віник ставили та трісочки складали,
Лежать Торбині довелось.
Давно її покинув хтось...
Лежить порожняя Торбина,
Неначе драная ряднина;
Її і в руки не беруть,
А иноді і сміттям приметуть.
Долежалась таки Торбина—
Настала й їй щасливая година:
Хазяін взяв,
Повнісеньку червінцями й напхав.
Неначе пані на перині,
Лежить Торбина в гарній скрині!
І по селу, й по хуторах,—
І по купцях, і по панах—
Пішла про неї слава всюди:

Її шанують хитрі люди;
На неї дивиться усяк
Так весело та ласо так,
Як циганча на добре сало.
Та й що ж? цього Торбині мало:
Розчванилась вона,
Глузує над людьми, базіка,
Вибріхує таке, що на!
Неначе пані превелика.
А люди слухають, мовчать,
Бо хороше червінчики брязчать.
А як Торбинка спорожнилась —
Де в біса й слава тая ділась:
Без грошей торба—чорт зна що!

Велике діло, братця, гроші!
З грошима й дурні прехороші!
Є в дурня гроші—він і пан;
Є в його дорогий жупан—
І розум є; всі поважають.
На покуті його сажають;
Той йому сват,
Той йому брат;
Його в бояри, в куми просять
І першу чарочку підносять...
Сказать би дурням тим,
Що як капшук у них прорветься—
Розійдеться їх слава, як той дим,
І панство пишнеє минеться!

Л. Глібів.

Пригода.

(З Омулєвського).

Раз зійшовся гурток молодий
До одного з своіх на розмову.
Все шуміло, мов клекіт морський,
І лилося там слово по слову.

— За свободу! гукнув тут юнак
Кучерявий, наливши стакани,
— Гей, додому б! Сказав неборак
Із бувалих... бо де хто вже й пьяний...

— Гей, панове! Сміявся один,
Із колишніх студент: не рискую
Розбірати причину причин,
Але скрізь я і завш протестую.

— Ідеали! гукав новичок,
Наймолодший, чудненький хлопчина:
От де сила! Вже краще скачок
Недоладний, ніж пізня година...

— Я ж скажу,—тут почулось з кутка
Чієсь хмуре тверезеє слово:
Хай синицю втрима лиш рука,
Журавля ж я вловлю хоч якого.

Аж тут раптом дзеленькнув дзвінок
І влетіла небажана птиця...
Догадайтесь—узнать я не мог—
Журавель ото був, чи синиця?

О. Гайворонський.

Беранже.

Царь Горох.

(З Беранже).

Колись був славний царь Горох,
В історіі незнаний.
Без слави добре спав за трьох,
Немов простий підданий.
Замісць корони тільки й мав
Ту шапочку, що надівав,
Як спав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

В хатинці жив він, добре ів
Разів із пьять на днину,
Щодня державу обйіздив,
Для того й мав шкапину.
Не мав озброєних вояк,
Але держав він двох собак,
Он як.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Охоту мав він до пиття
І пив зовсім не воду,
За те усе своє життя
За благо пив народу.
З вина він брав собі дохід
Од бочки глек, та й пив, як слід,
В обід.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Ніхто не вмів би так як він
Подобатись дівчатам.
Мабуть його не без причин
Піддані звали татом.
На рік разів чотирі-пьять
За городом учив він рать
Стрілять.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Він не бажав нових країн,
І був сусіда тихий;
З законів тільки й мав один,
Щоб кожний жив для втіхи.
Народ при йому сліз не знав
І вперше як його ховав,
Ридав.
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

Портрет його, як знаєм ми,
Ще приховавсь до нині,
Тепер він вивіска корчми
Найкращої в країні.
Народ туди вчащає пить,
І тільки той портрет уздрить,
Кричить:
Ах, ах, ах, ах, ох, ох, ох, ох!
Який був добрий царь Горох!
Ох, ох!

В. Самійленко.

* * *

Утоптала стежечку
Через яр,
Через гору, серденько,
На базар,

Продавала бублики
Козакам,
Вторгувала, серденько,
Пьятака.

Я два шаги, два шаги
Пропила,
За копійку дудника
Найняла,

Заграй міні, дуднику,
На дуду,
Нехай своє лишенько
Забуду!

Отака я дівчина,
Така я!
Сватай мене, серденько,—
Вийду я!

Т. Шевченко

Вовк і кіт.

В село із лісу Вовк забіг...
Не думайте, що в гості, братця!
Ні, в гості Вовк не забіжить:
А він прибіг, щоб де-небудь сховаться:
Проклятий люд з собаками настиг...
І рад би Вовк в які ворота вскочить,
Та лишенько йому – куди не поглядить

Усюди Вовченька недоленька морочить,—
Хоч сядь та й плач;
Ворота, як на те-ж, кругом усі заперті,
А дуже Вовкові не хочеться умерти
(Бо ще він не нажився, бач!),
А гірше од людей—од видимої смерти...
Коли глядить—
На загороді Кіт сидить,
На сонечку мурликає-дрімає.
Підскочив Вовк і до Кота мовляє:
— „Котусю-братіку! скажіть міні скоріше.
Хто із хазяйнів отут усіх добріше?
Я хочу попрохать, щоб хто мене сховав
На цей недобрий час. Я б у пригоді став!..
Чи чуєш гомін той? За мною то женуться!..
Котусю-батечку! куди ж міні поткнуться?.."
— „Проси мерщій Степана,
Він добрий чоловік."—Кіт Вовкові сказав.
— „Так у його я вкрав барана."
— „Ну, так навідайсь до Демьяна."
— „Е, і Демьяна я боюсь:
Як тільки навернусь,
Він і згадає поросятко."
— „Біжи ж, аж-ген живе Трохим!"
— „Трохим? боюсь зійтися з ним:
З весни ще злий він за ягнятко!"
— „Погано ж!.. Ну, а чи не прийме Клим?"
— „Ох, братіку! теля я в його звів!"
— „Так, бачу, ти усім тут добре надоів,"
Кіт Вовкові сказав:
— „Чого ж ти, братіку, сюди і забігав?
Ні, наші козаки ще з розуму не спали,
Щоб Вовка од біди сховали!
І так-таки ти сам себе вини:
Що, братику, посіяв, те й пожни!"

Л. Глібів.

Як людей слухати.

(Байка).

На ярмарок зібрався
Козак, та так хапався,
Що й воза потрощив:
В воротях зачепив.
Та й каже:— „Хочеш, сину,
Сідай на кобильчину,
А я і так піду."
Ось, наче на біду,—
Чи хто його вже знає!—
Сусідка зустрічає:
На улиці зустрілась—
Ще й Богу не молилась,
А вже кудись біжить.—
Сусідонька Параска любила всіх судить.
— Син йіде, батько пішки
Ще й хрумає горішки.
Отак батьки вас люблять,
Розпещують, голублять
Це ж сором, навіть гріх
Так батька зневажати!
Що мав кумась казати?!
— А може воно й так?..
Послухався козак:
Юхим на кобильчину,
А сина пхає в спину.
Гоп-гоп! козак наш скаче,
Хлопья іде та плаче.
— „Прийшлось в годи, в ряди..."
— Не бубони та йди!
Чого тобі бракує?

Юхим вже й сам жалкує:
Хотів би посадити,
Та будуть знов судити.
Бабуся шкутильгає
Та з жалем промовляє:
— „Ой, бідненька дитина!
Мабуть ще й сиротина?
Як матінки нема,
То батькові дарма,
Нещасніі ви діти!
Що б хлопця посадити...
Така то правда. Ох!
Юхим вже йіде вдвох.
А хлопець знов сміється.
— Ось жайворонок вьється.
Такі то всі хлопьята;
Ще й голі ноженята,
А сам сидить, як пан.
Аж з лісу гульк Степан.
— „Юхиме, схаменися!
На шкапу подивися;
Вона ж простягне ноги!"
Гука Степан з дороги.
— Тпру, тпру! — Юхим спинився,
З кобили зліз, скривився
І раптом кобильчину
Потяг собі на спину.

Оце тобі, мій друже,
Як що боісся дуже
Людського поговору,
То й при коня на гору.
Про мене: всі тягніть,
Як спина не болить.

Одарка Романова.

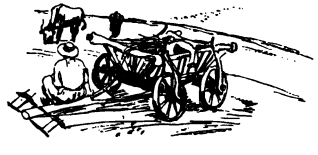

Бджола і мухи.

Хтось мухам набрехав,
Що на чужині краще жити,
Що слід усім туди летіти,
Хто щастя тут не мав.
Наслухались дві мухи того дива
(Про це найбільше чміль гудів) —
„Тут, кажуть, доля нещаслива;
Дурний, хто досі не летів!
Покиньмо, кумо, Україну —
Нехай ій хрін!
Та помандруймо на чужину
Аж до веселих тих долин,
Де доля кращая вітає,
І може плаче, нас ждучи...
Зіми там, кажуть, не буває,—
Гуляй, безпешно живучи!"
Так одна муха цокотуха
Базікала з кумою вдвох.
Коли поглянуть на горох—
Сидить бджола та мовчки й слуха.
— Здоровенькі були!—
Обидві мухи загули,—
От добре, що зустрілись з вами...
А нуте й ви збірайтесь з нами!—
На це бджола сказала ім:
— Шкода! я рідну Україну
Не проміняю на чужину,
Нехай це щастя вам самим.—
А мухи разом задзичали:
— Ось годі, не кажіть!
Жили ми тут—добра не знали,
Бодай би так не жить!
Не то пани—дурні селяни,
Усяке шкодить нам;
Щодня таке життя погане,
Колись так буде й вам.
— Ні, я цього не сподіваюсь,—
Сказала ім бджола,—

Міні шаноба скрізь була,
Бо я без діла не тиняюсь.
А вам—
Однаково що тут, що там:
Ви ні на кого не жалкуйте;
Обридло тут—туди мандруйте
На втіху павукам.

Я про охочих до мандрівки
Давно сказать хотів:
Хто дома зледащів,
Тому не жаль домівки.
Діди мовляли ім колись:
Ідіте, ринде,
Куди инде,—
На що ви нам здались?
Там, може, вас не знатимуть,
То й риндею не зватимуть.

Л. Глібів.

Господарь і віл.

(З П. Ляшамболі).

Один господарь був свободі друг великий
І зняти він хотів з вола ярмо на віки.
Але на той замір так віл йому сказав:
— „Відколи я живу, я те ярмо тягав,
І батько мій носив, і всі діди носили;
Спасибі Богові, наш рід не збувся сили.
За ласку дякую; не був би я волом,
Якби я не схотів зістатись під ярмом."

І люди є такі—дурні, та ще й уперті:
Родилися в ярмі, в ярмі хотять і вмерти.

В. Самійленко.

Артистка **М. Мінченко.**

Серденько.

Стрів козак дівчину,
Став її питати:
— „Дівчино-рибчино,
Як тебе звати?"

Глянула дівчина
І зачервоніла,
Та й не стямилась,
Як говорила:

— „Звуть мене донею
Батько та ненька;
Ти ж, як зустрінешся,
Скажеш: серденько!

Я. Щоголів.

Природа, вино і любов.

(З Беранже).

Трагедія з давніх часів.

Особи:

Поет, редактор, цензор.

Дія І.

Природа.

—

Поет (пише у себе в хаті).

Прийшла весна. Але любов
Не мане в тихий гай з собою:
Ні! бо збентеженая кров
Зове мене вперед—до бою!

Редактор (у себе в кабінеті виправляє).

Прийшла весна. І знов любов
Обіймів тисячу роскрила,
І я, здається, вже готов
Росцілувать братів всіх милих!

Цензор (у себе в кабінеті виправляє).

Прийшла весна. Та не любов
Мене жене у тінь до гаю:
Не тіло, дух! і всюди знов
Красу і велич я Творця вбачаю...
(Підписує): „Дозволено цензурою."

Дія ІІ.

Вино.

—

Поет (пише).

Люблю вино. І не топлю,
Мов ті ледачії натури,
Громадський сум, а ним живлю
Ворожість злу до самодурів!

Редактор (виправляє).
Люблю вино. Я в нім топлю
Свої громадськіі бажання,
І бачe Бог, що я терплю,
Який важкий мій хрест страждання!

Цензор (виправляє).
Люблю вино. Та як люблю?
Як любий мед, як танець чистий,
Пью чарку в день—і скрізь ганблю
Пьяниць—патлатих нигилистів!..
(Підписує): „Дозволено."

Дія III.

Л ю б о в.

—

Поет (пише).
Люблю тебе. Любов одна
Дає бадьорість, дух і силу,
Щоб випить чашу зла до дна
І, мов герой, лягти в могилу!

Редактор (виправляє).
Люблю тебе. Свята любов
Веде так ніжно до могияи
Мою в борні розлиту кров
Й моі змарнованіі сили...

Цензор (виправляє).
Люблю тебе. І не журюсь,
Мов ті пісьменні скалозуби,
Кохать тебе весь вік клянусь,
І згоден—зараз хоч до шлюбу...
(Підписує): „Дозволено".

А. Воронецький.

Дві бочки.

Дві бочки їхало колись селом:
Одна з горілкою повненька,
Друга —порожня, теж слідком.
Та, що з горілкою—тихенько,
Повагом йде собі та йде;
Порожня ж так тобі пустує,
Та так брика, та так басує,
Що аж на все село гуде.
Хто йде—із ляку швидч звертає,
Та ще й налає:
— „Який це враг ії приніс?
Нехай ій біс!"

Хто про свої діла стрекоче,
Кому й не слід, коли захоче,
Тому усяк мерщій зверта,
Бо він такий, як бочка та:
Усіх од себе проганяє.
За те розумний чоловік
Живе тихесенько весь вік,
Не торохтить і не гукає—
Та й місце має.

Л. Глібів.

* * *

З Гейне.

Як станеш, ти любко, подружжам моім,
То заздріть тобі буде варто:
Полине життя твоє світом ясним,
Все радість, та сміхи, та жарти!
І лайся, і сердься, —що хочеш роби—
Терпітиму й бурі великі,
Коли ж не хвалитимеш... вірші моі,—
Покину тебе я на віки!

Л. Старицька-Черняхівська.

* * *

„Поворож міні, циганко,
Чорнокоса Цоро,
Чи діжду я днів щасливих,
Дороблюся скоро?"

А циганка із долоні
Почала читати:
— „Будеш, каже, чоловіче,
Сім літ бідувати."

— „Сім літ? Ну, це ще стерпів би.
Що ж потому смикнеш?"
— „А потому, чоловіче,
Потому привикнеш."

І. Франко.

Весняний спів.

Дуже я люблю весну;
Тільки календарну;
Я до неї хоч одну
Хочу скласти (як що втну)
Пісеньку прегарну.

Політичної весни
Краще не чіпати,
Бо наляжуть тумани
Та морози, а вони
Вміють допікати.

От весна, яку в свій час
Марець нам приносить,
Хоч не втішить темних мас,
Та принадна тим для нас,
Що цензурна досить.

Справді, хто б такий зумів
Потягти до кари
Тих, хто скаже, що з гаїв
Ллється птаства вільний спів
І летить під хмари.

Та безпечне й те мабуть,
Навіть для уряду,
Що як трави поростуть,
То овечки в степ ідуть
З вівчарем позаду.

Далі, що страшного в тім,
Що збулись ми снігу?
Що природа хоче всім
Дати в накладі новім
Віковічну книгу...

Ой! там є страшні слова
І криві ідеї:
„Сонце рівно зогріва
Всі створіння й забува
Людські привилеї."

Що ж,--природа мало зна
Наші циркуляри.
Цить же, Музо навісна,
Не співай, а то весна
Нам добуде кари.

В. Самійленко.

Шлях до пекла.

(З Енеіди).

Енней з Сивиллою хватались,
До пекла швидче щоб прийти,
І дуже пильно приглядались,
До пекла двері як найти.
Як ось, перед якуюсь гору
Прийшли, і в ній велику нору
Знайшли і вскочили туди.
Пішли під землю темнотою;
Еней все щупався рукою,
Щоб не ввалитися куди.

Ця улиця вела у пекло,
Була вонюча і кальна;
У ній і вдень було, мов смеркло,
Од диму вся була чадна.
Жила з сестрою тут Дрімота,
Сестра же звалася Зівота;
Поклон ці перші оддали
Тімасі нашому Енею
З його старою попадею,
А послі далі повели.

А потім смерть до артикулу
Ім воздала косою честь,
Наперед стоя калавуру,
Який у ii мосці єсть:
Чума, війна, харцизство, холод,
Короста, трясця, парші, голод;
За ціми ж тут стояли вряд:
Халєра, шолуді, бишиха,
І всі мирянські, знаєш, лиха,
Що нас без милости морять.

Ще ж не все тут окошилось,
Ще брела ватага лих:
За смертію слідом валилось
Жінок, свекрух і мачух злих;

Вітчими йшли, тести скупьяги,
Зяті і свояки мотяги,
Сердиті шурини, брати,
Зовиці, невістки, ятровки—
Що все гризуться без умовки,—
І всякі тут були кати.

Якіісь злидні ще стояли,
Жували все в зубах папір,
В руках каламарі держали,
За уха настромляли пір.
Це все десятські та соцькіі,
Начальники, пьявки людськіі,
І всі прокляті писарі.
Ісправники все ваканцьові,
Судді і стряпчі безтолкові
Повірені, секретарі.

За цими йшли святі понури,
Що не дивились і на світ,
Смиренної були натури,
Складали руки на живіт:
Умильно Богу все молились,
На тиждень, днів по три постились
І вслух не лаяли людей;
На чотках мир пересуждали
І вдень ніколи не гуляли,
В ночі ж було не без гостей.

Насупроти цих окаянниць,
Квартал був цілий волоцюг,
Моргух, мандрьох, ярижниць, пьяниць
І бахурів на цілий плуг;
З обстриженими головами,
З підризаними пеленами
Стояли хльорки наголо;
І панночок филтификетних,
Ласкавих, гарних і дотепних
Багацько дуже щось було.

І молодиці молоденькі,
Що вийшли заміж за старих,
Що всякий час були раденькі

Потішить парнів молодих;
І ті тут молодці стояли,
Що недотепним помагали
Для їх сімейку росплодить;
А діти гуртові кричали,
Своіх пань-маток проклинали,
Що не дали на світі жить.

Еней хоч сильно тут дивився
Такій великій новині,
Та вже од страху так трусився,
Мов сидя охляп на коні.
Побачивши ж ще іздалі,
Які там дива плазували,
Кругом куди не поглядиш,
Злякавсь, к Сивиллі прихилився,
Хватавсь за дергу і тулився,
Мов од кота в коморі миш.

Сивилла в дальший путь таскала;
Не баскаличивсь би, та йшов;
І так швиденько поспішала,
Еней не чув аж підошов,
Хватаючися за Ягою.
Як ось уздріли перед собою
Чрез річку в пекло перевіз.
Ця річка Стиксом називалась,
Сюди ватага душ збіралась,
Щоб хто на той бік перевіз.

І перевізчик тут явився,
Як циган, смуглой цери був;
Од сонця весь він попалився,
І губи, як арап, оддув;
Очища в лоб позападали,
Сметаною позапливали,
А голова вся в ковтунах;
Із рота слина все котилась,
Як повстка, борода скомшилась,—
Всім задавав собою страх.

Сорочка звязана узлами
Держалась в силу на плечах,

Перечепляна мотузками,
Як решето, була в дірках;
Замазана була на палець,
Засалена, аж капав смалець.
Обутий в драні постоли;
Із дір онучі волочились,
Зовсім, хоч вижми, помочились,
Пошарпані штани були.

За пояс лико одвічало,
На йому висів гаманець.
Тютюн і люлька, і кресало;
Лежали губка, кремінець.
Хароном перевізчик звався,
Собою дуже величався,
Бо і не в шутку був божок;
З крючком весельцем погрібався,
По Стиксові, як стрілка мчався,—
Був човен легкий, як пушок.

На ярмарку як слобожани,
Або на красному торгу
До риби товпляться миряни,
Були на цім таки лугу.
Душа товкала душу в боки
І скриготали, мов сороки;
Той пхавсь, той сунувсь, инчий ліз;
Всі мьялися перебірались,
Кричали, спорили і рвались,
І всяк хотів, його щоб віз.

І. Котляревський.

Частина четверта

Проза

Володимир Винниченко.

Дим.

(Різдвяна казка).

(УРИВОК).

Люди кишіли. Для чого? Так собі просто кишіли та й годі, без мети й без роботи. Вся ж мета, вся ж робота іх була у тому, що всі вони... ждали. Кишіли і ждали, кишіли і ждали. Вдень вони рухались мляво і тупо, ніч же... Ох, ті ночі, безкраі, задимлені ночі! Ночами горіли ім більше пекучіі огники туги і суму; ночами ім падали найбільшіі сльози у серце. Вони ж іх любили, ці ніжні й пекучіі огники суму і туги. Та дим забивав іх, ці нижніі огники, і тупо кишіли ті люди і ніччю. Хмуро темніла у тьмі жовторота скриня, тягуче свистіли круг неі самітні, закутані люди. Ночі, безкраі, задимлені ночі, плили над несплячими. А небо, читачу, те небо, де живе справедливість і правда, кара неправді, те небо, читачу, байдуже темніло й мовчало.

. . . . . .

Часами з іх одбірали маленький гурток, приводили з другоі скрині нових і разом усіх виряжали в

далеку дорогу. Вони оживлялись, складались, будили поснулі надіі, прощались і йшли. Йшли з цеі скрині у другу, з другоі в третю й губили в далекій дорозі поснулі надіі. А ті, що зоставались, співали в дорогу ім горді і гнівні пісні тупими, безживними голосами; ті, що зоставались, будили на часину й своі задубілі надіі, а потім... кишілі в диму.

І не видно було за тим димом ні жару, ні попілу.

І сумно дивився Вперед, а Назад глузував.

. . . . . .

Але раз... Так це було, мій читачу.

Скриня вже спала. Хитра і жадна, вона спала з вишкіреними на поготові зубами. В норах іі, глухо ступаючи, ходили люди з ключами, а в клітках трупом лежали задимлені люди. А по людях ходив, млявий, тупий, як сами всі вони, задимлений сон.

Раптом на дворі, де тільки свистіли закутані люди, клацнули двері, забрязкали кайдани, і гомін голосів, перемішаний з тупотом ніг і залізним, гучним брязкотом кайданів залунав по подвірью. Задимлені люди прокинулись і де-які мляво стали дивитись у вікна в подвірья; де які менше задимлені кричали й питались, і крик, і шум став на подвірью.

— Здорові були!.. Куди?.. Нема!.. Що?.. Хто!.. Давно!..

„Бряззь!.. Бряззь!.. Бряззь!..“ — кричали кайдани й собі, дзвінко, різко, бадьоро.

І по-малу став гомін стихати. Впередові ж видно було, як гурток тих людей із подвірья пройшов у скриню і довгою темною низкою посунувсь по сходах. Весело дзявкнув дзвінок у норі, мов радий розігнати застиглу круг його гнітучу тишу. Чоловік з ключами одімкнув двері і в нору всунулась низка людей, розбиваючи тишу дзвоном кайданів. З ними був чоловік Назада. Він повів іх в ту клітку, де був чоловік в чорній сорочці, і покинув іх там. Ті, що були у тій клітці тупо й байдуже зустріли і брязкіт кайданів і жваву розмову нових. Чоловік в чорній сорочці почав роспитувать іх.

— Давно в дорозі? Багато усіх? Істи хочете?

Вони хотіли їсти і їм дали. Вони іли, озирались круг себе, одповідали й говорили про минулі, про будучі страждання з діловитими лицями спеціялістів страждання; вони з інтересом питались про тутешні страждання й зневажливо посміхаючись, виставляли страждання других скринь. А люди цеї клітки ображались і боронили страждання своєї скрині.

І сумно дивився Вперед, а Назад... а Назад реготавсь.

Нових записали в книжки, прописуючи, хто, і як, і куди йшов: чи туди, де тільки болото й хвороби; чи—де ліс, і болото, й хвороби; чи туди, де нема ні лісів, ні болот, а тільки хвороби, страждання і смерть. Вони одповідали діловито й байдуже.

— Який раз у тюрмі?

— Шостий.

— Каторга?

— Каторга.

— Скільки?

— Вічна.

Потім другий, третій, четвертий. Питали їх, вони одповідали, але не бачив Вперед ні в тих, ні у тих у грудях нічого, крім диму.

Потім їх розвели по клітках, вони примостились на помостах, підгорнули кайдани і знов тупий і млявий сон заходив по понурій скрині. На подвірьі ж тягуче, тужливо свистіли самітні люди.

Тільки став зазирати у вікна сірий, похнюплений ранок, вони вже почали ворушитись. У норі загрюкали двері, зачулися крики, гомін, гармидер. На столах вже стояла їм іжа й вони спішно запихали її в себе, збіраючись знов у дорогу. Знов їх роспитували, вони знов коротко одповідали про довгії, дальшії муки й довго роспитували про ближчі й короткі.

— Скільки вас усіх сьогодні йде?

— Двадцять два. Дві жінки, одна в кайданах. А не знаєте, чи тут набивають зразу наручники, чи потім?

— Жінка в кайданах? Та що ви!?

— Ну-да, в кайданах. Одягають тут наручники? А коли виходять, то...

— Куди ж цю жінку? Теж у каторгу? На скільки? Як звуть?

І бачив Вперед, як в мляві мозки задимлених людей ввірвалась ця думка і стала неспокійно і гостро товктися об другі думки; і бачив Вперед, як думки ці й собі стали рухатись жваво, неспокійно, а очі ім стали глибшими, стурбованими, напруженими.

Прийшли люди Назада й стали виводити тих, що йшли у далеку дорогу. За ними ж пішли ті, що тут зоставались, а йдучи, вони, як звичайно, співали дуже голосно безживними голосами горді і гнівні пісні.

Але не бачив Вперед ім у грудях жарин їх пекучих.

На подвірьі усі зупинились і стали прощатись. Небо хмарне і темне було і літали веселі, пухкі сніжинки; вітрець грався з ними. З вікон кліток співали й кричали, й махали инші, ті, що тут зоставались.

Люди Назада нетерпляче й з досадою ждали кінця тим прощанням. А ті, що йшли, з клунками на плечах, з надіями в очах, кричали, махали шапками й зникали в воротях за людьми Назада.

Ті ж, що зоставались, стояли купою й співали ім у дорогу свої гнівні пісні.

І не бачив Вперед ім у грудях жарин, а Назад посміхавсь.

Але в цей час розчинилися другі двері похмурої скрині. З тих дверей вийшли люди Назада, за ними ж ішли ще одні люди Вереда, що йшли у далеку дорогу. Вони йшли і кричали й собі щось до вікон, махали руками, і руки були ім маленькі, а крик був тонкий, голосний. То йшли жінки-люди Вереда. І попереду всіх йшла одна з іх, висока і рівна. І очі дивились ій твердо, а ноги ступали хистко, бо плутались вони в довгій сірій одежі. Од ніг же тої жінки глухо і страшно дзвякав брязкіт заліза.

— Жінка в кайданах!!. пронеслося по тих, що, стоячи купою, співали в дорогу. І затихло в подвірьі.

Співи притихли. Темне небо поблідло, веселі сніжинки злякались, шугнули і вітрець занімів. А жінка йшла, і глухо, і страшно клацало в неі під довгою одежою. І люди Назада, як вовки, злісно й напружено озирались на неі і тих, що співали, та напруженими очими впивались в постать жінки в кайданах.

— Прощайте, товариші! — озирнулась до вікон вона й посміхнувшись, махнула рукою. І глухо дзвякнуло в неі з-під сіроі одежі.

І побачив Вперед, що той брязкіт глухий, повзучи з-під одежі, вставав, розростався і з страшенною силою, з вітром скаженим летів на напружені постаті тих, що стояли. Небо зблідло і ждало. Жадно ждав і дивився Вперед, і напружено, злісно спішили люди Назада. Жінки йшли і кричали—прощались, а попереду всіх, хистко ступаючи, глухо дзвякаючи, йшла помалу жінка в кайданах, Небо зблідло і ждало.

А Вперед... жадно бачив Вперед, як той брязкіт глухий розростався і дув, дув великим вітром у груди на дим. І хитався той дим, а з-під диму, ах! побачив Вперед, як з-під диму червоно горіли жарини! Брязкіт дув і стурбовано дим хилитався, і тікав, вилітав бурий дим із грудей, із душі, із мозку цих людей. А у грудях росли і росли ті червоні жарини. І з огнем цих жарин розрослись і шарпнулись з грудей, й полетіли у двір величезні, пекучі, болючіі крики. Диму не стало, горіли жарини, болючі, пекучі. І огнем цих жарин запалили ім очі, огнем цим налилася ім кров і огнем жарин цих залунала іх пісня і крики.

— Прощайте, товаришко! Горе ім!

Злісно озиралися, з страхом дивилися люди Назада, бо вчули вони той вітер Життя, бо побачили дивні жарини. І спішили, й тягли у ворота жінку в кайданах. А вона одпихала, як гадів, іх руки і йшла, і дзвеніла глухим стуком заліза.

А крик, крик жарин не стихав. Ах! радісно бачив Вперед, як розлітався той дим, а у грудях горіли, червоні, пекучі жарини, радісно бачив Вперед, як зникали в огні їх погані жовті огники, як горів на їх бруд, і сморід, і попіл понуроі скрині.

І клацали люди Назада зубами і злістю, і страхом світились ім очі.

— Горе ім! Прощайте, товаришко!

Громом гриміло в подвірьі і блискавками блищали очі, і єдиний, червоний огонь зьєднав їх усіх і горів великою помстою гнівом і гордістю. І гордо і гнівно лунала їх гордая пісня.

І гордо озирнувся Вперед до Назада, а Назад лютував. І люто схопив він страхом за серце людей своіх і затрусив їх. І схоплені рукою страха затрусилися люди Назада, зблідли й клацаючи зубами кинулись на людей Впереда. Вони вихопили залізо для вбивання і скажено шарпнулись до людей Впереда, що були без заліза. А другі з їх підхопили й штовхнули в ворота жінку в кайданах. Брязнуло в неі з-під ніг, захиталась вона і зникла серед людей Назада в воротях.

На подвірьі ж блискали очі людей Впереда і залізо людей Назада, і громом лунали крики ненависти, гніву, і помсти. А огонь роспалявся, палав.

Знову люто струсив озлобілий Назад своіх слуг і впьялась рука страха і чорноі злости у серце. Страх і злість випили кров ім, і лиця ім страшно збіліли. І сказилися люди Назада; з піною, з ревом, з залізом упьялись, увірвались вони в купу людей Впереда, що були без заліза. І блищало залізо, літало в повітрі, бризкало тіло гарячою кровью. Але кров та не могла вже залити жарин іх, не могла та скажена піна людей Назада залити на попіл великий червоний огонь людей Впереда.

Тоді гордо стрепенув Вперед крилами і, не глянувши на Назада, полетів туди, де з искор робились великі, пекучі жарини.

В. Винниченко.

Артистка **С. Крушельницька.**

Туди.

Монолог.

(З єврейського).

Мамочко, рідна моя, пусти ти мене, бо вже сили немає моєі...

Постаріла ти, мій друже безцінний, зігнули тобі спину важкіі та довгіі роки. Як багато слідів на твоіх щоках запалих, як багато зморшків глибоких поклало на тебе важкее життя. Ціла низка сумних турбот навіяла снігу на твою голову. А краплисті сльози все котяться та й котяться і повно в іх суму та болю. Благанням без слів ти рідную доню благаєш: „не кидай мене, моя люба дитино!..“

О, мамочко люба! О, як би ж я могла свою душу одкрити, поранену всю! О, коли б ти побачила серце моє, як кров з його точиться, як плаче воно, моє серце, так дуже, так гостро болить і страждає...

Тремтить, мов голубка, мов ніжний безпомічний голуб під небом холодним, за лютої бурі... І рветься, і бьється те серце, як в клітці закований, дужий орел...

Що ж діяти, люба моя... Я повинна! Все кличе, все вабить, велить...

Моя золота! Чи бачиш ти жах цей безумний? Чи чуєш, що коять вони? О, слухай, скоріш подивися!

І здалека й зблизька ридання я чую і стогін суворий... Це ридає земля, це плаче і поле, і ліс, це небо високе ридає і сльози гіркі це на землю спадають. Ридає та стогне весь світ, а вони все регочуть, спокійні сміються веселим тим сміхом, і сміх цей лунає. Як дико сміються, як регочуть нахабно вони! О, мамочко, матінко рідна!..

Люба, чи чуєш ти стогін дитячий?

Коли над землею, що дуже стомилась, нависнуть покрови нічного туману, і небо спадає на землю, і слухає стогін, зітхання і скарги, що так ясно лунають серед тиші нічної; і рани тобі усі дужче болять; тоді вони всюди лунають, оті скрики дитячі, навкруги, всі здіймаються вгору, і докором тяжким, і стражданням і болем бренять вони дуже. Не хоче замовкнути стогін отой тих маленьких дитячих простелених душ. І печуть вони серце моє і жить заважають спокійно.

Дорога моя, матінко рідна! Цей стогін—для серця отрута... І більше не маю я сили, щоб ждати. От глянь... подивися, що діється всюди!

Палає країна од краю до краю. Небо горить тим червоним огнем... І в морі огню, в океяні пожежі чути невпинний той лемент — це люди кричать: їм страждати не сила,—і лемент їх дужий, той страдницький лемент, що душу пече і проймає, росте— наростає, гуде та січе — роздирає він чорнеє небо, бренить, і зростає, і ріже повітря... Він - всюди, гнітить він мене, за серце він тисне і кров замерзає од його... Немає спокою, немає вже сили моєї. Я далі не можу, не сила тепріти!

...Матінко люба моя... рідна! Ти плачеш... і слізьми повилися очі, такі дорогі. Ледве чути, як уста твої

бліді шепочуть: „Дитино моя дорога! Кохана моя, моє щастя і радість... О, не кидай мене, свою неню стареньку!..“ І благає твій погляд ласкавий, в якому я бачу любов і трівогу...

Ріднесенька! Як би ж то я мала в собі стільки сили, щоб тут із тобою зостатись... Тоді б притулилася я до грудей твоіх, ненько, з думками своіми та й вилила б сльози, пекучі ті сльози, що камінем тяжким лежать на душі, і хворе серце і тиснуть, й гнітять... Ясніш тоді б стало, і легше б зробилось... Та... сльози... вже висохли сльози на очах моіх...

Матусенько рідна! Я знаю, одна я у тебе зосталась, одна я утіха в твоєму житті..

Старенька ти, мамо, зігнулась ти, рідна, під дуже важким тягарем суворого віку твого.

По ночах, як тихенько було, як сон повівав над тобою своіми ніжно-легенькими крилами, як з обличча, міні дорогого, спадав увесь сум і вся туга, лиш уста твоі ніжно шептали, любе імья споминаючи втішно,—тоді довгою, тихою ніччю я довго сиділа і мовчки гляділа твій сон, моя ненько, мій вірний товаришу любий. Невесело-сумно життя твоє йшло, мов темная ніч у пустелі безкраій, повитеє все, смутком гірким... і стала тобі я за зірку ясну.

Під тишу вночі я сиділа й казки ті минулі безжурних років моіх любих дитячих юрбою до мене злітались, і в серце моє гіркий смуток впивався, і руки до тебе тяглися, мій стомлений, ніжний мій друже... як я кину тебе в цій пустелі, одірвусь як од тебе?

...О, люба матусю! Немає вже сили моєі! Мов ріже хтось гострим, отрутним залізом, не вгаваючи, мозок міні—це пекучіі думи моі. І вдень, і вночі. І спокою нема...

Ріднесенька! Ніч вже минулась й проміння гаряче розрізало морок, все небо усмішкою ясно повите. Дивись, моя мамо, вже йдуть вони, грізні, суворі. От з гомоном двері залізні вони одчинили. Це смерть із собою вони принесли. Кайдани оті забрязчали так глухо та так невиразно. „Час вже настав!

Прокинься! Вже смерть твоя близько! Вставай же ти, вьязню!" Пішли всі. Націлились. Рука не здрігне... Трівайте, трівайте! Що робите ви! Ідіть собі! Проклинаю вас, звіри, кати...

. . . . . .

Ні, ні, я піду, моя люба! Туди я піду, де роблять ті стріли, з отрутою стріли. Одважно піду я із ворогом битись. За людей, яких вбито, за сльози батьків матерів та сиріт—я люто помщуся йому!

Я піду, я піду .. Хай шляху назад, повороту не буде!..

...Ти плачеш, ріднесенька? Ну, не плач, моя неню, не лий же ти сліз тих ясних, важких материнських, святих сліз тих не лий! Самітний товаришу бідний! Не плач, а терпи! Зробити не так я не можу. Важким я піду цим шляхом, але ясно на йому. Піду матерям усім сльози втирати, матерів тих втішати піду, чії діти загинули зовсім безвинні.

Ну, не плач! Я буду міцна, як залізо. Я вирву із серця весь сумнів, занепад жах. Он глянь, золотих яких огникив полумья вабить і кличе, і тягне здалеку до себе. Я піду, я піду... Свою душу тобі я зоставлю. Будь мужня, мій друже безцінний!..

І під час, мамо, смерти своєі, тебе, моя рідна, з любовію щиро та з гострим я болем згадаю. В передсмертні хвилини своєю душею я буду з тобою...

Л. Чулий.

Пісня ночі.

(З Ф. Ніцше).

Настала ніч: чутніше говорять усі водограї. І моя душа теж водограй.

Настала ніч: прокидаються всі пісні закоханих. І моя душа теж пісня закоханого.

Щось незаспокоєне єсть у міні, щось не дає міні заспокоїтися, і голосно хоче говорити. То жадоба любові говорить у міні язиком любові.

Я—світло: ах, коли б я був ніччю! Але в тім моя самота, що я оперезаний світлом навкола.

Ах, коли б я був темним, подібним до ночі! З якою жадобою припав би я до грудей світла!

І вас навіть благословив би я, ви дрібні миготливі зорі, небесні світляки!—й був би щасливий дарами вашого світла.

Але я живу в своєму власному світлі і знову пью те полумья, що вибухає з мене.

Я не знаю щастя берущого; і часто міні снилося навіть, що красти ліпше, ніж брати.

В тім моя бідність, що моя рука ніколи не спочиває од роздавання; в тім моя заздрість, що я бачу пожадливі очі і світлу ніч туги.

О, недоле всіх дарующих! О, померку мого сонця! О, жадоба бажання! О, голоде в ситости!

Вони беруть од мене: та чи ворушу ж я ще іх душі? Безодня лежить між даванням і бранням; але й через найменшу безодню вельми трудно перекинути міст.

Голод росте з моєі краси: ліходіяти хотів би я тим, яким я свічу, і ограбити обдарованих мною:— так прагну я злоби.

Одсмикнути руку, коли друга рука уже простягається до неї; гаятися, мов водоспад, який гається у своїм поданню: так прагну я злоби.

Ось яку помсту намислює моя щедрота: яке лукавство плине з моєі самоти.

Моє щастя дарування вмерло в обдаровуванню; втомилася моя чеснота в свойому надмірі.

Хто завше дарує, тому грозить небеспека втратити стид; хто завше роздає, у того на руках і серцю натираються мозолі од постійного роздавання.

Моє око не зрошується вже більше перед стидом прохаючих; моя рука стала надто твердою для дрожі наповнених рук.

Відки ж узялися сльози на моіх очах і чому так змягчилося моє серце? О, самото всіх дарующих! О, мовчання всіх світлих!

Багато сонць кружляє в пустому просторі: до всього темного говорять вони своім світлом,—та для мене вони німі.

О, так завше ворогує світло проти всіх світлих: без милосердя йде воно своіми шляхами.

Несправедливе в глибині серця до всіх світлих, холодне супроти сонць,—так мандрує кожне сонце.

Бурею несуться сонця по своіх шляхах,—то іх мандрування. Коряться своій невблаганій волі,—то іх холод.

О, то ви, темні, подібні до ночі, видобуваєте тепло з того, хто світить! О, то ви пьєте молоко і покріплення з грудей світла!

Ах, лід довкола мене, він палить мою руку! Жадоба в міні і хоче вона вашої жадоби!

Настала ніч: о, чому я мушу бути світлом! І жадобою ночі! І самотою!

Настала ніч: джерелом бьє з мене моя туга,— і прагне говорити.

Настала ніч: чутніше говорять усі водограі. І моя душа теж водограй.

Настала ніч: прокидаються всі пісні закоханих. І моя душа теж пісня закоханого.

Так співав Заратустра.

М. Мочульський.

Вранці.

Сонце ще не сходило, але так і здається, що ось-ось воно з-за лісу бризне цілим снопом ясного проміння і залле всю окружину золотим сяєвом ранкового світу.

Все ворушилось, все оживало і раділо. І в лісі, і в полі—скрізь починалося життя.

Ось коник—стрибунець завів свою одноманітну, але бадьорющу пісеньку. Грицик вибіг на дорогу, перебіраючи своїми тонісінькими ніжками, кивнув хвостиком, радісно чівікнув і заховався у ячмінь. А в просі перепел заливається.

— Сховав—схо-вав-схо-вав—підполльом-підполльом-підполльом,—вигукував він, аж луна розлягалася.

Дикі качки напаслися у полі й летіли до річки, щоб напитись холодненькоі води і сховатись на день од людського ока; вони свистіли своіми гострими тоненькими крильцями.

Маленькі пташечки: жовтобрюшка, сорокопуд, чичіточка, кропивьянка і всяка друга малеча співала, кожне свою пісню, і звуки цих пісень зкомпановувались в один загальний хор, утворюючи концерт, що може дати тільки одна природа.

Заяць вибіг на прогалинку, нюхнув свіже повітря, моргнув своім довгеньким усом, поплямкав, поплямкав, забарабанив об землю передніми лапками, підняв уха, послухав трошки ранкового концерту, а потім закинув іх на спину і, як стріла, чкурнув прямо в ліс...

І слухаєш оцю музику, і дивишся на все, що діється тут, і здається, що окрім цього життя, окрім цієі музики, ніщо більше не істнує,—і мимохіть забуваєш про людей, про іх життя і про все инше. Здається, зостався б тут і не вернувся б між люди,—так гарно, так любо, так весело тут...

Ось і сонце кинуло перший свій промінь. Позолотило гори, ліс і поле, роблячи великі, довгі, фантастичні тіні.

Туман, що стояв над невеличким озерцем, зробився теж золотим і здавався якимсь чудовим золото-прозорим серпанком, злегенька накинутим на зелену осоку, лепеху, та ситняг, що росли над озерцем.

Краплі роси блиснули ріжнокольорним сяєвом і заграли на сонці, ніби чіясь щедра жалісліва рука сипонула з жмені бриліянтами.

Дихнув відкілясь свіжий ранковий вітрець.

Заколихалося жито, і заграли по йому золотіі хвилі,—немов море, жито коливається, аж очі вбіра...

Аж ось почулося скрипіння возів, брязкіт жаток, скиргикання колішень з плугами і звуки чоловічого голосу.

— Гей-гей... цабе Підласий!.. цабе, цабе... чулося на возах...

То іхали робітники. Починався день, починалася праця...

На вози клали пахущее сіно. Жатки поралисъ біля жита, що ще так недавно розлягалося золотими хвилями, а воно нахиляло свої колоски і наче з жалібним стогоном падало на землю; на місці ж його стирчала колюча стерня.

Зелені ниви без милосердя різались гострими плугами; і поле, що було покрите травицею та квітками, все чорніло, та горніло.

У полі став головним діячем чоловік з машинами...

Сонце підбилося вже височенько і стало припікати. В полі зробилося душно. Туман уже розійшовся. Роса висохла. Ліс, залитий сонцем, стояв мовчазний і сумно поглядав на тяжку працю людей. Ранкова музика теж давно ущухла, і тільки коли-неколи коник-стрибунець заспіває, але зупиниться, прислухається і знов заспіває тільки вже смутнішоі й смутнішоі.

Одинока ця пісня, та й ту заглушує скрипіння возів, шелест і цокотання жатки і гукання на волів погонича.

В полі жарко, душно, в полі муки...

Г. Ясинський.

Модест Левицький.

Тяжкий хрест.

Маленьку Марусю вкладали спати. Батько ii, полковник, що вечора сам роздягав ii, роззував маленькі ніжки, вкривав гарненько свою кохану дочечку-одиницю, а вона весь час говорила, щебетала, аж поки сон не сплющував ii ясні блакитні очі.

— Перехрестись, дитино, казав батько.

Маруся стала навколюшки на своій постельці і, згорнувши пучечки своєі біленькоі, голенькоі ручки, хрестилась, голосно промовляючи: „Во імья Отця і Сина, і святого Духа."

— Ще раз, сказав батько.

— „Во імья Отця, і Сина"... Тату, чого собачка кричить, як ii бьють, а кінь не кричить?

— Так, дитино. Молись, не перебивай.

— ...„І святого Духа, амінь."

— Ще раз, люба.

Маруся перехрестилась, промовляючи, ще раз і бухнула своєю кучерявенькою головкою на подушку.

Батько покривав і обтулював з усіх боків її маленьке тільце, ніжки.

— Тату, дай міні баранчика того, що ти міні сьогодні подарував, він зі мною буде спати.

Батько пошукав і дав дівчинці біленького баранця, яких продають у городах на Великдень. Маруся поклала його коло себе на подушку.

— І собачку болить, і коня болить, як бити, казала дівчина. А кінь не кричить.

— Така вже його натура, серденько, казав батько.

— А у собачки не така?

— Не така.

— І у тебе не така натура, як у мене, тату.

— Чому? здивувався батько.

— Бо ти, як порізав собі руку, памьятаєш? як лагодив мого возика, що Юрко зламав, то не плакав і не кричав, а кров йшла з руки і мама завьязала тобі біленькою окрайкою. А як Юрко влучив міні з рушнички горохом в ухо, то я плакала, а кров у мене не йшла, тільки боліло. Ще мама сердилась на Юрка, бо міг би міні влучити в око.

— Бо ти маленька, люба, то й плачеш, як болить, а хто великий, той не плаче.

— Ба ні тату. І великі плачуть. Тільки ти не плачеш, і дядя Коля.

— Хто ж, великий, плаче?

— А росказував у кухні Нухим, той, що пиво возить, що як били і стріляли людей, мужиків у селі—тільки я забула, як те село називається—то там плач і крик був на все село. Він казав: і старі люди плакали. І ти туди іздив, тату, з салдатами.

— Спи, дитино, казав батько, нахмурившись.

— Я ще не хочу спати, тату. А мама казала, що не треба бити коня. Як ми іхали з мамою звощиком на гору, то він дуже бив коня батогом і мама казала йому, що він недобрий, бо бити коня не треба, бо він робить і заробляє хліб звощикові. А дядя Коля казав, що хліб роблять мужики в селі: вони сіють зернята, і виростають знов зернята—багато-багато, і іх мелють, та й мука з того робиться,

а Палажка з тієї муки робить булочку і мама сердиться на неї, щоб добре мила руки, як робить булочку. І я зробила собі булочку маленьку, для ляльки; лялька не хотіла їсти, то я зїла з Юрком.

Батько сидів, задумавшись, підперши голову рукою.

— Тату, ти добрий, чи недобрий?

— Спи, дитино моя, казав батько, гладючи рукою кучеряву головку Марусі.

— Бо я собі думала: ти міні купив на свята біленького баранця з червоним прапорцем, то значить ти добрий. А як ти бив і стріляв з салдатами мужиків у селі і плакали, і кричали через те старі люди, то значить ти недобрий, як той звощик, що бив коня; бо мужики нам роблять хліб, і кінь звощикові робить хліб. І мама казала, що Юрко недобрий, як він устрелив міні в ухо і я плакала.

— Спи, Марусю, не говори.

— Я засну тату, тільки ти посидь коло мене, не йди.

— Сьогодні дядя Коля сказав, що мого баранця заберуть у поліцію, бо він з червоним прапорцем. Я вже хотіла плакать, та дядя Коля сказав, що він жартує, і баранця не заберуть: тільки студентів забірають в поліцію, і стріляють в них на улиці і бьють, коли вони ходять з червоними прапорцями. Ти, тату, бив і студентів?

— Не бив, люба. Инші били.

— Ти тільки мужиків? Не бий, тату, іх, то будеш зовсім добрий, і для мене, і для іх. А Юрко зловив хруща, давно, давно, я ще була маленька і не вміла злазити по східцях у садок; і зловив хруща, і настромив його на шпильку, то дядя Коля дуже сердився на його і казав, що так недобре і не треба нікому лиха робити, навіть хрущеві. І мама так само казала. А сьогодні Юрко хотів стріляти в баранця за те, що він з червоним прапорцем, та я не дала і сховала баранця у скриню. А у вечорі я вийняла в в його прапорець і сховала у мами в шафу, бо може вночі поліція справді прийде і забере баранця, як я

буду спати. Дядя Коля казав, що поліція ходить вночі і забірає.

— Спи, котику мій, ніхто не забере твого баранця.

Маруся помовчала трохи, а потім знов почала.

— Няня казала, що баранчик білий і кучерявий, як я, а червоний прапорець, що в його,—значить кров Христова. Бо Христа вбили за людей, правда, тату?

— Правда, люба.

— І він плакав, як його били?

— Плакав, дитино, зітхнув батько.

— І ті люди плакали, що ти їх бив. Нухим росказував. А Палажка казала, що у всякого тепер хрест тяжкий. А у мене хрестик є, то такий легенький, легенький.. Тату, а ти сьогодні, як ішов до генерала, то почепив на мундір хрест. І він червоний, а мій жовтий, золотий. Чого твій червоний? Може і на йому кров Христова?

Батько широкими, несамовитими очима дивився на дитину, а тіло його мимохіть тремтіло, і холод проймав, і волосся підіймалося на голові йому.

— Кров, дитино... на йому... людська, промовив він тихо, наче не своїм голосом.

— Я його брала—він легенький.

— Тобі, Марусю, легенький, а міні... тяжкий... ох, тяжкий!

— Тату, чого ти плачеш? Що тебе болить?

— Серце, дитино моя...

. . . . . .

М. Левицький.

Молох.

Величезний, чорний і кудлатий, з довгими міцними кістлявими лапами-руками, сам кістлявий, як шкелет, прийшов він небажаний, некликаний.

Ішов він покволом, не хапаючись, але невпинно,— як час, як огонь лісового пожару, і куди не приходив—залишав за собою жах, муки й смерть.

Жах, муки й смерть... Смерть, муки й жах...

А на лиці його, зарослім і сухім, і плескуватім, не було ні гніву—ні жалости, ні радости—ні горя...

Ревла і гинула скотина, вили і дохли собаки, стогнали, тужили-голосили люди — старі й малі, молоді й середні, жінки й чоловіки.

І мерли...

Одчиняли церкви, виносили образи, хрести, корогви, палили безліч ладану і смирни, співали-ридали молитви-благання, падали навколюшки і палко молили далеке небо...

І мерли...

А він все ішов, німий і сліпий, і кістлявий, далеко захоплював своїми страшними руйновничими лапами-руками, і на його зарослім і сухім лиці не було ні гніву, ні жалости, ні радости, ні горя...

Скрізь маячили похилені, обдерті до кроков і лат хатки з обваленими стінами і нагадували шкелети якихсь великих, не нашого часу, створіннів.

А з іх чувся стогін... довгий і сумно-рівний, і тяжкий, як стогін горя, якому нема ні міри, ні запомоги, ні краю, ні впину.

Здавалось, якийсь здоровенний і лютий хижак прожогом наскочив на іх і обідрав, обшматував одразу все мясо... обідрав так швидко, що не встигли ще вмерти серця—вони ще бились, і через те віднтіль чувся іх нелюдський стогін.

І було схоже на страшне хижацьке кладовище, куди стягали живцем обідрані, ще живі, створіння.

В тих шкелетах з судорогами агонії один через другого і по-між голими ребрами повзали черви.

Повзали то прудко, то покволом—шукали іжі.

Інші лежали нерухомо.

А іжі не було.

Хтось надзвичайно хижий і міцний зненацька обідрав усе мясо, і вони, то згинаючись, то розгинаючись, повзали й повзали взад і вперед, вгору і вниз, лизали сухі ребра і шукали іжі.

Повзали і іли все, що можна було вкусить, що можна було ковтнуть, що можна було хоч жувать.

І ставали од того ще голоднішими, хижо блискали запалими очима, дико крутили головами і... захлявали.

І іли б одно одного, вони б глитали дітей, але не могли...

Бо то були люди.

А він, чорний і кудлатий, кістлявий і неосяжний, простягав свої довгі кістясті лапи-руки все далі й далі і ненажерно жер хати, жер скотину, жер людей і все, що жило з ними.

І чим більше жер—тим більше ріс.

Голова його ховалася за хмари і в недосяжну далечінь сягали його руки.

Люди повзали перед ним, як черва, мішаючись з порохом знесиленої землі, підіймали до нього запалі очі, засохлі руки, кричали, молили, ридали, з одчаю рвали своє тіло і, повні невимовного жаху, падали, корчились в агонії і умірали.

А він, нерухомо страшний і безжальний, грізно навис над кладовищем живих людей і ширився, і ріс, і круг його росла мертва могильна мла і заступала собою сонце.

І на лиці його, зарослім і сухім, і плескуватім, не було ні гніву, ні жалю, ні радости, ні горя.

Жах, муки й смерть!.. Смерть, муки й жах!..

І сповнений жахом вітер вив і ревів.

З розгону, щоб перескочить і втекти далеко-далеко, налітав він на випнуті ребра хат, заплутувавсь в їх, вив ще дужче, ламав, виривавсь і, крутячись, як тяжко поранений звір, тікав, тікав, тікав...

І тікали хмари, малі й великі, напружувались втекти дерева, розхитувались і поривались за ними— і не могли, і повні невимовного жаху махали, махали руками-гіллям і рвали, і роскидали пожовкле од жаху листя.

А дощ, дрібний і холодний, і колючий, як шпички, з камьяною жорстокістю ката торохтів по голих ребрах хат і забивав довгі і повні жаху стогони, що безупинно виривались надвір і крівавими стьожками летіли до неба.

О-о!.. О-о!.. О-о-о!..

Звиклим, байдужим ухом слухали ситі люди музику смерти.

А небо мовчало, як і давно...

Ю. Будяк.

Сон.

Я бачив сон... чарівний сон...
Стояв я на скелі і дививсь на море.
Воно бушувало й ревло.

Хвилі високо піднімались угору і грізно кидались на берег, бились об скелю грізно, нервово, а скеля стоіть і стоіть.

Хвилі сердиті наткнувшись на неі хутко і з жахом назад подавались.

А море стогнало, ревло, хвилювалось.

Ось набігли хмари, чорні, широкі та довгі. Набігли й покрили навкруги всю землю.

Скрізь тиша; одно море лютує, скригоче. По волі гуляє воно.

Скиглили чайки там десь над морем, скіглючи далі неслись.

А море реве, та й реве.

Ось вітер піднявсь і голос почувсь: „борись, друже-брате, борись до загину!

— Хто це?

Коли показався пловець. Щось чорне пливе.

Їх багацько пливло. Всі з хвилями бьются, всім хочется жить.

— До мене, до мене! кричав я до їх.

Вони не почули, бо хвилі набігли, їх обгорнули, кинули геть у безодню.

Не стало пловців. Вони потонули.

— Сердешні!

А море лютує, регоче, бушує...

Сердите море в негоду! Сердите, могутнє!..

Коли ось гуркіт роздався... блиснули блискавки...

Скеля тріщить... Чудове засяло навкруги проміння.

Хмар вже не стало. Небо поблідло і море затихло ураз.

Скеля схитнулась... пішла у безодню... стогне, регоче...

Моря немає,—скрізь степ, гаї, та лани.

Зелено, гарно...

Птиці щебечуть, радіють...

Замісць скелі, стоїть чарівниця вродлива.

Сонце засяло... земля заблищала і скрізь гомін почувся:

— „Це воля, це воля жадана, свята!..

. . . . . .

То був сон... чарівний сон.

Д. Ярош.

Михайло Яцків.

Доля молоденької музи.

I.

Пара молодят вибралася в гори. Сміх і жарти губилися серед тишини, дівчина квапилась, бо хотіла завчасу вийти на верх.

Її товариш був веселий хлопець, любив біле личко і з приятеля хотів стати шлюбним чоловіком.

Вітер холодив, дівчина вмовкла, потім спинилася й повела оком на далекі долини.

Такий світ показав Сатана Христові, коли підманював на спокусу.

Дівчина не приймила рамени товариша, він облишився, невидима сила спинювала його на боці. Цього досі не бувало ніколи, він не міг зібрати думок і не знав, що з ним діється. Наче морока в сні прилягла його і забрала всю силу.

Вийшли на гору.

Дівчина лягла горілиць і підобрала руки під голову, він сів в ногах, як винуватець.

Вона вдивилася в небо й тонула в синіх глибинах.

Там студено, бо нема гріха, ясно й тихо, бо Бог там пробуває і так любить. Не видко його оком, але видко душею в тій страшній ясній вічности.

Забула про себе, про все, осталась тільки душа і бажала вічного щастя...

II.

— Час нам вертати в долину, — озвався несміливий голос.

Дівчина вернулася з незнаної, ясної дороги й глянула на товариша. Хитала ногу на нозі, дивилася з гірким усміхом на його і на весь світ в долині.

Чим більше вниз, тим гірше пекло. Людські серця, як квітки—чим нижче цвітуть, тим більше їх топчуть.

Ще ніколи не заглянула так глибоко в нищету, як тепер на цій горі між небом і землею. Не мала слова, не було образу для неї, тільки грізна мова мовчанки роспирала груди.

Хлопець дивився в світ перед собою, але нічого не міг бачити. Тільки поволі будилася в нім звичайна злість, що він не може зрозуміти цеї дивної дівчини. Якби ця химера скоро минула, то він не забуде їй цього—там на долині.

III.

Дівчина підвелася й сказала:

— Так, треба йти.

По хвилі всміхнулася й сказала знов:

— А знаєш, що?

Він втішився цею зміною і чекав на несподіванку.

— Іди ти цим боком в долину, я піду тим. Тоді кликнеш, як обізвуся, то буде значити, що ти близько мене, як не обізвуся, то знай, що я далеко навперед тебе!

— Добре!—кликнув і пустився в долину.

Дівчина сховалася за виступом скелі й гляділа вниз.

Хитала в задумі головою, усміх виринув знов на личко і прийшла гадка:

— Якби він любив мене, то відчув би, що я тут лишилася...

Через час почула далекий гомін, потім слабший і стало знов тихо.

Сиділа на скелі, самота і ніч обгортали її поволі.

М. Яцків.

В долах.

Стоїть ліс. З дерев: берези, трепети, черемхи, дубини.

В осени опадає листя, жовкне і шелестить. Грає в світлі ріжними барвами, иноді місцями жаріє проти сонця мов само полумья.

Між ними одна сосна. Все зеленіє.

— Чого зеленієш?—накинулися дерева одного разу на неі.—Ми всі в осіни жовкнем і скидаємо листя, а ти одна хочеш одзначатись в лісі?

— Я сосна,—одповіла вона поважно.

— Що це сосна? Або ж ти не деревина, як ми? Не ростеш в землі? Коріння твоє де инде, як в землі? Як це?

— Я сосна,—одповідає вона знов поважно.

— Відколи живем, скидаємо рік річно листя, не зміняємо свойого звичаю, а ти одна бавишся зеленню. Сміх і наруга! Акторка!

Пішов лісом сміх.

Коли пізньою осінню почали сніжини літати і на іх гіллю білим пушком укладатися, а сосна все задержала свою одіж, піднявся гвалт.

— Ще не скидаєш твої голки? Вже час би! Ми вже давно про свою зелень забули...

— Я сосна,—знов одповіла деревина.

Тоді вони загуділи.—Геть з тобою! ти не деревина, ти зайда. Твоє право не природне, не можливо щоб о тій порі справедлива деревина ще зеленіла!

Сосна схилила поважно свої віти до землі. Росла тут давно, та зелень усе задержувала. Голочки ii стали гострі і неприязні проти неуважних дотиків, а вершиною здіймалася до небес. Самітною почувала себе в лісі. А що була ростом найвища, орел спинявся на ii вершині, прилітав і одлітав. І добре було в ii густій зелені. З ii корони глядів на цілий ліс.

Гордий і різкий птах був, що низин не любив, а відносин з пташнею, що цвіріньокала по дубинах і трепетах, уникав. Сказано—царь птахів.

Добачила його раз стара черемха на вершині.

— А он на вершині зайди загніздився орел!— закричала.—Чи не сором це для нас, не зневага? Схаменіться? А он скільки прекрасних молодих дерев у лісі: берези, трепети, черемхи, бучина, вільшина. Ні, він на зайді загніздився! Чи чули? Яка там з неі деревина? Давай зганяти з неі орла. Царя-птаха украдам!

— Украла, украла!—понеслося лісом.

— Я сосна,—обізвалася деревина.

— Що сосна? І що з того? Які в тебе заслуги? Який з тебе на будівлю матеріял? Од сьогодні до завтра? Ціла твоя заслуга, що вгору пнешся. Гей, товариство, схаменіться, вона орла украла!

— Украла, украла!

— Я власне для орлів,—сказала сосна.

Новий гвалт.—Для орлів? А то що? В нас нема вже на чім загніздитись? В нас нема трепет? В нас нема грабин? Нема бучин?

Ще раз пояснила деревина, що вона сосна.

. . . . . .

Стрілець ішов лісом. До його звернулися з скаргою.

— Проступки?

— Отак. Он та, що в гору пнеться...

— Другий голос.—Орла, царя-птаха, украла.

— Орла украла?

— Украла, украла!

— Де він?

— А он. На вершині зайди.

В стрільця зброя. Він пан і над царем орлом.

— Вбити?

— Ні, шкода. Може дасться освоїти.

— Освоїти, освоїти!

— А де йому зажити.

Знов гвалт.

— А он же трепети в нас! А он березка молода. А он черемха пишна і замашиста. А міні що бракує? Обьємиста і груба, на сто років матеріял.

— Добре. Треба зігнати орла з вершини.

Гукнув вистріл лісом. Задрожала корона деревини. Орел ні крилом не кивнув.

Розлютився стрілець. Давай підпалити сосну, щоб не вертав до неї більше.

Підпалив деревину...

Гей, який огонь спалахнув із неї! Як загорілася сосна! Мов у мученицю перекинулася за короткий час. Полумья колихалося корогвами між ії широкими вітами, а золоті искри росприскувались луком над цілою вершиною. Дим садив роспучливим розгоном під небеса, та ратунок ні звідки не наспівав. Кипуча живиця спливала, як сльози в долину і горіла сосна мов пречиста жертва! Згоріла аж до пня.

Спокійно стало в лісі. Спокійно і буденно. Не чути широкого шуму сосни.

Вже не буде більше зімою зеленіти, не буде вже більше і орлів голубити.

А орел, царь птахів?

Одлетів збивши люто крилами, не повертає більше. Загніздився на високій скелі, не сила освоіти його. Искрить очима до наближаючихся з низин і береже свою самітність...

Гордий і неприступний, не зміняється він ніколи. Все инше забув. Трепети, черемхи, бучину і дубину. Лиш одно не вгасає в його вірній душі, це образ пишної жертви, що в долах упала, і погорда до низин.

О. Кобилянська.

Марсельєза.

(З Л. Андреєва).

Це була нікчемність: душа заяча, безсоромне терпіння, як у робочої худоби. Коли доля насміялася над ним і злісно кинула його між наші чорні ряди, ми сміялися, немов божевільні: отже трапляються такі чудні, такі недоречні помилки. А він—він, звичайно, плакав. Міні ніколи не доводилось стрічати в життю людину, яка мала б таку силу сліз і щоб ті сльози текли з такою охотою—з очей, з носа, з рота. Немов губка, що насичена водою та стиснута в руці. І в наших рядах я бачив людей, що плакали, та тільки сльози іхні були—огонь, од якого тікає дикий звір. Од тих мужніх сліз обличча старілось, а очі молоділи: немов лавіна, що ії викинуто з роспаленого земного надра, вони випікали невитравні сліди і ховали під собою цілі міста нікчемних бажань і дрібних турбот. А в цього після сліз тільки носик червонів та хусточка намокала. Він десь сушив ії потім на мотузочку, бо инакше де б йому набрати таку силу хусток?

І всі дні вигнання він тинявся по начальниках, по всіх начальниках, які тільки були та яких він міг пригадати собі, вклонявся ім, плакав, присягався, що він невинний, благав зглянутись на його молодість, обіцяв ціле життя не роззявляти рота, хіба тільки для проханнів та для хвали. І ті сміялися з його, так само, як і ми, і взивали його: „маленька нещасна свиня", і кричали йому:

— Агов ти, маленька свине!

І він слухняно біг на поклик: він кожного разу сподівався, що ось почує вістку про те, що його повернуть у рідний край, а вони тільки жартували. Вони знали так само, як і ми, що він невинен, та його муками ім треба було лякати инших маленьких свиней,—неначе вони мало ще налякані!

Приходив він і до нас, коли його гнав жолудковий жах самітности; але суворі та замкнені були

обличча наші й подурному він шукав ключа. Бентежачись він взивав нас милими товаришами та друзями, а ми хитали головами та казали:

— Гляди! Тебе почують.

І він позирав на двері, ця маленька свиня. Чи ж можна було зоставатися серьйозним! І ми сміялися одвиклими од сміху голосами, а він підбадьорений та потішений сідав ближе й оповідав, і плакав по своїх книжечках любих, що залишилися на столі, по своїй мамі та братіках, про яких він не знає, чи живі вони, чи вже повмірали од ляку та нудьги.

А потім нарешті ми його прогонили.

Коли роспочалась голодовка, його охопив жах, невимовно-комічний жах. Адже він так любив попоїсти, сердешна свиня, і він дуже боявся милих товаришів і дуже боявся начальників: збентежений никав він поміж нас і раз у раз витирав хусткою чоло, на якому виступало щось—не то сльози, не то піт. Й нерішуче спитав мене:

— Ви довго будете голодувати?

— Довго, похмуро одмовив я.

— А знишка нічого не будете їсти?

— Мамуні присилатимуть нам пиріжків,—одвітив я серьйозно. Він неймовірно глянув на мене, похитав головою і, зітхнувши, пішов. А другого дня заявив, позеленівши од страху, немов папуга:

— Милі товариші! Я теж буду голодувати з вами.

І була йому спільна одповідь:

— Голодуй сам.

І він голодував! Ми не вірили, як не вірите ви, ми думали, що він їсть щось нишком, думали так і доглядачі. І коли під кінець голодовки він заслаб на голодний тиф, ми тільки плечима здвигнули: сердешна маленька свиня! Але один з поміж нас,—той, що ніколи не сміявся, промовив понуро:

— Він нам товариш. Ходім до його.

Він марив, і нуждене, як усе життя його, було те безглузде белькотання. Про свої любимі книжечки казав він,—про мамуню та братіків; він прохав пиріжків, — холодних як крига, смашних пиріжків і

присягався, що невинен і прохав помилувати. І рідну сторону він кликав, кликав любу Францію,—о, прокляття людському серцеві: він душу шматував тим покликом: люба Франціє!

Ми всі були в палаті, коли він вмірав. Свідомість вернулась до його перед смертю, і тихо лежав він такий маленький, слабий, і тихо стояли ми, його товариші. І всі ми, всі до одного почули як він промовив:

— Як умру, співайте наді мною „Марсельєзу".

— Що ти сказав? — скрикнули ми здрігнувши з радощів та закіпаючого гніву. І він повторив:

— Як умру, співайте наді мною „Марсельєзу".

І вперше очі в його були сухі, а ми—ми плакали, плакали всі до одного; і немов огонь, од якого тікає дикий звір, горіли наші сльози.

Він умер, і ми співали над ним „Марсельєзу". Молодими та дужими голосами співали ми величню пісню свободи, і грізно вторив нам окіян і на кряжах хвиль своїх ніс в кохану Францію і блідий жах й кріваво-червону надію. Й назавжди став він прапором нашим,—ця нікчемність з тілом зайця і робочої худоби—і з великою душею людини. Навколюшки ж падім перед героєм, товариші та друзяки!

Ми співали. На нас дивились рушниці, злорадно клацали в їх замки і гострі жала штиків загрожуючи пьялись до наших грудей,—і все голосніш, все радісніш лунала грізна пісня, у слабих руках бойців тихо гойдалась чорна труна.

Ми співали „Марсельєзу"...

Г. Сьогобочний.

Людмила Яновська.

Весна.

Уривок (з „Злодійни Онсани“).

Прокинулася Україна після зімового сну. Потали сніги; зелені озимі засіви веселенько потяглися вгору, виправляючи зібгане снігом листячко; молода травиця пробилася з-під землі і вкрила, ніби щіткою, долини, яри, поля та гори. Весняне сонечко силкується обігріти покинутих на всю зіму діток, і дітки веселенько та любо зазирають у вічі своєму татусеві, купаються та гріються в золотому промінні. Земля-ненька поспішається показати батькові свої чада неоцінні, і що години, що хвилини виводить на показ то билинку манісеньку, то чудову квітку. Довідались і пташки, що сонечко повернулося додому, що побудовано вже для їх оселі в рясних вітах дерев, і позліталися з усіх країв. Голосно зустрівають вони схід сонця, далеко лунає чудовий

іх „добри-день"; а що вечора, до пізньої ночі, співають вони на втіху потомленим людям, або на радість та на горе закоханим дівчатам та парубкам. Ось і жаби обізвалися в ставку; бугай одгукнувся; загули жуки, заворушилися мурашки та кузьки всякі, і мати-земля засинає спокійно та радісно під блакитним наметом високого, ясного неба.

Натомлена, замучена людина — і та під ласкавим поглядом весняного сонечка звеселилася. Знову пускає на волю свої мрії та будить безкраї надії в серці. Забитий, приголомшений злиднями, хворий од сутяжної праці хлібороб, глянувши на світове весілля, знову ожива, забувши про свою хворість, про гірку недолю, і починає сподіватися на Божу допомогу та більше йняти віри в людей. Затьохкали, забилися опалені жаром першого кохання серденька дівочі; далеко стеляться веселі веснянки, в яких не чутно ні туги розбитого серця, ні згадки про зраду або недолю; немає, натяку і про буденне життя.

Л. Яновська.

Умірковaний та щирий.

(Лист чоловіка до жінки).

Оце, Ольго, пишу тобі листа з самої тюрми. Найшовсь добрий чоловік, що згодився кинути в ящик, минаючи тюремне начальство. Попав таки на старість. Сидів-сидів у хуторі, двадцять літ не показував на світ носа, раз вирвався та й то, дякувати землячкам, посадили таки. Ти не лякайся дуже, начальство наше не дурне ж таки, побачить же воно справді, що з мене соціялист, як з клочча батіг. А все таки продай тих кабанців, що торгував

кабанник Ремесло, та ідь до мене, може, скоріше визволиш. Та гляди, не продай чорного кнурця, що поліву в сажу, бо то на розплід. Як приідеш у Полтаву, то йди просто до губернатора і виясни йому все, як я тобі пишу далі. Тільки попереду зайди до секретаря та ткни йому щось в руку,—щоб його за печінки вже ткнуло—може, з того щось і вийде.

Все вийшло через того божевільного Недоторканого. Знаєш його? Той самий, що був у нас торік на великдень і мало не побився з справником за те, що цей назвав українську мову „великорусским наречіем." Памьятаєш? Такий високий, здоровенний чоловьяга з довгими козацькими усами. Раз-у-раз ходить в вишиваній сорочці з стьожкою. Та, мабуть, памьятаєш. Так оцей гевал і посадив мене.

Я вже мав виїзджати додому та на гріх і подумав собі: „А ну, дай зайду до своіх, до українців. Тепер воля, то воно й не так небезпечно уже заявитись справжнім українцем. Як не як, а любові до рідного з серця не викинеш."

Та й захожу до української книгарні. Каюсь, роспустив я трохи язика там з ними: досталось таки правительству за причіпки до нашого рідного слова. Ну, якось воно так вийшло, що Недоторканому теж по тій дорозі треба іхать, що й міні. Ми й умовились увечорі зійтись і разом іхати до поізду.

Тільки це вже перший і останній раз я іздю з щирими українцями. Дав уже зарок собі: як побачу де якого щирого українця, десятою улицею обминатиму. Буде з мене цього сорому та горя, що тепер маю. Міні б уже з тоі хвилини, як він до мене в номері причепився, треба було б одкараскатись од його. Плюнуть і не іхати з ним. Але, якби ж то знаття! А то думаєш собі: „свій чоловік, українець... Треба піддержувати національну справу. Годі сидіти по хуторах..." От тепер за це й попосидь у тюрмі. Треба було, як розсердився він у мене в номері і хотів іти, не вдержувати, а я, наче чорт розум одібрав, почав ще умовляти його. А розсердився він, бач, того, що я одяг комірчики з галстухом, а не

вишивану сорочку з стьожкою. (Найшов дурного, щоб всяке бачило, що я українець). Насилу виправдився тим, що сказав, ніби забув узяти з собою сорочку. А то вже і „ренегат," і „кацап," і „зневага національної культури." На смерть образився.

Ну, все таки пойіхали разом. Йідемо, балакаємо про українські газети і, не криюсь, приємно таки було держати в кишені українську газету і не прислухатись, чи не біжать за тобою арештувати. Воно, що й казать, усе приємно, коли воно дозволено, коли написано скромно, не задирикувато і по українському таки. Воно й про Недоторканого не можна сказати, щоб він соціялистом був. Гріх це сказать про його, тільки вже над міру любить Україну. А нам, українцям, воно як раз і не до лиця. Нам більше треба політикою брать: там примовчати, там ухилитися, там потанцювати під дудку дужчих. Од того голова, чи ноги не одпадуть, а гляди й пощастить у чомусь. А що вже про Недоторканого, то й казати нема чого, що не такий він чоловік, щоб у політиці розбіратись. Ст хоч би тобі таке. Йідемо ми звощиком повз памьятник батькові нашому Богданові Хмельницькому. Балакаємо собі. Коли це Недоторканий торк звощика у спину.

— Звощику!.. А звощику!

Той обертається.

— Ась?—каже.

Ну, що тут такого? Спитав чоловік по свойому. Ні, Недоторканому це не подобається.

— Не „ась," а „що"—поправляє того.

Звісно, звощик не розуміє:

— Чего изволітє?

— Не „ась," кажу, а „що" треба казать! Розумієш? Хто це на коні?

— Ето?—показує звощик пужалном на Богдана.

— Еге ж.

— А ето какой то хахлацкій гєнєрал.

— Чого ж хахлацький?

— Єсли б наш, так он прямо сідєл би, а етот ішь, как на бок свалілся. Пустяшной гєнєрал...

Аж підстрибнув Недоторканий од цих слів. Як шарпне того нещасного звощика за пояс та як закричить:

— Що??. „Пустяшной?!" Ах, ти ж, кацапська твоя морда! Та ти не знаєш, що всі ваші кацапські генерали й у підметки йому не годяться. Га? Це гетьман України! Чуєш ти?!

Звощик попався сердитий. Не подобалось йому це.

— Ти—каже,—барін потіше, не лайся. Я вєдь тоже могу словечко сказать. Я хоть і кацап, да одной леригіі с Государем!

Тут би замовкнуть, так ні, Недоторканого це ще більш підохотило і він випалив таке, що до лиця тільки якому небудь соціялистові. Міні аж у серці йокнуло, а звощик так і жахнувся.

— Так вон ка-ак?—каже.—Ето, значит на Государя такія слова. Ну, так погоді же. Н-но!

— Куди ж ти завертаєш!—гука Недоторканий.

— А вот увидішь! Н-но! Вот в участкє ми разузнаєм, вєрно ль то, что ти сказал. Ми такіх уже возілі...

„От туди—думаю—к бісу! Зачепив собі мороку. Ще в тюрму попадеш через його." Так наче моє серце вже тоді чуло, що так буде.

— Ну, оставь, ізвощик,—миролюбиво кажу я—поєзжай на вокзал... Довольно.

— Нє-єт. Я етого не могу. Нє-єт. Уж ми ето в участкє разсудім. Н-но!

Що ти його будеш робити? Ще справді завезе. Бачу, Недоторканий почина йорзати на сидінню.

— Та це ти справді, земляче, в участок йідеш?—питає нарешті.

— А ти думал в лесторан тебя за такія слова? Н-но!

Що ти йому казатимеш? Везе таки в участок! Недоторканий почина сопти. Далі зразу чогось заспокоївся, посміхнувся до мене, та й каже до звощика:

— Ну-ну, йідь, йідь... Чого ж?.. Побачемо тільки, що тобі скажуть в участку за твоі слова про Царя... йідь, йідь...

Звощик нічого, мовчить.

— Побачимо; побачимо, як тебе погладять по головці за те, що ти свою мужицьку морду з Царем рівняєш.

— Развє я равнял?—раптом озирається звощик. Я, значіт, к прімєру только... А ти вон что!..

— Ні, голубе... Ти сам сказав, ось і мій товариш чув, він свідітелем буде. А за це, знаєш, що роблять?

Звощик нічого не одповідає, одвертається і мовчки йіде далі. Потім помалу поверта коня, йіде назад.

— Куди ж ти?—з іронією пита Недоторканий (не вдержався таки).

— Время не хочется терять...

— А! „время.“ Ото то ж бо й є... Кацапня проклята!

— Та годі вже, пане Даниле—просю вже я.— Хай йому біс. Мовчіть уже.

— Ні!—каже. Не треба ім потурати. Ач! Тюря чортова!

Забралось в чужу солому та й шелестить ще!.. „Пустяшний!“

А ваші Куропаткіни, Рожественські, Стеселі хороші? Один тільки й був порядний Кондратенко—та й то не кацап, а украінець. Цього вони не знають! Кацапури!

От такий чоловік!.. А на вокзалі знов. Пішов він білети купувати. Жду я його. Жду, жду,—немає. Що таке? А ну, дай піду пошукаю. Іду до каси, дивлюсь: народу, народу там. А коло каси стоіть жандар, а проти його Недоторканий і щось сердито кричить. Прислухаюсь я.

— Він не має права!—чую, говорить Недоторканий.—По маніфесту усі мови рівноправні... Він повинен розуміти мене. Скажіть на милість, шишка яка: касір нещасний!

Жандар перебиває його.

— Та плювать міні!—гука Недоторканий.—Хай позиває! Він на Украіні, а не в Кацапіі, мусить і балакати по украінському!

От я жалів потім, що тут його не арештували! На моє нещастя якось обійшлось благополучно. Чи жандар дурний був, чи хто його зна. Взяли ми багажного і пішли в вагон. А вже вдарив перший дзвінок. Багажний пхав, пхав на полицю наші чемодани, але там вони не поміщались, він і поставив одного під лаву. Недоторканий це побачив.

— А хіба на полиці не можна?—каже до того.

— Что с? Полицію?—не зрозумів той.

— Нічого, нічого — поспішно вмішуюсь я і починаю шукати в гаманці злота.

— Ти—українець?—тим часом похмуро звертається Недоторканий до багажного.

— Как ізволілі сказать?—ввічливо нахиляється цей.

— Хохол ти, чи кацап?

— Я с? Хахол! Самий настоящій хахол! Черніговской губерніі.

— А по свойому й говорити не вмієш?

— „Ну, от! - думаю—ще з цим зчепиться! Ну й пеня!" А тут, як на зло, ніяк злота не найду. А гривеника дать мало, двадцять копійок багато.

— Давненько із деревні, барін. Запомніл по мужіцкому—делікатно посміхається багажний, поглядаючи на моі руки.

Недоторканий ще більше похмурюється.

— Та не „по мужицькому," а „по українському!" Мужики всякі бувають. Є мужик француз, є німець, є поляк... О! Є і пани такі ж самі...

— Да! — зітхає багажний. — Всякіі, значіт, народи...

Бьє другий дзвінок. Багажний переминається з ноги на ногу, подивляється на моі руки. А тут злота, як навмисно нема. Плюнув я.

— Чи нема,—кажу—хоч у вас злота, Даниле Іваничу?

— Злота? Добре... А свою рідну мову сором забувати. Нас і так скрізь забувають... От касір цей... Сволоч! Ще арештувать хотів... Бач, бюрократ кацапський!.. Злота, кажете?

— Злота, злота.

— А наш брат-галушка мовчить... Та чухається... А кацапня хазяйнує собі... Культуру свою...

— Барін! Мнє некогда... Іттіть надо, второй звонок - несміло перебива його багажний.

Недоторканий грізно дивиться на його.

— А ти по свойому сказати міні не вмієш?

— Я, барін, человєк занятой... Позвольтє за труд... Мнє некогда політікой заніматься...

— Ні, стій! Я тебе не про політику.

— Даниле Іваничу,—умішуюсь я,— Бог з ним, пошукайте злота.

— Ні—і! Підождіть. Треба вчить. По свойому, питаю, ти не вмієш сказати?

Вже й пасажири починають звертати увагу. Багажний стискує плечима і з усмішкою дивиться на якогось панка, що цікаво загляда до нас.

„Ах, ти ж Боже мій! - думаю.—Знов скандал буде."

— Даниле Івановичу!—благаю вже—та пустіть чоловіка.

— Ні, підождіть... Ось ти скажи міні: як того чоловіка назвати, хто матір свою забуває? Га?

Бье третій дзвінок. Багажний зтріпується, робить сердите лице і рішуче говорить:

— Позвольтє, барін, за труд, а то я жандарма буду звать. Что ето такоє в самом дєлє.

Зачувши „жандарма," я прудко виймаю двадцять копійок і суну багажному в руку. Він в мент зникає.

Недоторканий хитає чогось головою і кладе гаманець у кишеню. Рушаємо. Я зручніше вмощуюсь, з полегкістю зітхаю і починаю дрімати. Славно так задрімав був, коли це чую чийсь знайомий голос вигукує:

— Україна спасла Росію!

Я розплющую очі і озираюсь. І уяви собі, коло нас цілий мітінг. Десь набрались селяни, студенти, робітники, якісь панки, жиди, одно слово чисте народнє зібрання. А посеред усіх ораторствує Недоторканий. Горе тепер, Олю, та й годі: куди не поїдь, скрізь у пойізді тільки й почуєш: „революція, резолюція, кон-

ституція, інтелігенція! Чи то ж чувано було коли вперед, щоб у вагонах робилось отаке. Вперед бувало, йіде собі чоловік спокійно, тихо, побалака з сусідом про врожай або про бурську війну і кров йому спокійна, печінка не болить і на душі спокійно. А тепер тільки й чуєш: „убито стільки то,"—„поранено стільки то." Або: „конфіскувать землю без викупу!"—„ні, з викупом!" І товчуть собі, а нема того, щоб подумать, що може, кому од таких слів чи з викупом, чи без викупу, серце рветься надвоє. А дядьки наші? І собі туди ж! набрались розуму, мурляки! „Треба—каже, по закону робить: як усім, так і панам: не з торбами ж ходити ім. Дать і ім стільки землі, як і всякому, хай обробля." Як це тобі подобається? Ой, жінко, жінко! Казав я: „продаваймо землю, поки не пізно." Ні, „пождемо ще трохи." Ну, та, здається, діждемось ми. Послухала б ти, що у нас тут у вагоні говорилося.

— Україна спасла Росію!—кричить мій Недоторканий.

— Почему ж Україна?—питає його якийсь білявий студент.

— Бо Росія ще спала, як наші селяни в 1902 році підняли повстання.

Я так і задубів. Чи не сказився чоловік: найшов чим хвалитись.

— Ізвініте—каже студент.— Ви ошибаетесь.

„Ага!—думаю—найшовсь таки благорозумний чоловік," і що ж би ти думала?

— Ізвініте,—каже—революціонния дєйствія бивалі в Росії єщо раньше полтавскіх безпорядков. Єслі уж говоріть о спасєніі, то спасла Росію только інтелігєнція і народ.

„Оце так!"—думаю, коли раптом на верхній полиці, що коло вікна, хутко підводиться якась панна і кричить:

— Вот імєнно, єслі уж хотітє, то ваша інтєлігєнція очєнь і очєнь слабо подняла знамя революції. Да, да! Она только сумєла пойті (да і то ковиляя) за тєм знамєнєм, которое поднял пролета-

ріят. Я, конєчно, говорю нє об інтєлігентних рабочих, а об інтєлігєнціі буржуазной. Она, как і вєздє і всякая буржуазія, сейчас же ізмєніла дєлу свободи.

Панна аж сіла на своїй полиці і подушку навіть одклала на бік, готуючись змагатись. І як схопились же вони! Той: „інтєлігенція!," а та: „пролєтаріят!" На підмогу панні десь узявся якийсь, видно, робітник, далі русявий студент, а до білявого студента пристав якийсь панок. І таке завели, що аж млосно міні стало.

„Ну, – думаю—аж тут міні каюк: заарештують."

Так воно й сталось. Воно б, може, й не сталось та надала нечиста сила вмішатись знов до балачки Недоторканому. Ото трохи осадили його, він був і замовк. Я вже думав, що так і мовчатиме. Так куди там, так бачу і рветься, щоб щось своє вставить. Та поки України не зачіпали, ще здержувався, а як щось там хтось сказав, так його й прорвало. Україна це все одно, що болячка йому. Ледви торкнись, він уже, як скажений, робиться. Я навіть і сердитись на його дуже не можу, бо бачу, що це просто нещасний чоловік. У його ж тільки й думки, що от той балака не по українському, а той не признає українського. Вже ж і я сам люблю неньку— Україну, кохаюся в рідній мові нашій, шаную батька Тараса, ну, а щоб от так-о вже тільки й думати про те, то це вже я не можу. Він згодний навіть на те, щоб насильно землю одбірати, аби завести свою самостійну Україну. Ну, а я цього вже не можу. Україна Україною, а земля землею. От же скажи йому це, хіба послухає? А як же! А це то й погубило його й мене. Вийшло це так. Надало комусь там сказати між иншим, що мабуть Польща здобуде собі таки автономію. Я проти волі глянув на Недоторканого. Дивлюсь, напружився він, видно чекає чогось. Ті перевели розмову на инше. Тоді Недоторканий перебива іх і сурово так питає:

— Ну, добре. А що ви скажете про Україну?

Ті спершу й не зрозуміли.

— То-есть, что „про Україну?"—питає хтось.

— Та от, Польщі автономія, а Україні?

— Можєт бить, со врємєнєм і Украйна будєт автономна.

— Та-ак?—саркастично посміхається Недоторканий. Дуже вам дякуємо! Красно дякуємо...

— А ви развє протів етого?—питає білявий студент. Недоторканий в мент суворо нахмурюється і з натиском говорить:

— Україна для українців. І ми не потребуємо вашої автономії!

Тут, дивлюсь, просовується наперед якийсь чорнявий студент, в червоній косоворотці, який до того тільки вставляв за панну та за „пролєтаріят" короткі фрази.

— Вибачайте...—звертається він до Недоторканого по українському.

Той зразу помягчав, зачувши рідну мову.

— Вибачайте... Ви це про кого кажете „ми не потребуємо автономії?"

— Про нас, про всіх українців!

— Вибачайте — посміхається студент—я сам українець, але можу сказати, що ви дуже помиляєтесь, коли беретесь за всіх одповідать. Українській буржуазії, та й то де якій тільки частині, може потрібна самостійність України, але українському пролєтаріятові вона зовсім не потрібна. Українському робочому люду, як і всякому, потрібна така політична форма, яка спріяла б його розвитку. От, наприклад, автономія. Але одокремлюватись цілком од своїх братів руських, чи поляків йому зовсім не треба.

Недоторканий спершу аж оторопів. Потім як скочить.

— Як?! Та це ви хочете, щоб над нами й далі панували чужинці?!

— Над нами панує бюрократія—каже студент і так саме, як і над тими ж чужинцями. Чужинці нам не вороги, а брати.

Бачу, Недоторканий починає сопти й червоніти, значить, сердиться.

— І це говорить українець? Ви—українець? У кацапській сорочці?!

— Українець.

— Та ви... ви кацапський прихвостень, а не українець. Ви...

— Чого ж ви лаєтесь? — похмурившись, питає студент. — Я з вами, як з людиною, говорю, а ви... як чорносотенець який небудь...

Тут Недоторканий як спалахне, як ревне:

— Що?? Я — чорносотенець? Ах, ти шпиг кацапський... Та я тобі...

— Ето, действительно, какой то чорносотенец — звертаючись до когось, промовив з усмішкою якийсь невеличкий єврейчик, що стояв коло Недоторканого. Той, як почув та недовго думаючи, як розмахнеться та зо всієї сили лясь того по пиці.

— Ось тобі, жидюго „чорносотенець“.

Тут сталось щось неможливе. Єврейчик у крик, у сльози, студенти з пічок лізуть на Недоторканого. Недоторканий махає кулаками, кричить. Господи. А тут як раз станція, ми й не чули, як поїзд став. Крик стоїть, аж у ухах лящить. Коли це зирк пробірається крізь юрбу жандарм; тихо стало. Хтось покликав, мабуть, якийсь сердобольний дурень. Недоторканий, як побачив його, так і скипів.

— А! — кричить. — Так он ви які? За жандаром?.. Революціонери?

— Врьоте!.. Ми не звалі его!

— Брешіть ви самі! Ось дивіться, селяни. Бачите, як друззя народу уступаються за вас? Бачите, як вони боряться з тими, хто боронить вашу національну честь і душу. От привели пса на мене.

— Позвольте, господін... В чом тут дєло — почав було жандарм, так де там, і слова скажений не дав нікому сказать.

— Беріть! Беріть мене! — кричить. — Я не боюсь ніяких жандарських лап! Ми зможемо постояти за ідею... Арештуйте нас, хапайте, тирани! Пане Самжаренку, ходім! Кацапня предає нас в „руки правосудія.“

Можеш собі уявити, що зо мною сталось, як він випалив це до мене. Я зомлів, просто зомлів. Хотів крикнути, що я тут ні при чому, що я зовсім не винен ні в чому і, як то буває у сні, не міг язиком поворушити. Думав, що мене кондрашка тут на місці гегне. Якось Господь милував. Так мене й вивели, як задубілого. Очунявся, аж у кімнаті якійсь.

От за це й сижу тепер. Більш ні за що, клянусь Богом. Як не благав, як не доказував жандарському офицерові, не повірив і звелів одвезти у Полтаву. Учора привезли. Думаю, що тут випустять, смотритель тюрми обнадьожує. Та я й сам так думаю, невже ж таки ім повилазить, що я чоловік тихий собі. Що Україну люблю? Так хіба ж я кому хоч слово про це говорив де? От тільки там у книгарні.. Ну, так то ж один раз та й то не дуже... А то ж нікому нічого... Як ти думаєш, Олю?.. Приїзжай скоріше, голубко, та рятуй. Продай кабанців та позич у Митрофана Пилиповича з півсотні і визволяй, Олю, бо не виживу. Тільки гляди, не продай кнурця, бо то дуже доброї породи. Твій чоловік Сидір Самжаренко.

P. S. А Недоторканий і тут не кається. Перелаявся зо всіма товаришами по тюрмі. „Геть,—кричить—чортова кацапня з наших українських тюрмів! Чого поналазили сюди?!" Ну, й не идол, скажи на милість?!

В. Винниченко.

* * *

Нічка весняна, тиха, ваблива вкутала сумні великі палаци.

Стоять вони сумні, великі і горді і слухають грізную пісню великих могутніх дубів, що довгії, довгії роки, як ті вартовії, росли коло іх.

Питають палаци своіх сторожів:

— Чого ви похмурі?

Як вас посадили, пройшли вже століття і, щоб ви в пригоді були, вас доглядали, вас поливали, вас берегли.

Тепер ви, великі і горді, і сильні, повинні буть вдячні за ласку отую і тихі прихильні співати пісні властителям вашим.

А ви і сильні, й могутні—та пісні ваші—ридання, ви і горді, й величні, а сльози на вітах у вас.

Скажіть же, дуби нам, могутні, що за причина тому?

— Пісень ми веселих не можем співати, бо сум на душі; наше коріння полите сльозами, наше галуззя окроплене кровью.

Тепер ми високі, тепер нам все видно, що діється в світі.

Ми бачимо села убогі в болотах і люд ми голодний бачим в турботах, що радий він хліба шматку, политому потом крівавим, ми бачимо сльози дитячі й жиночі, як море широкі, нема ім кінця. А долі не видно...

Роспука і смуток, як хижий той звір, вриваються в серце і серце ридає. Де ж тут нам співати веселі пісні.

Не можем веселих співати! Ми бурі ждемо! Нехай вона вдаре, нехай пронесеться, нехай поламає вона наші широкіі віти, але ж наші діти, що виростуть під вільним промінням сонця, прихильно нахилють вони свої віти в ясне віконце і вільному й щастливому люду дадуть прохолоду.

Ми довго мовчали—тепер же благаємо бурі, щоб сколихнула всю землю вона...

Ні, пісень веселих немає у нас—один грізний поклик.

Ви ж не лякайтесь... буря пройде і проміні сонця рожево-червоні, як прапор свободи, засяють і землю всю щастям укриють.

Всім весело буде!

Івась.

Наталка Полтавка.

„Так-так, так-так!..“

„... Так-так, так-так!..“
Десь біжить потяг...

Зігнувшись, піднявши плечі, він крадеться по шпалах, вдивляючись у нічну млу...

Ніч не місяшна... І то гаразд... Блідий вид місяця нагадав би йому одно обличча... одно...

„...Так-так, так-так!..“

Угорі, по-над головою, безліч блищить бездушних зірок, навкруги біліє холодний сніг... Тихо у застиглім повітрі... тихо... тихо й холодно... мов у могилі... у могилі...

„...Так-так, так-так!..“

Он по-над дорогою маячить самітнеє дерево... простягло обголену гіляку... неначе шибениця... шибениця...

„...Так-так, так-так!..“

Потяг біжить...

Чути здалека – свистить машина... Довго, довго... у нічній тиші... щось скорботне, безнадійне у тому далекому свисті... як останнє—„прощай!..“ останнє...

„...Так-так, так-так!..“

Земля стугонить... У нічній млі блищить червоне око... Різкий згук ріжка...

Він пішов... навіки... навіки... з Божого світу... Тепер це скоро... скоро...

Зігнувшися постать зложила руки, як на молитву, і припала ниць до землі, головою на рельси...

„...Прости!.. Прости!..“

З гуркотом і шумом, прискаючи і сиплючи помелом золоті искри, пробіг потяг... і кров гаряча зросила землю...

„...Так-так, так-так!..“

Наталка Полтавка.

Веснянка.

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капле.
А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

Завмерла, оніміла, вона прокидається. Розбива поволі та необорно зімові тягарі – кайдани. Дзвенять залізнії стиха, дрібними струмками збігаючи по змучених грудях змарнілого краю; ревуть далі потоками, рвучися з його закутого тіла; а далі— величний гук і лемент повстане скажений над рікою: завзято кинеться горда вихованка степів непоборних бороти-ламати ненависного ворога!..

* * *

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капле
А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

Зімові тягарі-кайдани спадають і ринуть у хмуру безодню минувшини...

Вороття ім не буде?

Не буде вороття!.. Бо воля весняна, чудово-молода чарівниця, здалека вже подала свої гасла.

Вся істота нервово відчува наближення її урочисте, вся істота проймається нею і тремтить од припливу життя...

І вітер, що з південного краю прибув,—її посланець сподіваний, вірний—так ніжно чоло торкає прозорим крилом оксамитним і збуджує рій пишнобарвних надій. Як же любо голубить-милує він все навкруги цілющим повітрям своїм!..

А в повітрі (чи то справді, чо то тільки мріється так?)—звабліва музика весни розпочина вже побідну кантату...

* * *

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капле.
А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

Не йде до рук буденна, хатня робота... Стіни старої будівлі, що до іх зіма була прикувала, здаються тепер брудним, огидливим муром вьязниці...

Зір напружено шука далекого обрію. Серце прагне турботно роскошів волі й борні. Вабить до себе в пишній уяві безмірний розліг степовий...

А вітер весняний іздалека, здалека жене уже цілими хвилями вільний подих степів... Як непереможно вони кличуть до себе, і з якою жагою груди пьють той заклик!..

Уже й жайворонок у надземних просторах завів зовучую пісню свою, в соняшний промінь оздоблену.

В темно-безодній блакиті хвилює і ллється без краю тая пісня сріблисто-дзвінкая... Гей, яка ж вона крилата, яка приворотна, як невгамовно кличе за обрій, до синьої, світом осяяної далечини!

* * *

Весна красна, весна красна,
Із стріх вода капле.
А вже тому юнакові
Мандрівочка пахне...

А ніченька зайде тиха, весняная — в обіймах пестливих хотіла б усе колисати... Та ні вдень, ані вночі схвильованій думці нема супокою, ні одпочинку...

Ой, прислухайтеся ж пильно! Таємнича, зоряна височінь, повна рухів і звуків, повна життя молодого кличе—лунає.

Гей! Гей, ге-е-ей!!. Хто небезпеку-одвагу шанує юнацьку, чіє серце одну покохало мрію-коханку, кому лютий насильник—зіма не здолала підтяти ще гордії крила?

Гей! до нас, за нами!—гукають веселі, крилаті, завзятії гості весни За нами! Ми покажем шляхи в променисту, безмежно-глибоку блакить; покажем, як гинуть зловражії хмари зімові, як сонце звитяжно та радісно сяє...

В. Велентій.

Нехай воскресне!

Моіх сестер, братів веселих я бачу. Сміються, під сяєвом сонця весняним, радіють вони.

Немов ожили моі сестри й брати, немов би воскресли вони.

А сліз я не бачу на очах: не видко. Геть висохли сльози, втомилися плакати люди. Хоч день, хоч на час одпочити хотять моі сестри, брати.

І чудно мині: я звик до сумних їх очей, до сліз цих жінок і дітей. Од батьків і синів я чув лиш прокляття самі, прокляття стражданням, борні за той хліба шматок. Сьогодні ж я бачу: сміються, радіють і кажуть; „воскресе Христос!"

Я бачу веселі обличча... і вітер доносить до мене той радісний дзвін по церквах. Сам вітер, і дзвони, і сонце, здається, говорять—співають: „воскрес Він, Христос."

Але придивляюсь я краще і слухаю пильно— і бачу, і чую, що радість не щира... Брати моі, сестри сміються—це правда, але ж подивіться! Які вони втомлені—схудлі, нуждені, а очі горять яким хворим огнем! І видко в очах тих бажання — благання:

„О, коли б же ти, земле, воскресла! Коли вже ти справді воскреснеш, Христе? Коли?!"

Я чую виразно... В повітрі несеться сполучений стогін. Це прагне весь світ, вся голосить земля: „воскресни, воскресни!"

Он вітер легенький, мов хвилька на морі, пливе так лагідно. Він будить рослину, він сіє життя, він каже всім, кличе: „воскресни, воскресни, живи!"

Встає—оживає рослина. Травиця підносить головку, квітки вже первісні цвісти почали. Струмок гомонить кришталевий. На дереві видко життя. І чути, здається, що царство рослинне живе—оживає, встають голоси: „воскресни, воскресни, цвіти!"

А птаство щебече, а птаство співає так голосно, красно. Я чую виразно в повітрі співання пташок: „Воскресни, земле, оновися, життя!"

А річка, як море, широка, прозора! Купається сонце в воді кришталевій. Легенькі там хвилі встають. Мов з небом обнявшись, до сонця вода промовляє: „коли-ж, ясне сонце, коли вже ти справді нове засіяєш на небі? коли?

А сонце спокійно сіяє, горить. Свій промінь роскішний спиняє на закутку в полі. Багато — багато могил! І разом із вітром до іх нахиляється промінь, іх гріє, пестить. Це братерські могили, могили бор-

ців, що найбільше бажали життя оновить і упали в упертій борні...

О, як їх багато! Їм краю нема. Скрізь, подивіться, посіяно їх. Звідтіль з могил тих, до вітру, до сонця, до всього життя доносяться, чую я добре, міцні голоси: „Брати наші й сестри! Живіть для життя! Оновіть своє серце, воскресніть душею, а з вами воскресне життя! Живіть! Хай воскресне!"

І вітер, і птаство, й струмок кришталевий, і сонце—почули цей поклик...

Я чую гармонію дивно прекрасну, я чую величний, сполучений спів:

„Живіть... Хай воскресне життя... Хай сміливий дух оживе... хай воскресне, воскресне життя, оновиться воно".

Я чую... Я вірю...

Л. Пахаревський.

Червоний сміх.

(З Л. Андреєва).

(уривок).

Я хочу додому! з сумом сказав я.—Докторе, любий мій, я хочу додому. Я не можу тут зоставатися. Я перестаю вірити, що є „дома," де так гарно.

Він думав про щось і не одповів, і я заплакав:

— Господи, в мене немає ніг. Я так любив їздити на велосипеді, ходити, бігати, а тепер у мене немає ніг. На правій нозі я колихав сина і він сміявся, а тепер.. Будьте ви прокляті! Чого я пойіду? Міні тільки, тридцять літ... Будьте ви прокляті!

І я ридав, ридав, згадуючи про свої любі ноги, свої швидкі, сильні ноги. Хто одняв їх у мене, хто смів одняти їх!

— Слухайте,—сказав лікарь, дивлячися вбік.— Учора я бачив—до нас прийшов божевільний вояк. З ворожого війська вояк. Він був роздягнений, майже голий, побитий, подряпаний і голодний мов звір; він увесь заріс волоссям, як заросли і ми всі, й подобав на дикуна, на первісного чоловіка, на малпу. Він вимахував руками, перекривлявся, співав і кричав, і ліз битися. Його нагодували й вигнали назад у поле. Куди ж їх дівати? День і ніч, мов ті обшарпані, лиховісні привиди, блукають вони по могилах, сюди й туди і в усіх напрямах, без дороги без мети, без притулку. Вимахують руками, регочуть, кричать і співають, і коли зустринуться, то починають бійку, або не бачуть один одного й проходять повз себе.

Чим вони живляться? Мабуть нічим, а може трупами, разом із звірями, разом із цими гладкими, одгодованими здичілими псами, що цілі ночі гризуться на могилах і скавучать. Уночі, як ті птахи розбуджені бурею, як ті метелики вродливі, збираються вони на вогонь; і скоро розпалиш ватру, то за пів години, коло неї збереться з десяток крикливих, обірваних, диких постатей, подібних до скажених малп. У їх стріляють, де коли через помилку, де коли навмисне, роздратовані іхнім безглуздим, лякаючим криком.

— Я хочу додому!—кричав я, затикаючи уха. І наче кріз бавовну глухо й невпинно довбали мій змучений мозок нові жасні слова.

— Іх багато. Вони сотками вмірають у проваллях і вовчих ямах, приготованих для здорових і розумних, на останках колючого дроту й палів; вони встряють у правильні, розумні битви і бьються, як героі—завше напереді, завше безстрашні; але часто бьють своіх. Вони міні подобаються. Теперь я тільки ще божеволію, й тому сиджу й розмовляю із вами, а коли розум цілком покине мене, я вийду в поле—вийду в поле і гукну—і гукну, і зберу довкола себе цих хоробрих, цих лицарів без страху і виповім війну цілому світу. Веселою юрбою, з музиками й співами ввійдемо ми в городи і села, і куди пройдемо, там усе

буде червоне, там усе крутитиметься й танцюватиме, мов огонь. Ті, хто не вмер, прилучаться до нас, і наше хоробре військо ростиме, як лавіна, й очистить цей світ. Хто сказав, що неможна вбивати, палити й грабувати?..

Він уже кричав, цей божевільний лікарь, і своїм криком немов розбудив приспаний біль тих, у кого були розшарпані груди й животи та вирвані очі й поодрубувані ноги. Широкий, гризкий, плачучий стогін наповнив палату і звідусіль повернулися до нас бліді, жовті, виснажені обличча, де котрі без очей, де котрі так шалено понівечені, що здавалося— вони прийшли з самого пекла. І вони стогнали і слухали, а в одчинені двері обережно зазирала чорна, безформна тінь, що піднялася над усім світом, і божевільний дід кричав, простягаючи руки:

— Хто сказав, що неможна вбивати, палити, плюндрувати? Ми вбиватемем, і палитимем, і плюндруватимем. Весела, безжурна ватага хоробрих, ми зруйнуємо все: іхні будинки, іхні університети й музеі. Веселі хлопьята, повні огненого сміху, ми потанцюємо на руінах. Вітчиною нашою я назву лічницю для божевільних; ворогами нашими й божевільними—всіх тих, що ще не збожеволіли, і коли, великий, непереможний, радісний, я запаную над світом, як єдиний його господарь і пан—який веселий сміх залунає по світу!

— Червоний сміх! — крикнув я, перебиваючи йому.—Ратуйте! Знов чую червоний сміх!

— Други мої! — казав далі лікар, звертаючися до стогнучих, понівечених тіней.—Други мої! В нас буде червоний місяць і червоне сонце й у звірів буде червона весела шерсть, і ми здеремо шкуру з тих, хто занадто білий, хто занадто білий... Ви не пробували пити кров? Вона трохи липка, вона трохи тепла, але вона червона, і в ній такий веселий, червоний сміх!..

Маруся Полтавка.

Василь Стефаник.

Дорога.

— Я йду, йду, мамо.

— Не йди, не йди сину...

Пішов, бо стелилася перед його очима ясна далека дорога.

Кожні ворота минав, всі білі вікна.

Любив свою дорогу, не сходив з неї ніколи.

У днину вона була безконешна, як промінь сонця, а вночі над нею всі звізди ночували.

Земля цвіла і квітами своіми сміялася до його. Він іх рвав і затикав у свій буйний волос.

Кожна квітка кидала йому одну перлу під ноги.

Очі його веселі, а чоло ясне, як керничка при пільній дорозі.

Аж людей спіткав.

Вбиті по коліна в землю вони у безтямній многости падали і здіймалися.

Чорними долонями стручували піт з чола і великими руками ловилися землі.

Втома валила іх, вони душили за собою свої діти і ревіли з болю.

Здіймалися і падали.

А ніч клала іх в сон, як каменів, одного коло одного.

Страшними лицями обернені до неба, як морем голов проти моря звізд.

Земля стогнала під ударом іх серць, а вітер втік за гори.

Він читав ті лиця і велику пісню бою на іх.

З іх губів злизав слова, з чолів вичитав мислі, а з серць виссав чуства. А як сонце родилося в крові і цілувало по-між довгі вії іх очі, то в його серці породилася пісня.

Розспівалася в його душі, як буря, розколисалася, як мамине слово.

І стався сильний і гордий. Вітер нагнув д ньому всі квіти.

Ступав своєю дорогою дальше.

Вона, як полотно, під ним угиналася.

Минав усі ворота, білі вікна поминали.

І знов людей побачив.

Стояли лавою. Перед ними колосисте море золота, по-за ними діти в холоді снопів.

Огонь іх пражив, залізо плакало в іх руках.

Полинялі пустарі небесні бездушно звисали над ними.

Всі в білих сорочках, як на великдень.

Але снопи пропадали з-над дітий і огонь вжерався в іх білі голови.

Вони вгризалися знов у жовгі лани.

Читав іх розпуку і іх безсилу.

По іх чолах копалися рови один коло одного. Губи іх засихали і біліли. Серця заходили жовчею.

І пісня його душі згіркла, як зігнила пшениця.

Очі його помутніли, а чоло його подобало на скаламучену керничку при дорозі.

Сила його і гордість впали на тверду дорогу.

Строівся.

Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує.

На свіжій риллі під веселою дугою стояла його любов. Земля радувалася ії білими слідами.

Як безсильна дитина, простягнув до неї руки.

— Ходи!

— Не можу, бо ти отруя!

Захитався, а як прожер свій засуд, то поклав на чорну риллю окрушки своєї пісні і поволікся далі. Ішов, як тінь спорохнавілого дуба перед заходом сонця.

Дорога темна, як сліпому, молоденькому каліці.

Одного дня спотикнувся на гріб своєї мами.

Заридав сухими очима і впав.

Зарив чоло у могилу і просив маму, аби його назвала так, як він був ще дитиною.

Одно маленьке слово аби сказала!

Довго просив.

Потім поклав голову на хрест і почув од нього мороз.

Здрігнувся, поцілував могилу в маленьку яблінку і поплівся безіменний і самітний.

— Боже, ти подаруй міні решту моєї дороги, бо я не годен вже йти!

І скакав з могили на могилу, як осіннє перекотиполе.

Аж як перейшов сто гробів, то сотий перший його був.

Припав до його, як давно до маминої пазухи.

В. Стефаник.

Голка.

За давніх часів, колись на Вкраіні були такі люди, що не признавали над собою ніякої влади. Кожний з їх мав старшого за ворога, рівного за брата, бо в тій рівні поважав самого себе, власну самостійність, а менших мав за бидло, прах, посміття. Усе, що Господь щедрою рукою розсипав по світу, усе те побачили б у їх палацах, а кругом тих палаців непокриті халупи, обідраний, голодний і холодний люд. Усе добре і чуле, чим наділя Господь чоловіка, даючи йому серце і душу, усе те в їх заплило глеєм чванства, ганьби і ненатлі. І як то чудно усе в їх зложилось і перекроілось: проповідували вільність, непідлеглість, а тим часом чухрали батогами свою ж таки шляхту! Палили слободи, вибивали народ тисячами, плакали над їх безголовьям. Строіли манастирі, костьоли, а душі свої губили у тяжких гріхах. На втіху собі стріляли, палили й вішали людей, без вини карали, без заслуги награждали, для своєі користи переганяли на лембік людські сльози, трудовий піт і кров, щоб з відра добути хоч одну краплю золота. Хоч би увесь світ з людьми догори дном перевернувся, тільки б ім було добре, тільки б усе робилось по їх волі, як ім схотілось. Широко і далеко простягалась та воля; здається, якби вона встала, то й неба б дістала!.. А знаєте, люди добрі, як звали тих людей?.. Польськими магнатами!..

Роскажу вам де-що про одного із цього кола магната, про Потоцького, що колись жив у Тульчині. Може, ви чували, що він на свойому віку виробляв? Немилосердний він був до всього люду, а найгірше до жидів. Для своєі втіхи чого він з ними не виробляв!.. Було, намалює угіллям на стіні чортяку, це б то чарний кіт, та й приневолює жида улу-

чать того кота камінцями, роспаленими в комінку. Тільки жид доторкнеться до камінця, і репетує: „вай-вай!"—попік сердешний пальці; а той його канчуком: „улучай," каже, „иродів сину, а не то—до смерти зачухраю!" Нічого робить, хапа неборак камінець, шпурне; коли не влучить,—бьє жида за те, що промахнувсь, а влучить, знов шмага: „за що," каже, „бьєш чарнего кота?" Та так і грається з ним, як кіт з мишею, поки не замордує бідолашного до полусмерти.

Раз встрелив він жида—не свого, а другого якогось пана, такого ж магната, як і сам. Та ще як встрелив! Дав жидові дукат, та й каже: „лізь-лишень на вербу та кукай." Жид зліз, тільки кукнув раз, вдруге, а Потоцький приложивсь, як торохне, так він сердешний пук об землю: тут його й чорти вхопили. „Глянь," каже Потоцький, „кука на вербі, а я думав, що зозуля, та й встрелив." От пан того жида і розсердивсь за це на Потоцького: „як," каже, „ти осмілився встрелить мого жида? хіба у тебе мало своіх?" Бачите, вступився за чоловіка!.. Так Потоцький звелів накласти цілісеньку хуру жидів, та ще зверху і рублем, як снопи, пригнитів, та й одіслав до того пана, одписавши: „не сердься, голубчику, от тобі за одного цілу копу посилаю!"

Бувало й таке, що, инколи вертаючись з полювання, в осінню темну ніч, запалить слободу, щоб видко було йому дорогу, доіхать до свого палацу.

Раз сподобалась Потоцькому якась дуже гарна молодиця, та не піддалась: чого вже він ій не давав, як біля неі не захожувавсь! От чортяка і вхопив за серце магната: прикликав до себе якогось дотепного маляра Влоха, і звелів йому списати з тіеі козачки патрет. Як скінчив Влох той патрет, і приніс його до Потоцького, привели й молодицю. Глянув магнат на неі і на патрет,—стоять перед ним, як дві сестри: обидві такі ж і гарні, і смутні, і тим же гордим поглядом на його дивляться. Довго Потоцький дивився на патрет, а там понуро глянув на козачку, та й каже: „Бачиш, як я поважаю

твою красу! і унуки побачать, яка ти була гарна; а за те, що твоє серце не приклонилось до мого кохання, ти повинна смерти; коли не міні, то не доставайся ж нікому!..“ Вихопив з-за пояса пистоль, та й застрелив небогу!..

Так отакий то був дзиндзивер-зух Потоцький!.. Тепер вже, як почуєте про мою голку, то вона не здасться вам за брехеньку. От слухайте.

Кілька миль од Тульчина, коло одного майонтка Потоцького, жив з жінкою, з дітьми, небагатий шляхтич пан Кондратович. Мав він кілька моргів земельки, фольварочок, добре працював, і, хвалити Господа, не прохав ні в кого хліба. Розсердився на його за щось економ того майонтка, пан Тридурський,—а кожний з економів, теж удавав із себе Потоцького,— та й вигнав бідного шляхтича, з жінкою, з дітьми, із власної хати. Що робить бідолашному шляхтичу? Не позиваться ж йому з магнатом! От він осідлав коника, та й поіхав собі в Тульчин до самого Потоцького, щоб здаться на ласку і правду його ясновельможности.

Не дойізжаючи милю до Тульчина, Кондратович здалека побачив пойізд Потоцького. Сам він йіхав, попереду, а за ним цілий шкадрон жовнірів, козаків, дойізжачих, стременних і псарів з гончими й хортами. Дуже зрадів Кондратович, побачивши Потоцького: „це,“ дума, „сам Господь посила його міні; може він ласкаво мене вислухає і звелить вернути загарбану худобу.“ Зупинив коня, зняв шапку і стоіть собі; не осмілився сам і підйіхати до гетьмана. Аж ось сам Потоцький шпигнув коня острогами і підскочив до Кондратовича.

— Хто єстесь?—спитав Потоцький.

— Шляхтич, ясновельможний пане—одповів Кондратович, нахиляючись аж до луки.

— А маш голкє?—знов спитав Потоцький.

Кондратович витріщив баньки, дивиться йому у вічі, не зна, що й казати.

— Маш голкє, гунствот, лайдак?—грімнув Потоцький, і брови нахмурив, і почервонів: вже й розсердився! Так зараз його чортяка і вхопив за серце.

— Нема, ясновельможний пане,—одвітив Кондратович.

— Німа!—крикнув Потоцький, аж зубами заскреготав.—Патшай,—каже, показуючи застромлену в рукаві голку, обкручену ниткою, як буває в кравців,—патшай: я грабя Потоцький, коронний гетьман, над панами пан, мам сто городів,—і в мене є голка, щоб часом—розірветься—зшить, а ти ланець, безштанько, і в тебе нема?.. А нуте, хлопці, дайте йому в шкуре!

Не дали йому бісови котолупи і слова промовить, стягли раба божого з коня, і почали чухрать канчуками; а Потоцький дивиться та приговорює:

— Отак дурнів вчать та на розум наводять! оттак і ти вчи, лупи іх власною моєю рукою!

Може б ще більше всипали неборакові, так на його щастя схопився зайчик: от Потоцький покинув Кондратовича і чкурнув за куценьким. Не схаменувсь бідолага Кондратович, відкиль йому і лихо склалось; думав знайти защиту, правий суд, а знайшов, ні за що, ні про що, люту кару. „От тобі," думає, „і панська правда! запозивай тепер магната до божого суду!.." Заплакав сердешний і пойіхав у Тульчин до свого родича, що служив у Потоцького конюшим. Прийіхавши, росказав йому усе, як було, як його Тридурський ограбив і як Потоцький одчухрав.

— Яка ж тепер у тебе думка?—пита родич.

— От яка,—каже Кондратович:—теперь міні вже не до земельки, нехай вона чортам дістається; жінку з дітьми оддаю на волю Божу, а сам... пропаду, а вже оддячу дяволському сину!

Нічого казать, завзятий таки з біса був і Кондратович,—не з того десятку, що гоють свою спину чужими дукатами. Та ще, нівроку йому, і здоровий був: на одну руку трьох би таких вклав, як Потоцький.

— Не журись,—каже родич, —оддячиш, коли вже тобі так того схотілось: я тобі й пораду дам. Чи ти знаєш ту капличку, що в кінці парка?

— Як не знать!—одвітив Кондратович; а сам аж затрусивсь од радости.

— От у цю ж капличку,—каже родич,—Потоцький, переодягшись старцем, що суботи ходить одмолювать у Почаївськоі Божої Матері гріхи, що за тиждень назбіраються. Завтра субота; устанеш раненько, то там його і застукаєш, як сотника в горосі, і що душі твоій схочеться, те з ним і зробиш.

Кондратович, почувши це, як на світ народився. Зараз і вигадав, що йому робити. Велика радість для чоловіка—помогти тому ворогу, котрого покарала злая година, а ще більша—оддячить міцному ворогу. Здається, караєш його не за одного себе, а за всіх, за все те лихо, що він робить людям.

Ще чорти не бились навкулачки, як Кондратович, узявши добрий малахай, потяг у парк до каплички. Не доходячи до неі з пів гонів, забрався в гущину, та й стереже Потоцького, як той кіт мишу. Тільки почало трошки розвиднюватися, аж чує Кондратович—щось залопотіло;—іде Потоцький, такий обірваний та обшарпаний: у сіряжці, ще, й з торбою через плече. Кондратович і дух притаів, оком не змигне; дивиться—увійшов Потоцький у капличку і став молиться. То простягнеться крижем, то кулаками в груди себе стусує, то руки догори підійма—живий на небо лізе. Устав Кондратович, аж труситься, так йому закортіло напиться тиі помсти. Дав Потоцькому трошки помолиться, а там увійшов у капличку, ударив кілька поклонів, і став голосно молиться:

— Найсвентша Матко,—каже, а сам своє дума:—пошли усякого щастя, здоровья, талану і довголіття дідичу нашому, ясновельможному пану Потоцькому, за те, що він нас дурнів вчить і до розуму, доводить! Нехай він і діти його панують над нами до кінця світу!

Потоцький притулився в куточку і слуха; аж облизується: як маслом по душі його маже тією молитвою. Зараз пізнав, що це той шляхтич, котрому вчора задав він шваби. Скінчивши молитву, Кондратович обернувсь до Потоцького та й пита:

— А що ти тут робиш, старцю?

— Молився, вельможний пане,—одвітив Потоцький, низенько вклонившись і затуляючись торбою, щоб часом не пізнав його шляхтич.

— А маш голку?

„Бач, який розумний!"—подумав Потоцький,— „мабуть вже у його і голка є."

— Чи маш голку? гунствот, лайдак!—гримнув Кондратович, визвірившись на Потоцького.

— Німа, вельможний пане,—одвітив Потоцький, а сам мерщій до дверей,—думає: от собі на лихо навчив чоловіка! щоб не задав він міні такої ще прочуханки, як я йому вчора.

— Німа!—крикнув Кондратович, простягаючи руку.—Ось дивись,—каже:—я гоноровий шляхтич, мам кілька моргів землі, два коні, корову, чотирі свині,—і у мене є голка, щоб не ходить обірванцем, а ти гольтіпака, ланець, безштанько, а в тебе нема!

Та це кажучи, хап його за чуб: вихрив, вихрив; далі голову між коліна, ну його шмагать малахаєм; шмага, шмага, а сам приговорює: „Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! не я тебе бью, бьє власна його рука!" Супонив, супонив, поки він не зомлів. Вдовольнивши серце й душу, Кондратович плюнув на Потоцького, та й пішов собі до родича.

— А що?—спитав родич, побачивши Кондратовича.

— Знатного перегону задав,—каже Кондратович усміхаючись:— буде згадувать ту голку по суботах!

— Тікай же швидче, а то щоб він на шибениці тебе ще не провітрив!

— За що?.. хіба ж не сам він звелів міні дурнів вчіть! Адже ж я трощив не його, а старця і ще власною його рукою. Та куди ж і тікать од Потоцького? Хіба на той світ, а на цім не сховаєшся!

— Та воно так, тільки гляди: ти сам знаєш, що у тих магнатів така правда, як у цигана сорочка: і коротка, і латана. І правда та у іх, як кий в руці: яким кінцем схоче, тим і вдарить.

Стах поговоривши, та й прислухається, яка буде чутка об Потоцькому. Аж ось, зайшов до родича з двору служонця та й каже, що гетьман вчора на полюванні трошки застудився та й занедужав.

На другий день, тільки вернулись з костьола, як прибіг козак.

— Чи тут,—пита, гостює пан Кондратович?

— Тут,—каже родич,—а на що вам?

— Гетьман кличе до себе: нехай швидче йде!

Сміло пішов Кондратович до Потоцького, думає собі: що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть.

Тільки побачив його Потоцький, зараз і крикнув:

— А що, чи маєш тепер голку?—Тільки вже спитав не так, як тоді, а ласкаво, усміхаючись.

— Маю, ясновельможний пане!—одвітив Кондратович, показуючи голку.

Глянув на неї Потоцький—неначе не бачив, а там вже не тільки очі, і спина бачила ту голку.

— А чи не трапилось тобі навчить якого-небудь дурня?—пита гетьман, а сам пильно дивиться на Кондратовича.

— Як не траплялось, ясновельможний пане!—сміливо одказав Кондратович:—вчора у капличці спіткав якогось старця і добре одшмагав,—довго буде згадувать ту голку.

Тут Потоцький став роспитувать Кондратовича, відкіля він і зачім приїхав. От він і росказав йому усе, що треба. Гетьман ласкаво його вислухав, узяв лист паперу, щось написав, та й каже:

— Візьми цей росказ і оддай його главному економу, то все зробиться, як тобі й не снилось!

Кондратович подякував гетьману, поцілував полу його кунтуша і пішов у контору. Тільки прочитав той лист головний економ, як витріщиться, як крикне:

— Скільки літ служу його ясновельможності, а він міні десяти грошей не подарував, а тут чорт-батька-зна кому і за віщо дає і гроши, і землю!

— Це ж моя земля,—каже Кондратович,—ще батьківська. Не свою дає, а ту, що пан Тридурський загарбав!

— Росказуй—не свою!.. Потоцький звелів в придачу до твоєї землі дать утроє стільки, і ще двісті дукатів, от що!

— Так тобі жаль чужих грошей, а не жаль чужої спини? Позавчора Потоцький всипав міні двісті канчуків, а сьогодні одсипав двісті дукатів: так покущтуй перше канчуків, та тоді вже і завидуй ласці його ясновельможности.

Забравши гроші і росказ до пана Тридурського, Кондратович подякував родича за пораду і поіхав собі додому, веселий і щасливий. Хоч спина ще не загоілась, так душа ж і серце вже не щеміло.

Не пройшло і тижня після того, як поіхав Кондратович, прибіг пан Тридурський до Потоцького, і пуць йому в ноги

— Змилуйся, ясноосвіконий пане,—заголосив:— пся-крев, гунствот Кондратович віку міні збавив, до полусмерти зашмагав канчуками, трохи голови не одкрутив із чубом.

— За віщо?—спитав Потоцький.

— Чорти його батька знають, за віщо! Стрів мене одного у лісі, та й пита: „маш голкє?“ Нема, кажу. А він як крикне: „Ах ти, голодранець! патшай,“ каже, показуючи застромлену у рукаві голку: „я з ласки пана Потоцького обиватель, а ти наймит, приплентач, і в тебе нема?“ За чуб мене, стяг з коня і давай трощить. Та ще й приговорює: „Отак батько наш Потоцький звелів дурнів вчить та на розум наводить! не я тебе бью, а бьє його власна рука!“

Пан Тридурський думав, що Потоцький, почувши це, розлютується і звелить повісить Кондратовича, а Потоцкому і байдуже; регочеться собі, аж за живіть береться. Тридурський, щоб його розжалобить, росказує, яка важка рука у Кондратовича. А Потоцький ще гірш сміється, аж ніжками дрига, та регочеться. Де б то йому не знать, яка там рука у Кондратовича! Далі, як натішився вволю, і пита пана Тридурського.

— А в якій ти школі вчився?

— В Мінжирицькій, у піярів, ясновельможний пане,—каже пан Тридурський.

— А як ти добре вчився і слухав своїх научителів, чи була тобі за це яка винагрода?

— Як же! патери вішали міні на ланцюжку мідну бляшку, а мати годувала марципанами з мігдалами.

— Ну, як вернешся ж в майонтек, то зараз одішли Кондратовичу сто дукатів за те, що він добрий учень.

Пан Тридурський було сперечаться, так куди! Потоцького не переспориш: що він раз сказав, то так і буде. Його воля усім закон, він і сам ій кланяється, як той хлоп панові.

Довго втішались тією голкою. Далась вона не одному в знаки, не одного шпигнула. Було як хто хоче оддячить своєму ворогові, то й присікається до його: „чи маш голку?“ Як нема, то й бьє і товче йвго. А жалуваться до Потоцького хоч не ходи: посміється, ще й грошей дасть тому, хто бив. Було, як од чорта хрестом, так од ледачого чоловіка, од якого небудь прочвари, оборонялись тією голкою. Хто б куди не іхав, то хліба не візьме на дорогу, а вже голку застромить у рукав.

О. Стороженко.

Марко Вовчок.

Чумак.

Як помер наш батько,—нехай йому земля пером!—оставив нам девьять пар волів полових, хороших. Нас було три брати; я — найменший, хлопчиком після батька зостався. Середній одружився і покинув чумацтво. Мати дуже прохала:—покинь, сину, чумакувати; я тепер нещаслива у світі,—хоть ти мене трохи розважатимеш... Та таки й плохий він був, частенько слабував.

Стали ми з старшим братом чумакувати. Грицько був парубок високий, чорнявий, кароокий,—парубок, як орея. От, стали чумакувати... Я вже й старий, уже дочка к осени рушники готує, а ще й тепер міні так і сниться широкий степ безкраій... Стелиться шлях, ідуть наші круторогі, риплять вози, а місяць світить...

— А що, хлопче, злічив зорі?—гукне Гриць, як у дзвін ударить; я так і схоплюсь.

Як іти з нашого села в Крим, треба переходити Кумиці, козаче село, велике, аж на двох горах, дві церкви муровані, річка, хати все нові, коло

кожної красний, прекрасний вишник! Славне село! Туди оддана наша тітка, материна сестра, то ми було усе заходимо до їх. Тітка нам рада, роспитує, частує, росказує. Переночуємо в їх, та й у дорогу,— а далі вже й бариться стали, днів два або й три перебудемо; то брат знакомого товариша піджидає, то в його віл заслабне... Міні, хлопчині, це й добре: чи з хлопцями заведусь, або на тину сижу, як півень.

Марко Вовчок.

На крилах пісні.

Чи знайоме вам те гостре, до фізичного болю гостре почуття нудьги за рідною краіною, яким обкипає серце од довгого пробування на чужині? Чи відомий вам такий псіхичний стан, коли за один рідний звук, один образ рідний ладен буваєш заплатити роками життя?..

У такому власне стані блукав я одної весняної днини по-над річкою Прутом, у південній Басарабіі. Якось не тішили око моє ані розлогі, яро-зелені, порізані блакитними озерцями та гірлами плавні, що розляглися за річкою в Румуніі, ані жовті, залиті хвилею виноградників по підгірью, шпилясті гори, що тиснуться по-над Прутом з цього боку...

Од заходу насувалася чорна хмара, душний вітер з імпетом бив об гори, хвилював комиш у плавнях, обривав листя виноградне та гнав його по чорній, каламутній, немов поораній хвилями, річці... Лагодилася буря. Але я байдужно дивився на грізні потуги натури, не торкала якось мого серця дика краса південної грози... Розьятрений нудьгою, затоплений в задумі, плентавсь я тихою ходою берегом

річки, не помічаючи навіть, як чорна хмара обіймала крайнебо, тихо лізла догори... драгліла вже над головою моєю... і тільки перші краплі буйного дощу, що з глухим гуком впали на землю серед раптової тиші, змусили мене озирнутися навкруги, пошукати певного захисту од зливи. Але не встиг я ще й озирнутися гаразд, як по моїх напружених нервах ударила хвиля рідних, близьких мині звуків. Я виразно почув журливо-поважний голос української пісні. Що це? У цьому глухому закутку Басарабії— пісня моєї країни? Чи не омана це, чи не хвороблива часом уява моя викликала галюцинацію слуху?.. Я навіть трохи змішався. Але ні, це не уява: я чую, як пісня дужчає, здіймається вгору, перекочується могутнім грюкотом і гине тихим акордом в плюскоті зливи. Так, це співають, але де і хто? Я почав прислухатися та роздивлятися й незабаром помітив, що голоси лунали з молдаванської „колиби," це-б-то гостроверхої комишевої халабудки, яку звичайно ставлять по виноградниках про вартового. „То, мабуть заробітчани,—подумав я,—яких загнав дощ у колибу"—та наважився й собі податися туди, щоб у гурті перечекати дощову годину.

У колибі було темно; на превелику силу, натуживши зір, здолав я розгледіти своїх товаришів негоди: було їх чоловіка з десять. На моє привітання вони одповіли всі в один голос і посунулися, поступаючись місцем на колоді край дверей. Пісня замовкла. Спочатку було якось варівно: чужа людина, очевидячки, псувала трохи настрій. Де хто кинув увагу про дощ, де хто обізвався жартом, сміхом... Але мелодія, опанувавши душею, загніздившись там, не хутко німіє... Вона сповнює груди, рветься наверх і, прибравшись в поетичні шати слова, вільно, як пташка, шукає простору...

Тим то й моі співаки ненадовго замовкли. Хтось стиха завів пісню, до нього пристав ще один голос, а за хвилину підхопила й решта... Співано чумацьку пісню.

Не знаю, чи то з усіма таке діється, чи то лише зі мною, спраглим усього рідного, тепер далекого од

мене, але звуки пісні, що торкалися мого вуха, лягали перед очима фарбами, малювали міні з дивною яскравістю цілі образи. Я перелітав на крилах пісні в давно минуле, я жив у минулому, я бачив, чув, з тріпотанням сердечним одчував смуток, радість та всі періпетії тих почувань...

Ясно, ясно сонечко сходить,
А хмарнесенько заходить...
Смутен, смутен чумацький отаман —
Він по табору ходить...

І уявляється міні степ. Широкий, необмежний, незайманий степ. Передранішній вітер злегка хвилює тирсу. Бліде небо мигтить зірками до блакиті, що оповила степову далечінь. У синьому тумані ледви мріють могили. Чорніють здалека лози. Межи небом і землею якась таємна змова. Чи то вони чаклують удвох, чи що, бо якоюсь таємницею віє од того необмежного синього простору...

Край шляху, в долинці, догоряє огнище. Білий димок, хвилюючись, здіймається догори по-над чумацьким табором, що чорніє у пітьмі здоровими мажами, немов якесь дивоглядне чудище. Табор ще спить. Степова тиша жадливо підхоплює всі звуки... Ось чутно, як сопуть ситі воли, жвакаючи росяну траву... Десь за комишами в озері кракають жаби, гуде бугай... Табор ще спить. Тільки не спить чогось чумацький отаман... не спить, по табору ходить... Од буйного вітру, од ясного сонця змарніле обличча його повите задумою й смутком. І хто його зна, яку думу думає чумацький отаман в степу, серед ночі, чого немов журно йому, важенько на серці... Чи тим, що сторона чужая, далекая, чи то тим, що згадалась родина близькая, дружина вірная, а чи серце віщує якусь лиху пригоду в цьому степу широкому, необмежному? Хто його зна... А тим часом сон тікає од очей, і ходить отаман по сонному табору, поглядаючи на товаришів своіх, що сплять навкруг багаття, й на далекі обриси степу, що йно мріє ¡кріз синю імлу. Але помалу-малу синя імла рідшає, яснішає, східний край неба обливається ши-

роким усміхом світання, світова зірка блідне й тремтить, догоряючи... Починає дніти.

Табор прокинувся, але сон не встиг ще пірхнути з ночівля, ще кида на нього свою тінь. Таємничість раннього ранку оповила й чумаків своїми чарами...

Ось кухарь напина тагани, повісив казан і, червоно-осяяний палаючим огнем, нагнувся над чумацьким сніданням...

Поставали лавою ватажани, звернулись до сходу й тихо проказують молитву. Злотистий обрій зазира в натхнені вірою обличча, тихий вітер на легких крилах своіх розносить по степу гарячі благання...

А за хвилину бряжчать ложки об казан, усате чумацтво привітно осміхається до гарячої страви. Ясне сонце випливає на небо, зриває з землі темне запинало мороку, одкриває безкраю далечінь степу, вкритого росяною тирсою, позолочує високі могили, кида дивовижні тіні од чумацьких маж, вітає мальовничо росташований табор.

Пора! пора рушати!

— Гей ви, хлопці, ви добрі молодці,
Уставайте, вози мажте,
Вози мажте, ярма наривайте,
Сиві воли запрягайте...

І в мить, по слову отамановому,—

Хлопці встали, вози підмазали,
Нові ярма понаривили,
Сиві воли позапрягали.

Готово!

— Гей, соб волики, соб сивіі!..

Рушають...

М. Коцюбинський.

Польова царівна.

(УРИВОК).

На дворі весна вповні. Куди не глянь—скрізь розвернулося, роспустилося, зацвіло пишним цвітом. Ясне сонце, тепле і приязне, ще не вспіло наложити палючих слідів на землю: як на великдень дівчина, красується вона в своїм роскішнім убранні... Поле—що безкрає море; скільки зглянеш—розіслало зелений килим, аж сміється у-в очах. Над ним синім шатром розіпьялось небо; ні плямочки, ні хмарочки, чисте, прозоре—погляд так і тоне... З неба, як ростоплене золото, ллється на землю блискучий світ сонця; на ланах грає соняшна хвиля; під хвилею спіє хліборобська доля... Буяє вона вгору; зеленіє, як рута... Легенький вітрець подихає з теплого краю, перебігає з нивки на нивку, живить, освіжає кожну билинку... І ведуть вони між собою тиху-таємну розмову: чутно тільки шелест жита, травиці... А згори лине жайворонкова пісня: доноситься голос, як срібний дзвіночок,—тремтить, переливаєтьея, застигає в повітрі... Перериває його перепелячий крик, зірвавшись угору; заглушує докучне сюрчання травьяних коників, що як не розірвуться—і все те зливається докупи в якийсь чудний гомін, вривається в душу, розбуркує в ній добрість, щирість, любов до всього... Гарно тобі, любо, весело! На серці стихають негоди; на думку не лізуть клопоти; добра надія обгортає тебе добрими думками, бажаннями... Хочеться самому жити й любити; бажаєш кожному щастя. Не даром в таку годину—аби неділя, або яке свято—хлібороби виходять на поле хліба обдивлятись!

П. Мирний.

Моріс Метерлінк.

В середині.

(Intérieur).

М. Метерлінка.

ОСОБИ:

В саду:

Старий.
Сторонній.
Марта, Марія } онуки старого.
Селянин.
Юрба.

В будинку:

Батько, Мати, Дві дочки, Дитина } особи без мови.

Старий вербовий сад. В саду будинок. В трох вікнах долішнього поверху світло. Досить виразно видно родину, що бавить вечір при лямпі. Отець сидить біля комінка. Мати, поклавши лікоть на стіл, дивиться в просторонь. Двоє дівчат, в білому, гаптуючи, марять собі в тихомирі і всміхаються. Дитина дрімає, схиливши голову до матері на ліве плече. Через далекість, світло та непевну заслону вікон, коли хто з них встане, піде або зробить жест, то рухи його здаються поважними, повільними і наче одуховленими.

Старий. Отож ми в саду, саме поза будинком. Сюди ніколи не ходять. Двері з другого боку— вони зачинені і закриті віконницями. Але тут нема віконниць і я бачу світло... Так, вони ще сидять

при ляпп. На щастя, вони нас не почули; а то б може мати або дівчата вийшли, тоді б що його робити?..

Сторонній. А що маємо робити?

Старий. Мені б хотілося побачити спочатку, чи всі вони в залі. Там, он батько сидить біля комінка. Він чекає, поклавши руки на коліна... мати сперлась ліктем на стіл.

Сторонній. Вона на вас дивиться.

Старий. Ні; вона так собі дивиться; очі їй не моргають. Вона не може нас бачити; ми в затінку великих дерев. Але не підходьте ближче. Обидві сестрі небіжчині теж сидять в покої. Вони гаптують поволі, а маленька дитинка заснула. Девята година на годиннику, що в кутку... Їм і не в догад, мовчать собі.

Сторонній. Коли б можна привернути батькову увагу і якось йому подати на знак. Він до нас повернувся головою. Чи не постукати в вікно? Треба, щоб котрий із них довідався перший...

Старий. Я не знаю, кого б вибрати... Треба мати велику бачність... Батько старий і хоровитий, мати теж; а сестри ще надто молоді... І всі її любили, як душу... Я ніколи не бачив щаслившої хати... Ні, ні, не підходьте до вікна; це б найгірше... Краще як найпростіше сказати їм; наче це звичайна річ; і не показуватись дуже смутним, а то їх горе перевагом піде, і хто його знає, що буде... Ходім з другого боку. Ми постукаємо в двері і вступимо до покою, наче нічого не сталося. Я війду перший; вони не здивуються, побачивши мене, я часом прихожу увечері і приношу їм квіток, або овочів і бавлю кілька годин з ними.

Сторонній. Нащо маю йти з вами? Ходіть самі; я почекаю, щоб мене покликано... Вони ніколи мене не бачили... Я собі перехожий, чужий.

Старий. Краще, як не сам. Лихо не таке гостре, не таке важке, коли його несе не одна людина... Я про це думав, як ішов сюди... Коли я вступлю сам, мені треба буде зразу говорити; вони знатимуть усе в кількох словах, і я не матиму біль-

ше що казати; я боюся мовчання після останніх слів, що віщують нещастя... Серце тоді шматується... Як що ми вступимо разом, я ім скажу, наприклад, після довгих манівців: і так її найдено... вона плила на річці, склавши руки...

Сторонній. Руки ій не були зложені; вони висіли вздовж тіла.

Старий. Ви бачите, що знехочу заговориш... І нещастя губиться в подробицях... а то коли б увійшов сам, з перших слів, таких, як я їх знаю, це була б страшенна річ і Бо-зна-що б сталося... Але, коли ми говоритимемо навперемінку, вони нас слухатимуть і не помислять дивитись на лиху годину... Не забувайте, що мати буде там і що її життя залежить од такої дрібниці... Добре, щоб перша хвиля розбилась об кілька марних слів... Треба, щоб люди балакали трохи кругом нещасних, і щоб вони були не самі. Найбайдужіші несуть, самі того не знаючи, частку болю... Воно розходиться так без шелесту і без усилку, як повітря або світло...

Сторонній. Ваша одіж намокла, і з неї тече.

Старий. Я тільки полу плаща вмочив у воду. Здається, вам зімно. У вас на грудях болото. Я дорогою і не постеріг цього в потемку...

Сторонній. Я був у воді по пояс.

Старий. Чи давно ви її знайшли перед тим, як я прийшов?

Сторонній. Саме кілька хвилин. Я йшов на село; вже було пізно і прикритий беріг брався тьмою. Я йшов устромивши очі в річку, бо вона була ясніша за дорогу; коли бачу щось дивне два кроки од куща комишу... Я надхожу і бачу її волосся, що вінцем знялося ій над головою і кружляло так, за водою... (В покою обидві дівчині повертають голову до вікна).

Старий. Чи бачите, як тремтить волосся на плечіх у обох її сестер?..

Сторонній. Вони повернулись головою до нас... Вони просто повернули голову. Я може говорив надто голосно. (Обоє дівчата сіли знов, як сиділи). Але вони вже більш не дивляться... Я вступив у воду

по пояс і міг взяти рукою і витягти легко на беріг... Вона була така ж гарна, як і її сестри...

Старий. Може ще й краща... Я не знаю, чого мені серце зовсім упало.

Сторонній. Про яке серце ви кажете? Адже ми зробили все, що людина може зробити... Вона більш як годину була вже мертва...

Старий. Вона жила цей ранок... Я її стрів, як виходив з церкви... Вона мені сказала, що йде; вона мала навідати свою бабусю по тім боці річки, де ви її знайшли... Вона казала, що не знає, коли я її знову побачу... Вона трохи не спитала мене про щось, але не наважилась і раптом мене покинула. Але це тепер мені на памяти стало... тоді я нічого не бачив... Вона усміхалась, як усміхаються ті, що хочуть мовчати, або які бояться, що не зрозуміють... Вона, здавалось, майже втратила надію... очі ій були мутні і майже не дивились на мене...

Сторонній. Селяни мені казали, що вони бачили, як вона блукала до вечора на березі... Вони думали, що вона шукає квіток... Може її смерть...

Старий. Невідомо... Хіба що знають про це? Вона може була з тих, що не хочуть нічого казати, а кожне носить в собі не одну причину, щоб не жити більше... В душі так не видно, як не видно в цій хаті. Всі вони так... Говорять собі повсякденне тільки, і нікому не спаде на думку... Живеш цілі місяці поруч із тим, що вже несьогосвітній і якого душа вже не може більше відкликатись; йому відказуєш, і гадки не маєш про це; і ви бачите, що стається. Вони здаються непорушними ляльками, а стільки подій снується в їх душі... Вони й самі не знають, що вони є. І вона б жила, як живуть інші... Вона б до смерти казала: „пане, пані, ранком дощ піде", або ж: „ми йдемо снідати, нас буде тринадцятеро за столом," або ж „овочі ще не доспіли." Вони говорять усміхаючись про квітки, що облетіли і плачуть в потемку... Сам би янголь не побачив, що треба бачити; а людина розуміє тільки після вдару... Вчора ввечері вона була там, під лямпою, як її сестри, і ви б їх не побачили такими, як їх треба бачити, якби

це не сталось... Мені здається, я їх бачу уперше... Треба щось додати до звичайного життя перш, ніж дасться його розуміти... Вони поруч із вами, вони під оком вашим; і ви їх завважаєте тільки тоді, як вони пішли собі на віки... А про те дивну душу вона мусіла мати; бідну, наївну, невичерпану душу, що вона мала, дитина моя, коли вона сказала, що повинна була сказати, коли вона зробила те, що повинна була зробити.

Сторонній. Зараз вони мовчки усміхаються в хаті.

Старий. Вони спокійні... Вони цього не чекають сьогодні.

Сторонній. Вони усміхаються не ворухнувшись... але ось батько кладе пальця на губи...

Старий. Це до дитини, що заснула на лоні матері...

Сторонній. Вона не сміє очей звести, щоб не нарушити його сну...

Старий. Вони більш не роблять... Мовчки сидять.

Сторонній. Впустили мітку білого шовку...

Старий. Дивляться на дитину...

Сторонній. А й не знають, що на їх дивляться.

Старий. На нас дивляться теж...

Сторонній. Вони підвели очі...

Старий. А про те вони не можуть нічого бачити.

Сторонній. Вони немов би щасливі, а про те хто його знає...

Старий. Вони гадають, що вони безпешні... Вони позамикали двері; вікна з залізними прогоничами. Вони підмурували стіни в старому будинкові; положили запори на три дубових двері. Вони наперед обміркували все, що можна було обміркувати...

Сторонній. Нарешті треба буде це сказати... Хтось міг би прийти й оповістити раптом... Була юрба селян на зеленці, де небіжка... як би котрий постукав у двері...

Старий. Марта й Марія коло мертвої. Селяни пішли робити ноші з листя; і я казав старшій прийти

сповістити нас на-швидку, коли саме вони рушать. Почекаймо на неі, вона піде зі мною... Ми б не могли на іх так дивитись... Я гадав, що тільки треба постукати в двері; увійти просто, пошукати кілька фраз і сказати... але я надто довго бачив, як вони живуть у себе... (Входить Марія).

Марія. Вони йдуть, дідусю.

Старий. Це ти? де вони є?

Марія. Вони під останнім узгіррям.

Старий. Вони йдуть мовчки?

Марія. Я ім сказала, щоб вони тихенько молились. Марта йде з ними.

Старий. Іх багато?

Марія. Все село оточило ношаків. Вони принесли світло. Я ім сказала його згасити.

Старий. Кудою вони йдуть?

Марія. Вони йдуть маленькими стежками. Вони ступають поволі...

Старий. Час...

Марія. Ви вже сказали, дідусю?

Старий. Ви бачите, що ми нічого не казали... Вони ще чекають при лямпі. Дивіться, дитино моя, дивіться: ви побачите того життя.

Марія. О, як же вони спокійні... Наче у-вісні іх бачу...

Сторонній. Обережніше, я бачив, як затремтіли обидві сестрі.

Старий. Встають...

Сторонній. Чи не підійдуть вони до вікон.

(Одна з двох сестер, що про іх мова, наближається в цю хвилину до першого вікна, друга до третього, і, упираючись руками в шибки, довго дивляться в темряву).

Старий. Ніхто не підходить до середнього вікна...

Марія. Вони дивляться... Вони слухають...

Старий. Старша усміхається тому, чого не бачить...

Сторонній. А друга має очі повні страху...

Старий. Майте бачність; не знати, як шириться душа круг людей... (Довга мовчанка. Марія пригорнулась до старого і обнімає його).

Марія. Дідусю...

Старий. Не плач, моя дитино... буде й нам черга... (Мовчання).

Сторонній. Вони довго дивляться.

Старий. Хоч би й сто тисяч літ вони дивились, вони б нічого не побачили, бідні сестри... ніч надто темна Вони дивляться сюдою, а лихо йде звідти.

Сторонній. Щастя, що вони дивляться сюдою... Щось наближається від луки.

Марія. Це мабуть юрба... Вони так далеко, що ледве їх добачиш...

Сторонній. Вони так ідуть, як вьється стежка... ось вони знову показалися на горбку під місяцем...

Марія. Як же їх багато... Вони й з передмістя вже позбігались, як я прийшла. Вони роблять великий закрут...

Старий. А проте вони прийдуть, я їх теж бачу... вони йдуть левадами... вони здаються такими маленькими, що ледве їх бачиш між травою... немов діти, що гуляються при місяці; і коли б вони їх бачили, то й на думку б ім не спало... Даремно вони до їх повернули спину, що не ступінь, то ті все ближче, і більш, як дві години лихо росте. Годі ім спинити, щоб воно не росло; і ті, що несуть, не спинять його... Воно й над ними пан і треба, щоб вони йому служили. Воно має свою ціль і простує своєю дорогою... Воно невтомне і має тільки одну думку... Треба, щоб вони дали йому свої сили. Вони сумні, але вони йдуть... Вони мають жаль, але повинні йти далі...

Марія. Старша не усміхається більше, дідусю...

Сторонній. Вони пішли од вікон...

Марія. Вони цілують мати...

Сторонній Старша гладить дитину по голівці, а та все спить...

Марія. Ось батько хоче, щоб і його поцілували...

Сторонній. Тепер мовчать...

Марія. Вони знову коло матері...

Сторонній. Батько стежить за вагалом годинника.

Марія. Вони наче моляться, не знаючи, що вони роблять.

Сторонній. Немов прислухаються до своєї душі... (Мовчання).

Марія. Дідусю, не кажіть їм сьогодні ввечері...

Старий. Ви бачите, що й самі бентежитесь... Я добре знав, що не годиться дивитись. Мені вже під вісімдесят третій і це вперше, що мене вразило, як я дивлюсь на життя. Я не знаю, чому все те, що вони роблять, мені здається таким дивним, таким поважним... вони чекають ночі, просто, під своєю лямпою, як би й ми чекали під своєю; а проте мені здається, що я їх бачу з високости іншого світу, бо я знаю ту дрібку правди, якої вони не знають... Що це, діти мої? Скажіть мені, чому ви теж такі бліді? Чи є може щось іншого, чого ніяк не скажеш, і що нас примушує плакати? Я й не знав, що в житті є щось такого сумного, що острах бере того, хто на те життя дивиться... І що тут страшного що вони такі спокійні... Вони надто вірять в цей світ... Вони там, між ними і ворогом ті мизерні вікна... Вони гадають, що нічого не станеться, бо вони позамикали двері і не знають, що життя живе своїм життям і що світ не кінчиться дверима хати... Вони такі певні свого маленького життя... і ім не в догад, що стільки інших людей про його знає більше; і що я, бідний дідок, я тримаю тут, два кроки од їх дверей, все їх маленьке щастя в своїх старечих руках і боюсь його випустити...

Марія. Змилуйтесь, дідусю..

Старий. Маємо жаль до іх, дитино, але нема жалю до нас...

Марія. Скажіть це завтра, дідусю, скажіть це, як буде день... іх це не так вразить...

Старий. Може й ваша правда... Краще б залишити до ранку. Світло тихомирить болі... Але що б ми мали сказати завтра? Нещастя заздрісне і ті, що іх воно вдарило, хочуть знати про його перше, як інші. Вони не люблять, щоб кидано іх в чужі руки... Було б так, неначе ми вкрали щось у них...

Сторонній. Зрештою нема більш часу; я чую вже гомін молитов...

Марія. Вони там... Вони йдуть поза тином... (Входить Марта).

Марта. Ось я. Я іх сюди допровадила. Я ім казала, щоб почекали на дорозі. (Чути крики дітей). Ах, діти ще кричать... Я ім заказала, щоб не приходили. Але вони теж хочуть бачити і не слухаються матірок... Я зараз ім скажу... Ні, вони мовчать... Чи все готово? Я принесла каблучку, що найдено на ній... Я ii сама поклала на ноші. Вона, наче спить... Мені було трудно; волосся ii не хтіло слухатись. Я загадала набрати стокротій... Це сумно, але не було інших квіток... Що ви тут робите? Чому ви не коло іх?.. (Дивиться на вікна). Вони не плачуть?.. вони... ви ім не казали?

Старий. Марто, Марто, надто багато життя в твоій душі, тобі не зрозуміти.

Марта. Чому б я не зрозуміла... (Помовчавши, тоном поважного докору). Ви не могли цього зробити, дідусю...

Старий. Марто, ти не знаєш...

Марта. Ну, так я скажу.

Старий. Чекай но тут, дитино, і подивись хвилинку.

Марта. О, які ж вони нещасні... Ім не можна не сказати зараз...

Старий. Чому?

Марта. Не знаю... але ж не спосіб більше...

Старий. Ходи сюди, дитино...

Марта. Що за терпливість у них.

Старий. Ходи сюди, дитино моя...

Марта. (Повертаючись). Де ви є, дідусю, мені так моторошно без вас... Вже й сама я не знаю, що робити...

Старий. Не дивись на них; поки вони не довідаються про все...

Марта. Я хочу туди піти з вами...

Старий. Ні, Марто, зістанься тут... Сідай коло сестри тут на камянім ослоні, проти муру будинкового і не дивись... Ти надто молода, ти б ніколи не

забула... Ти не можеш знати, що таке обличча в ту хвилину, коли смерть переходить в його очах... Може буде крик... Ти не повертайсь... Може нічого не буде... А більше, не повертайсь тоді, як не почуєш нічого... Не знати наперед стежки горя... Трохи ридання зі споду душі та й годі, звичайно... Я й сам не знаю, що робитиму, як їх почую... Це вже не цього світу річ... Поцілуй мене, дитино, та я й піду. (Гомін молитов раз у раз ближчає. Частина юрби вступає в сад. Чути глухе тупотіння і тихий гомін).

Сторонній (до юрби). Постривайте тут... не підходьте до вікон... Де вони?

Селянин. Хто?

Сторонній. Інші... ношаки?..

Селянин. Вони йдуть дорогою, що до дверей. (Старий пішов. Марта й Марія сідають на лавку, спиною до вікон. В юрбі неголосно гомонять).

Сторонній. Тихо... Мовчіть... (Старша сестра підводиться і йде, щоб узятись за клямку дверей).

Марта. Вона іх одчиняє?

Сторонній. Навпаки, вона іх зачиняє.

(Мовчання).

Марта. Дідусь ще не вийшов?

Сторонній. Ні... Вона вертається, щоб сісти біля матері... інші не ворушаться, і дитинка все спить... (Мовчання).

Марта. Сестричко, дай мені руку...

Марія. Марто... (Вони обнімаються і цілуються).

Сторонній. Він, мабуть, постукав... Разом підвели голову... переглядаються.

Марта. О, бідна моя сестро... Я зараз закричу... (Вона здушує ридання в сестри на плечі).

Сторонній. Він, мабуть, знову постукав... Батько дивиться на годинник, підводиться.

Марта. Сеструпо, я й собі хочу туди... Не можна, щоб вони були самі...

Марія. Марто, Марто... (Спиняє її).

Сторонній. Батько коло дверей... береться за клямку... відчиняє обережно.

Марта. О... ви не бачите...

Сторонній. Чого?

Марта. Тих, що несуть...

Сторонній. Він відхилив двері... Я бачу тільки куток галяви і водоприск. Він не кидає дверей... відходить... наче каже: „а це ви..." піднімає руку... знову зачиняє двері старанно... Ваш дід вступив до покою...

(Юрба наближається до вікон. Марта і Марія напів підводяться спочатку, далі теж наближаються, міцно обнявшись. Видно, як старий іде залою. Обидві сестри небіжчині підводяться; мати й собі підводиться, посадивши дитину помалу на своє крісло так, що знадвору видно, що мале спить, схиливши голову, серед хати. Мати йде назустріч старому і протягує йому руку, але одтягає перш, як він устиг її взяти. Одна з дівчат хоче зняти плащ із нього, а друга присуває йому крісло. Але старий жестом одмовляється. Батько дивується і усміхається. Дід дивиться на вікна).

Сторонній. Він не наважується сказати... Він на нас дивиться... (Гомін в юрбі). Мовчіть...

(Старий, бачучи обличчя в вікнах, живо відвертає очі. Тим часом одна з дівчат все йому присовує те саме крісло, нарешті він сідає і проводить кілька раз правою рукою по чолу).

Сторонній. Він сідає...

(Ті особи, що в залі й собі сідають, а тим часом батько швидко говорить. Нарешті старий знімає річ і звук його голоса, здається, привертає увагу. Але батько його перепиняє. Старий знову забірає слово і потроху інші стали непорушні. Раптом мати затремтіла, підводиться).

Марта. О, мати зараз зрозуміє...

(Вона відвертається і затуляє вид руками. Знову гомін в юрбі. Товпляться. Діти намагаються, щоб їх підняли, щоб і собі побачити. Матірки здебільшого так і роблять).

Сторонній. Тихо... Він ще не сказав...

(Видно, що мати питає старого з тугою. Він каже ще кілька слів; далі раптом усі інші підводяться і, здається, його роспитують. Він тоді робить головою повільний знак на потвердження)

Сторонній. Він сказав... Він сказав усе зразу...

Голоси в юрбі. Він сказав... він сказав...

Сторонній. Не чути нічого...

(Старий і собі встає; і не повертаючись, показує пальцем на двері що по-за ним. Мати, батько і обидві панни кидаються до дверей, які батько зразу не міг відчинити. Старий не пускає матері).

Голоси в юрбі. Вони виходять! Вони виходять!

(В саду штовханина. Всі поспішають на другий бік будинку і зникають, опріч стороннього, що стоїть під вікнами. В залі двері одчиняються навстяж; всі виходять разом. Видно зоряне небо, муріг і водоприск під місяшним світлом, тоді як серед покинутого покою тихомирно спить дитинка. Мовчання).

Сторонній. Дитина не прокинулась.

(Виходить теж).

Є. Тимченко.

Едгар По.

Тиша.

(З Едгара По).

КАЗКА.

„Слухай мене“,—промовив демон, кладучи руку на мою голову,—„сторона, про яку кажу, це страшна сторона в Лібіі, над берегами ріки Заір. А там не було ні спокою, ні тиші.

Води ріки мають шафранову і хоровиту краску; та й не пливуть до моря, але колотяться заодно, без упину, під червоним оком сонця в нагальнім і судорожнім круговороті. Кілька миль далі, по другім боці намулистого річного ложа, тягнеться блідий степ із велетенськими водяними лілеями. Вони зітхають у тій самоті одна до одної і витягають до неба свої довгі і мертвецькі-бліді шиї і клонять сюди-туди свої одвічні голови. Там чути якийсь неясний гамір, що виходить із посеред іх, наче шум підземної води. А вони зітхають одна до одної.

Але там гряниця іх царства, гряниця темного, страшного, гордого ліса. Там, як ті хвилі біля Гебридів, колихається заодно низький очерет. Одначе там не віє ні один вітерець на небі. Але високі, передпотові дерева колихаються вічно сюди-туди, з ломотом і могучим шумом. А з іх високих верхів ринуть одна по одній одвічні роси. А на коріню ле-

жать незвісні отруйні квіти, скрутившися в безладній дрімоті. А горою мчаться вічно на захід сірі хмари, шумлячи, і голосно шепочучи, аж поки не викотяться водопадом на огняну стіну небозводу. Але там не віє ніякий вітерець на небі. А на берегах ріки Заір нема ні спокою, ні тиші.

Була ніч і падав дощ; падаючи був він дощ, але упавши ставав кровью. А я стояв на трясавині, серед струнких лілей, і дощ падав на мою голову — і лілеі зітхали одна до одної серед своєі святочної пустелі.

І в мить заяснів кріз тонку, мертвецькі-бліду імлу місяць і був багровоі краски. І мої очі впали на велетенську сіру скелю, що стояла на березі ріки і мертвецькі-бліда, і висока — і скеля була сіра. Спереду на ній були вирізані на камені букви; і я пішов через багнище водяних лілей, аж до самого берега, щоб прочитати букви на камені. Та я не міг прочитати іх. І я вертався назад у очерет, аж ось місяць заяснів червоніше і я оглянувся, і поглянув на скелю та на напис; а там стояло: Пустеля.

І я глянув угору; там стояв на вершку скелі якийсь чоловік. І я скрився серед водяних лілей, щоб підглянути заняття чоловіка. А чоловік був струнký і гожий собою і був одітий од рамен до стіп у староримську тогу. Обриси його постаті були неясні, але риси його лиця були риси божества; бо кирея ночі, імли місяця і роси не заслонювали іх. А його брови були засіяні думками, а його око світилось божевільним смутком; а в кількох морщинах на його чолі читав я слова горя, втоми, знеохоти до людства і бажання самоти.

І чоловік сидів на скелі і спер свою голову на руку та споглядав на пустелю. Споглядав униз на зворушені кущі і на високі передпотопові дерева і ген вище на шумний обрій та румьяний місяць. А я лежав під захистом лілей і слідив поводження чоловіка. А чоловік дріжав на самоті;—але ніч потухала, а він сидів на скелі.

І чоловік одвернув свою увагу од небес і споглянув на страшну ріку Заір і на жовті, мертвецькі води та на бліді легіони водяних лілей. Слухав шеп-

тів водяних лілей і гамору, що виходив з-по-між їх. А я лежав у своїй схованці і слідив поводження чоловіка. А чоловік дріжав на самоті; але ніч потухала, а він сидів на скелі.

Потім зійшов я у схованку багнища і скитаючись ген серед пустару лілей почав кликати гіпопотама, що живе в гущавині, у скритку трясавиці. І гіпопотам учув мій голос і прийшов вкупі з бегемотом до стін скелі, і ревів на місяць голосно і страшно. А я лежав у своїй схованці і слідив поводження чоловіка. А чоловік дріжав на самоті; але ніч потухала, а він сидів на скелі.

Потім я прокляв стихії прокльоном замішання; і на небі, на якім раніше не було ніякого вітру, почала громадитися грізна туча. І небо стало оловьяне од нагальної тучі—і дощ став бити по голові чоловіка—і вниз поринули струмки потоків — і потоки запінилися піною—і водяні лілеї погнулись їх ложами—і ліс затріщав на вітрі—і покотився грім—і впала блискавка—і скеля потряслася аж до основи. А я лежав у своїй схованці і слідив поводження чоловіка. А чоловік дріжав на самоті; але ніч потухала, а він сидів на скелі.

Потім я розлютився більше і почав проклинати прокльоном тиші—потік, лілеї, вітер, ліс, небо, грім і зітхання водяних лілей. І вони стали закляті і затихли. І місяць перестав котитися своєю небесною стежкою — і грім провалився — і блискавка не ясніла полумьям — і хмари повисли недвижно—і води обнизились до свого рівня і спинились—і дерева перестали колихатись—і водяні лілеї вже більше не зітхали — і гамору з-по-між їх уже не було чути та й ні одна тінь звуку не промайнула кріз пустий, безмежний пустирь. І я глянув на напис на скелі, а він змінився; там стояло: Тиша.

І моі очі впали на лице чоловіка, а його лице було бліде од жаху. І він підняв нечайно голову з руки і станув на скелі, і слухав. Але на пустім, безмежнім пустирі не було ні звуку, а на скелі стояло: Тиша. І чоловік жахнувся і одвернув лице і пустився мерщій світ за очі так, що я стратив його з очей.

П. Кармансьκий.

* * *

З Гейне.

Я меч, я полумья.

Я освітив вас в темноті, і коли роспочався бій, я бився завзято у перших рядах.

Навкруги мене лежать трупи моіх товаришів, але ми подолали. Ми подолали, та навкруги мене лежать трупи моіх товаришів. Посеред тріумфальних пісень радіння лунають похоронні співи. Та у нас немає часу ні радіти, ні сумувати. Знову гуркотять барабани, незабаром мусим знову битись...

Я меч, я полумья.

Н. Онацький.

За гратами.

Сумно.

Я виліз на ліжко і дивлюсь у віконце, перевите густими залізними гратами.

Видко клаптик неба, вкритого сірими, мов рештанське сукно, хмарами, що усією своєю вагою, мов свинцем давлять на землю і пригнічують усяке життя.

З хмар, мов кріз густе сито, сиплеться дощ і порошить в моє вікно.

Звуки од його, змішані з поривaнням вітрюги, нагадують міні про ті звуки, що я чув, коли засипали домовину. Грудки сухоі землі падали на неі і ніби то стогін важкий родили.

Міні здається, що я сижу у тій домовині, а хтось знадвору засипає мене на віки.

Я миттю озираюсь і дійсність стверджує страшні мріі.

Щось важке давить мене і не дає дихати вільно. Я боюсь задушитись перш, ніж засиплють мене.

Хутко пориваюсь я до вікна і притуляю лице до холодного заліза.

Воно заплакане, замурзане, і кріз його видно мало. Бачу вершечок якогось дерева з голими гіляками. На одній гілячці сидить напиндючившись горобчик.

Я перший раз, після того, як вкинули мене сюди, бачу живе створіння.

Боже, яким би щасливим я почував себе, коли б зараз мав таку волю, як та пташина!

Ій далеко, далеко видко навкруги. Вона вільна літати над землею, не маючи на собі й на своїх бажаннях ланцюгів, викованих иншими.

А я?

Я дивлюсь кріз заялозяне, роками не витиране шкло.

Холод пасмами пронизує моі кістки і мозок мій трохи заспокоюється.

Я не вільний піти до свого рідного батька, що там десь далеко зараз умірає. Не вільний почути його останнє слово й закрити йому очі й розважити сердешну стару неньку.

А за віщо все це?

Невже ж за те, що я навчав людей жити по правді? і співав гімн волі?

І здається, що мордують мене на те, щоб справдити слова: „чоловік чоловікові—звір."

Коли ж перестане чоловік, „вінець сотворіння," бути катом і хижим звірем для таких же людей, як і він сам? Коли ж умре сліпа і дурна сила кулака і запанує сила розуму та серця?

— Гей! Одійди геть од вікна, а то стрілять буду, перериває моі мріі суворий голос.

Я глянув туди, звідкіль почулись ці слова і побачив холодну пельку рушниці, наставленої прямо в моє чоло.

Я одійшов геть.

Жаль і сум, мов обценьками, здавили моє серце і звалили мене на тверде ліжко.

Серце щеміло й ворушило питання: коли ж чоловік чоловікові перестане бути хижим звірем?

Г. Тіщенко.

ОГЛАВ.

ЧАСТИНА ПЕРША.

DEKLAMATORIUM.

		стор.
Балада	Жарко Я.	54
Батькові	Чупринка Г.	30
Байдужим	Капельгородський П.	95
Безталання	Еварницький Д.	182
Біла намітка (з М. Гартмана)	Коваленко О.	37
Блискучії зорі	Грінченко Б.	96
Борва на морі (з В. Гюго)	Старицький М.	129
Бурлака	Яричевський С.	121
В години роспачу	Олесь О.	184
Весна вернулась	Самійленко В.	39
Вілла над морем	Кабальчич Надія	24
Він скутий був	Грабовський П.	138
Вічний Народе, Генію туги	Пачовський В.	53
Вийду я в поле	Щурат В.	108
Вночі	Черкасенко С.	93
Во Іудеі, во дні они	Шевченко Т.	117
Волинські спогади	Пчілка Олена	136
Вперед! (з Надсона)	Тенянко П.	29
В полі (сільска думка)	Бердяев С.	183
В червонім убрані (з А. Негрі)	Грабовський П.	141
Галіма	Грінченко Б.	81
Гетьман	Старицький М.	41
Гей, чого ти похилилось	Осадчук І.	79
Гей, на бій!	Алчевська Х.	122
Гіпатія	Комарівна Галина	45
Гірський голос (з Гейне)	Онацький Н.	134
Голова (з Е. Верхарна)	Коваленко О	105
Горе	Будяк Ю	21
Де Бог мій	Попович-Боярська К.	163
Де не лилися ви	Франко І.	59
Дивуюсь я з тих дужих (з А. Негрі)	Грабовський П.	65
Для всіх ти мертва і смішна	Олесь О.	52

Дніпро . . . . . Залозний П. . . . 145
До броні . . . . . Старицький М. . . 13
До кобзи . . . . . Будяк Ю. 62
Дома і люди (поема) . . . . . Будяк Ю. 178
До молоді . . . . . Капельгородський П. 115
До світових надій . . . . . Шаповалів М. . . 19
До старших братів . . . . . Будяк Ю. 133
До України . . . . . Грабовський П. . 99
До українців . . . . . Ротарь П. 58
Дума . . . . . Манжура І. 139
Емігранти . . . . . Кармапський П. . 106
Єремію, зловісний пророче . . . . . Українка Леся . . 94
Заповіт засланця . . . . . Мова В. 74
Заспів . . . . . Чернявський М. . 99
Захожий косарь . . . . . Кулик В 101
Знемоглись . . . . . Коваленко О. . . . 143
З Одисеї (в Пилосі) . . . . . Нищинський П. . 176
Зоря сходить . . . . . Курцеба М. . . . 124
І Архімед, і Галілей . . . . . Шевченко Т. . . . 152
І все таки до тебе думка лине . . Українка Леся . . 48
І гвалт, і кров . . . . . Старицький М. . . 3
Іронія долі . . . . . Остапівна Ірма . . 108
Кінець Дорошенка. (1675) . . . . . Чернявський М. . 165
Козачі поминки . . . . . Метлінський А. . 103
Колись і тепер . . . . . Романова Одарка 62
Memento mori . . . . . Капельгородський П. 7
Міні однаково . . . . . Шевченко Т. . . . 44
Міцно і солодко, кровью улившись. Олесь О 137
Мій дух, як річ (з Байрона) . . . . Самійленко В. . . 177
Мій син (з А. Негрі) . . . . . Коваленко О. . . . 8
Ми не кинемо зборі своєї . . . . . Олесь О. 67
Мое щастя. . . . . Загірня М. 169
Монолог Йоганни („з Орлеанської діви“ Ф. Шіллера). . . . . Стешенко І. . . . 161
Моя віра . . . . . Чернявський М. . 28
Моцарт і Сальєрі (з Пушкіна) . . . Воронний М. . . . 186
Мрії (з Надсона). . . . . Кернеренко Г. . . 89
Нависла ніч . . . . . Чернявський М. . 63
На добра-ніч . . . . . Черкасенко С. . . 73
Над трупами . . . . . Олесь О. 59
На передодні . . . . . Федорченко І. . . 153
На ріках вавилонських . . . . . Франко І. 163
Народе мій, замучений . . . . . Франко І. 1
Народня слава . . . . . Куліш П. 5
Настала ніч . . . . . Карманський П. . 76
Наша слава . . . . . Залозний П. . . . 69
Наші села . . . . . Чернявський М. . 149
Не жалкуйте (з Т. Готьє) . . . . . Грабовський П. . 112
Не зітхай . . . . . Романченко Т. . . 160
Не лякайсь. . . . . Грінченко Б. . . . 4
Нема міні назви (з А. Негрі). . . . Грабовський П. . 132

Не питай . . . . . Огієнко І. 48
Не плачте . . . . . Карманський П. . 135
Не пора! . . . . . Франко І. 140
Не раз, коли зорі . . . . . Стешенко І. . . . 122
Не слів міні, а стріл крілатих . . . Олесь О. 98
Не спи, сину . . . . . Алчевська Х. . . . 14
Не сумуй . . . . . Капельгородський П. 64
Обороицям свободи (з Шеллі) . . . Коваленко О. . . . 97
О, плачте (з Байрона) . . . . . Самійленко В. . . 184
Ой, не квітни, весно . . . . . Олесь О. 95
Передвеликодний герць . . . . . Шаповалів М. . . 113
Під цю пору . . . . . Юльченко-Здановська М. 147
Пісня невольника (з Деметра) . . . Грабовський П. . 151
Пісня про волю . . . . . Насонова М. . . . 126
Пісня про сорочку (з Т. Гуда) . . Грабовський П. . 14
Пісня чайки . . . . . Алчевська Х. . . . 112
Плила по небу хмаронька . . . . . Щурат В. 185
Побір податків (з Беранжо) . . Капельгородський П. 23
По бурхливім океані . . . . . Франко І. 11
Поклик . . . . . Капельгородський П. 104
Поспитав я (з Бальмонта) . . . . . П—ко П. 152
Похоронний спів . . . . . Капельгородський П. 57
Правда . . . . . Юльченко-Здановська М. 156
Пьяниця . . . . . Руданський С. . . 144
Ратай. . . . . Чернявський М. . 72
Рідний краю (з М. Анджело) . . . Грабовський П. . 159
Рідний край . . . . . Панченко П. . . . 77
Розвага . . . . . Капельгородський П. 198
Роспука . . . . . Капельгородський П. 123
Рубають ліс... . . . . Шаповалів М. . . . 12
Саул (монолог) . . . . . Українка Леся . . 25
Сійте більш . . . . . Невідомий 114
Служба в церкві (з В. Гюго) . . . Грінченко Б. . . . 181
Снуюсь самотою . . . . . Карманський П. . 155
Сокіл. . . . . Алчевська Х. . . . 138
Сонет (з Шекспіра) . . . . . Франко І. 70
Сонце світе . . . . . Шаповалів М. . . 146
Спи, моя змучена . . . . . Кузьменко М. . . 6
Старенька сестро Аполлона . . . . Шевченко Т. . . . 170
Старець . . . . . Куліш П. 109
Страшне створіння . . . . . Залізняк В. 36
Суботів . . . . . Шевченко Т. . . . 9
Тим бандура моя (з П. Я.) . . . . . Полтавка Маруся. 70
Тихесенько, тихо . . . . . Кибальчич Надія. 49
Три мента . . . . . Олесь О. 31
Україна (марш) . . . . . Самійленко В. . . 119
Українська мелодія (з Вісоцького). Александров В. . 125
У місті над вечір . . . . . Шелудько Ф. . . . 127
Утоплена . . . . . Шевченко Т. . . . 83
Фінал . . . . . Пачовський В. . . 142
Ха-ха! ха-ха! . . . . . Олесь О. 194

Хай темніють видноколи . . . . . Грабовський П. . 118
Хвилі часу. . . . . Будяк Ю. 79
Хмарами чорними небо покрилося. Онацький Н. . . . 160
Холодний яр . . . . . Шевченко Т . . . 17
Хортиця . . . . . Щоголів Я. 32
Хрест . . . . . Маковей О. 60
Цеї ночі (з А. Негрі) . . . . . Грабовський П. . 128
Цю ніч мині снилось (з П. Я.) . . . Полтавка Маруся 100
Чати (з Міцкевича) . . . . . Старицькнй М. . . 33
Чи мана, а чи щастя . . . . . Шелест П. 71
Човен . . . . . Є. Гребінка 120
Чому? . . . . . Цебрівський В. . 55
Чорноморець . . . . . Боровиковський Л. 116
Шахтарь . . . . . Чернявський М. . 157
Широкий шлях . . . . . Яричевський С. . 158
Що не день, то гірша мир . . . . Старицький М. . . 61
Що Хмельницький придбав . . . . Чернявський М. . 75
Я більше не плачу . . . . . Олесь О. 22
Як можу бути я щасливий . . . . . Романченко Т . . 140
Я плакав у сні . . . . . Пачовський В. . . 76
Я прозрів у дивну хвилю . . . . . Маритчак О. . . . 78
Я ще живий . . . . . Вдовиченко М. . . 48
Я йшов ланами рідних нив . . . . Чернявський М. . 51

ЧАСТИНА ДРУГА.

Мелодекламація і ліріка.

Вдячність . . . . . Венгжин М. . . . 261
Вернися . . . . . Гануляк Г. 210
Весною . . . . . Капельгородський П. 204
Весною . . . . . Самійленко В. . . 256
Весняна елегія . . . . . Франко І. 207
Веснянка . . . . . Глібів Л. 240
Відкілясь несуться звуки . . . . . П-ко П. 222
Вночі над річкою. . . . . Черкасенко С. . . 274
В Римі . . . . . Карманський П. . 233
В ясну ніч . . . . . Коиський О. . . 253
Гірка моя пісня. . . . . Тарноградський В. 234
Давно це було. . . . . Огієнко І. 279
До музи далекої . . . . . Шаповалів М. . . 231
Думка . . . . . Афанасьєв О. . . . 238
Єдиний знав я перше спів . . . . Чернявський М. . 274
Еллін, раб молодий . . . . . Славинський М. . 208
Жаліть . . . . . Пачовський В. . . 258
Захід весною в лузі . . . . . Шолухин С. . . . 270
Зимньої ночі . . . . . Павленко С. . . . 213
З циклу „за брамою раю“. . . . . Вороний М. . . . 248
Ідеш од мене... . . . . Карманський П. . 212
Ідилія . . . . . Франко І 235
Ідилія . . . . . Кракалія К. . . . 264

І знов я між вами . . . . . Кравченко У. . . 246
І золотої й дорогої . . . . . Шевченко Т. . . . 248
Intermezzo . . . . . Галіп Т. 277
Казка ночі . . . . . Олесь О. 209
Калина. . . . . Шевченко Т. . . . 275
Камеі . . . . . Алчевська Х. . . . 272
Квітчані сльози . . . . . Грінченко Б. . . . 215
Коли часом . . . . . Франко І. 219
Кохання й зорі (з Гейне) . . . . . Онацький Н. . . . 203
Краю мій рідний . . . . . Вороний М. . . . 260
Куйся, щастя! . . . . . Коковський Ф. . . 206
Метеор . . . . . Маковей О. 197
Мій краю . . . . . Кримський А. . . 242
Моя пісня . . . . . Білиловський К. . 242
На личеньку у тебе . . . . . Славинський М. . 212
На хлопську ноту . . . . . Лепкий Б. 222
На цвинтарі (з Птачовського) . . . Луцький О. 239
На чужині . . . . . Кернеренко Г . . 271
Невгамонна . . . . . Білиловський К. . 234
Не грає . . . . . Кониський О. . . 272
Не забудь . . . . . Франко І. 244
Нечутно ніч покрила всюди . . . . Вдовиченко М. . . 268
Нічко лукавая. . . . . Романова О. . . . 258
Нічною добою . . . . . Дніпрова-Чайка . 268
Ніччю . . . . . Капельгородський П. 266
О вернись, моя музо . . . . . Старицький М. . . 260
О, дайте міні степового коня . . . Жарко Я. 247
Одна одинока березка стоіть . . . Кониський О. . . 264
Осіння ніч. . . . . Лепкий Б. 240
Останні квітки. . . . . Українка Л. . . . 252
Перед сходом сонця . . . . . Твердохліб С. . . 273
Північ . . . . . Кибальчич Н. . . 280
Пісня кохання . . . . . Капельгородський П. 269
По весні . . . . . Алешко В. 229
Погане поле (легенда) . . . . . Кузьменко П. . . 225
По Італіі. . . . . Бобенко А. 217
Поміж нами море сине . . . . . Лепкий Б. 282
Польова рожа (з Гете) . . . . . Йосифович Д. . . 255
Порвалися струни на арфі . . . . Олесь О. 228
Прийди до мене. . . . . Луговіч Ю. . . . 251
Розлука . . . . . Грабовський П. . 280
Скотилася зірка . . . . . Комарівна Г. . . . 221
Сльози . . . . . Романова О. . . . 216
Смерть . . . . . Маковей О. 206
Соловейко . . . . . Забіла В. 257
Сон дійсність . . . . . Будяк Ю. 278
Стогне вітер . . . . . Жук М. 232
Стоіть умерти . . . . . Попович-Бояреська К. 262
Стоятъ зачаровані . . . . . Кримський А. . . 216
Там в долі явір і верба. . . . . Воробкевич С. . . 223
Твій соловій . . . . . Пачовський В. . . 202

Тепер аж догадалась ти . . . . . Воробкевич С. . . 265
Тихо, серце, не рвися. . . . . Козачка 230
У долині село . . . . . Франко І. 277
У сні. . . . . Грабовський П. . 214
Фея (з М. Горького). . . . . Ю. Я. 254
Хвиля . . . . . Олесь О. 198
Хмари-думи ходять над горами . . Алчевська Х. . . . 211
Хто нам казати не давав . . . . . Олесь О. 281
Цвинтарик. . . . . Козловський О. . . 263
Чари ночі . . . . . Олесь О. 220
Щасливий шлюб . . . . . Чернявський М. . 243
Щастя . . . . . Мартос С. 246
Якби міні, мамо, намисто . . . . . Шевченко Т. . . . 266
Як неоперену пташину. . . . . Карманський П. . 204
Я ходив у поле . . . . . Тенянко П. 224

ЧАСТИНА ТРЕТЯ.

Сатіра, жарти і гуморески.

Балакучим патріотам . . . . . Капельгородський П. 297
Бджола і мухи. . . . . Глібів Л. 341
Без свободи . . . . . Тарноградський В. . 286
Весняний спів . . . . . Самійленко В. . . 347
Вовк і кіт . . . . . Глібів Л. 337
Вовк та мишеня. . . . . Глібів Л. 294
В оповіданнях. . . . . Гавриш О. 308
Гарну радоньку давали (з Гейне) . Славинський М. . 309
Господарь і віл (з П. Ляшамбоді) . Самійленко В. . . 342
Дві бочки . . . . . Глібів Л. 346
Дим од кадила (з П. Ляшамбоді) . Самійленко В. . . 309
Засідатель . . . . . Руданський С. . . 287
Іділіи. . . . . Будяк Ю. 300
На тім і на цім світі (по Іліодору) Макогоненко В. . 328
На тім світі (з народнього) . . . . Кузьменко М. . . 307
Пан та собака . . . . . Артемовський-Гулак П. 289
Патріотична праця . . . . . Самійленко В. . . 301
Поворож міні, циганко . . . . . Франко І. 347
Пригода (з Омулевського) . . . . . Гайворонський О. 334
Природа, вино і любов (з Беранже) Воронецький А. . 344
Рибалка . . . . . Гребінка Є. 331
Російська серенада . . . . . Самійленко В. . . 285
Сердонько . . . . . Щоголів Я. 343
Соловей . . . . . Гребінка Є. 315
Старосвітська молитва. . . . . Манджура І. . . . 327
Страшний суд . . . . . Франко І. 317
Сучасна приказка . . . . . Франко І. 295
Твердовський (балада) . . . . Артемовський-Гулак П. 310
Торбина . . . . . Глібів Л. 332
Утоптала стежечку . . . . . Шевченко Т. . . . 337
Хазяін та шкапа . . . . . Глібів Л. 288

Хвостик (з А. Франка) . . . . . Мартос С. 306
Царь Горох (з Беранже) . . . . . Самійленко В. . . 335
Чумак з мазницею . . . . . Руданський С. . . 299
Шлях до пекла (з Еноіди) . . . . . Котляревський І. 349
Як людей слухати . . . . . Романова О. . . . 339
Як станеш, ти любко (з Гейне) Стар.-Черняхівська Л. 346

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА.

ПРОЗА.

В долах . . . . . Кобилянська О. . 379
Весна . . . . . Яновська Л. . . . 385
Веснянка. . . . . Велентій В. 400
Вранці . . . . . Ясинський Г. . . 367
В середині (з Метерлінка). . . . . Тимченко Є. . . . 430
Голка. . . . . Стороженко О. . . 410
Дим . . . . . Винниченко В. . . 355
Доля молоденької музи. . . . . Яцків М. 377
Дорога . . . . . Стефаник В. . . . 407
За гратами . . . . . Тіщенко Г. 428
Марсельеза (з Л. Андреєва) . . . . Сьогобочний Г. . 382
Молох . . . . . Будяк Ю. 373
На крилах пісні. . . . . Коцюбинський М. 420
Нехай воскресне! . . . . . Пахаревський Л. . 402
Нічка весняна . . . . . Івась 397
Пісня ночі (з Ф. Ніцше) . . . . . Мочульський М. . 365
Польова царівна. . . . . Мирний П. 424
Сон. . . . . Ярош Д. 375
„Так-так, так-так!..“ . . . . . Полтавка Н. . . . 399
Типа (з Едгара По). . . . . Карманський П. . 425
Туди. Монолог (з єврейського). . . Чулій Л. 361
Тяжкий хрест . . . . . Левицький М. . . 369
Умірковаиій та щирий. . . . . Винниченко В. . . 386
Червоний сміх (з Л. Андреєва) . . Полтавка М. . . 404
Чумак . . . . . Вовчок М. 419
Я меч (з Гейне) . . . . . Онацький Н. . . . 429

Вийшов з друку і продається:

УКРАІНСЬКИЙ ДЕКЛАМАТОР

„РОЗВАГА“

АРТИСТИЧНИЙ ЗБІРНИК для читання і декламування на сцені, вечерницях, літерат. збірках, драматич. школах і ин.

Уложив **ОЛЕКСА КОВАЛЕНКО.**

Том I-й.

2-е ВИДАННЯ ДОПОВНЕНЕ, ЗМІНЕНЕ.

(Перше видання 4200 розійшлось за 8 місяців).

В **першому** томі надруковані найкращі твори 134 корифеїв української літератури, а також молодих поетів і письменників **Украіни Російської, Галичини, Буковини і Америки, які не входять** в II том, з 62 портретами, 576 сторінок **гарного** друку, з стильовими віньєтками, краєвидами і визирунками.

Також продається на російській мові:

„ЧТЕЦ-ДЕКЛАМАТОР“

Художественный сборник

сцен, разсказов, монологов и стихотвореній для чтенія в дивертисментах, на драматических курсах, литературных вечерах и т. п.

Том I-й.

7-е значительно дополненное и исправленное изданіе.

Заключает болѣе 500 сцен, разсказов, монологов и стихотвореній. 660 стр. с 85 портретами.

Том II-й.

3-е дополненное и исправленное изданіе.

Второй том вмѣщает около 400 новых стихотвореній и разсказов, не помѣщенных в I-ом томѣ. 580 стр., с 75 портретами поетов и артистов.

Цѣна 1 р. 25 к., в изящн. пер. 1 р. 75 к. за каждый том.

том III-й „ЧТЕЦА-ДЕКЛАМАТОРА“ в печати.

УКРАІНСЬКІ ГАЗЕТИ Й ЖУРНАЛИ

Приймається передплата на 1908 рік:

„РАДА“

(3 рік видання). Політична, економична і літературна українська газета, виходить що-дня, крім понеділків, як звичайні великі політичні газети.

Власні кореспонденти в столицях і по всіх значніших місцях України.

В Державній Думі і Державній Раді кореспондент **ВЛАСНИЙ**

Коштує **РАДА** з приставкою і пересилкою в Росії на рік **6** карб., на півроку **3** карб. **25** коп., на 3 міс. **1** карб. **75** коп., на 1 міс. **65** коп. За границю: на рік **11** карб., на півроку **5** кар. **50** коп., на 3 міс. **2** карб. **75** коп., на 1 міс. **1** карб.

Ціна окремого № 4 коп.

Передплатники, які заплатять гроші зразу на цілий рік, одержать „Кобзарь“ і стінний одривний календарь на рік 1908 **БЕЗПЛАТНО**

Адреса редакції і головної контори:

Київ, Велика Підвальна ул., д. 6, біля Золотих Ворот.

Редактор *М. Павловський.* Видавець *Є. Чикаленко.*

„Літературно-Науковий Вістник“

УКРАІНСЬКИЙ МІСЯЧНИК, що виходив у Львові, (XI рік видання). При участи: В. Гнатюка, М. Грушевського, М. Коцюбинського, В. Леонтовича, М. Лозинського, І. Франка й ин. Передплата на рік. **8** руб., для незаможних 7 руб., можна і в разсрочку.

КИІВ, Прорізна 20.

Видавець **М. Грушевський.** Редактор **Ф. Красицький.**

„СВІТОВА ЗІРНИЦЯ“ ТИЖНЕВИК З ЩОМІСЯЧНИМ ДОДАТКОМ: „ЧИТАЙТЕ ДІТИ!“

Ціна з додатком для дітей—на рік 3 карб., на пів року 1 карб. 50 к., окреме число 7 коп. **Могилів—Подільський,**
Редактор-видавець І. Волошиновський.

„СЛОВО“

Тижнева газета. Ближчу участь беруть: **Л. Бич, С. Петлюра, Д. Пісчаний і М. Порш.** Ціна: на рік—3 карб., на місяць—30 к. Окремий номер 5 коп. За границю: 4 карб., на 1 місяць 40 коп.

КИЇВ, Володимирська 76.

Редактор **С. Петлюра.** Видавець **О. КОРОЛЬОВА.**

„РІДНИЙ КРАЙ“

українська що-тижнева часопись, з додатком що-місячним дитячої часописі **„Молода Україна“**, Ціна з додатком, 4 карб. на рік, 2 карб. на півроку і 1 карб. на три місяці. **КИЇВ, Маріїнсько-Благовіщенська 97.** Редакторка-видавниця **О. Косач. (Олена Пчілка).**

„Українське бджільництво“

(2 рік видання) виходить 8 разів на рік книжками до $1^1/_2$ аркуша з малюнками. Ціна 1 карб. **Петербург,** Конная 5. Редактор-видавець **Є. Архипенко.**

„ДІЛО“

ЩОДЕННА УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА. Передплата в Росії на рік 18 карб., на $^1/_2$ р. 9 карб. **Австрія, ЛЬВІВ, (Lemberg), ул. Баторія 24.**

„ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС“

радикальна політич. часопись, виходить двічі на тиждень. Ціна в Росії 4 руб. **ЛЬВІВ, ул. Ліндого 7.**

„ЗАПИСКИ НАУКОВАГО ТОВАРИСТВА ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА“

Наукова часопись, присвячена передовсім українській історії, фільології і етнографії. Виходить під редакцією **М. Грушевського,** XV рік видання. Передплата въ Росії

6 руб. на рік, поодинокі книжки 1 руб. 50 к. Пссилать: Львів (Lemberg) Австрія, Чарнецького 26, наук. тов. ім. Шевченка. (Sevcenko—Gesellschaff der. Wissenschaffen), або через контору „Літ.-Науков. Вістника", Київ, Прорізна 20.

„АРТИСТИЧНИЙ ВІСТНИК" місяшник посвячений музиці і штуці. Коштує в Росії 5 р. **ЛЬВІВ,** ул. Чарнецького 26.

„РУСЛАН" щоденна газета (крім неділь і свят), коштує в Росії 16 руб. **ЛЬВІВ,** пл. Домбровського 1.

„ГАЙДАМАКИ" політична, економична і літературна тижнева часопись, коштує в Росії 4 руб. **ЛЬВІВ,** ул. Куркова 5.

„ДЗВІНОК" ілюстрована тижнева *дитяча* часопись. Ціна в Росії 3 руб. **ЛЬВІВ,** Сикстуська 47.

„ВОЛЯ" виходить щотижня. Ціна в Росії 1 р. 50 к **ЛЬВІВ,** ул. Бернадинська 28.

„СВІТ" ілюстрована часопись, для українських родин виходить двічі на місяць. Ціна въ Росії 5 руб **ЛЬВІВ.**

„ЕКОНОМИСТ" економично-господарський місяшник. Ціна в Росії 2 руб. 50 к. **ЛЬВІВ,** Рынок 10.

„ЗЕРКАЛО" гумористично-сатирична часопись, виходить двічі на місяць. Ціна в Росії 4 руб. **ЛЬВІВ, ул. Академична 8.**

„НАРОДНЕ СЛОВО" ілюстрована часопись, виходить тричі на тиждень.
Ціна 2 руб. **ЛЬВІВ,** Академична 8.

„ОСНОВА" що-тижнева просвітно-політична і господарська ілюстрована часопись.
Ціна 3 руб. **ЛЬВІВ,** ул. Скарги 2.

„НА РОЗСВІТІ“ літературний місяшник української *молодіжі* середніх шкіл. Ціна в Росіі 2 р. **ЛЬВІВ.**

„БДЖОЛА“ літературно-науковий місячник для молодіжі. Ціна 2 карб. **ЛЬВІВ**, Вірменська 25. Редактор-видавець **М. Венгжин.**

„УЧИТЕЛЬ“ педагогічний журнал, двічі на місяць: на рік 4 руб. **ЛЬВІВ**, Сикстуска 47.

„СВОБОДА“ тижневик. Ціна 3 руб. **ЛЬВІВ**, ул. Батарія 24.

„ПІСЬМО З ПРОСВІТИ“ газета. Видає т-во Просвіта, **ЛЬВІВ**, Ринок 10.

„ЧЕРВОНИЙ ПРАПОР“ часопись для робочого люду, виходить тричі на місяць, коштує въ Росіі 2 руб. **Австрія, Тернопіль**, ул. Головна 6.

„БІБЛІОТЕКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІЖІ“ Передплата в Росіі 1 руб. 50 к. **Австрія (Галичина), Станіславів. Редактор А. Крушельницький.**

„UKRAINISCHE RUNDSCHAU“ укр. місяшна часопись по німецькі. Ціна 3 руб. Адреса: „Ukrainische Rundschau“. Wien XVIII/3, Frauenlderstr. 2.

„БУКОВИНА“ українська газета, виходить тричі на тиждень. Ціна в Росіі 8 руб. **Австрія**, (Bucowina) **ЧЕРНІВЦІ.**

„ГРІМ“ просвітно-популярний місяшник. Ціна в Росіі 1 карб. **ЧЕРНІВЦІ, ул. Панська 13.**

„ЗЕМЛЯ І ВОЛЯ“ орган для робочого люду. Виходить щотижня. Ціна Росіі 2 руб. **ЧЕРНІВЦІ**, ул. Броварна 84.

„ІСКРА“ літературно - науковий народний півмісяшник. Ціна в Росіі 2 руб. **Черепківці.** (Буковина)

„ХЛОПСЬКА ПРАВДА“ часопись політична, економична, літературна і наукова для сільського робочого люду, виходить двічі на місяць. Ціна 2 руб. **МІГОВА** (Буковина).

„КАНАДІЙСЬКИЙ ФАРМЕР“ українська тижнева, ілюстрована часопись в Канаді. Ціна 2 руб. Адреса: The Canadian farmer“ P. O. Box 82, Winnipeg, Man, Canada, Америка.

„СВОБОДА“ українська часопись в Америці виходить шо-тижня, ціна 4 карб. Адреса: „Svoboda“ 184 Hudson St. New York N. Y. N. A. Можна виписувать через „Українську Книгарнк“ (Київ, Безаківська 8).

„ГОРБОКОНИК“

Казка *віршами* для дітей і дорослих **Олекси Коваленка.** З малюнками, віньєтками, краєвидами і визирунками. **Ціна 20 коп.**

1) Це дуже цікава казка для дітей. Написана вона гарними віршами. (*Календарь „Р. К.“ на 1907 рік*).

2) Популярну казку надзвичайно гарно переклав д. Коваленко на українську мову, і це забезпече для неї, звісно, широкий поспіх. Легкість віршу, цікавість казки і живий гумор ось її головні достоїнства. Видання чепурне. Сила чудово зроблених малюнків і віньєток оздоблюють текст. (*„Свобода и право“ № 21 за 1906 г.*).

3) Діти читають цю казку, як ми помітили, легко і з охотою, мова скрізь проста і добра. (*„Рід. Край“ № 7 за 17 лютого 1906 р.*)

4) Переклад зроблено дуже гарно, навіть „кованих“ українських слів зустрічається мало. Книжка видана чепурно, як і загалі всі видання І. Самоненка. (*„Комик“ 1906 р. № 2*).

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО „РАНОК“

І. САМОНЕНКО, О. КОВАЛЕНКО і Ко.

1.	ДРАГОМАНОВ М.	„Старі хартії вільности“,	2-е видання	40 коп.
2.	„	„Рай і поступ“, ...	3-е „	40 „
3.	„	„Заздрі боги“, ...	4-е „	10 „
4.	„	„Швейцарська спілка“, .	4-е „	10 „
5.	„	„Про волю віри“, . . .	2-е „	10 „
6.	„	„Євангельска віра в . . старій Англії,“ . . .	6-е „	5 „
7.	„	„Царство Божіе внутри вас“ Л. Толстого. . .	2-е „	10 „
8.	СТЕЦЕНКО К.	„Ще не вмерла Україна!“ *народнє видання* (ноти)		15 „
9.	„	„ПРОМЕТЕЙ“, слова Ол. Коваленка, (ноти)		45 „
10.	ПІМЕНОВА	„Цілість держави і автономія“, перекл. Ол. Коваленка.		3 „
11.	ЛОЗИНСЬКИЙ М.	Польський і руський революційний рух і Україна, *І частина*		35 „

З НОВОГО 1908 РОКУ В КИЇВІ ЗАХОДОМ УКРАЇНСЬКОГО ВИДАВНИЦТВА „РАНОК" ДРУКОВАТИМЕТЬСЯ

Українська Муза

Поетична антологія, під редакцією

Олекси Коваленка,

в 12 випусках; виходитиме кожного місяця, починаючи з січня (января). В антологію увійдуть *кращі* твори **всіх найвидатніших українських поетів,** починаючи од **найстаріших корифеїв** і до наших днів, з *України Російської, Галичини, Буковини і Америки,* всього до 120 поетів. В кожному випуску будуть твори 10 поетів (більше, як по 100 поезій) нових і вже друкованих, з портретами і біографіями поетів, заставками і віньєтками. Збірник буде *великого формату* і матиме до 1200 ст. Ціна кожного окремого випуску 25 к., з пересилкою 30 коп.; а **по передплаті 2 рублі за всі 12 випусків., з пересилкою 2 р. 50 к.** Можна на виплат: 1 р. зараз, 1 руб. першого марта і 50 коп. першого липня (іюля). *Гроші посилать:* **Київ, Іванівська улиця 75, Олексі Коваленкові,** або в „Українську Книгарню", Безаківська 8.

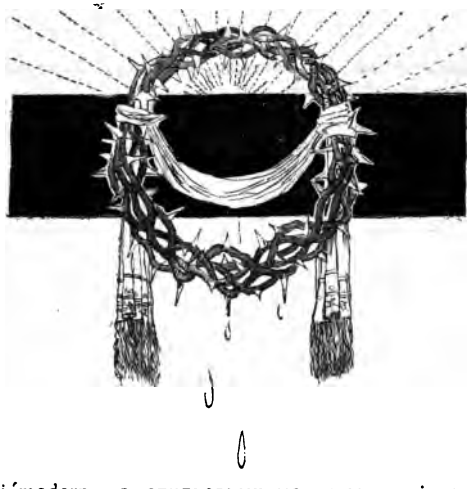

Друкується

і незабором вийде

ХУДОЖЕСТВЕННИЙ АЛЬМАНАХ

„ТЕРНОВИЙ ВІНОК"

присвячений визвольничому рухові.

Під редакцією

Олекси Коваленка.

Видання буде **роскішне,** на пишному папері, в стилі moderne, з стильовими малюнками, віньєтками і картинами; обгортка буде друкована в кілька фарб.

В **„ТЕРНОВОМУ ВІНКУ"** приймають участь найвидатніші українські поети, письменники і художники.

ВИЙШОВ З ДРУКУ І ПРОДАЄТЬСЯ

І-й Збірник

„ДЗВІН“

Зміст: *В. Винниченко* (**Дядо**)—**Щаблі життя,** пьєса на 4 розділи; *М. Коцюбинський*—**В дорозі,** оповід.; *Л. Українка*—Вірші *С. Черкасенко* —Дзвін і Монольог, вірші; *Левинський*—**Національне питання в Австрії;** *П. П.*—Взаємні відносини між політичними та професіональними організаціями робітничої кляси; *В. С.*—Українська політика; *Сергієнко*—До аграрної програми. Ціна 1 руб. 10 коп., склад видання в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська 8).

На сторінці 385 під портретом надруковано: Людмила Яновська, а треба Любов Яновська.

Тип. „Петръ Барскій“, въ Кіевѣ Крещатикъ № 40.